

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

2011 SONRASI TÜRKİYE'YE GELEN SURİYELİLERİN
TOPLUMSAL UYUM SÜRECİ VE SORUNLARI:
AYDIN İLİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Eren Alper YILMAZ

Danışman
Doç.Dr.Yunus Emre ÖZER

İZMİR - 2019

DOKTORA
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Eren Alper YILMAZ
Öğrenci No : 2015801705
Tez Başlığı : 2011 Sonrası Türkiye'ye Gelen Suriyelilerin Toplumsal Uyum Süreci ve Sorunları: Aydın İlinde Bir Alan Araştırması

Savunma Tarihi : 17/04/2019

Danışmanı : Doç.Dr.Yunus Emre ÖZER

JÜRI ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>
Doç.Dr.Yunus Emre ÖZER	- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç.Dr.İbrahim Güray YONTAR	- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç.Dr.Olca SÜRGEVİL DALKILIÇ	- Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof.Dr.Gözde EMEKLİ	- Ege Üniversitesi
Doç.Dr.Mehmet Emre GÜLER	- İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

İmza

Eren Alper YILMAZ tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği () / oy çokluğu () ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Metin ARIKAN
Müdür

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum ‘‘2011 Sonrası Türkiye’ye Gelen Suriyelilerin Toplumsal Uyum Süreci ve Sorunları: Aydın İlinde Bir Alan Araştırması’’ adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..../..../.....

EREN ALPER YILMAZ

İmza

ÖZET

Doktora Tezi

2011 Sonrası Türkiye’ye Gelen Suriyelilerin Toplumsal Uyum Süreci ve Sorunları: Aydın İlinde Bir Alan Araştırması

Eren Alper YILMAZ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Kamu Yönetimi Programı

Bugünün küreselleşen dünyasında birçok kıtada yaşanan göç hareketleri, farklı sebeplere bağlı olarak son yıllarda artış göstermektedir. Gerek daha iyi yaşam koşullarına erişebilme isteği gibi gönüllülük esası, gerekse iç savaş ve şiddetin yaratmış olduğu zorunluluk durumu, göç olgusunun hızlanmasına zemin hazırlamıştır. Suriye’de 2010 yılının sonlarına doğru başlayan Arap Baharı da ülke içerisinde ciddi kaos ve kırılmalara sebep olmuş, bu çatışma ortamı 2011 yılından itibaren Suriye’den Türkiye’ye doğru ciddi bir göç dalgası yaratmıştır.

Bu çalışmada, Aydın iline 2011 sonrası zorunlu olarak göç eden ve Türkiye Devleti tarafından “Geçici Koruma” statüsü verilen Suriyelilerin, bulundukları kente ve birlikte yaşadıkları topluma karşı algılarının tespit edilerek uyum süreçleri hakkında bilgi edinilmesi, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel sorunlarının tespit edilerek bu sorunlara bazı çözüm önerileri sunulması amaçlanmıştır. Çalışmada demografik, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik sorulardan oluşan bir anket formu geliştirilmiş, anketlerin cevaplandırılmasında “5’li likert tipi ölçek”, “çoktan seçmeli sorular” ve “evet-hayır sorular” kullanılmış, sorular kapalı uçlu olarak hazırlanmıştır. Anket kapsamında kültürel ve dinsel anlamda Türklere duyulan yakınlığın derecesi, her hangi bir sözlü veya fiziksel tacize maruz bırakılma durumu, Aydınlı komşularla ilişkilerin seyri, T.C. vatandaşlığına geçme eğilimi, istihdam

konusunda devlet ve özel sektörün verdiği desteğin boyutu, kira fiyatları gibi başlıklar bağlamında Suriyelilerin Aydın’a ne kadar entegre oldukları ve bu şehirde yaşamaktan mutlu olup olmadıkları analiz edilmiştir.

Çalışmada Suriyelilerin Türkiye’ye göç etme sebepleri ve Türkiye’ye göç ettikten sonra burada kalmayı cazip hale getiren imkânlar da Aydın özelinde incelenmiştir. Bu çerçevede güvenlik, istihdam, Türklere kültürel yakınlık gibi faktörlerden hangilerinin göçün başlamasında ve göç ettikten sonra kalıcılığın sağlanmasında daha etkili olduğu incelenmiştir.

Yapılan çalışma, Suriyelilerin yaşadıkları fiziksel koşullar göz önünde bulundurulduğunda uyum sürecinin yabancı bir toplumun algısı dahilinde nasıl ilerlediğini anlayabilmek, yeni bir ülkeye alışma safhasında yerlerinden edilmiş yabancıların bireysel veya toplu olarak ne gibi sorunlar yaşadıklarını tespit edebilmek, ayrıca uyum sürecinin uzun vadede daha sağlıklı yürütülebilmesi için karar alıcı ve uygulayıcı bazı aktörlere de fikir verebilmek açısından önem kazanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriyeliler, Uyum, Aydın, Geçici Koruma.

ABSTRACT

Doctoral Thesis

Doctor of Philosophy(PhD)

The Social Integration Process and Problems of Syrians Who Came to Turkey

After 2011: A Field Research in Aydın City

EREN ALPER YILMAZ

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Public Administration

Public Administration Program

In today's globalized world, migration movements being occurred in many continents have increased in recent years due to different reasons. State of necessity due to civil war and violence as well as the volunteerism such desire to achieve better living conditions has paved the way for the acceleration of the phenomenon of migration. Arab Spring, which began towards the end of 2010 in Syria, has caused serious chaos and break up in the country, so this conflict atmosphere has created a serious wave of immigration towards Turkey since 2011.

In this study, it is aimed to gain knowledge about integration process of Syrians who necessarily migrated to Aydın city after 2011 and were given "temporary protection" status by Government of Turkey by determining their perception towards the society they live together and towards the city where they reside in. Also it is aimed to detect socio-economic and socio-cultural problems of Syrians and to find some solutions for these problems. In the study, a questionnaire form consisting of demographic, socio-cultural and socio-economic questions were developed, "5-point Likert scale", "multiple-choice questions" and "yes-no questions" were used, also the questions were prepared as close-ended. Within the scope of the survey, depending on issues such as the degree of closeness to the Turks in the cultural and religious sense, the state of exposure to any verbal or physical harassment, the course of relations with their

neighbors from Aydın, the tendency to accept Turkish citizenship, the size of the support provided by the state and private sector on employment and level of rent prices, it has been analyzed how much Syrians have integrated to Aydın and whether they are happy or not to live in this city.

In the study, the reasons of migration by Syrians to Turkey and possibilities that make them stay here were examined specifically for Aydın. In this context, among some factors such as security, employment, cultural proximity to Turks, it was pointed out which of them became more effective in the start of migration and persistence after migration.

Study gains importance in order to understand how integration process goes within the perception of a foreign community considering the physical conditions of the Syrians, to examine what kind of problems displaced people have individually or collectively in the phase for adaptation to a new country, also to give some ideas to decision-makers and decision-performers for carrying out integration process of foreigners better in the long run.

Keywords: Migration, Syrians, Integration, Aydın, Temporary Protection.

**2011 SONRASI TÜRKİYE'YE GELEN SURİYELİLERİN
TOPLUMSAL UYUM SÜRECİ VE SORUNLARI:
AYDIN İLİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xiii
TABLOLAR LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvii
EKLER LİSTESİ	xviii
GİRİŞ	1

**BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL BİR YAKLAŞIM OLARAK GÖÇ**

1.1. GÖÇ, GÖÇMEN VE ULUSLARARASI GÖÇ KAVRAMLARI	7
1.2. GÖÇÜN TARİHSEL GELİŞİMİ	15
1.3. GÖÇ TÜRLERİ	22
1.3.1. Yönüne Göre Göçler	22
1.3.1.1. İç Göç	22
1.3.1.2. Dış Göç	25
1.3.2. Zorunluluktan Kaynaklı Göçler	27
1.3.2.1. İlkel Göç	27
1.3.2.2. Sürücü / Cebri Göç	29
1.3.2.3. Mübadele Göçü	31

1.3.3.Niteliğine Göre Göçler	34
1.3.3.1 İşçi Göçleri	35
1.3.3.2. Beyin Göçü	38
1.4. GÖÇÜN SEBEPLERİ	44
1.4.1. Ekonomik Sebepler	45
1.4.2. Güvenlik Endişesi	48
1.4.2.1 Terör Saldırıları ve İç Savaşlar	50
1.4.2.2. Siyasi Baskılar	53
1.4.2.3. İklimsel Koşullar ve Doğal Afetler	56
1.4.3.Bilimsel ve Kariyer Odaklı Sebepler	59
1.4.4. Yoksulluk	63

İKİNCİ BÖLÜM

MÜLTECİLİK KAVRAMI VE ULUSLARARASI HUKUK NEZDİNDE MÜLTECİLİĞİN GELİŞİMİ

2.1. MÜLTECİLİK VE SİĞİNMACILIK KAVRAMLARI	66
2.1.1. Mültecilik Kavramı	66
2.1.2. Mülteciliği Doğuran Sebepler	68
2.1.2.1. Baskı ve Zulüm	68
2.1.2.2. Tabiiyeti Olduğu Ülkenin Dışında Bulunmak	70
2.2. MÜLTECİLİK STATÜSÜNÜ SONA ERDİREN SEBEPLER	71
2.2.1. Vatandaşı Olduğu Ülkenin Himayesinden Kendi İsteği İle Yeniden Yararlanma Talebi	71
2.2.2. Vatandaşlığını Kaybettiği Ülkenin Vatandaşlığını Yeniden Kazanma	72
2.2.3. Yeni Bir Ülkenin Vatandaşlığını Kazanma ve Korumasından Yararlanma	73
2.2.4.Terk Edilen veya Zulüm Korkusu İle Dışında Bulunulan Ülkeye Yerleşmek Üzere Geri Dönme	74
2.2.5. Diğer Faktörler	74
2.3. MÜLTECİLERİN HAKLARI VE SORUMLULUKLARI	75
2.3.1. Düşünce ve İfade Özgürlüğü	75
2.3.2. Din ve Vicdan Özgürlüğü	76
	ix

2.3.3. Çalışma Hakkı	76
2.3.4. Toplanma, Örgütlenme ve Dernek Kurma Hakkı	78
2.3.5. Mahkemelere Başvurabilme ve Adil Yargılanma Hakkı	79
2.4. SİĞİNMACI KAVRAMI	80
2.5. SİĞİNMA TALEBİNDE BULUNMA VE YARARLANMA HAKKI	81
2.6. MÜLTECİ HUKUKUNA DAİR ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER	82
2.6.1. 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi	82
2.6.2. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü	85
2.6.3. 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi	86
2.6.4. 1984 Cartagena Mülteciler Bildirisi	87
2.6.5. 1994 Tarihli Arap Sözleşmesi	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ KURAMLARI VE ENTEGRASYON TEORİLERİ BAĞLAMINDA SURİYELİLERİN UYUM VE TOPLUMSAL KABUL SÜRECİ

3.1. EKONOMİK, SOSYAL VE POLİTİK ODAKLI GÖÇ KURAMLARI BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLERİN DEĞERLENDİRMESİ	90
3.1.1. Ravenstein Göç Kanunları	91
3.1.1.1. Göç ve Mesafe	91
3.1.1.2. Göç ve Basamakları	91
3.1.1.3. Yayılma ve Emme Süreci	91
3.1.2. İtme-Çekme Göç Kuramı (Everett-Lee Göç Kuramı)	93
3.1.3. Petersen’in Göç Kuramı (Yönlendirme ve Kitlesele Göç)	95
3.1.3.1. Yönlendirme ile Yapılan Göçler	96
3.1.3.2. Kitlesele Göç	96
3.1.4. Merkez-Çevre Kuramı	97
3.1.5. Göç Sistemleri ve İlişkiler Ağı Kuramı	100
3.1.6. İkili İş Gücü Piyasası Kuramı	104
3.1.7. Yaşam Biçimi Göçü	107
3.2. UYUM TEORİLERİ ÇERÇEVESİNDE SURİYELİLERİN ENTEGRASYON SÜRECİ VE TOPLUMSAL KABULLERİ	110

3.2.1. Uyum Kavramı	111
3.2.2. Uyum Teorileri Bağlamında Türkiye’deki Suriyeliler	112
3.2.2.1. Sosyal Kimlik Kuramı	116
3.2.2.2. Berry’nin Uyum Teorisi (Kültürlenme)	121
3.2.2.3. Çokkültürlülük (Kültürel Çoğulculuk)	130

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLERE YÖNELİK HUKUKİ DÜZENLEMELER VE UYUM ÇALIŞMALARI BAĞLAMINDA AYDIN İLİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

4.1.6458 SAYILI YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA KANUNU	137
4.1.1.Mülteci, Şartlı Mülteci ve İkincil Koruma Statüsü	138
4.1.2. Suriyelilerin Yasal Statüsü: Geçici Koruma	138
4.1.3. 6458 Sayılı Kanun Kapsamında Verilen Haklar	140
4.1.3.1. Vize Muafiyeti	140
4.1.3.2. İkamet İzni	141
4.1.3.3. Çalışma İzni	142
4.2. GEÇİCİ KORUMA YÖNETMELİĞİ VE GETİRDİĞİ HAKLAR	144
4.2.1. Türkiye’nin Geçici Koruma Statüsü Rakamları	145
4.2.2. Geçici Koruma Yönetmeliğinin Sağladığı Hizmetler	149
4.2.2.1. Sağlık Hizmetleri	150
4.2.2.2. Eğitim Hizmetleri	151
4.2.2.3. İş Piyasasına Erişim Hizmetleri	152
4.2.2.4. Diğer Hizmetler	153
4.3.SURİYELİLERE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN UYUM ÇALIŞMALARI	153
4.3.1.Eğitim	155
4.3.1.1. 2016 Türkiye Göç Raporu	156
4.3.1.2. UNICEF Suriyeli Çocuklar Raporu (OCAK 2017)	157
4.3.2.Sağlık	158
4.3.2.1. 2016 Göç İdaresi Raporu ve AFAD Verileri	158

4.3.2.2. Geçici Koruma Yönetmeliği	159
4.3.2.3. SIHHAT Projesi	160
4.3.3. Ekonomik ve Sosyal Hizmetler	161
4.3.3.1. Kızılay Yardımları	161
4.3.3.2. Vatandaşlık Hizmetleri	162
4.3.3.3. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Bünyesindeki Sosyal Yardımlar	162
4.4. AYDIN'DAKİ SURİYELİLERE YÖNELİK BİR ALAN ARAŞTIRMASI	164
4.4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	164
4.4.2. Araştırmanın Ön Kabulleri ve Sınırları	165
4.4.3. Araştırmanın Yöntemi	165
4.4.3.1. Örneklem	166
4.4.3.2. Verilerin Toplanmasında İzlenen Yol	166
4.4.3.3. Veri Toplama Yöntemi	168
4.4.3.4. Verilerin Analizi	169
4.4.4. Araştırma Bulguları	170
4.4.4.1. Demografik Değişkenler	170
4.4.4.2. Sosyo-Kültürel Değişkenler	178
4.4.4.3. Sosyo-Ekonomik Değişkenler	186
4.4.4.4. Türkiye'ye Göçü Etkileyen Faktörler	192
4.4.4.5. Türkiye'de Kalmayı Cazip Hale Getiren Faktörler	197
4.4.5. Gözlemler	197
4.4.6. Alan Araştırmasına İlişkin Genel Değerlendirme	204
SONUÇ VE ÖNERİLER	209
KAYNAKÇA	220
EKLER	

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABÖ	Afrika Birliği Örgütü
AFAD	T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
HUGO	Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi
İGAM	İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi
İHH	İnsani Yardım Vakfı
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
IPCC	Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli
IRO	Uluslararası Mülteci Örgütü
İŞİD	Irak Şam İslam Devleti
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MEKTEP	Mültecilerin Eğitime Kazandırılması ve Toplumsal Entegrasyon Projesi
MİT	Milli İstihbarat Teşkilatı
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
OCHA	Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği
ORSAM	Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
PICTES	Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi
PYD	Demokratik Birlik Partisi
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
WAHA	Uluslararası Kadın ve Sağlık Birliği

YİMER	Yabancılar İletişim Merkezi
YÖK	Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı
YPG	Yekîneyên Parastina Gel
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 1970-2010 Yılları Arası Dünyadaki Uluslararası Göçmen Sayıları	s.12
Tablo 2: 1980- 2010 Arası Dünyadaki Bölgelere Göre Elde Edilen Göç Oranları	s.13
Tablo 3: ABD'ye Göç Eden Bilim Adamları: 1962-1966	s.41
Tablo 4: Üyelerin İç ve Dış Gruba Etnik-Merkezci Yaklaşımları	s.118
Tablo 5: Geçici Koruma Altına Alınan Suriyelilerin Yaşa Göre Dağılımı	s.146
Tablo 6: Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Verilen Sağlık Hizmetleri	s.158
Tablo 7: Cinsiyet Dağılımı	s.170
Tablo 8: Yaş Dağılımı	s.171
Tablo 9: Medeni Durum Dağılımı	s.172
Tablo 10: Medeni Durum - Cinsiyet İlişkisini Gösteren Çapraz Tablo	s.172
Tablo 11: Eğitim Durumu Dağılımı	s.173
Tablo 12: Eğitim - Cinsiyet İlişkisini Gösteren Çapraz Tablo	s.174
Tablo 13: Çalışma Durumu Dağılımı	s.175
Tablo 14: Cinsiyet-Çalışma Durumu İlişkisini Gösteren Çapraz Tablo	s.175
Tablo 15: Çalışılan Sektör Dağılımı	s.176
Tablo 16: Bireyin Aylık Gelir Dağılımı	s.177
Tablo 17: Sahip Olunan Çocuk Sayısı Dağılımı	s.177
Tablo 18: Aydın'a Hangi Tarihte Göç Edildiği	s.178
Tablo 19: Aydın'daki Suriyelilerin Kentteki Uyum Süreçleri ve Sorunlarının Ölçülmesine Yönelik Sosyo-Kültürel Sorunlara İlişkin Bulgular	s.179
Tablo 20: Aydınlıların Misafirperverliğini ve Komşuluk İlişkilerini Gösteren Tablo	s.180
Tablo 21: Kültürel ve Dinsel Farklılıklardan Ötürü Yaşanan Uyum Sorununa İlişkin Tablo	s.181
Tablo 22: Sözlü/Fiziksel Saldırıya ve Sosyal Dışlanmaya Maruz Kalınmasına İlişkin Tablo	s.182
Tablo 23: Vatandaşlığa Geçiş Talebine İlişkin Tablo	s.183
Tablo 24: Aydın'a Geline Yıllara Göre Dil Sorunu	s.184
Tablo 25: Çalışma Durumuna Göre T.C. Vatandaşlığına Geçme İsteği	s.185
Tablo 26: Aydın'daki Suriyelilerin Kentteki Uyum Süreçleri ve Sorunlarının Ölçülmesine Yönelik Sosyo-Ekonomik Sorunlara İlişkin Bulgular	s.187

Tablo 27: İş Bulma Konusunda Devletin/Özel Sektörün Verdiği Desteğe İlişkin Tablo	s.188
Tablo 28: Suriyelilerin Özlük Haklarına İlişkin Tablo	s.189
Tablo 29: Suriyelilerin Vermiş Oldukları Ev Kiralarına İlişkin Tablo	s.189
Tablo 30: Eğitim Çağında Çocuğa Sahip Olma Durumu	s.190
Tablo 31: Eğitim Çağında Olan Çocuğun Okula Gitme Durumu	s.191
Tablo 32: Bir Sağlık Kuruluşuna Gidildiğinde Sorun Yaşama Durumu	s.191
Tablo 33: Türkiye’ye Göç Ettiren Faktörler	s.192
Tablo 34: Türkiye’ye Göç Ettikten Sonra Burada Kalmayı Cazip Hale Getiren Faktörler	s.195

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: En Çok Göçmene Ev Sahipliği Yapan Ülkeler (2017)	s.14
Şekil 2: Dünya Üzerindeki Suriyelilerin Dağılımı (2018)	s.21
Şekil 3: Mübadillerin Türkiye’deki Dağılımı: 1923-1925	s.32
Şekil 4: 2016 Yılında Kanada’dan ABD’ye Göç Edenlerin Çalıştığı Alanlar	s.62
Şekil 5: Çokkültürlü Toplumlarda İki Kapalı Model	s.131
Şekil 6: 2016 Yılında Türkiye’de Çalışma İzni Olan Yabancılar	s.143
Şekil 7: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler	s.147
Şekil 8: Türkiye’deki Geçici Barınma Merkezi Dışındaki Suriyeliler	s.148
Şekil 9: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin En Çok Yaşadığı 10 İl	s.148
Şekil 10: Suriyelilerin İkramları Eşliğinde Yapılan Anketler	s.197
Şekil 11: Suriyelilere Yapılan Sosyal Yardımlar	s.198
Şekil 12: Suriyelilere Türk Komşuları Tarafından Verilen Eşyalar	s.199
Şekil 13: Suriyelilerin Kaldıkları Bodrum Kattaki Daire	s.200
Şekil 14: Suriyelilerin Sıkışarak Uyuduklarını Söyledikleri Oda	s.200
Şekil 15: Hurdacılık Yapan Suriyeliler	s.201
Şekil 16: Mahallesindeki İlkokula Giden Suriyeli Çocuk	s.202
Şekil 17: Suriyelilere Lokma Dağıtan Türk Komşular	s.203

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Türkçe ve Arapça Anket

ek s.1

GİRİŞ

Tarih boyunca birçok farklı coğrafyada pek çok farklı bireyin, grubun veya medeniyetin yer değiştirmesine tanıklık edilmiştir. Bu yer değiştirmeler gerek daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilmek için gönüllü olarak, gerekse toplumların kendi içinde yaşadıkları iç savaş, açlık, kıtlık, sömürgecilik vs. nedenlerle zorunlu biçimde vuku bulmuştur. Sebebi her ne olursa olsun bireysel veya kitlesel bazda yaşanan bu mobilite, günümüzde de fazlasıyla vurgu yapılan, birçok makale, rapor ya da teze konu olan “göç” kavramını ortaya çıkarmıştır. Son yıllarda oransal açıdan bir hayli artan göç hareketleri, yalnızca iç sınırları değil, dış sınırları da aşarak uluslararası hale gelmiştir.

Bugün artık küreselleşen dünya düzeninde göç olgusunun önemi daha da artmaktadır. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, ülkeler arasında imzalanan vize serbestisi anlaşmaları, eğitim odaklı değişim programları vs. gelişmeler; kurumların, malların, hizmetlerin ve sermayenin olduğu kadar insanların da ülkelerin sınırlarını aşacak biçimde dolaşımına olanak sağlamaktadır. Bu dolaşım imkânları yalnızca az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru değil, gelişmiş ülkelere diğer gelişmiş ülkelere doğru da bir akım yaratmaktadır. Son yıllarda yalnızca Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden Avrupa’ya doğru değil, farklı amaçlarla Avrupa içerisinde yaşanan göç hareketleri de bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Göç, yalnızca fiziksel mekânın değiştirilmesi değil, sosyal yapının da bütün unsurlarının dönüştürülmesi anlamına gelen elzem bir sosyal olgudur. Göç sürecine katılanlar, yeniden bir sosyalleşme yaşayarak yaşamlarındaki tüm ilişkileri yeniden kurmak zorunda kalmakta, değişime adapte olmak için yeni bir uyum sürecine girmektedirler (Adıgüzel, 2016: 2). Bu çerçevede göç, özellikle küreselleşmenin de hız kazanmasıyla yerel yönetimlerden uluslararası örgütlere, sivil toplum örgütlerinden bireylere; bir diğer ifadeyle en tepeden en alt birimlere kadar tüm aktörlerin içinde yer aldığı çok boyutlu bir mesele haline gelmiştir.

Uluslararası göç, uygun kamu politikaları tarafından desteklendiğinde hem menşe hem de hedef ülkelerdeki topluluklarda kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik ve toplumsal büyümeye katkıda bulunabilir. 2016 yılında, gelişmekte olan ülkelere yaşayan göçmenler, ülkelere yaklaşık 413 milyar ABD doları tutarında bir para göndermiştir. Bu durumda gelirler; eğitim, sağlık, konut ve altyapı yatırımları

yoluyla ailelerin ve toplulukların geçim kaynaklarını iyileştiren önemli bir hane kaynağı oluşturmaktadır (World Bank, 2017). Hedef ülke için ise göçmenler çoğu kez kritik işgücü boşluklarını doldurmakta, girişimci olarak o ülkeye yatırım yapmakta, vergi ve sosyal güvenlik katkılarını ödemekte, dolayısıyla hedef ülkeye ekonomik katkılar sağlamaktadırlar. Beyin göçü ile gelmiş bazı göçmenler de bilim ve teknolojinin gelişmesine destek sağlayan, kültürel çeşitlilik yaratarak ev sahibi toplulukları kültürel anlamda zenginleştiren ve pozitif düşünceye katkı yapan misyonlarıyla göç ettiği ülkeyi bilimsel anlamda ileri götürmektedirler.

Göçün sebeplerine bakıldığında; bu sebepleri itici ve çekici faktörler olarak kategorize etmek mümkündür. İtici faktörler kapsamında; yaşanan bölgedeki ekonomik zorluklar, siyasi baskılar, etnik çatışmalar, doğal afetler, iç savaşlar, bilimsel konudaki yetersizlikler gibi durumlar yer aldığı gibi, çekici faktörler kapsamına da göç edilen yerdeki iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, istihdam alanlarının geniş olması, akademik kariyer ve bilimsel imkânların yüksek olması, iklim ve coğrafi koşulların müsait olması gibi şartlar girebilmektedir.

Göç olgusu, çok boyutlu özelliğinden dolayı literatürde de pek çok kurama konu olmuş ve bu kuramlar çerçevesinde “uyum” kavramı ile birlikte değerlendirilmiştir. Söz konusu kuramlar, çıktıkları ülkenin özgün koşullarına göre şekillendiği için diğer bölgelerde yaşanan göç hareketlerini açıklama noktasında sınırlı bir yetiye sahiptir. Bu sebeple göç konusunda herkesin üzerinde uzlaştığı genel geçer bir göç kuramı bulunmamakla birlikte, menşe ve kaynak ülkelerin coğrafi, ekonomik, kültürel veya toplumsal şartlarına göre göç sebepleri değişebilmektedir.

Uyum kavramı da göç konusunun önemli bir boyutudur. Göçmenlerin geldikleri ülkeye entegre olabilmeleri hem kendileri açısından, hem de birlikte yaşadıkları toplum açısından önemli olmakla birlikte, bir arada yaşama kültürünü ve uyum sürecini kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda *Çok Kültürlülük Teorisi*, *Sosyal Kimlik Kuramı*, *Kültürlenme* gibi uyum kuramları da göç sürecinin öncesinin ve sonrasının anlaşılması açısından önemlidir.

Mültecilik kavramı ise zorunlu göç diye tabir edilen durumlar sonucunda açığa çıkan ve yasal statünün kazanılmasıyla birlikte yürürlüğe konulan, uluslararası hukukun önem atfettiği bir kavramdır. 1951 Cenevre Sözleşmesi’yle birlikte “İrki, dini, tabiiyeti, siyasi düşünceleri ya da belli bir toplumsal gruba mensubiyeti

sebebiyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkma” ifadesi mülteciliğin en önemli şartlarından biri olarak gündeme getirilmiştir, Bu çerçevede kendi ülkesinde farklı sebeplerden ötürü şiddete ve baskıya maruz kaldığı için başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunan ve geri döndüğü takdirde de zulme uğrayabileceği riski taşıyan kişilere uluslararası hukuk çerçevesinde mültecilik statüsü kazanma hakkı verilmiştir.1951 Cenevre Sözleşmesi’nin yanı sıra “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü” ve “1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi” gibi yasal metinler de mültecilik konusunda bazı düzenlemeler öngörmüştür.

Türkiye, tarih boyunca gerek ulusal gerek uluslararası boyutta farklı göç hareketlerinin odak noktası olan ülkelerden biri konumundadır. Farklı dönemlerde çeşitli bölgelerden uluslararası göçmenlere ve sığınmacılara ev sahipliği yapan Türkiye, göç konusunda deneyim kazanan ülkelerin başında gelmektedir. Arap Baharı’ndan sonra da Türkiye, Suriye’den gelen göç hareketlerine en çok maruz kalan ülke durumuna gelmiş, 2019 yılının ilk çeyreğine kadar 3,5 milyondan fazla Suriyeliye kapılarını açmıştır. Türkiye’nin bu kadar fazla Suriyeliye ev sahipliği yapmasının birçok sebebi vardır. Bulunduğu coğrafya koşulları ve özellikle Yunan Adaları başta olmak üzere Avrupa’ya açılan transit geçiş güzergâhında olması, Devletin izlediği “açık kapı politikası”, Suriyelilere kültürel ve dini yakınlık, Türkiye’nin diğer Ortadoğu ülkelerine nazaran daha güvenilir ve hayat standartları yüksek bir ülke olması gibi sebepler bunlardan yalnızca bir kaçıdır.

İç savaş sebebiyle ülkelerini terk eden Suriyeliler, başlarda “geçici misafirlik” düşüncesi ile Türkiye’ye göç etmişler, ülkelerindeki çatışma ortamı son bulduktan sonra geri dönüş ümidiyle Türkiye’ye yeterince uyum sağlama gayreti göstermemişler ve Türk toplumu ile iletişim kurma noktasında zayıf kalmışlardır. Suriyelilerin bu tutumlarında ayrıca Türkçe bilmemek, savaş ortamının yarattığı kişilere ve gruplara güvensizlik durumu Türk halkının Suriyelilere karşı önyargılı tutumları ve bu önyargıların getirdiği “sosyal dışlanma” gibi faktörler de etkili olmuştur. Fakat zamanla “geçici misafirlik” durumu yerini kalıcılığa doğru bırakmış, Suriye’deki iç savaş daha da karmaşık ve şiddetli bir hal aldıkça Suriyelilerin geri dönüş ümitleri azalmıştır. Bu sebeple Suriyelilerin isteyerek veya zorunlu olarak Türkiye’ye uyum sağlamaya daha yatkın oldukları görülmüş, yalnızca insanlarla ikili ilişkiler kurarak toplumsal bir kimlik kazanmakla yetinmemişler, kendilerine statü

edinme ve istihdam alanları yaratma gibi konularda da girişimlerde bulunarak uyum sürecinin bir parçası olma yolunda adımlar atmışlardır. Suriyelilerin geldiği bu nokta, aslında uyum sürecinin göç edenlerin geri dönüş ihtimallerinin azalmasının ve gelecek belirsizliğinin son bulmasının yanı sıra, hedef ülkedeki imkânların fazlalığına, iki taraflı önyargıların zamanla kırılmasına ve göçmenlerin geldikleri ülkeye aidiyet hissetmelerine bağlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hedef ülkede yabancılar için çıkarılan yasalar, yönetmelikler ve yürütülen hizmetler de uyum sürecinin ilk zamanlara nazaran etkili olmasında elzem faktörlerdir.

Türkiye'ye göç eden ve sayıları 3,5 milyonu aşan Suriyelilerin bir kısmının halen Türk kültürüne yeterince uyum sağlayamadıkları, Türk toplumu ile iletişim konusunda çekingen davrandıkları, eğitim, sağlık, istihdam ve barınma konularında bazı sebeplerden kaynaklı (dil, toplumsal algı, işsizlik vb.) olarak sıkıntı yaşadıkları görülmektedir. Uyum sürecinde yaşanan zorluklar ve iletişimsizlikler farklı kültürel dokuların ve hayat tarzlarının doğal bir sonucu olmakla beraber; önyargıların, toplumsal kabul düzeyinin düşüklüğünün ve yetersiz kamu politikalarının da birer tezahürü olarak düşünülebilir. Uyum konusu, kısa vadede üstesinden gelinebilecek bir durum olmaktan çok uzun vadede iki tarafın da birbirine olan toleransı, hoşgörüsü ve sağduyusu ile sağlanabilecek bir olgudur.

Tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde göçün kavramsal açıdan değerlendirmesi yapılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle göç, göçmen ve uluslararası göç tanımları yapılarak bireyleri ve toplumları ekonomik, sosyal ve psikolojik açılardan çok boyutlu olarak etkileyen göç kavramı farklı tanımlar bağlamında analiz edilmiştir. Akabinde göçün tarihsel gelişimi irdelenmiş; 4. yüzyıldan günümüzde dek Avrupa, Amerika ve Ortadoğu coğrafyaları başta olmak üzere farklı bölgelerde göçün geçirdiği evrime vurgu yapılmış; tez konumuz bağlamında 2011 sonrası Arap Baharı'nın etkisi ile Türkiye'ye doğru gerçekleşen Suriyeli göçüne bazı güncel istatistikler çerçevesinde değinilmiştir. Bu bölümde ayrıca göç türleri zorunluluktan kaynaklı, yönüne ve niteliğine göre göçler olarak sınıflandırılmış; yine göçün sebepleri de ekonomik, güvenlik ve bilimsel faktörler ile yoksulluk etkeni doğrultusunda kategorize edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde mültecilik ve sığınmacılık kavramlarına vurgu yapılmış, uluslararası hukuk çerçevesinde bu kavramların kapsamı, geçerliliği ve birbirinden farkları ele alınmıştır. Bu çerçevede mülteciliği doğuran ve statüsünü sona erdiren sebeplere değinilmiş; düşünce, din ve vicdan özgürlüğü, çalışma hakkı, toplanma, örgütlenme ve dernek kurma özgürlüğü, mahkemelere başvurabilme hakkı gibi mülteci hakları ve sorumlulukları ele alınmış; başta “1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi” olmak üzere mülteci hukukuna dair birçok uluslararası sözleşmeye atıf yapılmıştır. Bu sözleşmeler, tezin ilerleyen bölümlerinde vurgulanacağı üzere, Türkiye’nin iç hukukunda mültecilere, sığınmacılara ve farklı statüdeki yabancılara sağlanan hakların dayanağını oluşturması yönüyle önem teşkil etmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde göç kuramları ve uyum teorileri bağlamında Suriyelilerin uyum ve toplumsal kabul süreçleri analiz edilmiştir. *Ravenstein’in Göç Kanunları*, *Lee’nin İtme-Çekme Kuramı*, *Petersen’in Göç Sınıflandırması*, *Merkez-Çevre Kuramı*, *Göç Sistemleri ve İlişkiler Ağı Kuramı*, *İkili İşgücü Piyasası Kuramı* gibi kuramlar, bu bölümde ele alınmış, bu kuramlar çerçevesinde Türkiye’deki Suriyelilerin göç sebeplerine ve tercihlerine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bölümde vurgulanan bir diğer nokta ise uyum teorileridir. Göçmenlerin, içinde yaşadığı toplumla uyumlu bir biçimde yaşayabilme yetisi ve o toplumun kültürüne, değerlerine ve yaşam tarzına ayak uydurabilme süreci, literatürde yer alan uyum teorileri bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır. Her ülkede göçmenlere karşı gösterilen uyum süreci farklı biçimde yürütülmekte, kimi ülkeler çok kültürlülük bağlamında bir taraftan göçmenleri geniş bir sosyal ağına parçası yapmakta, bir taraftan da kendi kültürel bütünlüklerinin sürmesi ve kimliklerini korunması için imkân sağlarken, kimi ülkeler de asimilasyon stratejisi güderek azınlıklara kendi kültürlerini, değerlerini ve doğrularını kabul ettirmeye çalışarak onların kimliklerinde dönüşüme yol açmaktadırlar. Türkiye’deki Suriyelilerin uyum süreçlerine paralellik gösteren Kanada’nın *çokkültürlülük* modeli, uyum teorileri kapsamında vurgulanmaktadır. Bu teorilerde John Berry’nin öne sürdüğü *kültürlenme* modeli ise dikkat çeken diğer bir uyum modelidir. Tüm bu göç kuramları ve uyum teorileri, Türkiye’deki Suriyeliler hakkında bu zamana kadar nasıl bir model geliştirildiği ve ilerleyen süreçte geliştirilebileceği konusunda bize yol göstermektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümü ise alan araştırması kısmından oluşmaktadır. Türkiye’deki Suriyelilere yönelik hukuki düzenlemeler ve uyum çalışmaları bağlamında, 2011 sonrası Aydın’a gelen Suriyelilerin Aydın ilinde geçirdikleri süre zarfında yaşadıkları sorunların ve uyum süreçlerinin nasıl geliştiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede literatürde sıkça yer alan “Türklerin Suriyeli algısı” değil de “Suriyelilerin Türkiye ve Türk algısı” ölçülmek istenmiş, örneklem büyüklüğü 226 kişi olarak belirlenen Suriye uyruklu kişilere anketler yapılmıştır. Bu anket soruları demografik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel kategorilere ayrılmış, ayrıca Suriyelilerin Türkiye’ye göç etmesinde ve göç ettikten sonra kalıcı olmasında etkili olan faktörleri de kapsamıştır. Anketlere verilen cevaplar çerçevesinde Suriyelilerin Aydınlılara ve Aydın kentine olan bakış açıları anlaşılmaya çalışılmış, onların beklentileri ve talepleri tespit edilerek uyum sürecinin daha sağlıklı yürütülebilmesi adına politika yapıcılar ve yerel halk üzerinde farkındalık yaratılması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL BİR YAKLAŞIM OLARAK GÖÇ

1.1. GÖÇ, GÖÇMEN VE ULUSLARARASI GÖÇ KAVRAMLARI

Toplumsal yapılarda büyük çaplı bir değişime ve aşınmaya neden olan göç, yeni fırsat ve risk alanlarını da içinde barındırmakta, çok kültürlü bir toplumun da temellerini atmaktadır. Kentlerdeki hızlı nüfus artışı, bir taraftan ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda yeni gerilim ve kutuplaşmaların ortaya çıkmasına neden olmuş, öte yandan bazı toplumlarda uzlaşma kültürü yaratarak ortak kültür ve değerlerin paylaşıldığı bir sosyal içermenin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu çatışma ve uzlaşma kültürü demokratik bir sistemde birey, sosyal grup ve sınıfların tercihleri üzerinde belirleyici bir etki yaptığı gibi, şiddete meyilli radikalize yapıların da ortaya çıkmasına ve yayılmasına sebep olmuştur (Ekici ve Tuncel, 2015: 12). Kültürel farklılıklardan kaynaklı olarak yaşanan uyum sorunları, iletişim problemleri ve bu problemleri çözme yolları bugün göçün yoğun olarak yaşandığı ülkelerde öncelikli konulardan birisidir. Uzun vadede göçmenlerin yaşadıkları topluma aidiyet hissedebilmeleri ve entegre olabilmeleri adına birçok merkezi yönetim, sivil toplum örgütü ve uluslararası kuruluş farklı biçimde kamu politikaları yürütmektedir.

Bireyleri ve toplumları ekonomik, sosyal ve psikolojik açılardan çok boyutlu olarak etkileyen “göç” kavramının literatürde farklı tanımları yapılmıştır. Bir görüşe göre (Özer, 2014: 11) göç; ekonomik, dinsel, siyasal ya da toplumsal nedenlerden kaynaklı olarak toplumların hayatlarının bir kısmını veya tamamını geçirmek üzere bir iskân ünitesinden, bir başkasına yerleşmek amacıyla gerçekleştirdikleri coğrafi mekân değiştirme sürecinin hem göç eden hem de göçe maruz kalan toplumların yapısını kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasal açıdan değiştirmesidir. Özünde toplumsal bir hareket olmasına rağmen göç, kültürel yaşamdan ekonomik hayata kadar birçok yönden yaşamı etkileyen güçlü bir araç haline gelmiştir. Bu açıdan hem hedef ülkenin hem de kaynak ülkenin vatandaşları göçün yaratmış olduğu akımdan iki taraflı olarak etkilenecek yeni bir uyum sürecinin aktörleri haline gelmişlerdir. Özer’in tanımına benzer bir başka tanımda da göç; ekonomik, siyasal veya toplumsal sebeplerle kişilerin bireysel veya kitlesel olarak yer değiştirme hareketi olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 2001: 59).

Faist'e göre genel itibariyle "göç", bir mekândan diğerine veya bir toplumsal-siyasal birimden diğer bir birime doğru yapılan aktarma eylemi olarak anlaşılabilir. Bu bağlamda "göç", kalıcı veya yarı kalıcı olarak ikamet edilen yerin mevcut idari sınırların dışına doğru değiştirilmesidir (Faist, 2003: 41). Akkayan (1979: 77), bu tanımı destekler nitelikte göçü "Kişilerin gelecekteki hayatlarının bir kısmını veya tamamını sürekli ya da geçici bir süreliğine garanti altına almak amacıyla bir yerleşim bölgesinden başka bir bölgeye doğru coğrafi yer değiştirme eylemi." olarak tanımlamıştır. Süresi veya sebebi ne olursa olsun "yer değiştirme" eylemini içeren göç olgusu mültecileri, vatanlarından edilmiş kişileri ve ekonomik göçmenlerin tümünü kapsamaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 22). Gönüllü (1996: 94), diğer tanımlar gibi "yer değiştirme" eylemine vurgu yaparak göçü, bireysel ya da kitlesel olarak bir yerden başka bir yere gitmek olarak tanımlamış, bu yer değiştirme eyleminin ülke sınırları içinde yaşanabileceği gibi ülke sınırlarının dışına da taşabileceğini belirtmiştir. Marshall'a göre ise göç, bireylerin ya da grupların siyasi sınırların ötesine ve yeni yerleşim birimlerine doğru, farklı toplumlarla iç içe olacak şekilde kalıcı hareketlerini vurgulamaktadır (Marshall, 1999: 685).

Doğum ve ölüm gibi demografik olayların dışında birçok insan sıklıkla farklı süreler için kendi sınırlarının dışına çıkarak buralarda koloniler oluşturabilirler. Bu oluşturdukları koloniler, göç ettikleri yerin siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısına göre süreklilik gösterebilir. Terk ettikleri yere nazaran geldikleri yerde daha iyi ekonomik, sosyal ve insani koşullarda yaşayan göçmenler hedef şehir/ülkede uzun süreli bir ikameti tercih edebilirler. Bu çerçevede yukarıdaki tanımları da içine alacak şekilde en geniş tanımlardan birini Yalçın yapmış ve göçü; ekonomik, siyasi, ekolojik vs sebeplerle kısa veya uzun vadeli biçimde ya da şartlara bağlı olarak kalıcı yerleşim hedefiyle yapılan toplumsal, coğrafi ve kültürel bir yer değiştirme hareketi olarak (Yalçın, 2014: 13) ifade etmiştir.

"Göçmen" kavramına vurgu yapacak olursak; uluslararası literatürde genel geçer bir göçmen tanımının olduğunu ifade etmek güçtür. Göçmen; daha rahat koşullarda yaşamak amacıyla, dışarıdan bir baskı unsuru olmaksızın özgür iradesi ile yer değiştirmeye karar veren kişi olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla bu kavram, hem ekonomik hem sosyal durumları iyileştirmek, hem de kendilerinin ve ailelerinin geleceğe yönelik beklentilerini artırmak için bir ülkeden/ şehirden başka bir

ülkeye/şehre göç eden kişileri kapsar (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 22). Bir başka tanıma göre “göçmen”, ulus aşırı bir akım içerisinde çok yönlü hareket eden, coğrafi, kültürel ve siyasal sınırları aşan belirli sosyal alanlar yaratarak bu alanlar içerisinde sahip olduğu bağlantılar ile geçimini sürdüren ve güvenlik perspektiflerinin sınırlarını aşındıran kişilerdir (Portes vd. 1999: 217).

“Gönüllü göçmen” ise kendi isteği ile bulunduğu ülkeyi terk ederek bir başka ülkede evlilik gibi yollarla yasal oturma izni ile başlayıp vatandaşlık almaya kadar gidebilen; yasal sınırlar çerçevesinde hedef ülkeye yerleşme şartlarını yerine getirme süreçlerini geçerek uzun süreli yerleşmeye çalışan kişilerdir (Sayın, 2010: 17). Bireylerin kendi iradeleri ile göç kararı aldığı gönüllü göçte esas hedef, bireylerin daha iyi yaşam standartlarına erişebileceklerini ummalarıdır. Yaşadıkları ülkede istihdam imkânı bulamayan ya da düşük ücret, fırsat eşitsizliği gibi sebeplerden ötürü yaptığı işten yeterince tatmin olmayan, dolayısıyla başka ülkelere yeni iş imkânları bulabilmek için giden göçmenlerin bu yer değiştirmeleri “işçi göçü” olarak tanımlanmaktadır.

Gönüllü göçmenlerin bir kısmı ise nitelikli eğitim görme, yüksek bilim üretme ve daha kaliteli çalışma standartlarına sahip olabilme gibi amaçlarla kendi potansiyellerini daha iyi ortaya çıkarabilecekleri fırsatların sunulduğu ülkelere göç etmeyi tercih ederler. Beyin göçüne dâhil olanlar zeki, kalifiye, alanında uzmanlaşmış ve gelişime açık kişiler olmakla beraber kendi ülkesinde potansiyelini ortaya çıkarabilecek imkânları kısıtlı olan ve devlet tarafından desteklenmeyen kişiler de olabilirler. Beyin göçüne gelişmiş ülkeler açısından bakıldığında bu ülkelerde eğitim daha kaliteli ve pahalı, nüfus artış hızı düşük, üretilen ürünlere talep daha fazladır. Bu ülkelerde teknolojik gelişmişlik seviyesi yüksek olup, kitlesel üretim standart hale gelmiştir. Üretim sürecinde kendi toplumunun ihtiyaçlarını daha hızlı bir biçimde karşılayabilmek için gelişmiş ülkelerin çok yüksek olmayan ücretlerle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere nitelikli iş gücü ithal etmesi, bu iş gücünü kendi yerel iç kaynakları ile karşılamasından çok daha ucuza gelmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki yüksek standartlara ters orantılı olarak gelişmekte olan ülkelerdeki ücret eşitsizlikleri, bilim ve teknolojiye durgunluk, eğitilmiş iş gücündeki arz/talep dengesizliği, eğitim sistemindeki plansızlık, araştırma ve Ar-Ge olanaklarının azlığı gibi sebepler beyin göçünü tetiklemektedir (Kaya, 2003: 23).

Gönüllü göçmenlere verilebilecek başka bir örnek ise göçmen kaçakçılığı mağdurlarıdır. Doğup büyüdüğü topraklarda ekonomik ve siyasal istikrarın bulunmaması, iç savaşın yaşanması veya tehdit edilme gibi gerekçelerle can güvenliklerini koruma altına alabilecekleri ve yüksek yaşam standartlarına erişebilecekleri ülkelere kaçma çabası gösteren göçmenler, yaşamsal riskleri de göze alarak sınırları aşan göçmen kaçakçılığına maruz kalmaktadırlar. Bu göçmenler, paralarını ve yaşamlarını kaybetme pahasına her türlü sömürüye “gönüllü” olarak razı olmakta, sınır dışına çıkarak yeni bir yaşam kurmayı hedeflemektedirler. Örneğin, Avrupa’yı transit olarak kullanmak veya çoğunlukla buraya hedef ülke olarak yerleşmek amacıyla yasadışı yollarla girmeye çalışan, çaresiz kaldıkları için de göçmen kaçakçılarına fahiş miktarda para ödeyerek genellikle deniz yolunu tercih eden yüz binlerce göçmen vardır.

Göçü gönüllü olarak tercih etmeyen, savaşlar, ülke içi buhranlar, nüfus transferleri ve vatandaşların mübadelesi, iltica hareketleri, siyasi sürgünler, doğal afetler, dini baskılar neticesinde yer değiştirmelere maruz kalan göçmenler ise “zorunlu göçmenler”dir. Belirli bir bölgedeki sosyal, ekonomik, kültürel kaos ortamı, o bölgede yaşamayı olanaksız kılmış, başta can güvenliği problemi olmak üzere mental ve psikolojik sorunlar baş göstermiştir. Örneğin; Arap Baharı sonrasında iç savaşın getirdiği kaos ortamı, siyasi baskılar ve can güvenliği korkusu Suriye’den milyonlarca sığınmacının başta Türkiye olmak üzere Lübnan, Ürdün, hatta Avrupa’daki ülkelere doğru yığılmasına sebep olmuş, kitlesel bir göç akımı yaratmıştır.

Özellikle ekonomik koşulların yetersizliği, toplumları refah düzeyi yüksek olan bölgelerde çözüm aramaya doğru itmektedir. Zorunlu göçlerin büyük oranda kısıtlı ekonomik koşullardan kaynaklanması göç olgusu ile yoksulluk arasındaki yakın ilişkiyi de gözler önüne sermektedir. Kırsal alanlarda yaşayan kesimlerin gelirlerinin azlığı ve istihdam olanaklarının yetersizliği toplumları giderek yoksullaştırmakta, ailelerine bakamayacak hale gelen yoksul kitlenin kentlere göç etmesine neden olmaktadır. Sosyal devletin konut politikaları ve istihdam alanları gibi hizmetlerinden mahrum kalarak kendi yaşam alanlarını oluşturan; daha çok akrabalık, hemşerilik bağları etrafında toplanan dayanışma örüntüleri olarak bilinen enformel ilişkiler sadece olağan ekonomik yaşamın dışında marjinal bir yapılanmayı

da açığa çıkarmaktadır. Bu süreç ile birlikte, bireyler hızla toplumun dışında izole bir yaşam alanı kurmakta, ötekileştirilmekte, yaşadıkları topluma ve kente yabancılaşmaktadırlar. Barınma, kültürel yaşam tarzı ve ekonomik geçim bakımından izole edilen bu bireyler, siyasal katılım yönünden de yaşadıkları kente ve ülkeye yön verecek düzeye gelememektedir.

Göç edilen coğrafi alan ele alındığında, yola çıkış noktası ve varılan nokta arasındaki ayrıma vurgu yapılabilir. Şayet göçü başlatan bireyler ya da topluluklar aynı ülke içinde yer değiştirirlerse bu “iç göç”, eğer kalkış ve varış noktaları farklı ülkeler ise, bu “dış göç” tür. Dış göç, literatürde “uluslararası göç” diye de tabir edilebilir. İç göçler, bölgelerarası olabildiği gibi, kentten kente, kırsaldan kente veya kentten kırsala doğru da görülebilir. İç göç sonucunda ülkenin nüfusunda her hangi bir değişiklik görülmezken, bölgelerin ya da kentlerin nüfusu ve nüfus yoğunluğu değişmektedir. Bu göçün sebepleri siyasi, çevresel, toplumsal ve ekonomik olabilmektedir. Örneğin; bir bölgede istihdam alanları daha geniş, işçi ücretleri daha yüksek ise bu bölge, diğer bölgelerden fazlaca göç almakta ve cazip hale gelmektedir. Örneğin; İstanbul, İzmir, Kocaeli gibi sanayinin yoğun ve istihdam alanlarının daha geniş olduğu iller, iç ve doğu kesimlerden bir hayli göç almakta, dolayısıyla cazip hale gelmekte ve nüfus yoğunluğu artmaktadır. Bugünün şartlarında İstanbul, iç ve doğu bölgelerden en çok göç alan illerin başında gelmektedir.

Küreselleşme olgusu göç veren ve göç alan ülkeleri birleştirerek insanları tek düze bir kültür ortamında yaşamaya itmekte, ulus-devlet çerçevesinde oluşan ulusal kültürleri zayıflatmaktadır. Bu sebeple yalnızca yerel mekâna kısıtlı kalan göç ve devingenlik araştırmaları küreselleşen dünyada ulus ötesi göç dinamiklerini yansıtmakta eksik kalmaktadır (Can, 2007: 293). Dünya nüfusunun kitleler halinde sınırları aşarak harekete geçişi, sistemsel biçimde bir düzen içinde işleyen ekonomik, sosyolojik ve politik sistemlerin dengelerini değiştirdiği için uluslararası göç küresel bir sorun haline gelmiş ve birçok ulusu ilgilendiren bir boyuta ulaşmıştır. Göçmenlerin mekânsal biçimde kümelenmeleriyle, menşe ve hedef ülkeler arasında ördükleri “değiş-tokuş ve işbirliği ağları”, yeni yapısal fırsatları ortaya çıkartmış, “ulus-ötesi toplulukların oluşumunu hızlandırmıştır. Dolayısıyla göçmenlerin sahip olduğu ekonomik fırsatlar radikal biçimde değişmiş ve çeşitlenmiştir. Böylece

karşımıza: “(i) Çokuluslu şirketlerin yön verdikleri “yeni ekonomik düzen”, (ii) Toplumsal, dinsel, ulusal, etnik farklılıklar ve toprağa bağlılıkların oluşturduğu kimlik mücadelelerine dayanan “ulus ötesi (transnational)” hareketler, (iii) Hegemonik güçleri kullanmaya kararlı devletler üçgeni ortaya çıkmaktadır (Unat, 2002: 304). Bunun yanı sıra küreselleşme süreci ile üretim ilişkilerinde meydana gelen değişimler, göçün uluslararası bir boyut kazanmasının önünü açmış, bilişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, insan dolaşımını kitleselleştirmiş ve yaygınlaştırmıştır. Demokratik hareketlilik, ulus-devletin sınırları içinde daha büyük bir etnokültürel farklılaşma yaratmış, böylece kimlik ve geleneksel sınırlar alanında hatların birbirine karışmasına yol açmıştır (Unat, 2002: 343).

Uluslararası göçün yakın tarihteki gelişimine vurgu yapmak gerekirse, II. Dünya Savaşı sonrasında 1973 OPEC Petrol Krizi’ne kadar olan süreçte başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa’daki sanayileşmiş ülkeler geçici işçi almaya karar vermişler ve özellikle kas gücü gerektiren işlerde Asya ve Ortadoğu’dan gelen işçileri kullanmışlardır. Bu süreç, göç eden kişilerin sayılarındaki artışa bağlı olarak daha karmaşık göç yollarını ortaya çıkaran bir sürece eşlik etmiştir. Böylece uluslararası göç giderek küreselleşen ve sınırları aşan bir durum halini almıştır.

Tablo 1: 1970-2010 Yılları Arası Dünyadaki Uluslararası Göçmen Sayıları

Gelişme Grupları	1970	1990	2000	2010
Dünya	84	156	178	214
Gelişmiş Ülkeler	43	82	104	128
Gelişmekte Olan Ülkeler	41	73	74	86
Enaz Gelişmiş Ülkeler	10	11	11	12
Diğer Azgelişmiş Ülkeler	31	62	63	75

Kaynak: UN, 2011/A.

Tablo 1.’de görüldüğü üzere 1970 yılında toplam 84 milyona ulaşan uluslararası göçmen sayısı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında birbirine denk oranda bölüşülürken, özellikle Sovyet Rusya’nın çözülmesinin ardından bu

bölüşme gelişmiş ülkeler lehine artış göstermiştir. Aynı periyodun ilk bölümünde (1970-1990) gelişmiş ülkelerdeki göçmen sayısında 1,90 katlık bir artış söz konusu iken ikinci bölümde (1990-2010) 1,56 kat göçmen artışı yaşanmıştır. Buna karşılık gelişmekte olan ülkelerde ilk bölümde (1970-1990) 1,78 kat göçmen artışı görülürken, bu artış ikinci bölümde (1990-2010) 1,17 düzeyinde gerçekleşmiştir. Böylece uluslararası göçteki artışın büyük kısmı yoksul ülkelere zengin ülkelere giden göçmenlerden kaynaklanmıştır (Bakırtaş, 2012: 242). Bu dramatik değişim özellikle 1990 sonrası dönemde küreselleşmenin de hız kazanmasıyla birlikte artmıştır.

Sovyet Rusya'nın çözülmesiyle birlikte dünyadaki faktör hareketlerinin küreselleşmesi süreci başlamıştır. Özellikle Avrupa'nın ve ABD'nin ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarının büyük kısmının Ortadoğu ve Hazar çevresinde yer alması, bu bölgeye insan göçü de alan stratejik bir konum kazandırmıştır. Bu bağlamda Rusya, Ukrayna, Kazakistan, Suudi Arabistan gibi ülkeler, enerji havzalarına olan yakınlıklarından ötürü önemli oranda göç almıştır.

Tablo 2: 1980- 2010 Arası Dünyadaki Bölgelere Göre Elde Edilen Göç Oranları

BÖLGELER	GÖÇMEN SAYISI					
	1980-1985	1985-1990	1990-1995	1995-2000	2000-2005	2005-2010
Çok Gelişmiş Bölgeler	5,643.000	7,433,000	11,895,000	13,821,000	17,450,000	16,558,000
Az Gelişmiş Bölgeler	-5,643.000	-7,433,000	-11,895,000	-13,821,000	-17,450,000	-16,558,000

Kaynak: UN, 2011/B.

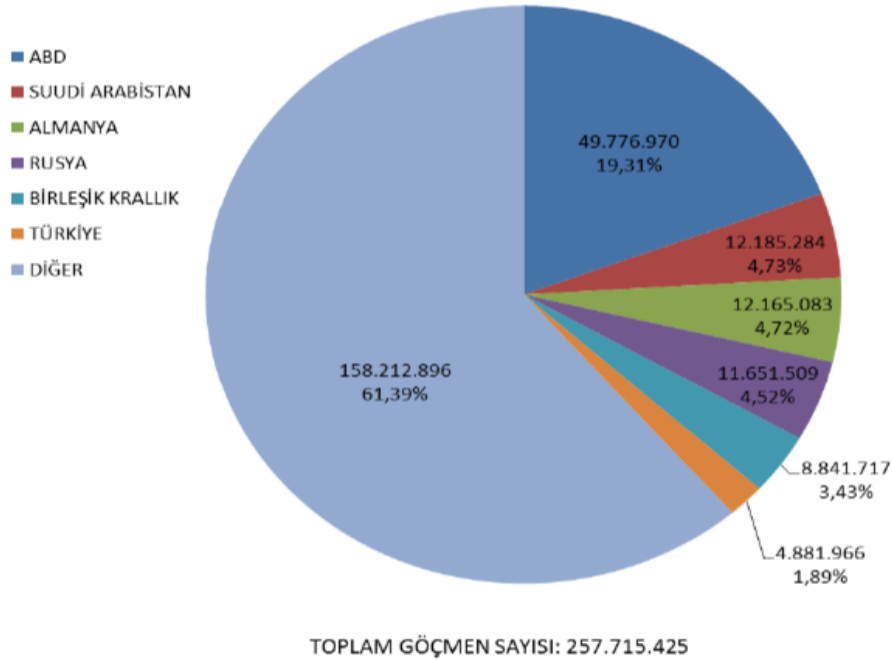
Tablo 2.'de görüldüğü üzere, Dünya ekonomisinde kriz ve küçülmenin baş gösterdiği 1975-1985 yılları arasında gelişmiş ülkelere doğru yaşanan göç akımında durgunluk görülürken, ekonomik büyümenin yeniden hız kazandığı 1985-2005 döneminde ise göç oranında artış görülmektedir. 1985 yılında az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere kayan net göçmen sayısı 5 milyon 643 bin kişi iken,

2005 yılında bu rakam 17 milyon 450 bin kişiye çıkmıştır. Dünya ekonomisindeki gerileme ve kriz süreçlerinde ise (2008 krizi) göçmen sayısındaki azalma eğilimi yukarıdaki tablodaki verilerden görülmektedir.

2016 yılında 28 Avrupa Birliği (AB) üye ülkesinden birine, toplam 4,3 milyon insan göç etmiş, en az 3 milyon göçmenin de herhangi bir AB üyesi ülkeden ayrıldığı görülmüştür. Bununla birlikte bu toplam rakamlar, AB'nin kendi içindeki üye ülkeleri arasındaki akışları da içerdiğinden, bir bütün olarak dışarıdan AB'ye göç akışını temsil etmemektedir. 2016 yılında AB içindeki 4,3 milyon göçmen arasında, AB üyesi olmayan yani dışarıdan gelen yaklaşık 2,0 milyon kişi, AB üyesi bir ülkeden başka AB üyesi ülkeye göç eden 1,3 milyon kişi, 16 bin de vatansız kişi vardır (Eurostat, 2018).

1 Ocak 2017'de AB üyesi olmayan bir ülkeden AB ülkesine göç etmiş ve burada ikamet eden kişi sayısı yaklaşık 22 milyon olup, AB-28 nüfusunun % 4,2'sine tekabül etmektedir. Ayrıca yine 1 Ocak 2017 itibarıyla AB üyesi vatandaşı olup diğer AB üyesi ülkelere birine göç eden ve burada yaşayan 16,9 milyon kişi mevcuttur (Eurostat, 2018).

Şekil 1: En Çok Göçmene Ev Sahipliği Yapan Ülkeler (2017)

Kaynak: UN, International Migration Report 2017: Highlights.

Dünya çapındaki uluslararası göçmenlerin sayısı son yıllarda hızla artmaya devam etmiştir. Şekil 1.'de "2017 yılında en çok göçmene ev sahipliği yapan ülkeler" gösterilmiştir. 2000'de 173 milyona ulaşan göçmen sayısı 2010 yılında 220 milyona, 2017 yılında ise 258 milyona yaklaşmıştır. Ülkeler bazında analiz edildiğinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD), yaklaşık 50 milyon göçmen ile tüm dünyada en fazla göçmene kucak açan ülke olmuştur. ABD'yi 12 milyondan fazla göçmen nüfusu ile Suudi Arabistan ve Almanya izlemektedir (UN, 2017). Türkiye ise 4,8 milyon göçmen nüfusuyla bu pastada önemli bir dilime sahiptir. Tüm dünyadaki uluslararası göçmene ev sahipliği yapan bölgeler Asya (80 milyon) ve Avrupa'dır (78 milyon). Kuzey Amerika, en fazla uluslararası göçmene ev sahipliği yapan 3.sıradaki bölge özelliği taşımakta (58 milyon), bu bölgeyi Afrika (25 milyon), Latin Amerika ve Karayipler (10 milyon) ve Okyanusya (8 milyon) izlemektedir (UN, 2017).

2017 yılında Hindistan, uluslararası göçmen veren ülke (menşe ülke) bazında 17 milyon göçmen ile en büyük menşe ülke olmuş, bu ülkeyi 13 milyon ile Meksika izlemiştir. Yine menşe ülke bazında bakıldığında Rusya Federasyonu (11 milyon), Çin (10 milyon), Bangladeş (7 milyon), Suriye Arap Cumhuriyeti (7 milyon) ve Pakistan ve Ukrayna (her biri 6 milyon) en çok göç veren ülkeler arasında ilk sıralardadır (UN, 2017).

1.1. GÖÇÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Göç hareketlerinin insanlık tarihi kadar eski bir başlangıca sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İnsanoğlu tarih boyunca birçok farklı sebepten ötürü bulunduğu noktadan başka noktalara doğru yer değiştirme ihtiyacı duymuştur. Dünyada yaşanan savaşlar, çatışmalar, salgın hastalıklar, adaletsiz gelir dağılımları, işsizlik, ırkçılık ve özgürlüklerin kısıtlanması gibi durumlar, kendisini yaşadığı mevcut alandan izole eden insanoğlunda daha huzurlu, güvenli ve refah seviyesinin yüksek olduğu bir yerde yaşama isteği doğurmuştur. Toplumsal, ekonomik veya siyasal nedenlere bağlı olarak vuku bulan göç olayları gönüllülük esasına dayalı veya zorunlu biçimde seyredebilmekte, gerek ülke sınırları içinde gerekse ülkeler arasında kendisine hareket alanı bulmaktadır.

Thomas Faist, Avrupa'ya doğru yaşanan göçün tarihsel gelişimini üç döneme ayırmaktadır. Bunlardan ilki, keşifler döneminde “Üçüncü Dünya” olarak adlandırılan sömürge bölgelerinden Avrupa baskısıyla yapılan zorunlu göçlerdir. Zorunlu göçler, ülkelerarası ticarete ucuz işgücü sağlayabilmek adına köle ticaretini kapsamaktadır. Bu noktada Avrupalı sömürgeciler iki ana şekilde zorunlu işçiliğe başvurmuşlardır: İlk olarak 17. yüzyıldan 19. yüzyıla dek Amerika kıtasındaki Afrikalılara ve Ortadoğululara yönelik olarak bir sömürge hareketi gerçekleşmiştir. İkinci olarak ise sözleşmeli işçilik yoluyla Avustralya'daki Hindistanlılara yönelik bir sömürge anlayışı uygulanmıştır (Faist, 2000: 27). Bir diğer göç akımı, beyaz yerlilerin deniz aşırı ülkelerden göç ettirilmesidir. Bu, büyümekte olan bir Atlantik Dünya Ekonomisi içindeki bir çeşit pusula göçtür. Kentsel alanlardan zanaatkârlar, esnaflar ve kırsal bölgelerden gelen köylülerin oluşturduğu bu akım, ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde duran göçmenlerden oluşmaktaydı. Ayrıca dini olarak ayrımcılığa uğrayan göçmenler de bu akımın içindeydi.

Faist'e göre 20. yüzyılda ise sermaye birikimin artmaya başlaması, işverenlerin işgücü maliyetlerini düşürme isteği, az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkeler doğru uluslararası düzeyde emek göçünü tetiklemiştir. Avrupa'da yaşanan ucuz işçi göçü ekonomik bazda endüstriyel süreci hızlandırmış, fakat bölgeden bölgeye farklılık göstermiştir. 1990'larda AB'deki işgücü ancak % 1 oranında büyürken, Akdeniz'in doğusu ve güneyindeki ülkelerde işgücü büyüme oranı % 27'lere kadar çıkmıştır (Faist, 2000: 28).

Tarihteki ilk kitlesel göç olayı, 4. yüzyılda Çin İmparatorluğu'nun istilasından kurtulmak için Batıya doğru hareket eden Hunlar'ın Karadeniz'in kuzeyine yerleşmesiyle birlikte, burayı terk etmek zorunda kalan Cermen kavimlerinin uzun dönemler boyunca Avrupa Kıtası'na yayılması biçiminde kendisini gösteren ve bugünkü Avrupa Devletleri'nin kurulmasına zemin hazırladığı kabul edilen Kavimler Göçü'dür (Kınık, 2010: 37). Hunların İtil (Volga) Nehri'nin batısına geçerek Karadeniz'e kadar gelmeleri, bu bölgede bir göç hareketini başlatmış, Ostrogotlar, Vizigotlar ve Vandallar gibi Cermen kavimlerini batıya doğru sürüklemiştir. Bu göçlerin sonucunda Avrupa'nın etnik yapısı değişerek yeni uluslar ortaya çıkmış, bugünkü Almanya, İngiltere, Fransa, İspanya gibi Avrupa devletlerinin temelleri atılmıştır.

Kıtalar arası göç durumu Amerika kıtasının keşfi ile deniz aşırı bir boyut kazanmıştır. 16. yüzyıldan itibaren Avrupalılar, yeni bir hayata başlamak ve düzen kurmak umuduyla Avrupa'dan Amerika kıtasına göç etmiş ve buraya yerleşmiştir. 17. yüzyıl ve 18. yüzyılda ise Avrupalı tüccarlar Kuzey Afrika'nın farklı bölgelerinden topladıkları milyonlarca insanı köle olarak çalıştırmak üzere Güney Amerika'ya, Karayip Adaları'na ve Brezilya'ya götürmüşlerdir, insan ticareti akımını başlatmışlardır. Dolayısıyla Avrupalılar, üç yüz sene boyunca dünyadaki göç hareketlerine yön vermiştir (Mutluer, 2003: 11). Avrupa'da kölelik sistemi özellikle 18. yüzyılda ekonomik ve siyasi açıdan başat ülkeler olarak sayılabilecek İngiltere ve Fransa tarafından yaygın bir şekilde kullanılmış; kahve, şeker, pamuk ve tütün gibi malların üretiminde köleler çalıştırılmıştır. Hiçbir can güvenliği olmayan kölelerin iş gücü ile sağlanan mal üretimiyle Avrupa kısa zamanda servet birikimi sağlamıştır. Bu olağanüstü birikim 18.yüzyıl ve 19.yüzyıla sanayi devrimiyle damgasını vurmuş, özellikle İngiltere'nin sömürgelerinden sağlanan yüksek kar marjları imalat için yatırıma dönüşmüş, ticari tarımın yapılmasını tetiklemiştir (Castles ve Miller, 1998: 55).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kölelerin ayaklanması ve kölelerin bırakılmalarını destekleyen Avrupa sayesinde 1830'da dönemin temel güçleri tarafından kölelik sistemi resmi şekilde kaldırılmıştır. Kölelik sisteminin kaldırılmasıyla beraber o boşluğu doldurmak ve yeni göçmen akımlarını sağlamak için "sözleşmeli işçilik" sistemi getirilmiştir (Marfleet, 2006: 61). Buna örnek olarak Britanya sömürge yöneticilerinin Hindistan alt kıtasından, Trinidad, Guyana ve başka Karayip ülkelerine gönderip buralardaki büyük şeker üretim çiftliklerinde çalıştırmak amacıyla işçi almaları verilebilir. İşçilerin bir bölümü de madenlerde ve demiryolu inşaatında çalıştırılmak üzere yerleştirilmiştir. Sözleşmeli işçiler işverenler için kölelerden daha ucuza gelmektedirler (Castles ve Miller,1998: 54).

20. yüzyılın başında ise Balkan Savaşları ile büyük kitlelerin zorunlu göçleri başlamıştır. I. Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkımla birlikte milyonlarca insan, Avrupa'nın farklı bölgelerine dağılıp buralara sığınmak durumunda kalmıştır. Bu hareketlilik, II. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde özellikle Nazi Almanyası ve İtalya gibi faşist siyasi rejimlerle yönetilen ülkelerin politikaları ile artarak devam etmiş; II. Dünya Savaşı sürecinde ve sonrasında en üst noktaya ulaşmıştır. İlgili

zaman aralığında, savaşlar ve baskılar sebebiyle Avrupa’da farklı milletlerden yirmi milyon insan zorunlu olarak göç ederek yer değiştirmiştir (Peker ve Sancar, 2001: 4).

II. Dünya Savaşı’nın ardından, özellikle 1950-60 arasında Avrupa’nın yeniden yapılanması ekonominin büyümesini getirmiş ve genişleme sürecine girilmiştir. Bu genişleme sebebiyle ekonomilerin ihtiyaç duyduğu işgücü, ulusal kaynaklardan karşılanamaz hale gelmiş, doğurganlık oranlarının azalması ve nüfusun her geçen gün yaşlanmasıyla birlikte 1930’larda ülkelere girişleri yasaklanan göçmenler bu dönemde bizzat hükümetler tarafından merkez Avrupa ülkelerine davet edilmişlerdir. Bu göçmenlere, Avrupa’da yayılmakta olan sanayi kollarında hem düşük maliyetli hem de esnek işgücü olmalarından ötürü ihtiyaç duyulmuştur (Dale, 1999: 2). Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkeler ilk başlarda işgücü açıklarını savaş nedeniyle yerlerini terk etmek zorunda kalan göçmenlerle karşılarken, sonraları ise sanayileşme sürecini daha yavaş tamamlayan İtalya, İspanya ve Portekiz gibi Akdeniz ülkelerindeki vatandaşları kabul ederek karşılamıştır. Eski sömürge kolonilerine odaklanan Fransa ve İngiltere gibi ülkeler Kuzey Afrika, Karayipler ve Hint alt kıtasına yönelirken, sömürge kolonileri olmayan Almanya gibi ülkeler ise sözleşmeli işçileri eski Yugoslavya ve Türkiye gibi ülkelere temin ederek ucuz işgücü açığını kapatmıştır.

1960’lardan itibaren Almanya, İtalya ve İspanya gibi Avrupa ülkeleri, başta Kuzey Afrika ve Ortadoğu’dan olmak üzere yaşlanmakta olan nüfuslarından ötürü genç ve dinamik emek göçü almaya yönelmişlerdir. Ekonomik büyümenin giderek hızlanması, sıkı işgücü piyasası ve yerli işçilerin dolduramayacağı kadar fazla emek talebinin yanı sıra, göçmenlerin kalıcı yerleşimlerine karşı toplumda var olan tepkiler Avrupa hükümetlerini “geçici” olan göçmenleri ülkeye almayı sağlayacak sistemler oluşturmaya itmiştir. Konuk işçi (“gastarbeiter”, “guest-worker”) uygulamaları da bu arayışların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İşe alınmalarını gerektiren ekonomik gerekçeler ortadan kalktığında bu göçmenlerin de evlerine geri gönderilmeleri planlanmıştır (Gözüm, 2017: 45). Örneğin Türkiye ve Almanya arasında 31 Ekim 1961 tarihinde imzalanan işçi alımı anlaşmasına göre 8 bin 700 Türk misafir işçi Almanya’ya çalışmak amacıyla gelmiş, gelenlerin tamamı erkek nüfustan oluşmuştur (Haksever, 2014: 68-69) Almanca bilmeyen, öğrenmek için her hangi bir uyum sürecine tabi tutulmayan, daha çok tarım sektöründen gelen ve geçici işçi olarak

istihdam edilen bu kitle, Anadolu'nun taşra bölgelerinden Almanya'ya göç etmişlerdir. Birinci kuşak olarak nitelendirilen bu işçiler ağırlıklı olarak kas gücü gerektiren işlerde çalışmışlar, daha çok inşaatlarda ve hizmet sektöründe görev almışlardır.

Toplumdaki tepkiler üzerine Avrupa tarafından her ne kadar göçmen girişini sınırlayan katı politikalar uygulansa da, bazı ülkeler giderek büyüyen göçmen nüfusu realitesini kabullenmiş ve bu nüfusun en azından Avrupa'da doğan nesillerini ülkeye entegre etmenin yollarını aramışlardır. Kısaca, Avrupa artık üstü kapalı biçimde de olsa “çok ırklı (multiracial)” bir kıta haline gelmiştir (Massey vd.,1998:4-5).

1980'li yıllara gelindiğinde göç alan ülkelere “Asya Kaplanları” da eklenmiştir. Bu dönemde Asya Pasifik'in en önemli ekonomik güçlerinden biri haline gelen Japonya'nın yanı sıra, Tayvan, Güney Kore, Hong Kong, Singapur, Tayland gibi ülkeler de 1970'ler boyunca ekonomik büyüme sağlamışlar, fakat 1980'lerde sermaye bakımından zengin konuma gelmelerine rağmen emek kıtlığı çekmişlerdir. Dolayısıyla bu Asya ülkeleri, işgücü açıklarını kapatabilmek adına dışarıdan göç almışlardır (Massey vd., 1998:5).

1980'lerden itibaren Türkiye'ye yönelik göçlere bakıldığında ise uluslararası politikadaki birkaç gelişme bu göçlerdeki temel rolü oynamıştır. 1980-1988 yılları arasında süren ve “8 Yıl Savaşları” diye de tabir edilen Irak-İran savaşı sonrasında Saddam Hüseyin'in Kuzey Irak'ta bulunan ve İran sınırına 11 km yakınlıkta yer alan, çoğunlukla Kürtlerin yaşadığı Halepçe Bölgesi'ne hardal gazı atması sonucunda 51 bin 542 kişi Türkiye'ye göç etmiştir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2015). Bu savaşın akabinde ekonomisi bozulan Irak'ın Kuveyt'e girmesiyle patlak veren, Arap ülkelerinin de desteğini alarak Kuveyt'i korumak adına askeri güçlerini Basra Körfezi'ne yığan ABD ve Birleşmiş Milletler (BM) ile Irak arasında yaşanan I. Körfez Savaşı sonrasında da yaklaşık 500 bin kişi Türkiye'ye göç etmiştir. Bu savaş sonrasında Irak'tan gelen Kürtlerin Türkiye'de tepkiye sebep olacağı endişesiyle göçün ilk zamanlarından itibaren Cumhurbaşkanı Özal tarafından Irak'ın kuzeyinde bir tampon bölge inşa edilmesi önerilmiş, bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi tarafından Irak'ta 36. paralelin kuzeyinde bir güvenli bölge (safe heaven) oluşturulmuştur (Danış ve Soysüren, 2014: 79).

1980'lerdeki bir diğerk göç hareketi ise 1984 yılından beri totaliter lider Jivkov'un Bulgaristan'da yaşayan Türklere karşı asimilasyon politikaları uygulayarak Türkleri göç etmeye zorlaması sonucunda yaşanmıştır. Bu asimilasyon politikalarına göz yummayan dönemin Başbakanı Turgut Özal, Bulgaristan Türklerine kapılarını açmış ve yaklaşık 400 bin Bulgaristan Türkü, Bulgaristan'dan sınır dışı edilerek Türkiye'ye göç etmiştir (Türkaslan, 1997: 207).

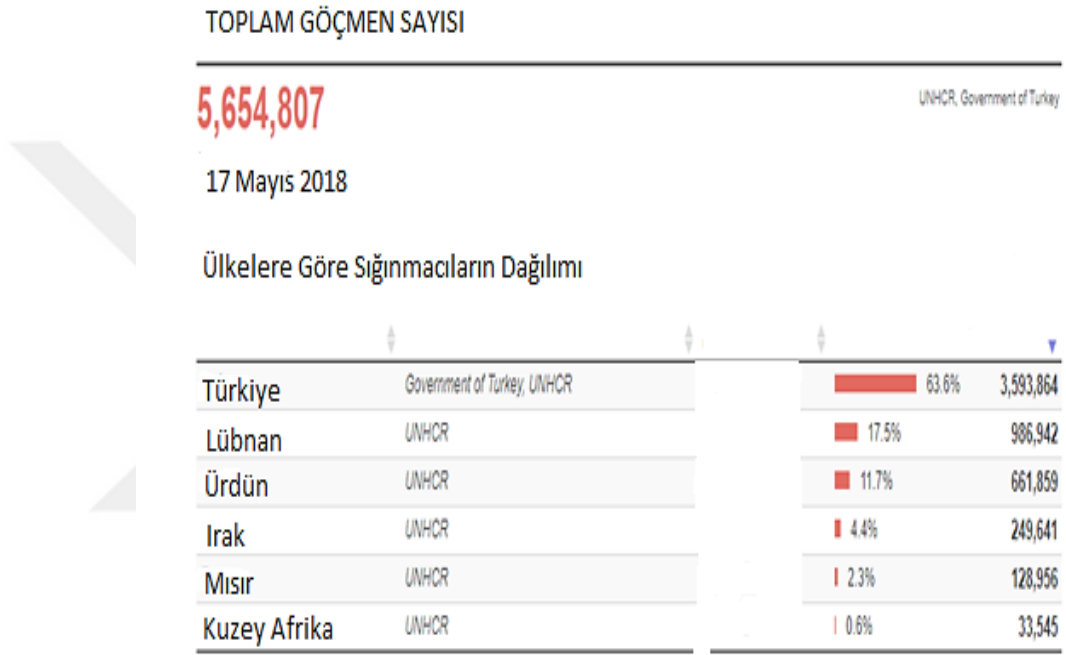
1990'ların ortalarından itibaren hız kazanan küreselleşme süreci çerçevesinde sınırların kaldırılmasının yanı sıra, mal, sermaye, hizmet ve insan dolaşımında görülen ivme ile birlikte göç ve gelişme olgusu, özellikle AB ve ABD başta olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde yoğun bir şekilde tartışılan yüksek politika konularından birisi haline gelmiştir. Ekonomik, sosyal ve siyasal nedenli olarak kategorize edilen göç hareketleri, az gelişmiş toplumlardan sanayisi gelişmiş refah ülkelerine doğru yoğunlaşmış, bunun yanı sıra eğitim ve bilim amaçlı beyin göçü diye tabir edilen göç hareketleri de hız kazanmıştır.

1990'lı yıllar gelindiğinde ise Sovyetler Birliği'nin 1991 Aralık'ta çözülmesiyle birlikte yaşanan siyasi ve sosyal boşluğa istinaden bu süreçte yaklaşık 4 milyon kişi Eski Yugoslavya'yı terk ederek Avrupa'ya dağılmışlar, Batı ve Merkez Avrupa'da kendilerine yeni hayatlar inşa etmişlerdir. Bu göçte amaç, globalleşme süreciyle birlikte teknolojik, sosyal ve kültürel koşulların geliştiğı bir Avrupa kimliğı kazanabilmenin yanı sıra, istihdam ve refah düzeyi açısından yüksek bir medeniyetin içine entegre olabilmektir. Güvenlik odaklı ele alındığında ise, 1990'dan sonra Bosna ve Kosova'da yaşanan Sırp soykırımı sonucunda binlerce kişi başta Türkiye ve Avrupa'nın çeşitli bölgelerine Sırp baskısından kurtulmak ve can güvenliklerini sağlamak adına göç etmişler.

Son yıllarda ise Suriye'de 2010 yılının sonlarına doğru baş gösteren huzursuzluklar, kısa zamanda çatışmalara ardından da birçok aktörü içine alacak şekilde şiddetli bir bölgesel savaşa dönüşünce, tarihin en ciddi insanlık krizlerinden birisi yaşanmaya başlanmıştır. Arap Baharı adı verilen bu süreçte ülkedeki sıkıyönetim uygulamasının kaldırılmasını, bireysel hak ve özgürlüklerin genişletilmesini, gelir dağılımında adaletin tesisini, işsizliğin azaltılmasını, iktidardaki Baas Partisi'nin diktatör düzenlemelerden vazgeçmesini isteyen Suriyeliler istediklerini alamayınca hükümet güçleri ve muhalif direnişçiler arasında

çatışmalar çıkmıştır. İlk başlarda küçük çaplı bir etki yaratan fakat zamanla IŞİD ve diğer terör örgütlerinin de başat birer aktör haline gelmesiyle önemli bir tehdit halini alan iç savaş, Suriyeli vatandaşlar arasında büyük bir panik ve korku yaratmış, can güvenliği endişesiyle birçok insan başta Türkiye olmak üzere, Lübnan, Ürdün ve Irak gibi Ortadoğu ülkelerine göç etmiştir.

Şekil 2: Dünya Üzerindeki Suriyelilerin Dağılımı (2018)

Kaynak: UNHCR, 2018.

Şekil 2.'de 2018 yılına ait “Dünya Üzerindeki Suriyelilerin Dağılımı” gösterilmiştir. Son yılların bu en büyük sığınmacı akınında toplamda 5,5 milyonu aşkın kayıtlı Suriyeli vatanlarını terk ederek göç etmiş, bu sığınmacıların 3,5 milyondan fazlası Türkiye’ye göç etmiştir. Türkiye’yi 1 milyona yakın göçmen nüfusuyla Lübnan, 661 binden fazla göçmen nüfusuyla Ürdün takip etmektedir. Türkiye’deki sığınmacıların 440 bin 468’i kamplarda, geri kalan 3,2 milyonu ise şehirlerde yaşamlarını sürdürmektedir (UNHCR, 2018). Her geçen gün artan Suriyeli sayısına istinaden, göçün uzun bir süre daha gündem konusu olarak literatürde yer alacağı tahmin edilmektedir.

1.3.GÖÇ TÜRLERİ

Göç olgusu ister gelişme şekline, ister niteliğine, ister kapsamına bağlı olsun kendi içerisinde birçok ayrıma maruz kalmıştır. Doğal afetler, siyasi baskılar, ekonomik sebepler, bilimsel çalışmalar ve daha iyi bir kariyer planı ile ilgili sebepler, göçleri kendi içinde kategorize eden faktörlerdir. Bu göçlerin kimisi zorunlu, kimisi gönüllü olabildiği gibi, iç ve dış göçler de göçün sınırlarını çizmektedir. Ayrıca göçler uzun süreli yani kalıcı olabileceği gibi, kısa süreli geçici şekilde de meydana gelebilmektedir.

1.3.1. Yönüne Göre Göçler

Göçler, coğrafi olarak yalnızca ülke sınırları içinde hatta aynı kent içerisinde gerçekleşebileceği gibi, ülke sınırlarını aşarak farklı ülkeler arasında da görülebilir. Göçün yönünü ekonomik koşullar, doğa olayları, siyasi sebepler, daha iyi yaşam standartlarına sahip olma isteği gibi sebepler belirlemekte, bu göçler “iç göç” ve “dış göç” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1.3.1.1. İç Göç

Yönüne göre kategorize edilen göç türlerinden ilki iç göçtür. Bir ülke içerisinde, bölge, kent ve köy gibi yerleşim alanlarını terk edip, yaşamın idame ettirilebilmesi için başka bir yerleşim alanına yapılan nüfus hareketleri iç göç olarak tanımlanmıştır (Üner, 1972: 77). İç göç kavramı, “Kentleşme Şurası” (2009:8) tarafından da yurt içinde beş yaş veya üstündeki nüfusun, iki genel nüfus sayımı arasındaki dönemde ikametlerinin değişmesi olarak tanımlanmıştır. Bu süreçte ikametgâhı bilinmeyenler, tarım alanlarında çalışmak için yapılan mevsimlik göçler, ikametgâh değişikliği yurt dışına olanlar iç göç kapsamına dâhil edilmemektedir.

İç göç olgusu emeğin ülke içindeki hareketi olmakla birlikte, emek arz ve talebindeki coğrafi farklılıklara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. İç göçler kırsaldan kente, kırsaldan kırsala, kentten kente ve kentten kırsala çok yönlü olarak görülebilir. İç göçler, içinde bulunduğumuz çağda yaygın bir göç türü olma niteliği taşımakta, sanayi, teknoloji, istihdam ve ulaşım imkânlarının da gelişmesiyle birlikte genellikle kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yapılmaktadır.

İç göçün sebepleri analiz edilecek olursa, itici ve çekici faktörler olmak üzere iki başlıkta toplayabiliriz. İtici faktörler arasında toprak yetersizliği, tarımda kol gücünün yerini makineleşmeye bırakması, toprağın miras yoluyla parçalanması, nüfus artışında yaşanan hızlı değişim, istihdam yetersizliği gibi daha çok kırsal alanlarda görülen imkânsızlıklar gelmektedir. Çekici faktörlerin ise genellikle kentsel alanlara özgü olduğu varsayımından hareketle, kentlerdeki sosyal ve kültürel olanaklardan yararlanma isteği, yüksek istihdam alanları, eğitim ve sağlık hizmetleri, haberleşme ve ulaşım imkânlarındaki gelişmeler, kariyer fırsatları gibi sebeplerin göçü kırsaldan kente doğru sürüklediği görülebilir.

Ekonomik kalkınma düzeyinin belirlenmesi, işgücünün planlanması, kentleşme yapısı ve sosyal yapının değişiminde etkili olan iç göç olgusu, bir çok gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye’de de bazı metropol şehirlerde nüfusun toplanmasında etkili olmuştur. Günümüzde bireyler kendi ekonomik/sosyal durumları ile farklı bölgedeki insanların yaşam standartları arasında mukayese yaparak göç kararı alabilmekte ve yer değiştirmektedirler (Gür ve Ural, 2004: 24). 1950’li yıllar, Türkiye’nin kentleşme ve yerleşim tarihi üzerinde, ekonomik iskeletin oluşumunda, toplumsal yapısında derin izler bırakan ve etkileri günümüze dek süren kırsaldan kentlere doğru olan göçün başladığı ve inişli çıkışlı bir şekilde değişim gösterdiği bir döneme işaret etmektedir (İçduygu ve Ünal, 1997: 25). İlk sıçrama dönemi olarak kabul edilen 1945–1955 yılları arasında, kırsal alanların sınırlarının yeterince genişlemesi ve gençlerin ekonomik ve sosyal açılardan gelişme eğilimi gösteren kentsel alanlara yönelme istekleri, bu dönemde meydana gelen iç göç olgusunu açıklamaktadır. Bu kırsal alanlar İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerin bulunduğu bölgelerdeki köyler olup, kapitalist pazarın ve kentlerin etkisine giren ilk köyler olma özelliği taşımaktadır (Akşit, 1998: 26). 1960 ile 1980 yılları arası dönemde ise daha çok kırsal bölgeler ile kentler arasındaki gelir farklarındaki artışlar, kentlerin ekonomik ve toplumsal açıdan cazibe merkezleri haline gelmesi, ulaşım ve haberleşme imkânlarının gelişmesi gibi etkenler nedeniyle iç göç hareketleri şehirlere doğru artmıştır (İçduygu ve Ünal, 1997: 44).

İç göçler 1980’den itibaren hem kırdan hem de kentten; kente doğru bir dönüşüm yaşamıştır. Bu dönüşümde eğitimin kentsel alanlarda daha iyi örgütlenmesi, kamu kesiminin yatırımı özendirici politikaları, düşük popülasyonlu

kentsel bölgelerdeki paranın dönüş hızını yetersiz kalması nedeniyle, sermaye sahiplerinin bir üst denetim merkezindeki imkânları değerlendirme arzusu (Peker, 1999: 297) gibi faktörler etkili olmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren ise Türkiye'de "serbest piyasa ekonomisi", "özelleştirme" gibi hedeflerin toplumsal yapıyı yeniden düzenlemeye çalışması ile birlikte yeni bir döneme girilmiş, küreselleşme faaliyetleri her alanda ağırlığını hissettirmeye başlamış, dolayısıyla kırdan kente ve kentten kente göç hareketleri hız kazanmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 252).

2000'li yıllardan sonra görülen göçler daha çok eğitilmiş ve nitelikli işgücüne ihtiyaç duyulmasından kaynaklıdır. Bu kategorideki göçmenlerin sosyo-ekonomik düzeyleri 2000 öncesi göç edenlere nazaran daha yüksektir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2011 tarihinde yapmış olduğu "Nüfus ve Konut" araştırması sonucuna göre yapılan araştırmaya göre, şehirler arasındaki bir yıllık süreçte göç eden 2 milyon 207 bin 844 kişinin göç etme sebepleri arasındaki en önemli oranı hane üyelerinden birine bağlı olarak yapılan göçler (% 41,5) oluşturmakta, ardından eğitim amacı ile yapılan göçler (% 22,6), tayin-atama ile yapılan (% 13,4) göçler, iş arama amacıyla yapılan göçler (% 12,2) ve evlilik/boşanma ile yapılan (% 7,5) göçler gelmektedir (TÜİK, 2016a). Bu sonuç; göçmen ağlarının etkisi ve eğitim amacıyla yapılan göçlerin oranlarının yükseldiğini, iş bulma amacıyla yapılan göçlerin oransal olarak azaldığını göstermektedir.

Dünya genelinde yaşanan iç göç hareketlerine bakıldığında ise özellikle Arap Bahar'ından sonra Ortadoğu coğrafyasında ülke içindeki göç hareketlerinin bir hayli arttığı gözlemlenmektedir. IDMC Raporu'na göre 2014 yılına kadar en fazla iç göç yaşanan ülkelerden birisi Irak olmuş, 2,1 milyon Iraklı vatandaş IŞİD saldırılarından veya farklı sebeplerden kaçarak ülke içinde yer değiştirmiştir. Genel olarak bakıldığında ise Suriye, dünyada en fazla iç göçün yaşandığı ülke olma özelliğini korumaktadır. 2012-2013 yılları arasında ülke içindeki iç savaş ve çatışmalar yüzünden nüfusun 1/3 ü yani toplam 6,5 milyon Suriyeli ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Aynı rapora göre Avrupa'da da yıllardır yoğun bir iç göç yaşanmaktadır. Çoğunu 20 yıl önce Balkanlardan, Kafkaslar ve Türkiye'den iç savaş ve şiddetten kaçan ve yerlerini terk eden vatandaşların oluşturduğu Avrupa'da 2013 yılının sonuna kadar toplam 2,2 milyon kişi Avrupa içinde yer değiştirmiştir. Ermenistan, Kosova, Bosna ve dâhil edersek Türkiye bu iç göç hareketlerinin

yaşandığı ülkelerin başında gelmektedir (IDMC, 2014: 11-46). Dünya üzerindeki toplam iç göç hareketlerine bakıldığında ise yaklaşık 40 milyon insanın kendi ülkesinin içinde yer değiştirdiği söylenebilir (UNHCR, 2018).

1.3.1.2. Dış Göç

Bir ülke vatandaşlarının farklı sebeplerle bir başka ülkeye kalıcı olarak yerleşmesi ve orada hayatını idame ettirmesi dış göç veya uluslararası göç olarak belirtilmektedir. Dış göç, çok sayıda ulus-devlet içindeki hareket edenlerle kalanlar arasındaki çeşitli bağları özetleyen, ekonomik, siyasi, kültürel ve demografik açılardan ele alınabilecek çok boyutlu bir süreç olmakla beraber özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyanın birçok bölgesinde sosyal yapının oluşmasında etkili olmuş, kalkınmadaki esas faktörlerden birisi haline gelmiştir (Naz, 2015: 4).

Birleşmiş Milletler'e göre uluslararası göç olgusundan bahsedebilmek için; ülkesini terk ederek farklı bir ülkede yaşamayı planlayan kişinin, bir yıldan daha fazla süre ile gittiği ülkede ikamet ediyor olması gerekmektedir (Gençler, 2004: 174). Uluslararası göçün sebeplerine bakıldığında ise, bu göçün çıkışına yönelik belirgin görüş, milli ekonomiler arasındaki farklılara da paralel olarak insanların daha yüksek maddi kazançlar sağlamak ve daha kaliteli bir yaşam düzeyine sahip olmak için sınırları geçerek az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere göç ettikleri görüşüdür. Demografik yapı, politik çekişmeler ve iç savaşlar da bu süreci hızlandırabilir (İçduygu, 2009: 2).

Soğuk Savaş döneminin bitmesi ve 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ile birlikte, Avrupa'da yeni bir göç dalgası başlamış, yıllarca Avrupa'nın farklı bloklarında yaşayan vatandaşlar arasındaki sınırlar ortadan kalkarak göç küresel bir boyuta ulaşmıştır. Doğu ile Batı arasındaki sınırların açılmasıyla beraber 1989-1994 yılları arasında Avrupa'da 5 milyona yakın insan Avrupa'nın farklı yerlerine (özellikle Batı Avrupa'ya) göç etmiştir. Eski Yugoslavya'daki savaş ve etnik çatışmadan kaçan mülteciler de bu göç dalgasına dâhil olmuşlardır. Yıllardır Batı Avrupa ülkelerinden uzak yaşayan fakat buraya kan bağı ile bağlı, yurttaş olarak kabul edilip, yasal yerleşme imkânı bulan etnik azınlıkların başlangıcı yapmasıyla birlikte istihdam koşulları, sosyal haklar, sosyal ve kültürel yaşam gibi fırsatlardan

yoksun, yaşadıkları koşullardan memnun olmayan ve Batı'nın yaşam tarzına özenen kitleler de bu göç zincirini devam ettirmişlerdir (Sayın, 2010: 100).

21. yüzyılın teknolojik gelişmelerine istinaden ulaşım araçları/olanakları ve iletişim/bilgi teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşması de malların, hizmetlerin ve sermayenin dolaşımının yanı sıra insanların hareket kabiliyetlerini de arttırmış, dış göçü tetiklemiştir. Özellikle internetin yaygınlaşmasıyla birlikte göç edilecek yerlerin ekonomik koşulları, coğrafi durumu, sosyal ve kültürel imkânları, yaşanabilecek muhitler, demografik özellikleri vs. hakkında bilgiye erişim kolaylaşmış, dolayısıyla daha bilinçli tercihler yapılması ve karar aşamasının hızlanması noktasında gelişme kat edilmiştir. Uçak seferlerinin yaygınlaşması, hızlı trenlerin güvenli hale getirilmesi, deniz seferlerinin ise her geçen gün daha konforlu hale gelmesi de ulaşım açısından göçmenlerin işini kolaylaştırmıştır.

Dış göçü etkileyen ekonomik, sosyal, coğrafi ve siyasi odaklı birçok sebep bulunmaktadır. Ülkedeki düşük istihdam oranları, gelir azlığı, yüksek enflasyon, işsizlik gibi sebepler ekonomik odaklı itici faktörleri oluştururken göç edilmek istenilen ülkedeki yüksek istihdam olanakları ve iyi maaşlı iş kolları, geniş sosyal haklar, adil gelir dağılımı ve emeğin karşılığının verilmesi gibi durumlar da ekonomik açıdan çekici etmenlerdir. 1960'lı yıllarda iş bulmak amacıyla vatanlarını terk ederek Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine göç eden birinci nesil işçiler bu göçmen kategorisinde yer almaktadır. Günümüzde ise Amerika'da hizmet sektöründe ucuz işgücü olarak çalışan Hindistanlı ve Pakistanlı göçmenler, kendi ülkelerinde iş bulamadıkları ya da çok düşük ücretlerle çalıştıkları için ABD'ye göç etmektedirler.

İlerleyen bölümlerde daha geniş kapsamlı üzerinde durulacak olan beyin göçü ise bir başka dış göç sebebidir. Yüksek nitelikli ve alanında uzmanlaşmış parlak beyinlerin gerek kendi ülkelerindeki kısıtlı fiziksel imkânlardan, gerek bilim adamına, mühendise, akademisyen ve uzmanlara verilen önemin yetersizliğinden gerekse hedef ülkedeki yüksek bilimsel, teknolojik ve akademik koşullardan ötürü kendi ülke sınırlarını terk ederek yurtdışına göç etmeleri son yıllarda beyin göçü oranlarını artırmaktadır. Özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelere ABD, Kanada, Almanya gibi hayat standartları yüksek ve gelişmiş ülkelere doğru beyin göçü dalgalanması yaşanmaktadır. Kanada, Almanya, İsviçre gibi ülkeler bilişim ve

biyoteknoloji gibi alanlardaki açığını kapatabilmek için yüksek nitelikli işgücünü çekmeyi hedeflemekte, bunun için de oturma ve çalışma izinlerini kolaylaştırmakta, göçmenlere yasal statüler tanımaktadır (Unat, 2002: 43).

Ekonomik ve bilimsel gerekçelerin yanı sıra küresel ısınma ve doğal afet gibi iklimsel olayların da geniş çapta çevre kurbanı gruplar ürettiğini, bu durumun da yoğun nüfus yığılmaları ve dış göç hareketlerine yol açtığını söylemek mümkündür. İleriki aşamada “iklim mültecileri” ya da “çevresel mülteciler” başlığı adı altında daha geniş kapsamlı biçimde yer verilecek olan bu göçmenler, zorunlu olarak göçe maruz kalmakta ve can güvenliklerini garanti altına alabilmek adına çevre ülkelere ya da insani yardım adı altında kapılarını açan ülkelere sığınmaktadırlar.

1.3.2. Zorunluluktan Kaynaklı Göçler

Dünya üzerindeki yer değiştirme hareketleri bireylerin kişisel tercihleri ile ilgili olabildiği gibi zorunlu olarak da ortaya çıkabilmektedir. Gönüllü olarak yapılan göçler mevcut koşullar hakkında maddi veya manevi tatminsizlikten kaynaklı olduğu için literatürde çok elzem bir göç türü olarak görülmemekte, daha çok keyfî göçler statüsünde yer almaktadır. Fakat zorunlu göçler ülkede yaşanan coğrafi, siyasi, bilimsel ve ekonomik durumları da yansıttığı ve ülkenin olumsuz şartları hakkında analiz yapma imkânı sağladığı için yoğun tartışmalara sebep olabilecek bir göç türüdür. Belirli bir bölgenin sosyal, ekonomik, siyasal veya doğal ortamı o bölgenin hayat standartlarını düşürmüş ve bölgede yaşamayı olanaksız kılmışsa, bu durumda kısa vadede can güvenliğini sağlamak, uzun vadede daha iyi sosyal ve ekonomik şartlara sahip olabilmek adına kitlesel ya da bireysel göç hareketleri başlamaktadır. Bu kategoride “ilkel göç”, “sürücü (cebri) göç” ve “mübadele göçü”ne değinilecektir.

1.3.2.1. İlkel Göç

Kişilerin ve/veya grupların, kuraklık, kıtlık veya çevresel diğer etkenlerle mücadele edemedikleri için bu etkenlerin olumsuz sonuçlarından kaçmak amacıyla başlattıkları göç hareketi ilkel/basit göç şeklinde ifade edilmektedir. İtici sebepler itibarıyla bu göç türü “fiziksel” veya “iklimsel göç” şeklinde de vurgulanmaktadır

(Hess vd., 1988: 505). Bu göç türü göçmenlerin iradeleri çerçevesinde gerçekleşmekle birlikte doğa olayları bu yer değiştirme hareketini tetiklemektedir.

Doğal afetler de ilkel göçü tetikleyen durumlardan biridir. Afet ihtimali nedeniyle ya da meydana gelen bir afetin sonuçlarından korunmak amacıyla, hayatta kalma stratejisi olarak geçici veya kalıcı göçe başvurmuştur. Buzul çağı günümüzden yaklaşık olarak 1,6 milyon yıl önce başlamış ve yaklaşık son buz çağı 10.000 yıla kadar devam etmiştir. Devam eden süreçten kademeli olarak iklimdeki ısınmalar meydana gelmiş, buna bağlı olarak da buzullar eriyerek deniz seviyesinde bir yükselme oluşturmuştur. Küresel ısınma sebebiyle oluşan kuraklıklar ve deniz seviyesindeki artış neticesinde insanlar daha verimli ve güvenli bölgelere göç etmiş, toprağı işlemeye başlamış ve nihayetinde nüfus artmıştır (Varol ve Gültekin, 2016: 46).

Çölleşme, seller, kuraklaşma, tsunami gibi doğal ve insan kaynaklı afetlerin neden olduğu insan göçü hareketine iklim göçü denilmektedir. Kuraklık, küresel ısınma, buzulların erimesi, ormansızlaşma gibi çevresel değişikliklerin, volkanlar, toprak kaymaları, seller ve depremler gibi doğal afetlerin, bunların yanı sıra sanayi kazaları, radyoaktivite gibi insan kaynaklı faaliyetlerin sonucunda göç eden kitleler “çevresel mülteciler” olarak tanımlanmaktadır (Castles ve Miller, 1998: 62). Hinnawi çevresel mültecileri, belirgin bir çevresel bozulma nedeniyle varlıkları tehlikeye giren, yaşam kaliteleri etkilendiği için geçici veya kalıcı olarak geleneksel yaşamlarını terk etmek zorunda kalarak yer değiştiren kimseler olarak tanımlamaktadır (El- Hinnawai, 1985). Bu tanımdaki çevresel bozulmalar ekosistemdeki fiziksel, kimyasal ve biyolojik kaynaklı değişimlerdir. 1985 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından hazırlanan rapor bu tanımlamayı kabul etmiştir.

Özellikle Afrika’nın güneyi, Doğu Asya ve Pasifik’te milyonlarca insanın, çevresel bozulmalardan kaynaklı olarak yerinden olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı ve 2050 yılına kadar yaklaşık 200 milyon kişinin göç ederek iklim mültecisi statüsüne girebileceği tahmin edilmektedir. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli’nde (IPCC) vurgulandığı üzere yine 2050 yılına kadar Bangladeş Deltası’nın sular altında kalma riskine bağlı olarak bu bölgede yaşayan 35 milyon insanın iklim mülteci konumuna düşebilir (Mutlu, İrdem ve Üre, 2015: 98). Oxford

Üniversitesi'nden Prof. Dr. Norman Myers (2005: 1), küresel ısınmanın gerçekleşmesi durumunda, muson sistemleri ve diğer yağış rejimlerinin bozulması, önceden görülmemiş şiddette bir kuraklık yaşanması ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi sebeplerle 200 milyon insanının yer değiştirebileceğini savunmuştur.

1.3.2.2. Sürücü / Cebri Göç

Bireylerin veya grupların, siyasi otoritenin ya da daha güçlü bir grubun tahakkümü veya zorlamasıyla, yerleşik bulunduğu bölgeden hızlıca ve ilkel koşullarda başka bir bölgeye götürülmeleri veya gitmek zorunda bırakılmaları, “sürücü göç” veya “cebri göç” şeklinde ifade edilmektedir. Karşı tarafın rızası olmaksızın, kendinde “zorlayıcı güç (impelled power)” kullanma hak ve yetkisi gören bir kişi veya bir yapı tarafından ötekileştirilen, ayrımcılığa maruz bırakılan ve kendi bölgesinde yaşama hakkı tanınmayan kimseler sürgün politikalarına maruz bırakılmaktadır.

Nazi Almanya'sında Yahudilerin ve Çingenelerin maruz kaldıkları göç, yine 1980'li yıllarda Orta Amerika'nın diktatörlük rejimiyle yönetilen ülkelerinde meydana gelen kitlesel kaçışlar bu tür göçe örnek olarak verilebilir (Hess vd., 1988: 505). 19. yüzyılın sonlarına doğru Orta ve Doğu Avrupa'da yeniden canlanan Antisemitizm söylemleri, gerek faşist devletlerin politikaları gerekse uluslararası toplum tarafından alınan kararlar doğrultusunda Filistin'e kitleler halinde Yahudi göçlerinin başlamasına sebep olmuştur. Hitler iktidarından sonra ise Yahudiler, kendilerine karşı adeta ötekileştirme politikalarına ve nefret söylemlerine maruz kalmış, Almanya'da yaşayan Yahudiler hastalıklı birer ırk gibi görülerek baskılarla göçe maruz bırakılmıştır. Bu dönemde Filistin'de yaşayan Yahudi nüfusun iki katından daha fazla sayıda Yahudi Almanya'dan Filistin'e göç etmiştir. 1929-1939 yılları arasında Filistin'deki Yahudi nüfusu 175.000'den 475.000'e çıkmıştır (Besalel, 2001: 98). Almanya'da alevlenen Antisemitizm zaman içinde Polonya, İtalya, Avusturya, Romanya ve Çekoslovakya gibi devletlere de sirayet ederek, Yahudilere karşı ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılmıştır.

Toplama kampları da Nazilerin Yahudileri, Çingeneleri, yaşlı ve hastaları bir araya toplayarak en ağır koşullarda çalıştırdıkları, işkence yaptıkları, gaz odalarında ve büyük fırınlara atarak öldürdükleri insanlık tarihinin en ölümcül alanlarıdır.

Alman yetkilileri Yahudileri evlerinden sürmek ya da Doğu Avrupa'ya aktarmak için belirli yerlerde toplama kampları kurmuş, kıtadaki raylı taşıma sistemlerini kullanmışlardır. Nazi subayları, Yahudileri Almanya ve Polonya'daki esir kamplarına trenle ya da tren yolunun olmadığı kısa mesafedeki yerlere kamyonla götürmüşlerdir. Alman yetkililer zorla göç ettirilen Yahudilere genellikle yol boyunca yiyecek ya da içecek vermemekte, hatta diğer trenlerin geçmesini beklerken tren rampalarında günlerce bekletmektedirler, dolayısıyla sürgüne gönderilen birçok kişi yolda açlıktan ve susuzluktan hayatını kaybetmiştir. Silahlı Nazi subayları esirleri taşıma işlemlerine eşlik etmiş, kaçmaya çalışan esirleri yolculuk sırasında vurmuşlardır.

1989 yılında ise dönemin Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov tarafından baskı altına alınan yüzbinlerce Bulgaristan Türkü Türkiye'ye psikolojik baskı sonucu göç etmiştir. Bulgaristan Hükümeti'nin Türk azınlığı asimile etme amacıyla başlattığı "Yeniden Doğuş Süreci" 1984-1989 yılları boyunca devam etmiş, bu süreçte Bulgaristan Hükümeti, Bulgaristan'da yaşayan Türk nüfusun aslında Bulgar olduğunu, Osmanlı İmparatorluğu tarafından zorla Müslümanlaştırılmış kişiler olduğunu iddia etmiş ve sahip oldukları Türk-Müslüman isimlerini Bulgar isimleriyle değiştirmeye zorlamıştır. 1984 yılının sonlarında 1 milyondan fazla Türk'ün isimleri zorla Bulgarca olarak değiştirilmiştir (Alp, 1990). Bulgar Hükümeti tarafından Türklere isimlerini değiştirmelerine yönelik baskı uygulanmış ve isimlerini değiştirmekte direnenler çeşitli yaptırımlara maruz kalmışlardır. İsim değiştirme sürecini; Türkçe konuşmanın ve Türk müziği dinlemenin yasaklanması, camilerin ve Kur'an kurslarının kapatılması, hacca gitmenin ve sünnet olmanın yasaklanması, geleneksel Türk kıyafetlerini giyme yasaklarının getirilmesi, Bulgar bayram ve adetlerinin uygulanması baskısının yapılması, Türk radyo ve televizyon kanallarına ulaşımın engellenmesi gibi caydırıcı uygulamalar takip etmiştir. Bu yasaklara uymayanlar ise para ya da hapis cezasına çarptırılmıştır. Bulgaristan Hükümeti'nin Türk varlığını reddetmesi sebebiyle yapılan protestoların ve açlık grevlerinin artması ve Türkiye Hükümeti'nin de baskıları sebebiyle iki ülke arasında zorunlu bir göç anlaşması yapılmış bu anlaşma gereğince Haziran-Ağustos 1989 tarihleri arasında 300 binden fazla Bulgaristan Türkü yerlerini terk ederek Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır (Konukman, 1990).

2010 yılının sonlarına doğru patlak veren Arap Baharı da sürücü/cebri göçün tipik bir örneğidir. Libya, Tunus, Mısır ve son olarak da Suriye’de patlak veren iç savaş, bu ülkelerde toplumların can ve mal güvenliklerini tehdit edecek noktaya gelmiş, şehirleri yaşanmayacak duruma getirmiştir. Gerek kendisini desteklemeyenlere karşı hükümet tarafının baskısı, gerekse IŞİD, El-Nusra gibi terör örgütlerinin baskıları sebebiyle sivil halk yerlerini yurtlarını terk ederek diğer Ortadoğu ve Avrupa ülkelerine kaçmışlar, burada kendilerine yeni bir yaşam kurmuşlardır. Evlerine geri döndükleri takdirde baskı, şiddet, cezai yaptırım hatta ölüme maruz kalacaklarını düşünen Arap halkı, göç ettikleri ülkelerde kalıcı olarak oturma izni almak, mülteci statüsü kazanmak veya vatandaşlık hakkı elde etmek gibi gayeler gütmektedir. Cebri göçler, Suriye örneğinde görüldüğü gibi bireyler üzerinde endişe ve psikolojik sorunlar yaratmaktadır.

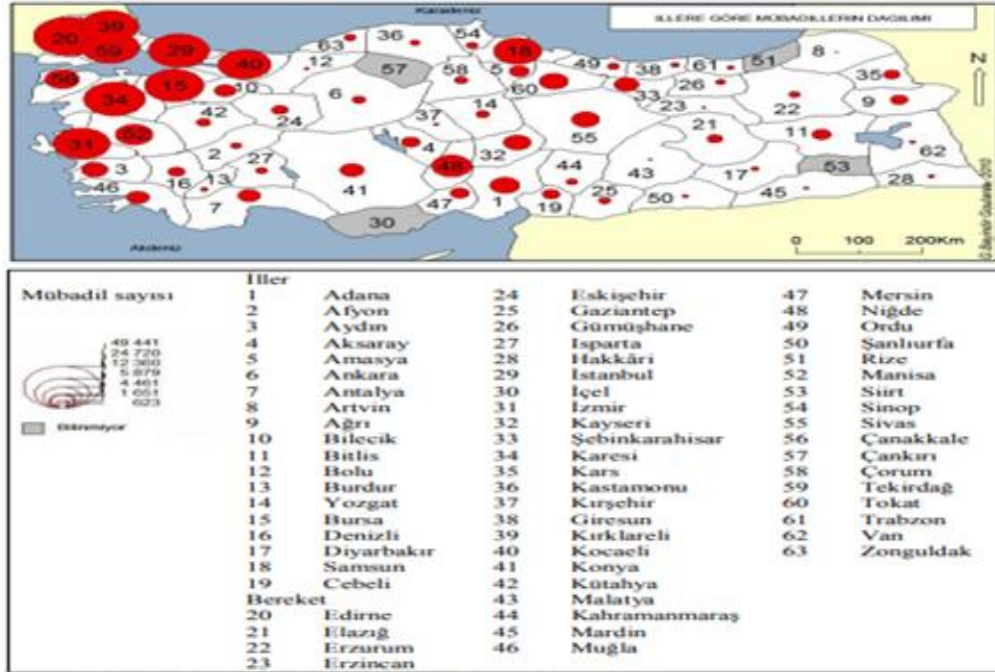
1.3.2.3. Mübadele Göçü

Mübadele göçü, özellikle savaş sonrası değişen sınırlara istinaden, başka bir ülke tarafından himaye altına alınan topraklarda kalan azınlık nüfusun anavatan ile bağlarının kopmaması, kültürel ve dinsel anlamda sürdürülebilirliklerinin sağlanması için uygulanan bir yöntemdir. Göç hareketinin 1922-1930 dönemleri arasında olduğu Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi, her iki ülkedeki kitleler/gruplar yönünden “mübadele göçüne” bir örnektir. 30 Ocak 1923’te Lozan’da imzalanan “Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokolü”, iki ülkenin halkları arasında karşılıklı göç hareketini beraberinde getirmiş, sözleşmeye göre Türkiye’de yaşayan Ortodoks Rumlarla, Yunanistan’da ikamet eden Müslüman Yunan uyrukları, 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren zorunlu göçe tabi tutulacaklar, Türk ve Yunan makamlarının izni olmadıkça göç eden kişiler geldikleri ülkelere kalıcı olarak yerleşmek koşuluyla geri dönemeyeceklerdi (Oran, 2002: 332). Mübadele sürecinde bu kapsamlı nüfus değişimine tabi olmak istemeyenlerden oluşan bir grup da tartışma konusu olmuştur. Bu anlaşmaya göre İstanbul’da yaşayan Rum azınlıklarının ve Batı Trakya Türklerinin yerlerinde kalarak mübadele dışında tutulması kararı alınmıştır. 2. maddede vurgulandığı üzere İstanbul sınırları içine 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş (etablis) Rumlar ile Batı

Trakya’da 1913 tarihli Bükreş Antlaşması’nın çizdiği sınırın doğusuna yerleşmiş olan Türkler mübadele kapsamına alınmayacaklardır.

Türkiye, Lozan’ın 2. maddesinde belirtilen istisnalar dışında, mübadele kapsamına giren ve Yunanistan’a gönderilmesi gereken bir kısım Rum azınlığı mübadeleye tabi tutmamıştır. Bu grupta mübadelede istisna teşkil edenler “özel nedenlerle istisna edilenler”, “askeri nedenlerle istisna edilenler” ve “mübadelesi te’cil olanlar” olarak üç kısımda toplanabilir (Öksüz, 2000: 756). Özel nedenlerle istisna teşkil edenler “gerek Türk gerekse mübadeleye tabi olmayan Gayr-i Müslim erkeklerle evlilik yapan Rum asıllı kadınlardır” (Öksüz, 2000: 756). Askeri nedenlerle grupta yer alan istisnalar, Kurtuluş Savaşı sırasında cepheye askeri ve insani yardım götüren Rumları kapsamaktadır. Yine savaş süresince Türkiye adına casusluk yapan Rumlar da bu kategoride yer almaktadır. Mübadelesi te’cil edilen Rumların oluşturduğu son grup ise kimsesiz, sakat ve hastalıklı olanları kapsamaktadır. Karma Mübadele Komisyonu’a göre, bu kişilerin nakil süreçlerinde zorluklar meydana geleceği için bu kapsamdaki Rumlar mübadele dışında tutulmuşlardır (Öksüz, 2000: 757).

Şekil 3: Mübadillerin Türkiye’deki Dağılımı: 1923-1925

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü (Behar,1996: 63).

Yukarıdaki şekle göre (Bkz. Şekil 3), 1923-1925 yılları arasında Türkiye’deki mübadillerin dağılımına baktığımızda başta Trakya Bölgesi (Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Karesi), daha sonra Ege Bölgesi (İzmir, Manisa) Yunanistan’dan en çok Türk kökenli mübadil alan bölgelerdir. Hemen hemen birçok ile yerleştirilen mübadiller arasında dengeli bir dağılım olmadığı, kıyı bölgelerde daha çok mübadil olduğu sonucuna varılabilir.

Mübadele göçleri o güne kadar bölgedeki yerli toplumla iç içe yaşayan ve entegre olan, o bölgenin kültürüne, tarihine, gelenek ve göreneklerine alışan azınlıklar için son derece zor bir durum yaratmaktadır. Mübadele göçüne tabi tutulan göçmenler kültürel olarak yeni geldikleri yere alışmakta zorluk çekebilir, psikolojik olarak da yalnızlaşabilirler. Yıllar boyunca yaşadıkları yerden bir anda kopmak, bu göçmenler için kabullenmesi uzun bir süreç yaratabilmektedir. Lozan Anlaşması’ndaki mübadele protokolü ile birlikte Anadolu’da yaşayan yaklaşık 1 milyon 200 bin Rum’un ve Yunanistan’da yaşayan 400 bin civarında Müslüman’ın karşılıklı olarak değişimi gerçekleştirilmiştir. Nicelik olarak bakıldığında Yunanistan’a yerleşen göçmenler nüfusun % 20’sini oluştururken, Türkiye’ye yerleşenler için bu oran % 3,8’dir (1923’te Türkiye nüfusu yaklaşık 13 milyondur). Dolayısıyla Türkiye’de yaşayan Yunanlılar için mübadelenin yarattığı toplumsal ve demografik dönüşüm daha zor olmuştur (Emgili, 2017: 33). Yunanistan’a göç eden Rumlar arasında uyum sorunu daha yoğun bir şekilde hissedilmiş ve bu göçmenlerin çoğu Yunanistan’da bir süre kaldıktan sonra Avrupa ve Amerika’ya göç etmek zorunda kalmışlardır. Pek çok kişinin uzun yıllar yaşadığı topraklardan göç etmemek için çaba sarf etmesi, birlikte yaşadığı topluma karşı aidiyet hissetmesinin bir yansımasıdır (Arı, 2012: 165).

Aidiyet duygusun devam ettirilmesinin bir örneği olarak mübadele kapsamında Girit’ten Türkiye’ye gelen göçmenler, kendilerini “Giritli” olarak tanımlamaktaydı. Giritlilik kavramı burada, ortak bir kültürel kimlik duygusunun göstergesidir. Bu durum, hem Giritlilerin toplumdan izole biçimde yaşamasına sebep olmuş, hem de Türklerin Rumlara karşı dışlayıcı tutumlarını ortaya çıkarmıştır. Örneğin, Giritli mübadillerin büyük bölümünün dillerini koruyarak Yunanca konuşması, yerli halk tarafından çok hoş karşılanmamaktaydı. Bu nedenle Giritliler, “yarım gâvur” gibi farklı söylemlere maruz kalıyorlardı (Şenışık, 2016: 100). Yerli

halk ile mübadiller arasında çıkan başka bir sorun ise mülkiyet ilişkilerinden kaynaklanmaktaydı. Mübadillere devlet tarafından yasal olarak verilen mülklerin yerli halk tarafından alınmak istenmesi hem çatışmalara sebep oluyor, hem de evsiz göçmenlerin ortaya çıkması durumunu doğuruyordu. Yerli halkın tepkisiyle karşılaşan evsiz göçmenler, kendilerine verilen mallar üzerindeki haklarından vazgeçip başka bölgelerde ev tutmak zorunda kalıyorlar, dolayısıyla izole bir toplum görüntüsü çiziyorlardı (Yıldırım, 2006: 243-244).

Mübadele göçü ekonomik anlamda da göç eden toplumlar ve göçe maruz kalan ülkeler için sorun yaratabilmektedir. Yine Türk-Yunan mübadelesinden örnek vermek gerekirse kimi mübadillerin mesleklerini uygulamayacakları yörelere yerleştirilmeleri, üretim açısından önemli kayıplara sebep olmuştur. Göç etmeden önce yaşadığı topraklarda rahatça mesleklerini icra eden ve üretim sürecine fazla katkıda bulunan Ortadoks Rumlar, Yunanistan'a göç ettikten sonra yeteri eski işlerini kuramamışlar, kursalar bile işleri Türkiye'deki gibi yolunda gitmemiş ve üretim sürecine yeterli katkıyı sağlayamamışlardır. Bu durum Türkiye açısından da iktisadi anlamda büyük kayıp haline gelmiştir. Rum Tüccarların ve işadamlarının, İstanbul dışındaki ticaret merkezi niteliğindeki kentlerden ve limanlardan göç etmesi, Türkiye'deki iktisadi hayatı bir hayli olumsuz etkilemiştir (Aktar, 2015: 118). Yine Yunanistan'dan gelen Türk mübadillerin büyük kısmı eski topraklarında çiftçilikle uğraşan kimselerdir. Bu Türklerin bir kısmı Anadolu'da kendilerine yeter hale gelerek ekonomik açıdan sorun yaşamamış, fakat bir kısmı da alışık olmadıkları iklim koşullarındaki bölgelere ve tarımsal alanlara yerleştirildikleri için uzmanlıklarını kaybetmiş ve milli ekonomiye yeteri kadar katkı sağlayamamışlardır.

1.3.3. Niteliğine Göre Göçler

Dünya üzerinde bulundukları yerdeki kısıtlı çalışma imkânları, yetersiz maaş, teknoloji ve bilimsel koşulların geri kalmışlığı, teşviklerin yetersizliği gibi itici sebepler dolayısıyla sahip oldukları yeteneklerini, zekâlarını ve uzmanlıklarını daha iyi kullanabilmek için, fiziksel şartların ve maddi desteklerin tatmin edici düzeyde olduğu ülkeler arayan ve buralara göç eden birçok insan vardır. Bu göç kitlesi 1960'ların Avrupa'sında ve halen günümüzde görüldüğü üzere daha iyi şartlarda çalışabilmek için yer değiştiren "işçiler" olabildikleri gibi, sahip oldukları yeteneği

ve potansiyeli daha verimli kullanabilmeyi isteyen ve yüksek kariyer imkânları hedefleyen “bilim adamları, mühendisler, uzmanlar ve akademisyenler” de olabilir. Nitelikli, liyakat sahibi ve alanında uzman bu kişilerin üretim hayatına katkı yapabilmelerine zemin hazırlayan bu göçler “işçi göçü” ve “beyin göçü” olarak bilinmektedir.

1.3.3.1. İşçi Göçleri

Daha çok ekonomik gelir sağlama üzerine kurulu işçi göçleri, bir ülkedeki kişilerin daha çok kol gücü kullanıp emeklerini satarak karşılığında para kazanmak, yani “işçi statüsü”nü kabul ederek bu statünün gerektirdiği işlevleri yerine getirmek üzere bir yerden diğer yere göç etmesidir. İşçi göçleri genellikle ucuz işgücü arayan gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere doğru olmakta, bu ülkelerde daha çok hizmet sektöründe üniversite mezunlarının yapmayacağı işleri yapabilecek kalifiye elemanlara ihtiyaç duyulmaktadır. İşçi göçleri her ne kadar yüksek özlük haklarının olmadığı, çalışma koşullarının zor veya beklentilerin altında olduğu istihdam alanlarına doğru olsa da, kendi ülkelerinde iş bulamayan veya çok düşük ücret alarak ailesinin geçimini sağlayamayan işçilerin bir nebze de olsa ihtiyaçlarının karşılanması açısından önemlidir.

“İşçi göçü (labour migration)”, her kadar 19. yüzyıldan itibaren gündeme gelmeye başlamışsa da, bu göç hareketleri özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra sanayileşmiş/gelişmiş Batı Avrupa ülkeleri ve ABD’ye doğru akmaya başlayarak yoğunlaşmıştır. Nazilerin II. Dünya Savaşı’ndan yenik ayrılmasıyla büyük bir ekonomik çöküntü yaşayan Almanlar, ilk birkaç sene bu ekonomik kriz altında yaşasalar da, ilerleyen yıllarda hızlı toparlanarak alım güçlerini artırmaya başlamışlar, üretimde yükselişe geçmişler, seçeneklerin çoğalması ile ürün grupları çoğaltmaya, sunulan ürün sayısını artırmaya başlamışlardır. Üretime bağlı olarak tüketim oranları da artmış, toplumun her kesiminden arza olan talep arttıkça üretim sektöründe çalışacak eleman temini sorunu gündeme gelmeye başlamıştır.

1960’lardan itibaren Avrupa, yaşlanan nüfusu ve hizmet sektöründeki dinamik iş gücü açığı sebebiyle genç, dinamik ve ucuz işgücüne yönelmiş, başta Türkiye olmak üzere Ortadoğu ülkelerinden emek göçü alma talebinde bulunmuştur. İlk başta geçici statüde sonradan ülkelere dönmeleri şartıyla “konuk işçi” alımı

yapan Avrupa, bu işçilerin çoğalacağını öngörememiş, zamanla yalnızca çalışıp para biriktirmek ve ülkelerine geri dönmek amacıyla gelen bu işçiler kalıcı olarak uzun yıllar boyunca Avrupa'ya yerleşmişlerdir. Ünlü Alman sosyolog Max Frisch'in "Biz işçi istemiştik, bir de baktık ki insanlar geldi" sözü bu kalıcılığı özetleyen en doğru ifade biçimidir. Bu kalıcılığı gören hükümetler işçilere bazı sosyal hakların tanınması için göçmen kabul eden ülkelerle görüşmeler yürüterek kararlar almışlardır. Bu anlaşmalar çerçevesinde yabancı işçiler iş kazası, sakatlık ve ölüm gibi durumlarda sosyal sigorta kapsamına alınıp, kendilerine sosyal yardımlar, işsizlik maaşı ve emeklilik gibi hakları tanınmıştır (Unat, 2002: 47). 1970'li yılların başında aile birleşimi yasaları ile Türk işçilerin ailelerinin de Avrupa'ya akın etmeleri artık Türklerin Avrupa'da kalıcılığını perçinlemiştir. Türk göçmen işçilerin sayısı sürekli olarak artmaya devam ederek 1973-74'te tüm Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan Türk işçilerin sayısı 711.302 iken bu nüfus eş ve çocukların gelmesinden sonra 1.765.788'e çıkmıştır (Rist, 1978: 113). Türkiye'den 1961-1975 döneminde 1 milyon civarında işçi, başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine işçi göçü gerçekleştirmiştir. Aile birleşimi sonucunda Batı Avrupa ülkelerindeki toplam Türk nüfusu, 1980 yılına gelindiğinde 2 milyona ulaşmıştır (Martin, 1991: 25).

Yapılan anlaşma çerçevesinde Almanya'ya çalışmak için giden vatandaşlarımızın çoğunluğunun, kırsal kesimden gittiğine rastlanmıştır. Giden işçilerin % 60'dan fazlasının tarım kökenli olduğu, buna karşılık sadece % 10'luk kesimin sanayi temelli oldukları bulgusuna ulaşılmıştır (Haksever, 2014: 70). Dolayısıyla düşük eğitim düzeyine sahip bir nesildir. İlk 10 yıllık dönemde Almanya'da çalışan bu nesil "birinci kuşak" olarak kabul edilmektedir. Bu kuşak, giderken Almanya ve Alman kültürü hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadıkları için ciddi anlamda entegrasyon sorunu yaşamışlar, dil bilmedikleri için de günlük hayatta kendilerini ifade etmekte zorlanmışlardır. Gidecekleri yerleri, yapacakları işleri, sıkıntılarını ellerindeki kâğıtlara Almanca yazdırarak veya beden dillerini kullanarak anlatmaya çalışan bu ilk kuşak, genel olarak kendilerini yabancı hissetmiş, uyum sağlayamamış ve evlerine dönmeyi düşünmüşlerdir. Birinci kuşak Türk işçiler, ağırlıklı olarak kas gücü gerektiren işlerde çalışmışlar, inşaat ve hizmet sektörü çalışılan alanlar olarak ilk sıralarda yer almıştır. Bu alt tabaka işlerde çalışmaları, gerek ülkeyi yeterince tanımamaları ve girişimcilik gerektirecek kadar

yabancı dile sahip olmamaları, gerekse yeterince kazanıp birikim yapamamalarından kaynaklanmaktadır.

1960’lardan 1970’lerin ortalarına kadar Alman Hükümeti’ni günümüzde Türkiye’nin Suriyelilere karşı izlediği uyum politikaları gibi bir politika yürüttüğünü söylemek pek doğru olmaz. Eğitim, dil, siyasi katılım, kültürel çeşitlilik, psikolojik destek gibi konularda somut uyum politikaları geliştirilmemiş, yalnızca işçilerin barınma, iş ve yiyecek gibi temel ihtiyaçları karşılanmıştır. Zira bu dönemde yalnızca ekonomik gereksinimler çerçevesinde sadece işçi alımları yapılarak işgücü açığının giderilmesi amaçlanmıştır. Yabancılar yasası bağlamında rijit politikalara başvurulmuş, sınır dışı etmeler ve sosyal haklardan mahrum bırakmalar gibi sınırlayıcı uygulamalara devam edilmiştir

1980’li yıllar itibariyle Avrupa ülkelerindeki Türkler gerek daha yaşanabilir koşullara ve haklara sahip olmaları, gerekse kültürel ihtiyaçlarına daha hızlı cevap verecek alanlar inşa etmeleri ile birlikte artık Alman toplumuna daha fazla entegre olmuşlardır. Federal Almanya’nın yasaları yabancıların statülerini katı ilkeler çerçevesinde belirlerken, bu alandaki önemli değişimler öncelikle dil konusunda gerçekleşmiştir. 1970’lerin sonuna kadar kullanılan “Gastarbeiter (konuk işçi)” terimi yerine, “Auslaendischer Arbeitsnehmer (yabancı iş alan)” ya da “Einwanderer (göçmen)” terimi kullanılmış, daha sonraki süreçte ise ülkede sürekli oturanlar için site yaşamına dâhil olan bireyler anlamında “Auslaendische Mitbürger (yabancı yurttaşlar)” terimi kullanılmıştır (Unat, 2002: 66).

1980’li yıllar, Almanya’ya göç eden ve ailelerini de getiren Türk toplumunun alıştıkları yaşam tarzını Batı Avrupa’da kurma çabalarıyla birlikte gerek kültürel gerek ekonomik anlamda kendilerini gösterdikleri yıllar olmuştur. Bu yıllarda daha fazla Türk işletmeler kurulmuş, özellikle etnik market olarak kurulan bu yapılar başlangıçta Türklerin tüketim ihtiyaçlarına cevap vermek üzere açılmış, zamanla Alman toplumuna da hitap edecek şekilde geniş bir faaliyet alanı kazanmıştır. Başta gıda olmak üzere fırın, döner restoranları, kasap, sigara ve kaset satan dükkânlar ile Türkiye’den ithal edilen ya da sınırdan sokulan çeşitli ürünlerin satıldığı “export” denilen küçük işletmelere sahip Türkler, ilerleyen yıllarda büyük işletmeler kurmuşlar, ithalat ve ihracat kapasitelerini artırarak burada çalışma yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Türklerin birbiriyle örgütlenmelerini, birlikte hareket etmelerini

sağlayan dernek sayıları da bu yıllarda daha çok artmış, aynı zamanda üye sayısında da önemli yükselişler olmuştur. Artık Avrupa toplumunda kalıcı izler bırakan Türkler hem ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri, hem de inançları ve siyasal düşüncelerini ifade edebilecekleri organizasyonlar kurarak kendilerini daha iyi ifade edebilmişlerdir (Kütük, 2015: 631).

Günümüzde de gerek Türkiye’den gerekse az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere halen işçi göçleri devam etmekte, özellikle Amerika’ya Hindistan ve Pakistan gibi ülkelere hizmet sektöründe çalıştırılmak üzere ucuz işgücü ihraç edilmektedir. Avrupa da geniş istihdam alanları sebebiyle geçim sıkıntısı çeken birçok Ortadoğu ve Afrika vatandaşının hedefi haline gelmiştir. Hedef ülkeler için işçi göçmenleri kültürel çeşitlilik getirebilmekte, ekonomik büyümeyi teşvik edebilmekte ve talep olmayan işgücü boşluklarını doldurabilmektedir. Aynı şekilde bu tür göçler menşe ülkeler açısından da işsizlik oranlarını azaltmakta, işçi dövizleri nedeniyle GSYİH’yi artırmakta, diaspora katılımı yoluyla ekonomik kalkınmayı teşvik etmekte ve geri dönen göçmenlerin yerel pazarlara yeni teknik beceriler katmasını sağlamaktadır. Son on beş yılda, 2015 yılında göçmen işçi dövizleri beş kat artarak 454 milyar ABD Doları’na ulaşmıştır (IOM Turkey, 2018). Profesyonel bir şekilde yönetildiğinde, işgücü göçünün hedef ülkeler, hem de kaynak ülkeler için faydalı olduğunu söylemek mümkündür.

1.3.3.2. Beyin Göçü

Beyin göçü kavramı insan sermayesi biçimindeki kaynakların uluslararası transferi anlamına gelmekte, daha çok gelişmekte olan ülkelerdeki yüksek eğitimli ve zeki bireylerin gelişmiş ülkelere doğru göç akışını ifade etmektedir (Docquier ve Rapoport, 2006: 2). Beyin göçü özellikle gelişmiş ülkelere doğru mühendisler, doktorlar, bilim adamları ve diğer yüksek vasıflı profesyoneller ile üniversite akademisyenleri tarafından yapılan göçleri kapsar.

Yurt içinde veya yurt dışında iyi eğitim görmüş, alanlarında uzmanlaşmış kişiler, genellikle bu sürenin sonunda daha iyi çalışma koşullarına, daha parlak bir kariyere ve daha yüksek bir gelir düzeyine sahip olmak amacıyla koşulları daha iyi olan başka ülkelere göç etmek isterler. Bilişim ve iletişimin çağımıza damgasını vuran yüksek değerler olarak görüldüğü ve “bilgi çağı” diye de tabir edilen bu

yüzyıldaki en büyük sermaye, bilgiyle donanmış eğitimli beyin gücüdür. Ülkelerin zenginliklerin düzeyi artık sahip oldukları doğal kaynaklar, işgücü ve sanayileşme oranlarından ziyade eğitime, bilime ve teknolojiye atfettikleri önem ile ölçülmekte, dolayısıyla “beyin gücü” gelişmenin ve kalkınmanın anahtar faktörü olarak görülmektedir. O sebeple modern dünya ülkeleri bütçelerinden en büyük payı eğitime, yani genç beyinlerin gelişimine ayırmaktadırlar.

Beyin göçü hedef ülke açısından birçok fayda sağlar. Nitelikli işgücünün artmasıyla beraber üretimin artış göstermesi, teknoloji, bilim, mühendislik, tıp ve eğitim alanlarında ilerlemenin görülmesi, sermaye ve kaynak gücünün yükselmesi, kısacası ülkenin gelişmişlik seviyesinin yukarı çıkması açısından beyin göçü göç edilen ülke için büyük bir kazançtır. Menşe ülke içinse bu göç kayıp olarak görülmekte, bazı faaliyetlerde nitelikli insan gücünün, yani beyin gücünün azalmasına neden olmaktadır. Örneğin, çok sayıda mühendis veya sağlık personeli orantısız olarak göç ettiğinde, menşe ülkenin yeni teknolojileri benimsemesinden bahsedilemeyeceği gibi mevcut sağlık krizleriyle başa çıkabilme kapasitesinin de zayıflayacağı görülür. Bu açıdan bakıldığında beyin göçü bir taraf açısından kazanç sağlarken, diğer taraf açısından kayıp olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla beyin göçüne her zaman olumlu değer yüklemek çok yerinde olmayacaktır.

II. Dünya Savaşı’ndan önce başta Nazi Almanya’sı olmak üzere Avrupa’daki Faşist rejimlerin baskısından sıyrılmak için yüzlerce seçkin bilim adamı başta ABD olmak üzere farklı ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. ABD’ye göç edenler arasında çağımız bilim dünyasının önemli isimlerinden Mussolini’nin diktasından kaçan Enrico Fermi ile Nazi Almanya’sının baskılarına maruz kalan Albert Einstein da vardır. Aynı yıllarda özellikle Alman Nazi rejiminin baskısından kaçarak Türkiye’ye gelen Fritz Neumark, Willhelm Roepke ve Alexander Rüstov gibi başarılı bilim adamları, bilimsel çalışmalarıyla Türki akademik camiasına büyük katkı sağlamışlardır (Sağırlı 2006: 39). Beyin göçü esas olarak II. Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde hız kazanmıştır. Yalnızca 1949-1951 yılları arasında, büyük bir kısmı az gelişmiş ülkelerden olmak üzere 43.000 bilim adamı ve mühendis ABD’ye göç etmiştir. Bu göç dalgası sadece ABD ile sınırlı kalmamış, gelişmiş ülkelere doğru da beyin göçü mobilizasyonu devam etmiştir. Özellikle İngiltere’den Kanada gibi iyi fırsatlar sunan bir ülkeye bilim adamı, mimar, doktor, mühendis gibi uzman

kişiler giderken, bir taraftan da İngiltere dışarıdan bilim adamı ve araştırmacıları kendisine çekmiştir (Gökbayrak 2006: 99).

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde beyin göçü açısından hareketlenme süreci 1960'lı yılların ortalarından itibaren görülmüştür. 1965 yılında ABD ve Kanada'da meslek sahiplerinin toplam göçmenler içindeki oranı % 22'den 1967'de % 30'a kadar çıkmıştır (UNITAR, 1971). ABD açısından bunun en önemli sebebi 1965'de yürürlüğe giren İç-Göç Kanunu'dur. Bu kanunla birlikte, o tarihten itibaren gelenlerde doğum yerlerinin, ırklarının ve milliyetlerinin önemli olmadığı, liyakat seviyelerinin ön planda tutulduğu görülmektedir. 1990 yılında yayımlanan İç-Göç Kanunu'nda da yüksek liyakatlı elemanlara imtiyazlar tanınması ve işe alımlarda öncelik verilmesi vurgulanmıştır. Niteliklerinden ötürü; bilim, sanat, eğitim veya sporda üstün yetenek göstermiş kişilerin yanı sıra üniversitelerde görev yapan seçkin akademisyenler ile çok uluslu şirketlerde üst düzey yöneticilik yapan kişilerde çalışma izni zorunluluğu aranmamıştır. Bu gibi yasal düzenlemelerle beyin göçü ve yüksek nitelikli işgücünün gelişmiş ülkeler tarafından teşvik edildiğini söylemek mümkündür (Sağırlı 2006: 41-42).

Bu kategorideki kişilerde çalışma izni aranmamasında çıkarılacak bir başka sonuç da ABD gibi ülkelerin bilime, sanata, spora ve üniversite eğitime atfettiği önemdir. Ayrıca 1990 sonrasında küreselleşmenin hız kazanması ve çok uluslu şirketlerin uluslararası arenada önemli birer aktör konumuna gelmesiyle birlikte, ABD'nin dünya genelindeki serbest piyasa ortamına hâkim olabilmesi için bu şirketlerin gelişmesine ve cirolarını artırmasına fazla önem verdiği, bu çerçevede başarılı yöneticiler yetiştirmek için politikalar ürettiği söylenebilir. Bu politikaların yalnızca söylem bazında kalmayarak yasal süreçle desteklenmesi, ABD'nin halen sanattan eğitime, ticaretten bilime dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olmasında etkili olmuştur.

Aşağıdaki tabloda 1962-1966 yılları arasında ABD'ye gelişmiş ülkelere ve az gelişmiş ülkelere göç eden mühendis, bilim adamı ve yüksek nitelikli işgücünün toplamı görülmektedir:

Tablo 3: ABD'ye Göç Eden Bilim Adamları: 1962-1966

Geldikleri Ülkeler	Bilim Adamları				Toplam
	Mühendisler	Temel Bilimler	Sosyal Bilimler	Doktorlar ve Operatörler	
Gelişmiş Ülkeler	11.993	5.205	784	4.923	22.905
Az Gelişmiş Ülkeler	7.042	2.580	546	5.783	15.951
TOPLAM	19.035	7.785	1.330	10.706	38.856

Kaynak : Beijcr, 1969: 44.

Tablo 3.'e göre, 1962-1966 döneminde ABD'ye en fazla mühendis ve doktorların göç ettiklerine rastlanmaktadır. Toplam 38.856 yüksek nitelikli toplam göçmen arasında 19.035 mühendis ve 10.706 doktor yer almaktadır. Bunları 9.115 kişi ile bilim adamları izlemektedir. Yine tabloya göre ABD'ye göç eden toplam 38.856 göçmenden 22.905 kişilik büyük çoğunluğu gelişmiş ülkelerden gelmiştir.

Son zamanlardaki karşılaştırmalı veriler dikkate alındığında 2000 yılına kadar OECD Bölgesi'nde yaşayan 20 milyona yakın vasıflı göçmenin (yükseköğrenim görmüş yabancı işçiler) oranında son 10 yılda %70'lik artış olduğu, vasıfsız göçmenler için bu artışın sadece % 3 olduğu sonucuna varılmıştır (Docquier ve Rapoport, 2006: 2).

Özellikle ABD, Kanada ve İngiltere gibi ülkelerin eğitim, bilim, teknoloji ve sanayi açısından gelişmiş olması, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde parlak beyinlere sunulmayan imkânların sunulması, bu imkânların yasallaşarak politika haline getirilmesi, her şeyden önce bu beyinlere “değer” atfedilmesi ve emeklerinin karşılığının verilmesi, bu ülkelere doğru beyin göçünü cazip hale getirmiştir. Özellikle kendi ülkelerinde emeklerinin karşılığını alamayan, yeterince değer verilmeyen veya fırsat sunulmayan nitelikli beyin güçleri, potansiyellerini daha iyi ortaya çıkarabilecekleri refah seviyesi yüksek ülkeleri tercih etmektedirler.

Beyin göçü kendi arasında kategorilere ayrılmaktadır. Az gelişmiş/gelişmekte olan bir ülkede nitelikli/profesyonel bir kimsenin beden olarak ikamet ettiği ülkede kalarak, yani coğrafi olarak yer değiştirmeden beyin gücünü gelişmiş bir ülke için kullanmasına “sanal beyin göçü” denilmektedir. Teknolojinin de gelişmesiyle birlikte gelişmiş ülkeler özellikle internet üzerinden değerli beyinleri kendi ülkeleri için fayda sağlayacak önemli projeler için kiralayıp çalıştırmaktadır. Daha çok bilişim, yazılım, iletişim, muhasebe, tıp vs. sektörlerde çalıştırılmak üzere kiralanın bu zeki beyinler zengin ülkeler için çok ucuza mal olmaktadır. ABD’de 2015’de 3,3 milyon kişi çağrı merkezlerinde ve yazılım firmalarında çalışmaktadırlar. Bu sanal beyin göçleri için daha çok Hindistan, Pakistan ve Afrika gibi işsizlik oranı yüksek ülkelere yönelinmekte, yeni üniversite mezunlarına bu gibi sahaya çıkma gerektirmeyen işler saati 50 dolar yerine 5 dolara yaptırılmaktadır (Kaya, 2008: 2). Bir diğer beyin göçü türü olan “gizli beyin göçü” ise nitelikli beyinlerin ve bilim insanlarının gelişmiş ülkeye bedensel olarak göç etmeden, kendi kök ülkelerinde o gelişmiş ülkenin firmaları için çalışmasına denir. Dünya görülen gizli beyin göçü oranı, bilinen beyin göçüne göre 2,5 kat daha fazladır. Globalleşmeyle birlikte çokuluslu şirketlerin önemli birer aktör haline gelmesiyle birlikte, uluslararası firmalar gelişmekte olan ülkelerde kurdukları şubeleriyle o ülkenin nitelikli beyinlerini yol, barınma vs. gibi masraflar ödmeden daha düşük ücrete çalıştırmaktadır (Kaya, 2008: 2).

Türkiye’de beyin göçü hareketleri yurtdışına öğrenci gönderme politikası ile Tanzimat dönemlerinde başlamıştır. Amaç; Avrupa medeniyetini, temel vasıflarını, eğitim, ilim ve teknolojide yakalamış olduğu seviyeyi öğrenerek medeniyette seviye atlayabilmek adına yeni yol haritası çıkarmak, ayrıca Avrupa’nın askerî, sınaî, teknolojik gelişimlerini takip ederek Osmanlı Devleti içindeki sahalarda hangi reformların yapılması gerektiğini anlamaktır. Sultan Abdülmecid döneminde, Tanzimat’ın ilanından sonra 1840 yılında Tophane, Harbiye ve Mühendishane’den seçilen 17 başarılı öğrenci Paris’e gönderilmiş, bu öğrencilerin Devlet-i Aliyye’ye için fayda sağlayacakları vurgulanarak onlar için hiçbir masraftan kaçınılmamıştır. Tanzimat sonuna kadar Paris, Londra, Viyana ve Berlin gibi modern ve gelişmiş şehirlere gönderilen öğrenci sayısı 200’e yaklaşmıştır. Tanzimat Dönemi’nde, bu öğrencilere sivil olanlar da eklenmiş, böylelikle Avrupa’ya doğru akan beyin göçü sayısında önemli bir artış yaşanmıştır (Çolak, 2017: 78). Başlangıçta Fransa, Osmanlı

içinden en çok öğrenci gönderilen ülke konumunda iken, Paris'in eğlence hayatının öğrencilerin ahlak seviyesini düşürmesinden endişelenilmesi üzerine, zaman içerisinde Berlin ve Viyana'ya daha çok beyin göçü yaşanmıştır. Öğrencilerin Avrupa'ya çok erken yaşta gönderilmelerinin onların ahlaki ve manevi değerlerini zedeleyebilecek etkilere yol açabileceğinden duyulan kaygılar, devlet adamlarının yazışma ve raporlarında rastlanmaktadır (Çolak, 2017: 78).

1930'lu yıllarda bilim ve teknoloji alanında yaşanan hızlı değişime istinaden bilim alanındaki gelişmelerin takip edilerek ülkemize getirilmesi ve yüksek nitelikli beyin gücü ihtiyacımızın karşılanabilmesi amacıyla yurt dışına öğrenci gönderilmeye başlanmıştır. Yurtdışına giden öğrencilerimizin akademik kariyerleri açısından dönmeyerek orada kalmayı tercih ettikleri ve geri dönmediği, geriye dönenlerden bir kısmının bir süre sonra tekrar yurtdışına giderek kariyerlerini orada sürdürdükleri görülmüştür. 1960'lı yıllardaki Avrupa'ya doğru akan işçi göçünün ardından 1970'lerden sonra Türkiye'den gelişmiş ülkelere yönelen göç akımları, vasıfsız işçilerin göçünden ziyade liyakat sahibi ve eğitilmiş kişilerin göçü şeklinde gerçekleşmiştir (Yalçınkaya ve Dülger, 2017: 1651).

1987-2002 arasında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) kanalıyla yurtdışına gönderilen yaklaşık 4.000'e yakın öğrencinin % 48,9'u ABD'ye, % 38,9'u İngiltere'ye, % 4'ü Almanya'ya beyin göçü gerçekleştirmiştir. Bu yıllar arasında en fazla öğrenci 1993'te gönderilmiş olup sayısı 1282'ye tekabül etmektedir. 1994 yılından itibaren ise ülke içinde lisans eğitiminden ziyade lisansüstü eğitime ağırlık verilmiş ve beyin göçü oranında gerileme olmuştur. 1968-2000 arasında burslu olarak gönderilen öğrencilerden % 21,1'inin doktorasını bitirdikten sonra geri dönmeyerek yurtdışında kaldığı bilinmektedir. 2000 yılında ise Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) kanalıyla gönderilen 885 resmi burslu öğrenciden % 73,1'i doktora yapmak amacıyla gitmiştir (Gençler ve Çolak, 2002: 610). Aynı şekilde kendi imkânları ile de yurtdışına giden lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri bir hayli fazladır. Özel öğrencilerin % 25,8'i ABD'yi, % 20,7'si Almanya'yı, % 19,7'si ise Türkiye Cumhuriyetleri eğitim amacıyla tercih etmektedirler. Bu tercihlerin oluşmasında coğrafi yakınlık ve eğitim masraflarının maliyeti etkili olmuştur. Örneğin; Türkiye Cumhuriyetlerinde eğitim masrafları ABD ve Kanada gibi ülkelere

nazaran bir hayli düşük, Almanya ise Türkiye'ye coğrafi olarak yakın ve akrabalık bağları gelişmiştir (Gençler ve Çolak, 2002: 611).

Son yıllarda ise Türkiye'de eğitilmiş gençlerin ülkeyi terk etme trendi hızlanmış, özellikle yeni üniversite mezunları arasında görülen yüksek işsizlik oranları ve bulunan işlerin maaşlarının düşük olması / beklentileri karşılamaması bu beyin göçü akımını tetiklemiştir. Rakamsal bir kaç örnek vermek gerekirse; İngiliz İçişleri Bakanlığı'nın açıkladığı verilere göre, Haziran 2016'da öğrencilere verilen kısa dönemli vizelerde % 28 oranında artış yaşanmış, bu artışın % 40'ı, Türkiye vatandaşlarından gelen başvurulardan kaynaklanmıştır (Financial Times, 2016). Türkiye dünyada en çok beyin göçü veren ilk 15 ülke arasında bulunmaktadır. 2015 yılında yaklaşık 45.000 öğrenci eğitim amacıyla yurtdışına gitmiştir. Bunlara "Work and Travel" gibi çalışıp para kazanılabilecek programlar ve "dil okulları" gibi faaliyetler de eklendiğinde toplam öğrenci sayısı 87.000'i bulmaktadır (Financial Times, 2016). Durumun ciddiyetini gösteren bir diğer açıklama ise "İngiltere merkezli "Council for At Risk Academics" adlı konseyden yapılmış, normalde haftada 4-5 yabancı bilim adamı ve akademisyenden başvuru alan kurum 2015 yılında Türkiye'den gelen talepteki artışla haftada 15-20 başvuru aldığını belirtmiştir (Times Higher Education, 2016). Son dönemlerde yaşanan hayat pahalılığı, siyasi konjonktür, akademik/bilimsel koşulların yetersiz olması ve teşviklerin yetersiz olması gibi etkenler de bu artışın tetikleyicileri arasında gösterilebilir.

1.4.GÖÇÜN SEBEPLERİ

Göç olgusu işsizlik, ücretlerin düşük olması, siyasi baskılar, dini sebepler, doğal afetler, iç savaşlar, istilalar, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, ulaşımın kolaylaşması, akademik kariyer hedefleri, artan genç ve dinamik nüfus gibi ekonomik, siyasal ve toplumsal odaklı pek çok sebepten kaynaklanabilir. İç göçler genellikle tarım alanlarının bozulduğu yerlerden daha verimli topraklara, sanayi bölgelerine, istihdam alanları yüksek şehirlere, iklimi ılıman ve turizm açısından gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşir. Dolayısıyla kırsal iç kesimlerden sanayi açısından gelişmiş büyük şehirlere ve kıyı bölgelerine iç göç daha fazladır. İç göç sonucunda olan yer değiştirmeler ülkenin genel nüfus sayısını değiştirmezken kent ve kırsal kesim nüfus oranlarını değiştirmekte, kentsel yerleşim birimlerinin nüfus

oranları artarken, kırsal yerleşim birimlerinin nüfus oranları azalmaktadır. Örneğin, İstanbul gerek yüksek istihdam imkânları, gerek sosyal ve kültürel açıdan cazip fırsatları gerekse ulaşım ağlarının gelişmişliği ile iç ve doğu bölgelerden bir hayli göç almaktadır.

Dış göçün sebeplerine bakıldığında ise yine işsizlik, ücretlerin azlığı, bilimsel ve akademik fırsatların yetersizliği, iç savaş, darbeler ve siyasi baskılar gibi yalnızca bireylerin değil toplumların da kitleler halinde yer değiştirmesini tetikleyen durumlar mevcuttur. Dış göçler daha çok sanayi, ulaşım, teknoloji ve bilim açısından gelişmiş ülkelere doğru yapılmakta, Wallerstein'in de merkez-çevre kuramında vurguladığı üzere çevre (az gelişmiş) ülkelerden merkez (gelişmiş) ülkelere doğru kaymaktadır. Dış göçlerini daha çok işgücü göçü ve beyin göçü olarak ele alacak olursak, işgücü göçü fiziksel göç olup, göç edenler kendi ülkelerine göre daha iyi özlük hakları altında emeklerinin karşılığını alabilmek için kol güçlerini kullanırlar. 1960'larda Batı Avrupa'ya Türkiye'den yapılan işçi göçleri ile başlayan bu göçler, günümüzde de Hindistan, Pakistan ve Doğu Asya ülkelerinden ABD'ye doğru akın akın sürmekte, daha çok hizmet sektöründe görülmektedir. Beyin göçünde ise yüksek nitelikli uzmanlar, bağımsız yöneticiler, bilim adamları, akademisyenler, yatırımcılar ve işadamları hem daha iyi ekonomik şartlara sahip olabilmek, hem de karşı tarafın sağlayacağı daha kaliteli koşullarda çalışmalarını sürdürerek kariyer yapmak ve yükselmek için gelişmiş ülkelere göç ederler. ABD, Kanada ve İngiltere'deki üniversitelerin birçok öğrenci tarafından tercih edilme sebebi buradaki üniversitelerin eğitimdeki başarısı, akademisyenlere sağladığı araştırma imkânları ve tatmin edici düzeyde bir gelir desteğidir.

1.4.1. Ekonomik Sebepler

Özellikle her geçen gün artan popülasyonun emek piyasasında yoğun bir iş talebi yarattığı 21. yüzyıl koşullarında, ekonomik sebepler göçün en temel tetikleyicisi olarak görülmektedir. Bir taraftan menşe şehir/ülke içindeki yüksek işsizlik oranları, düşük ücretler, emek sömürsü ve gelir düzeyindeki yetersizlikler itici faktörleri oluştururken, öte yandan göç edilmek istenilen şehir/ülkedeki yüksek istihdam düzeyleri, cazip maaşlı iş imkânları, emeğin önemsenmesi ve yüksek hayat standartları çekici faktörleri kapsamaktadır.

Tarih boyunca ekonomik nedenli göç hareketlerine bakıldığında, “Avrupa sömürgeciliği”, “Beyaz göçmen kolonilerine Atlantik ötesi göç” ve “II. Dünya Savaşı sonrası Güney-Kuzey göçü” olarak tasnif edilen üç ana göç hareketi karşımıza çıkmaktadır. Keşifler Çağı, 17. ve 19. yüzyıllar boyunca Avrupalı tacirlerin ihtiyaç duyduğu ucuz işgücü ihtiyacı Afrikalı ve Asyalı sömürgelerden getirilen köleler ve işçilerle karşılanmıştır. Akabinde 19. ve 20. yüzyıllarda sanayileşmenin gelişmesiyle birlikte seri üretimi merkezine alan kapitalist üretim tarzının ihtiyaç duyduğu işgücü ise uluslararası göçü zorunlu kılmış, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası 1960’lardan itibaren gelişmiş ülkelerin işgücü talebi, gelişmekte olan ülkelerdeki popülasyonu endüstriyel ülkelere taşımıştır (Sayın, 2010: 128). II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa ve Akdeniz kıyıları ile Kuzey ve Orta Amerika, gelişmekte olan ülkelere başlıca göç alan hedef ülkeler haline gelmiştir. Yoğun göç akınlarıyla beraber merkez ülkelerin büyük çoğunluğu tekrar sanayilerini inşa etme ve kalkınma ihtiyacı güderek uluslararası düzeyde işgücü başta olmak üzere daha hızlı biçimde ekonomik göç hareketlerine maruz kalmışlardır.

Göçle ilgili belki de en çok üstünde durulan teori; fayda maksimizasyonu, rasyonel beklentiler, faktör hareketliliği ve ücret farklılıkları gibi birtakım ilkelere dayandırılan neo-klasik göç teorisidir (Arango, 2000: 285). Neoklasik teori, göç konusunda mikro ve makro olmak üzere iki farklı yaklaşım geliştirmiştir. Makro yaklaşıma göre uluslararası göç emek arz ve talebinde ortaya çıkan coğrafi farklılıktan kaynaklanmaktadır. Sermayeye nazaran emek piyasası sınırlı olan ülkeler yüksek ücretli istihdam alanları sunarken; emek fazlası olan ülkelerin ise ücret düzeyleri düşüktür. Ortaya çıkan bu ücret farkı, düşük ücretli az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkede çalışan işçilerin yüksek ücretli gelişmiş ülkelere doğru göç etmesine neden olmaktadır (Massey, 1999: 35). İş gücü göçü sonucunda emek fazlası olan yani az gelişmiş ülkelerde iş gücü piyasası daralmakta ve ücretler artmakta, sermaye zengini ülkelerde ise ücretler düşerken, ücret düzeyleri eşitlenmektedir. Böylece, düşük ücretli bölgelerden yüksek ücretli yerlere doğru kayan göç akımı iki ülke arasındaki makro ekonomik dengeyi sağlamaktadır (Sayın, 2010: 45). Göçler bölgeler arasında eşitleme mekanizması olarak görülmekte, toplum üyelerinin artan rekabet ve yetersiz yaşam koşullarından kurtulabilmeleri için çözüm olarak sunulmaktadır.

Ekonomik göçün sebeplerini açıklayan, makro yaklaşım ile bağlantılı olan mikro bakış açısı ise, göç kararında belirleyici olan faktörün bireysel tercihler olduğunu vurgulamaktadır (Massey, 1999: 35). Buna göre rasyonel hareket eden bireysel aktörler fayda maliyet analizi yaparak bu analizler sonucunda mevcut gelirinden daha fazla net bir parasal kazanç elde edeceklerine inanırlarsa, göç etmeye karar vereceklerdir. Bu doğrultuda hareket edildiğinde söz konusu olan uluslararası göç, ücret açısından fayda maksimizasyonu uğruna bireylerin tercihlerine göre şekillenmekte, zorunluluk olmaktan çıkmaktadır. Bu noktada bireylerin daha yüksek ücretlere ulaşmadan önce göze almaları gereken bazı maliyetler vardır. Bu maliyetler; seyahat masrafları, konaklama masrafları, yeni bir dil ve kültürü öğrenme çabası, yeni emek piyasasına uyum sağlama süreci ve yeni ilişkiler kurmanın psikolojik maliyetlerini kapsamaktadır. Göç edilen yerde elde kazanılacak olan ücretler, göç öncesi ve sonrasında yapılacak giderlerden daha fazla olduğu takdirde göç anlamlı bir boyut kazanabilir.

Göçle ilgili bir diğer ekonomik sebep ise Wallerstein'in "merkez-çevre kuramı" ekseninde değerlendirilebilir. Batılı sanayisi, ulaşım ağları ve teknolojileri gelişmiş kapitalist yani "merkez ülke" diye tabir edilen ülkeler, her açıdan az gelişmiş fakat nüfus ve emek arzı açısından fazlalık gösteren "çevre ülkeler"den ucuz işgücü alabilmek için göç politikaları oluşturmakta, ekonomik olarak da bu ülkeleri kendilerine bağımlı hale getirmektedirler. Daha yüksek ücretli istihdam alanları, daha iyi yaşam standartları, verilen sosyal ve ekonomik haklar az gelişmiş ülkelerde işsiz veya düşük ücretlerle çalıştırılan bireyleri göçe teşvik etmektedir. Gelişmiş kapitalist merkezlerin sanayilerinin kurmuş olduğu fabrikalar, kalifiye ve yarı kalifiye fabrika işçisine olan talebi artırmakta, dolayısıyla Asya ve Afrika gibi ülkelere ucuz işgücü çekmektedir. Bu göçler hem göç eden kişiye, hem de göç alan ülkedeki şirketlere fayda sağlamaktadır. Göç eden kişi, kendi ülkesinde bulamayacağı istihdam alanlarını, ücreti ve sosyal hakları göç ettiği gelişmiş ülkelerde bulabilmekte; aynı şekilde hedef ülkelerdeki küresel şirketler de yapılacak işi kendi ülkesinde daha çok ücret beklentisi içinde olan, üniversite mezunu bireye vermek yerine çevre ülkelerden ithal ettiği yarı fiyatına çalışabilecek ucuz işgücüne yaptırmaktadır.

Merkez-çevre teorisi bağımlılık kavramını da beraberinde getirmekte, merkezdeki kapitalist ağların kapitalist olmayan toplumların çevre yapılarına sızmaya başlaması ve ucuz işgücü ithalat politikaları izlemesi, çevre ülkelerden merkeze doğru göç hareketlerini başlatmaktadır. Ortaya çıkan bağımlılık sistemi çerçevesinde merkez ülkeler ucuz işgücü, hammadde ve hizmetlerin pazarlanması için çevre ülkelere ihtiyaç duyarken, çevre ülkeler de kendi içindeki sosyo-ekonomik yapı, dünya pazar fırsatları, teknolojik üretim olanakları merkez devletler tarafından belirlenip yine ekonomik yardımlar merkez devletlerin destekleri ile yapıldığı için ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi noktasında merkez ülkelere gereksinim duymaktadırlar. Böylece iki taraflı bir bağımlılık durumu ortaya çıkmaktadır.

Küresel emek arzı, son 25 yıl içinde dört kattan daha fazla artmış, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin nihai mallarındaki ithalat düzeyin artması, ara malı üretiminin desteklenmesi ve göç alma kanallarının gelişmesi bu emek kapasitesinin büyümesinde etkili olmuştur. Emegın küreselleşmesi, gelişmiş ekonomilerde çıktı ve verimlilik artışları yoluyla artan emek maliyetini azaltmaya ve ucuz işgücü ithalatına katkıda bulunurken, gelişmekte olan ülkelerde de ücretlerin artmasına etki etmektedir (Bakırtaş, 2012: 249).

1.4.2. Güvenlik Endişesi

Güvenlik kavramı insanoğlunun var oluşundan bu yana süregelen, canlı veya cansız varlıklardan gelen tehdit ve risklere karşı bireyin kendisini koruma altına alma çabaları güvenliğin temelini oluşturmuştur. “Tehlikelerden ve korkulardan uzak kalma, bir tehdidin olmaması durumu” gibi ifadelerin farklı tanımlarda kullanılması, güvenliğe ilişkin ortak bir anlayışı vurgulamaktadır. Güvenlik kavramına toplumsal açıdan yaklaşıldığında; tehlike, risk ve korkuya karşılık; güvenlik, risksizlik ve barışa yönelik durumların varlığı göze çarpmaktadır. Bu doğrultuda güvenlikle tehdit kavramları arasında doğrudan bir ilişki var olmakla beraber, güvensizlik durumu ortada ciddi bir tehdidin var olduğuna işaret etmektedir (Brauch, 2008: 4). Ole Waever’a göre ise güvenlik, değerli bir nesneye yöneltilen varoluşsal bir tehdit olarak görülen bir durumu işaret eden ve bu tehditle mücadele için acil ve istisnai önlemlerin alınmasını gerektiren bir olgudur (Weaver, 1995: 48-56). Dolayısıyla tehdit olgusuna dikkat çektiğimizde ise Richard H. Ullman (1983: 133) tehdidi, bir

devletin sınırları içerisinde ikamet eden vatandaşların yaşam kalitesini şiddetli bir şekilde zamana yayarak düşüren, ayrıca birey, hükümet veya hükümet-dışı aktörlerin siyasi tercihlerinin içeriğini ve sınırlarını daraltan bir eylem dizisi olarak görmektedir.

Ulusal ve uluslararası güvenlik kavramları ise daha çok devletler ve uluslar bazında daha geniş kapsamlı bir durumu açığa çıkarmaktadır. Güvenliği ağırlıklı olarak askeri unsurlarla ilişkilendiren realist görüşe göre uluslararası politikanın gündemi ulusal güvenlik konuları baz alınarak oluşmaktadır. Ulusal güvenlik konularını ise askeri ve siyasi konular meydana getirmekte, bu duruma realistler tarafından “yüksek politika” (high politics) adı verilmektedir. Uluslararası ilişkilerde belirleyici olanın devletin siyasi ve askeri çıkarları olduğunu dile getiren klasik realistler, ulusal çıkarların korunabilmesi için savaşa ihtiyaç duyulabileceğini savunmakta ve gücün maksimizasyonu için bu savaşların doğal bir olgu olduğuna kanaat getirmektedirler.

Savaşların sebeplerinin insanın doğası itibari ile kötü ve bencil olduğundan kaynaklandığına ilişkin görüşü savunan realistlerden farklı olarak, öncülüğünü Kenneth Waltz’ın yaptığı neorealistler ise savaşların uluslararası sistemin “anarşik” olmasından ortaya çıktığını iddia etmektedirler. Yani uluslararası sistemdeki merkezi bir otorite boşluğu, rekabetin ve çatışmanın egemen olduğu bir güvenlik anlayışı doğurmakta, kontrol mekanizması olmadığı için de savaşlar kaçınılmaz hale gelmektedir. Liberaller görüşü savunanlar da bilakis insanın özü itibariyle barışçıl olduğunu, bu sebeple savaşların kaçınılmaz bir gerçek olmadığını ve gerekli tedbirler alındığı takdirde savaşların önüne geçilebileceğini vurgulamışlardır (Çalış ve Özlük, 2007: 230).

Soğuk Savaş döneminde daha çok devletler, olası dış tehditlere karşı devletin sınırlarını, bütünlüğünü ve ulusunun değerlerini korumak için geleneksel bir güvenlik anlayışını benimsemişlerdir. Bu dönemde güvenlik anlayışı, ABD ve Rusya gibi süper güçlerin geliştirdikleri sıcak savaş henüz dönüşmemiş stratejik hamleler çerçevesinde askeri rekabet, ideolojik/ siyasi baskılar ve kutuplaştırma politikaları şeklinde yürümüştür. Soğuk Savaş sürecinde ülkelerin güvenlik algılamaları, askerî/siyasal rekabet ortamının baskısı altında kaldığı için blokların da güvenlik sorunsalına bakışı yine askerî ve siyasi açıdan olmuştur. Yine bu sebeple “bireylerin

güvenliği”ne yeteri kadar önem verilmemiş, devletin bekası bireyin refahı ve güvenliğinden önce tutulmuştur.

Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile birlikte güvenlik anlayışında bazı değişiklikler yaşanmıştır. Özellikle Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla başlayan süreçte, sınırların ortadan kaldırılması ve kısıtlamalar olmadan halkların birbirleriyle iç içe yaşaması durumu doğmuştur. Dolayısıyla artık geleneksel güvenlik anlayışı uluslararası politikayı tek başına açıklamakta yetersiz kalmış, askeri ve siyasal niteliklere, toplumsal, çevresel, ekonomik ve kültürel boyutlar da eklenerek yeni bir güvenlik anlayışı ortaya çıkmıştır. Böylece, devlet merkezli çerçeveden temelde sapmadan “göç” kavramı da önemli bir güvenlik sorunsalı haline gelmiş; çevre sorunları, insan hakları ihlalleri, etnik ve dini çatışmalar, küresel terörizm, uyuşturucu ve silâh kaçakçılığı, insan ticareti gibi göç olgusu ile direkt veya dolaylı yoldan ilişkili bu tehdit unsurları da güvenliğin birer parçası haline gelmiştir. Böylelikle göçün ekonomik boyutlu sebeplerinin yanı sıra güvenlik boyutlu sebepleri de kitlelerin göç kararı almasında bir hayli etkili olmuştur. Bu çerçevede terör saldırıları ve siyasi baskılar, göçün güvenlik endişesinden kaynaklı sebepler arasında ele alınacaktır.

1.4.2.1. Terör Saldırıları ve İç Savaşlar

Terör sözcüğü kök itibarı ile Latince *terrere* sözcüğünün türemesi ile ortaya çıkmıştır. Anlam olarak ise korku salmak, yıldırım ve dehşete düşürmek anlamında kullanılmaktadır (Başeren, 2006: 7). Terör, 1991 tarihinde yayınlanan 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nda öz olarak “cebir, şiddet, baskı, korkutma gibi tehdit yöntemlerini kullanarak Cumhuriyet’in ilkelerini, siyasî, hukukî, sosyal ve laik düzeni değiştirmek, devletin otoritesini zayıflatmak ve milletin bölünmez bütünlüğünü bozmak, kamu düzenini rahatsız ederek temel hak ve hürriyetleri yok etmek amaçları taşıyan, suç teşkil eden eylemlerin tamamı” (madde 1) olarak görülmüştür.

Terörizm, illegal grupların kendi bir takım siyasi taleplerinin karşılanmasını sağlamak amacıyla; bireyleri, toplumu ve hükümetleri yıldırım amacıyla şiddet ve istila hareketlerinin sistematik olarak uygulanması veya bu amaçla tehdit oluşturulmasıdır. Şiddet kavramını en büyük araç olarak kullanan terör, en alt

tabakadan en üst katmanlara kadar tahakküm gücü oluşturarak siyaseti etkilemeyi ve kamu düzenini ihlal edip özerk bir devlet düzeni kurmayı, savundukları bir davanın propagandasını yapmayı amaçlamaktadır. Terör eylemlerindeki süreklilik, sindirme ve şiddet politikaları terör örgütlerinin siyasi amaçlarına ulaşmalarını sağlamaktadır (Akkaya, 2009: 344).

Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesiyle birlikte yeni döneme dair bir güvenlik algısı yaratılmaya çalışılırken, zaman içerisinde faaliyet alanlarını ulusal düzeyden uluslararası düzleme kaydıran, dış aktörlerin de etkisiyle teknolojik, askeri ve enformatik imkânlardan sonuna kadar yararlanarak daha hızlı sonuç alabilen suç ve terör örgütleri, terörizme küresel bir boyut kazandırmış, eskiye oranla daha fazla tehdit içeren bir ağ kurmuşlardır.

11 Eylül saldırıları sonrasında “Radikal İslam Tehdidi” ve “Haydut Devletler” gibi kavramlar ortaya atılmış, bu saldırılarla birlikte terör örgütleri gibi küresel aktörler ciddi bir güvenlik tehdidi yaratmışlardır. Böylelikle uluslararası güvenlik anlayışında Soğuk Savaş Dönemi'ne damgasını vuran “devlet kaynaklı simetrik tehdit” algısı önemini yitirmiş, devlet dışı aktörlerin de rol aldığı “saldırganın, muhatabı karşısındaki zayıflığına karşılık göreceli biçimde üstünlüklere sahip olması”(Büyükanıt, 2003: XVIII) anlamına gelen asimetrik tehdit kavramı ön plana çıkmıştır. Bu tehdit ile birlikte genellikle Ortadoğu kökenli olan birçok terör örgütü türemiş, bu terör örgütleri Ortadoğu'da iç savaş çıkararak yerel halkı tehdit eder pozisyona gelmiş, onları yurtlarından göç etmeye zorlamış ya da bölge halkı can güvenliğini korumak adına Türkiye ve Avrupa ülkelerine kendisi göç kararı almıştır. Yalnızca Ortadoğu'da değil aynı zamanda Avrupa'da da silahlı ve bölücü faaliyetlerini yayan terör grupları, AB içinde de güvenlik amaçlı yer değiştirmelere sebep olmuştur.

Afganistan, Irak gibi ülkelerde faaliyetlerine start veren El-Kaide terör örgütü, gerek kendi coğrafyalarında gerekse ABD'de ve Avrupa'da yapmış olduğu eylemlerle toplumda korku ve endişe ortamı yaratmış, bir çok vatandaşı kaldıkları yerleri terk ederek göçe maruz bırakmıştır. Afganistan, Irak ve Suriye'den kaçan ve mülteci konumuna düşen insan sayısı 7 milyonu aşmış, kaos ortamında yeşeren terör, etnik ve mezhepsel ayrışma bağlamında büyük yıkımlara yol açmıştır (Karademir, 2016).

Terör olayları yalnızca güvenlik açısından değil, ekonomik açıdan da kayba sebep olarak göçe zemin hazırlamaktadır. Terör faaliyetleri sonucunda savunma için yapılan harcamaların yanında, talan edilen iş yerleri, çalışan işgücünün kaybı, zarar gören kamu malları gibi ekonomik odaklı kayıplar, terörün ülkeler için maliyetini göz önüne sermektedir. İşlerini ve mallarını kaybeden vatandaşlar, ekonomik şartların daha iyi olduğu şehirlere/ülkelere göç ederek yeni bir ekonomik düzen kurma gayesi gütmektedirler.

2010 yılının sonlarına doğru vuku bulan yoksulluk, işsizlik, yolsuzluk, özgürlüklerin kısıtlanması gibi sebeplerle başlayıp kısa sürede domino etkisi yaratarak bölgesel bir kaos durumu yaratan Arap Baharı süreci, Ortadoğu’da diktatör liderlere bağlı ordular ve muhalif güçler arasında başlayan iç savaşı da tetiklemiş, bu durum yerli halk üzerinde bir hayli baskı oluşturmuştur. Bu iç savaşın içinde birçok muhalif grup palazlanmış, IŞİD, EL-Nusra gibi terör örgütleri de Irak ve Suriye’de yayılarak yerli halk üzerinde tahakküm kurarak endişe ortamı yaratmıştır. Bütün bu iç savaş ve terör ortamı, gerek Suriye, gerekse Irak’tan milyonlarca kişiyi zorunlu olarak göçe maruz bırakmış, anavatanlarını terk eden birçok kişi başta Türkiye olmak üzere, Lübnan, Ürdün ve Avrupa ülkelerine sığınarak can güvenliklerini garanti altına almak istemişlerdir. BM, 2014 yılı itibariyle IŞİD tarafından Irak’ta başlatılan kaos sürecinde, 2017 yılının sonuna kadar 5 milyon fazla Irak vatandaşının topraklarını terk etmek zorunda kaldığını belirtmiştir. Aynı şekilde bugüne dek Suriye’den Avrupa da dâhil olmak üzere dünyanın farklı yerlerine göç edip dağılan mültecilerin sayısı 6,5 milyonu geçmiştir (Erdoğan, 2018: 8).

Türkiye’den örnek vermek gerekirse özellikle Doğu Anadolu Bölgesi’nde yaşanan toplumsal hareketliliğin temelinde bölgenin içinde bulunduğu coğrafi ve sosyo-ekonomik koşulların ortaya çıkardığı sorunların yanında 1980’li yıllardan beri bölgede vuku bulan terör olaylarının neden olduğu kaos, tahribat ve korku ortamı yatmaktadır. Bölge halkının bir kısmı terör faaliyetleri sebebiyle, özellikle kırsal yerleşim alanlarını toplu olarak terk etmek ve dışarıya göç etmek zorunda kalmıştır. Kitlel olarak, ani ve hızlı biçimde gelişen bu göç sürecinde yalnızca yerleşim yerleri terk edilmemiş, aynı zamanda toplumsal yaşamlar, komşular ve geçim kaynakları da terk edilerek yeni bir hayata doğru yolculuk yapılmıştır. Örneğin, terk edilen bölgelerdeki tarımsal toprakların boş bırakılması, bu topraklardan ürün

alınamaması ve meraların kullanılamaması bölgenin temel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılığı zayıflatmıştır. Terör endişesiyle kitlesel olarak kentlere göç eden bireyler, gerek kentlerdeki istihdam kapasitesinin yetersizliğinden gerekse mevcut işler için gerekli olan donanım ve uzmanlık eksikliğinden ötürü yaşamlarını idame ettirecek düzenli işler bulamamışlar, dolayısıyla yoksulluk sınırının altında kalarak geçim sıkıntısı çekmişlerdir (Sevim, 2010: 20). Kent merkezlerine yapılan göçlerde sanayi ve ticaret sektöründe istihdam edilen göçmenlerin oranlarının düşüklüğü ve çalışan kesimin genellikle tarım sektöründe çalışması, işsizlik ve gizli işsizliği de artırmaktadır.

1990'lı yıllar da Türkiye açısından ekonomik sorunların yanı sıra güvenlik problemlerinin de yoğun bir şekilde yaşandığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda PKK terör örgütünün özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde görülen ve bölgeyi ağır maddi-manevi hasara uğratan yoğun terör faaliyetleri neticesinde zorunlu kitlesel göçler yaşanmıştır 1990'lı yılların sonlarına doğru yapılan bir araştırmaya göre, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kırsal kesiminde yaşayan halka göç olaylarının sebebi sorulduğunda; % 33,9'u terör örgütünü, % 24,4'ü devletin politikalarını, % 10,9'u köy korucularının baskısını, % 0,4'ü ise hem örgütü hem de devleti göçü başlatan faktörler olarak görmektedir. Yine 2009 yılında, Van'da yapılan diğer bir araştırmada ise bölge halkının % 51'i can güvenliğini, % 25'i devlet baskısını, % 24'ü de terör örgütünün bölücü faaliyetlerini göçe sebep olan etkenler olarak öne sürmüştür (T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1998: 155-156).

Türkiye'de güvenlik nedeniyle 1986-2005 yılları arasında iç göç hareketlerinde yapılan göçlerin çoğu kırsaldan olup, göç eden nüfus büyüklüğü 953.680-1.201.200 aralığında olmakla birlikte 14 ilin sadece kırsal bölgelerinden aynı dönemde güvenlik gerekçesiyle göç eden nüfus büyüklüğü ise tahmini olarak 728.000-946.400 aralığındadır (Hacettepe, 2006: 106).

1.4.2.2. Siyasi Baskılar

Devletin ulvi görevi vatandaşlarının can ve mal güvenliklerini korumak, özgürlüklerin önünü açmak ve bireylerin refah düzeyi yüksek koşullar altında yaşamalarını sağlamaktır. Bunların yanı sıra bazı otoriter ve totaliter siyasi rejimler

ideolojilerini yaymak ve kendi savunduğu değerleri topluma empoze etmek için güvenlik güçleri, medya, sendikalar ve hukuk gibi araçları kullanarak belirli kalıplar altına giren, tekdüze bir sistem yaratmak amacı güderler. Louis Althusser'e göre ideoloji, yapının özne üzerindeki etkisinin yansımasıdır, çoğu zaman bilinç-dışı olarak yaşanmakta ve öznelere kendi egemen değerlerini benimseterek onları sistemle uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır (Üşür, 1997: 43). Althusser, ideolojinin artık toplumsal bütünlüğü bir arada tutan bir yapı olmaktan ziyade, içeriği sistem tarafından belirlenen bir kavram olduğuna vurgu yapmıştır (Üşür, 1997: 43). Dolayısıyla bazı siyasal rejimler, ideolojilerin içeriklerini belirleyen ve topluma bu içerikleri değiştirme veya eleştirme hakkı vermeyen bir düzen üzerine kurulmuşlardır.

Tarih boyunca siyasal ideolojik değerlerini yaymak ve zorla topluma kabul ettirmek için diktatör rejimlerden kaynaklanan dayatmacı politikalar, siyasal baskılar ve toplumsal kısıtlamalar var olmuştur. Bu tarz dayatmacı politikalar, göçe sebebiyet veren önemli itici faktörler kategorisine alınmaktadır. Diktatörlükle yönetilen halklarda devlet, kendi ideolojik ve baskı aygıtlarını kullanarak toplumu tahakküm altına almaya zorlar. Bu tahakkümü ve biat kültürünü kabul etmeyenler üzerinde ise izolasyonist bir politika izleme yoluna giden üst yapılar, bireyleri ya kitlesel olarak göçe zorlar ya da onlara yaptırım uygular.

Yakın tarih boyunca bakıldığında Yugoslavya- Makedonya'dan Türkiye'ye gelen kitlesel göçler, siyasal baskılar neticesinde oluşan göçlere örnek olarak verilebilir. Makedonya'da yaşayan Türklerin, Türkiye Cumhuriyeti'ne doğru ilk göç hareketleri 1924 yılında yaşanmıştır. Bu hareketlenmeyi, 1936 yılındaki ikinci göç dalgası izlemiştir. Bu ülkelerdeki yönetimlerin Türklere karşı izlemiş oldukları baskıcı ve asimilasyonist politikalar bu göç dalgalarında etkili olmuştur. Tito'nun Türkiye'yi ziyaret etmesinin ardından 1953 yılında imzalanan "Serbest Göç Anlaşması" ile Makedonya'dan Türkiye'ye üçüncü bir göç furyası başlamıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2015).

1980'li yılların ortalarından bu yana diktatör Bulgar Devlet Başkanı Todor Jivkov'un Bulgaristan'da yaşayan Türklere karşı uygulamış olduğu asimilasyon politikaları, yüzbinlerce Türk'ün haklarını ve özgürlüklerini kaybetmesine sebep olmuştur. Türkçenin yasaklanmasından, camilerin kapatılmasına, şahıslara ve

sokaklara verilen Türkçe isimlerin değiştirilmesinden Türk okullarının kapatılmasına kadar Türk azınlıklar baskıya ve şiddete maruz kalmışlardır. Bulgaristan'ın yeniden eski gücüne dönmesi ve o toprakların yalnızca Bulgarlara ait olduğunu kanıtlamak için gerçekleştirilen bu asimilasyon sürecine Bulgar siyaset ve akademi dünyası tarafından “uyanış süreci” veya “soya dönüş” adı verilmiştir. Örneğin, Türk isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesini takip eden süreçte daha önceden üzerlerinde Türk isimlerinin yazdığı pasaport ve ehliyet gibi kimlik belgeleri iptal edilip yakılmış, eskiye ait ne varsa hafızalardan silinmek istenilmiş, yeni bir kimlik inşası süreci başlamıştır.

Bulgaristan'daki tüm bu asimilasyon politikaları Bulgaristan Türklerinin zorunlu göçünü de beraberinde getirmiştir. Asimilasyon sürecinin başlamasıyla birlikte metropol şehirlerde ve Bulgaristan'ın güneyinde Türk karşıtı gösteriler artarken, Komünist Parti ve Hükümet, Türklerin Bulgar nüfus içinde eritilemeyeceğine ve Bulgar toplumu ile birlikte yaşayamayacağına kanaat getirerek Türklere kasıtlı olarak kırmızı pasaport vererek uluslararası dolaşım olanağı sağlamak istemişlerdir. Ardından, potansiyel tehlike olarak görülen birçok Türk vatandaşı için sınır dışı edilme kararı verilmiş ve bu kişilerin ülkeyi en kısa zamanda terk etmeleri istenmiştir (Tahir, 2015: 584). Bulgaristan'daki ekonomik ve siyasi sorunların ağırlaşması ile birlikte Türk azınlıkların 1989 Mayıs ayında yaptığı gösterilere karşılık olarak Bulgar kolluk kuvvetleri tarafından sert müdahalelere uygulanmış, bu baskılara daha fazla kayıtsız kalamayan Türk Hükümeti de Bulgar Hükümeti ile göç anlaşması imzalayarak yüzbinlerce Türk'e kapılarını açmış ve yerleşimlerine izin vermiştir.

11 Eylül'ün ardından ABD'nin demokrasi getirme ve kitle imha silahlarını bulma vaadiyle girdiği Irak'ta da Ortadoğu'nun en trajik göç hareketlerinden biri yaşanmıştır. Saddam Hüseyin döneminde bölgenin en müreffeh ve zengin ülkelerinden biri olan Irak, işgalden sonra bombalar altında kalarak talan edilmiş ve fakirleşmiştir. İşgal sonrası bölgede oluşan kaotik ortam ve ABD askerlerinin Irak halkına karşı olumsuz davranışları, şiddete meyilli ve baskıcı uygulamaları birçok Iraklıyı vatanlarını terk ederek göçe itmiştir. Irak'a egemen olan yeni siyasi aktörler tarafından uygulanan adam öldürme, işkence, yargısız infaz, tecavüz gibi insan hakları ihlalleri de Irak'ı yaşanılmaz bir yer hâline getirmiş ve göç hareketlerini

tetiklemiştir. Bu şiddet ve baskılar sonucunda Mısır'a 100.000'i aşkın Iraklı sığınırken, Türkiye ve İran'a da 60.000'i aşkın Iraklı mülteci gitmiştir (Dağ, 2010). Bu göçler, yalnızca siyasi baskıların değil, insani ve vicdani uygulamaların geri planda bırakılarak insan hakları ihlallerinin alenen vuku bulmasının da bir sonucudur.

Günümüzde Filistinliler de İsrail saldırılarından son derece muzdarip olmakla birlikte vatanlarını terk eden ve mülteci durumuna düşen Müslüman sayısı bir hayli fazladır. İsrail Hükümeti tarafından Gazze'ye havadan atılan bombalar, Batı Şeria'da sivil halka karşı düzenlenen saldırılar Filistin halkında can ve mal güvenliği endişesi uyandırmış, birçok Filistinli yaşam alanlarını terk ederek komşu ülkelere göç etmiştir. 2016 yılında Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi (OCHA) tarafından yayımlanan raporda, İsrail tarafından Filistinlilerin evlerinin yıkılmasının, “zorunlu göç” riskini arttırdığını belirtilmiş, 2015 yılında Filistinlilere ait 548 evin yıkılmasına ve 787 kişinin tehcir edilmesine karşın, 2016 yılının ilk çeyreğinde yıkılan ev sayısının 598, tehcir edilen Filistinli sayısının ise 858'yi bulduğu vurgulanmıştır (OCHA, 2016).

İsrail'in ördüğü, Ortadoğu'nun ortasında yükselmekte olan 8 m uzunluğunda ve 730 km boyunca uzanan duvar da ayrı bir mağduriyet yaratmakta, göçü beraberinde getirmektedir. Bu duvarın inşasıyla birlikte topraklarını kaybeden insanlar tek geçim kaynağı olan tarım faaliyetleri yapamaz hale gelip başkalarına muhtaç duruma düşerken, evsiz ailelerin sayısı 4000'e ulaşmış, yaklaşık 20.000 göçmen de yurtlarını terk etmiştir (İHA, 2010).

1.4.2.3. İklimsel Koşullar ve Doğal Afetler

Son yıllarda özellikle küresel ısınmanın etkisiyle beraber göç kavramı tekrar önem kazanmış, çevre-göç ilişkisi bağlamında uluslararası gündemi meşgul eden bir konu haline gelmiştir. Kitlel olarak gerçekleşen göç hareketleri yalnızca küresel ısınma odaklı değil, aynı zamanda doğal afet odaklı da olabilmekte, ülke içinde gerçekleştiği kadar ülke dışına da taşmaktadır.

Bu çerçevede iklim göçü ve iklim mültecileri kavramlarına değinmek yerinde olacaktır. Genel olarak “iklim göçü”, çölleşme, kuraklık, sel veya tsunami gibi çevresel felaketlerin sonucunda insanların bir bölgeden başka bir bölgeye kalıcı veya

geçici olarak yerleşmek amacıyla yapmış olduğu göçleri vurgulamakta; bu amaçla göç eden insanlara da “iklim mültecisi” denilmektedir (Mutlu, İrdem ve Üre, 2015: 83). Docherty ve Giannini’ye (2009: 361) göre ise “iklim mültecisi”, iklim değişikliğinin etkilediği anlık ve kademeli çevresel bozulmalar sonunda bireylerin geçici veya kalıcı olarak yaşadıkları evleri boşaltarak başka bir şehre/ülkeye göç etmeleridir.

Myers’e (2002: 609) göre, çevresel (iklim) mülteciler, bir zamanlar yaşadıkları yerlerdeki kuraklık, erozyon, çölleşme veya diğer çevresel problemlere ek olarak artan popülasyon ve yoksulluk gibi faktörlerin de etkisiyle güvenli bir gelir kaynağına sahip olmayan ve göç etmeye mahkum kişiler olarak görülmektedir.

1970’lerde çevresel mülteci kavramı, Worldwatch Institute’den Lester Brown tarafından ilk kez tanıtılmıştır. 1984 yılında ise Uluslararası Çevre ve Kalkınma Enstitüsü’nün (International Institute for Environment and Development) bu kavramı yazılı bir dokümanında duyurulmuş, sonrasında 1985’te El-Hinnawi tarafından “çevresel mülteciler” başlıklı UNEP’in politik bir yazısından sonra kavram yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır (Özgür, 2009: 18). El-Hinnawi üç çevresel mülteci tipi üzerinde durmuştur. Bunlar; doğal veya antropojenik olup olmadığına bakılmaksızın genellikle felaketlerden ötürü geçici olarak yerlerini değiştirenler, ikamet koşullarını etkileyen kamulaştırma politikaları sebebiyle kalıcı olarak yer değiştirenler ve çevresel şartların kademeli şekilde bozulmasına bağlı olarak göç edenlerdir. Bu mülteci tiplerine ek olarak bir de şehirlerindeki savaş ve şiddet sonucunda ikamet ettikleri yerler yıkıma uğradıkları için yer değiştirenler de kategoride yer almaktadır (Bates, 2002: 466).

Bir bireyin çevresel (iklim)mülteci adıyla anılması için birkaç durum vardır. Bu durumlar genel olarak; doğal felaketler olarak tanımlanan katastrofik hava olayları ve jeolojik olaylar (depremler, kasırgalar, volkanik patlamalar, seller ve kuraklık vb), kıtlık, çölleşme ve arazi bozulması (toprak ve orman bozulması, tuzlanma, erozyon), salgın (epidemik) hastalıklar, küresel ısınma, baraj yapımı gibi kalkınma projeleri, endüstrileşme ve maden arama faaliyeti gibi doğal kaynaklı durumlar, teknolojik kazalar (nükleer reaktör kazaları vs) ve savaşlardır (Özgür, 2009: 23).

İklim mültecilerinin statüsü, korunması ve yerleştirilmeleri, milletlerarası hukuka göre açıklığa kavuşturulmamıştır. Bu sebeple devletlerin, milletlerarası hukuk, insan hakları hukuku ve çevre hukuku bağlamında yerlerini terk eden iklim mültecilerine yönelik olarak koruma sağlama yükümlülüğünün mevcudiyeti ve mevcutsa da kapsamı netlik kazanmamıştır (Ekşi, 2016: 18).

İklim değişikliği, yalnızca birkaç devleti değil zaman içinde yayılarak tüm dünyayı tehdit eden küresel bir tehlike haline gelmektedir. Nitekim 2050 yılına kadar, 200 milyon insanın iklim değişikliği veya bu değişikliğin getireceği çevresel bozulmalar sebebiyle yerlerini değiştireceği tahmin edilmektedir. Bazı tahminlere göre, eğer deniz seviyesi biraz daha yükselirse, Maldivler, Marshall Adaları, Kribati ve Tuvalu tahrip olacak ve yaşanmayacak yerler haline gelecektir. Küresel ısınma beraberinde kuraklığı ve su kıtlığını getirecek, bu kuraklıktan ötürü 700 milyon ile 1,5 milyar arasındaki insan su sıkıntısı çekecek; Asya, Afrika ve Latin Amerika’da yaşayan insanlar su kaynaklarının yetersizliği sebebiyle iklim mültecisi olma riski altında kalacaklardır. Mevcut durumda 14 Afrika ülkesi su kıtlığı ile karşı karşıya olup, bu ülke sayısı 2030’a kadar 25’e yükselecektir. Yine 2050 yılına kadar 50 milyon Güney Amerikalı su kıtlığından etkilenecektir (Bierman ve Boas, 2008).

Küresel ısınma nedeniyle özellikle Bangladeş, Mısır, Hindistan gibi yoğun nüfuslu bölgelerde milyonlarca insan, “çevre mültecisi” haline gelme tehdidi ile karşı karşıyadır. Örneğin Bangladeş, seller, fırtınalar, siklonlar, erozyon gibi ani başlangıçlı doğa olaylarına ve arazi kaybı gibi daha uzun vadeli durumlara maruz kalan bir bölgedir. İklim değişikliği sebebiyle doğal afet riski altında kalan bir bölge olmasına da istinaden Bangladeş’ten 30 milyon insanın, 2050 yılına kadar yerlerini bırakıp iklim mültecileri haline geleceği tahmin edilmektedir (McAdam, 2011: 8). Bir başka örnek de Meksika’dan verilebilir. Bu ülkede iklim değişiklikleri sebebiyle tarım topraklarının her yıl yaklaşık olarak 250.000 hektar kadarı bozulmakta, tarım yapamayacak duruma gelen her yıl 900.000 civarında insan yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalmaktadır (Mutluer ve Südaş, 2013: 3).

Çevre mültecileri sorununu yaratan bir diğer faktör ise afetlerdir. Bunlar, depremler, tsunamiler, volkan püskürmeleri, sanayi ve teknolojik afetler olarak ortaya çıkmakta ve binlerce insanın yer değiştirmesine neden olmaktadır. Örneğin; 1988 yılında Ermenistan’ın Erivan kentinde gerçekleşen 7,2 büyüklüğündeki bir

deprem yaklaşık 25 bin kişinin ölümüne yol açmış, 500.000 civarında Ermenistan vatandaşının da Rusya ve Ukrayna'ya göç etmesine sebep olmuştur (Mutluer ve Südaş, 2013: 3). Türkiye'nin yaşadığı en yıkıcı ve ürkütücü depremlerden birisi olan 17 Ağustos 1999 Gölcük depremi sonucunda da depremi hissedilen bölgeden çevre illere doğru yoğun bir göç hareketi yaşanmıştır. Gölcük'te depremin akabinde yeni yerleşim alanlarının kent merkezinin güneyine kurulduğu; 30.000'den fazla depremzedenin de kent merkezinden güneye doğru göç ettiği saptanmıştır. İlçe merkezi sınırları içinde gerçekleşen nüfus hareketinin dışında; başta İstanbul olmak üzere çevre illere de yaklaşık 25.000 kişilik bir göç akını yaşanmıştır (Südaş, 2004: 73).

1.4.3. Bilimsel ve Kariyer Odaklı Sebepler

Dewey'e göre, toplum, gençlerin rollerini ve yaşantılarını yönlendirerek hem kendi geleceğinin temellerini atar hem de dolaylı olarak da gençlerin geleceğini belirlemiş olur. Sürekli değişen ve gelişen toplumlarda, toplumun ve toplumu oluşturan bireylerin ihtiyaçları da sürekli değişmekte, güncellenmektedir (Dewey, 1996: 44). Değişen ihtiyaçlara yönelik çözümler ise demokratik ve gelişmiş bir eğitim sistemiyle gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla gelişmiş, eğitilmiş ve donanımlı bir toplum yaratabilmenin özü daha yüksek standartlarda bir eğitim imkânı yaratabilmekten geçer. Bu imkânların kısıtlı oluşu, ülkedeki zeki ve gelişime açık, fakat mevcut koşullarla körelme riski yaşayan bireyleri ülke dışına daha kaliteli eğitim ve çalışma koşullarına itmektedir.

“Beyaz Zambaklar Ülkesi” kitabında Finlandiya'nın tüm yoksulluğa, elverişsiz iklim koşullarına ve eğitimsizliğe rağmen bir kısım aydının önderliğinde din adamlarından iş adamlarına, öğretmenlerden askerine kadar omuz omuza vererek ülkeyi geri kalmışlıktan nasıl kurtardıklarını; ekonomik, politik ve kültürel olarak toplumu nasıl kalkındırdıklarını ele alan Petrov, eğitimle ilgili bazı noktalar vurgulamıştır. Ona göre; aydınların görevi halkların eğitimi, aydınlatılması ve toplumdaki başıboşluk eğilimlerinin giderilmesidir. Fakat toplumlar, yüksekokullarda yetişmelerine rağmen, hayat bilgisinde yoksun olarak yetişmektedirler. Toplamların beyinleri kitaplardan edindikleri salt bilgilerle doludur, fakat pratik hayatta kendilerini geliştirebilecekleri bilgileri almamakta, bu bilgileri uygulamaya geçirme noktasında başarısız olmaktadır. Aydınların, kanaat

önderlerinin ve eğitim sisteminin görevi, yüksekokulları birer diploma atölyesi olmaktan ziyade, etrafına ışık yayan mumların üretildiği fabrikalar, ülkenin zihinsel ve manevi açıdan aydınlanmasını sağlayan merkez istasyonlar haline getirmektir (Petrov, 2018: 151).

Nitelikli, uzman, eğitilmiş ve zeki bireylerin yaşadıkları ülkeyi terk ederek kendilerine daha iyi fiziksel koşullar sağlayan ve gelişimlerine daha fazla destek olabilecek ülkeleri tercih etmeleri daha önceki kısımlarda beyin göçü kapsamında ele alınmıştı. Gelişmekte olan kategorisinde yer alan fakat halen bilim, eğitim ve teknoloji konularında altyapı eksikliğinin görüldüğü ve çalışma olanaklarının kısıtlı olduğu ülkelerde kendisini yetiştirmiş sınırlı sayıda yüksek kapasiteli ve zeki insan beyin göçü yoluyla gelişmiş ülkeleri tercih etmekte; hem potansiyelini bu ülkeye hizmet ederek açığa çıkarmakta, hem de kapasitesini daha yukarı taşımayarak alanında nitelikli bir çalışan statüsü kazanmaktadır.

Ekonomik ve politik nedenlerin yanı sıra, eğitim sistemindeki çarpıklıklar (plansız, programsız ve çarpık eğitim, fırsat eşitsizliği, ezberci sistem) ve olumsuz çalışma koşulları (fiziksel imkânların yetersizliği, akademik ve bilimsel çalışma kültürünün olmaması, yükselme fırsatının yaratılmaması, kurumsallık kültürünün olmaması vs.) beyin göçüne sebebiyet veren itici faktörleri oluşturmaktadır. Kariyer hedeflerini gerçekleştirme noktasında ülke içinde çeşitli engellerle karşılaşan bireyler, kendilerini geliştirebilecekleri, çalışma koşulları yüksek ülkeleri tercih ederek daha iyi bir kariyer imkânına sahip olabilmektedirler.

Beyin göçündeki çekici faktörlere bakılacak olursa, hedef ülkedeki yüksek ücret koşulları ve yaşam standartlarının yanı sıra, daha iyi eğitim ve araştırma fırsatları, yabancı dil öğrenme imkânları, AR-GE ve inovasyon çalışmaları, bilimsel ve akademik teşvikler (araştırma bursları, fonlar vs), daha iyi kariyer ve yükselme fırsatları gibi faktörler mevcuttur. Fiziksel olarak bakıldığında teknolojinin ileri düzeyde kullanıldığı bilgisayar ve kimya laboratuvarları, güncel kitapların, makalelerin ve süreli yayınların bulunduğu kütüphaneler, sayısız tarama yapılabilecek veri tabanları, az kişi kapasiteli sınıflar ve havadar derslikler vs üniversitelerin ve araştırma merkezlerinin cazibesini artırmaktadır. Bunların yanı sıra hükümetlerin veya enstitülerin vermiş olduğu burslar ve fonlar, bilimsel çalışmaların daha istekli ve disiplinli yapılabilmesi adına teşvik edici olmaktadır. Araştırmacı,

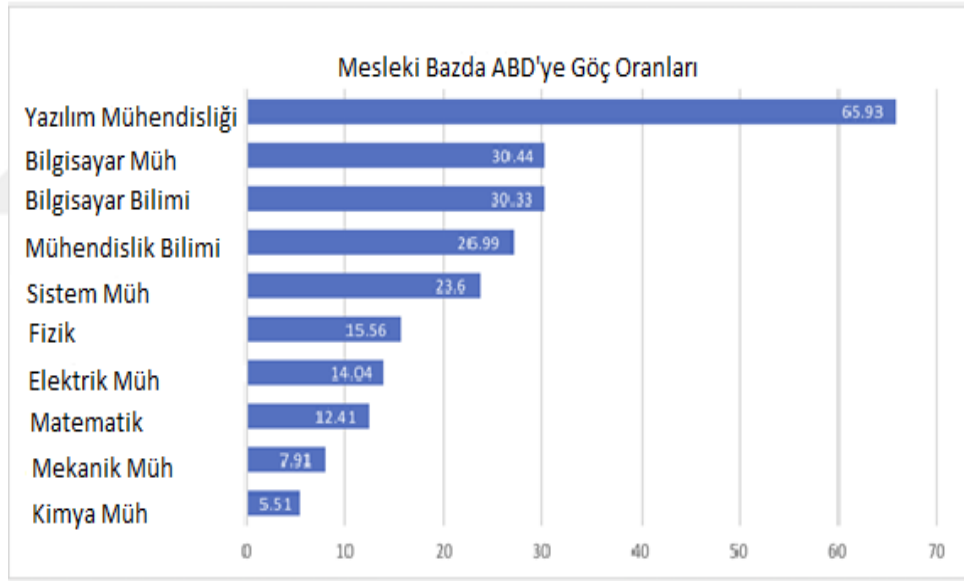
stajyer, lisansüstü öğrencisi gibi kategorilerde verilen teşvikler, kendi ülkesinde maddi destek alamayan ve çalışmalarını yarıda bırakan kişiler için çalışmalarının daha kısa sürede ve daha nitelikli biçimde tamamlanabilmesi adına çekici bir faktördür. Bu süreçte bir diğer çekici etkenlerden birisi de akademik ve bilimsel özgürlük ortamının olması ve siyasi baskıların hissedilmemesidir. Özellikle az gelişmiş ve anti-demokratik toplumlarda ifade özgürlüklerinin kısıtlandığını, objektif ve tarafsız düşünce ortamının oluşmadığını görebiliriz. Sırf düşüncelerinden ötürü yargılanan ya da çalışmaları yasaklanan kişiler için kendi ülkelerinde bu düşünceleri savunmaya devam etmeleri imkansız hale gelebilmektedir. Bu çerçevede düşüncelerin siyasi baskılardan arındırılarak daha tarafsız, özgür ve demokratik şekilde ifade edilebileceği ülkeler, özgür düşünen beyinlerin cazibe merkezi haline gelmektedir.

Dünyada birçok gelişmiş ülke, ihtiyaç duyduğu yüksek liyakat sahibi işgücünü ve beyin takımını elde etmek için eğitim ve işgücü mobilitesini geliştirmeye yönelik politikalara başvurmaktadır. Gelişmiş ülkeler, küreselleşen dünyada ekonomilerinin rekabet edebilirlik düzeyini güçlendirmek adına beyin göçünü teşvik edici farklı tedbirler almaktadırlar. Başta Kanada, ABD gibi ülkeler bir yandan yükseköğretim sistemlerini yenilerken, bir yandan da ideoloji, ırk veya din ayrımı yapmadan çok kültürlü bir iklim içerisinde en parlak beyinleri cezbedecek şartları oluşturmaktadırlar.

Dünya genelinde beyin göçünün yönüne bakıldığında, daha ziyade Asya'dan ABD, Kanada ve İngiltere gibi teknoloji ve bilimin yüksek standartlara ulaştığı ülkelere doğru olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere vasıflı işgücü çekebilmek için bazı politikalar uygulamaktadır. Bunlara örnek verecek olursak; ABD, ülke içine alınacak göçmen sayısı üzerindeki kota sınırlamasının gevşetilmesi ve aldıkları eğitimlerinin sonunda yabancı öğrencilere ABD'de kalma ve yükselme imkânlarının verilmesini, Almanya zorluk çekilen meslekler için özel göçmen programı uygulanmasını, Kanada ve Norveç yüksek nitelikli işgücü için vize, oturma ve çalışma izni koşullarının kolaylaştırılmasını, Avustralya ise yabancı vasıflı işgücü için teşvikler verilmesini sağlamaktadır (Şimşek 2006: 90-92).

Dünya üzerine parlak beyinlerin iş hayatına ve üretime kazandırılması adına özellikle ABD ve Kanada gibi ülkeler başı çekmektedir. Eğitim olanaklarının kalitesinden maddi tatmine, bilim insanına verilen değerden birlikte çalışılan uzman, iş adamı ve akademisyenlerin vizyonerliğine, büyük iş çevreleri-sanayi ve üniversiteler arasındaki işbirliğinden meslekte yükselme kolaylığına kadar birçok konuda bu ülkelerdeki üniversiteler, bilim merkezleri ve şirketler öncülük yapmaktadırlar. ABD'deki Google ve Facebook gibi çokuluslu şirketlerin Avrupa'ya nazaran % 50 oranlara kadar daha fazla maaş vermesi gibi faktörler Avrupa'daki nitelikli iş gücünün ABD'ye göç etmesine sebep olmaktadır. 2003 ile 2013 yılları arasında ABD'ye göç eden Hindistanlı bilim adamı ve mühendis sayısı 3,4 milyondan 5,2 milyona yükselmiştir.

Şekil 4: 2016 Yılında Kanada'dan ABD'ye Göç Edenlerin Çalıştığı Alanlar

Kaynak: Spicer, Olmstead ve Goodman, 2016.

Şekil 4.'te görüldüğü üzere, 2016 yılında yapılan bir çalışmaya göre yüksek eğitim kalitesi ve nitelikli üniversiteleri ile tanınan Kanada bile ABD'ye fazla miktarda beyin göçü vermiştir. Toronto Üniversitesi, Waterloo Üniversitesi ve British Columbia gibi başarılı Kanada üniversitelerinden mezun olan öğrencilerden ABD'de yazılım mühendisliği alanında çalışanların oranı % 66, bilgisayar mühendisliği alanında çalışanların oranı % 30'dur.

1.4.4. Yoksulluk

Göç ve yoksulluk arasındaki ilişki çok boyutlu bir özelliğe sahiptir. Literatürde göç ve kentsel yoksulluk arasındaki ilişki çift taraflı olarak ele alınmakta, göç hareketlerinin kentsel yoksulluğa sebep olduğu gibi yoksulluk olgusunun da göçü tetiklediği vurgulanmaktadır. Yoksulluğun göçü hızlandığı tezinden varsayım ile kırsal alanlarda gelir darlığı ve istihdam yetersizliği gibi faktörlerin kırsaldan kentlere doğru yoksul göçünü hızlandığı belirtilmektedir (Güneş, 2009: 450).

Ekonomik kaynakların toplumda dengeli ve adilane bir şekilde dağıtılmaması ve bunun yol açtığı gelir düzeyi farklılığı, yoksulluğun önemli bir sebebidir. Küreselleşme ile birlikte başat olan egemen kapitalist sistem de gelir düzeyinde uçurumlara yol açmakta ve yoksulluğu beslemektedir. Günümüzde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulamaya konulan neoliberal ekonomik politikalarındaki başarısızlık da, toplumsal tabakalar arasındaki derinliği artırarak zengini daha zengin fakiri daha fakir kılmış, yoksullaşmanın altyapısını hazırlamıştır (Yıldız ve Alaeddinoğlu, 2011: 438).

Mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk, açlık sınırı üzerinde en fazla baz alınan yoksulluk tanımlarının başında gelmektedir. Mutlak yoksulluk tanımına değinilecek olunursa; birey, aile ve toplumsal grupların gıda, barınma, kıyafet gibi temel fiziksel ihtiyaçlarını karşılayabilecek asgari gelir ve tüketim düzeyinin altında kalmaları şeklinde bir tanım yapılabilir (Haralombos ve Halborn, 1995: 124). Mutlak yoksulluk günlük kalori ihtiyacı ve gelirin gıdaya ayrılabilir bölümü baz alınarak, bireylerin hayatta kalabilme ölçütüne göre belirlenmektedir. Yoksulluğun ölçümünde sadece gıda kaynaklarına erişimdeki imkânsızlıklar değil, aynı zamanda temiz içme suyuna erişememe, sağlık ve temel eğitim hizmetlerinden yoksun kalma, işsizlik, sosyal güvenlik sistemlerinden mahrum kalma gibi birçok faktörün de göz önünde tutulması gerekmektedir (Yıldız ve Alaeddinoğlu, 2011: 439).

Göreceli yoksulluk ise beslenme gibi temel ihtiyaçların kısmen karşılanması ile birlikte, sağlık, eğitim, barınma, altyapı ve sosyo-kültürel katılım gibi imkânlarla sahip olmayan ve toplumsal yaşamda olmazsa olmaz bazı araçlardan yoksun grupları ifade etmek için kullanılmaktadır (Seyüzyılar, 2003: 42). Göreceli yoksulluk toplumdaki gelir ve tüketim farklılığını yansıtmaktadır. Fakat bu farklılıkta esas

alınan orta tabaka ile üst tabaka arasındaki gelir durumu karşılaştırması değil, alt tabakanın gelir düzeyinin ve tüketim durumunun orta veya üst tabakaya göre konumudur (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012: 85).

Göç ekseninde yoksulluğu ele aldığımızda, gelir dağılımındaki adaletsizliklerle birlikte özellikle köyde yaşayıp işini kaybedenlerin kasabaya inmesi; kasabada da iş bulamadıkları takdirde şehirlere, büyükşehirlere ve en nihayetinde yurt dışına göç etmeleri kaçınılmazdır. Bir başka ifade ile kırsal ve kentsel kesim arasında oluşan gelir ve mülkiyet dağılım dengesizliği sebebiyle, bireyler daha iyi koşullarda yaşayabileceği ve daha yüksek kazanç elde edebilecekleri, imkânları ve fırsatları daha gelişmiş olan şehirlere göç etmek isterler. Bu çerçevede, Dünya Bankası'ndan alınan verilere göre 1990 ile 2005 yılları arasında yüksek gelirli ülkeler çok fazla göç almış, içeri alınan göçmenlerin sayısında % 80 oranında bir artış yaşanmıştır (Taşçı, 2009: 186).

Yoksulluk uzun yıllardan beri Türkiye'yi de ilgilendiren önemli bir mesele haline gelmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren kırsal alanlarda yoğunluk kazanan ve zaman içerisinde artarak devam eden yoksulluk durumu, özellikle 1950'li yıllarda Marshall Yardımı çerçevesinde yaşanan ekonomik gelişmelerle birlikte boyut değiştirerek kentlere taşınmış, kırsal alanda tutunamayan aileler daha iyi gelir elde etme ve daha refah koşullarda yaşamak ümidiyle şehirlere yönelmişlerdir (Tümtaş ve Ergün, 2014: 7). Bu bağlamda 1950'lerden itibaren sanayinin de gelişmesi ile birlikte köyden kente doğru göçler artmıştır. Fakat yoksulluğa bağlı olarak gerçekleşen bu göçler kentteki popülasyonu artırmış, istihdam konusunda arz talebi karşılamamış ve kentlerdeki yoksulluk oranı artmıştır. Bu yıllar Türkiye'de artık kırsal yoksulluğun değil kent yoksulluğunun görülmeye başladığı yıllar olmuştur.

Özellikle, 1980'li yıllarla beraber Türkiye'nin kapitalist dünyayla bütünleşme çabalarından sonra neoliberal politikaların da etkisiyle ülkenin sosyo-ekonomik yapısında meydana gelen değişimler yoksulluğun artmasında önemli bir rol oynamıştır. Yine 1990'lı yılların ortalarından itibaren Doğu ve Güneydoğu'da terör sorununa bağlı olarak tarımsal faaliyetlerin gerilemesi, bölgenin ekonomik faaliyetlerini etkilemesi, köylünün üretim yapamaması gibi sebeplerden ötürü yüzlerce köy ve mezra boşaltılarak şehirlere göç edilmiştir (Yıldız ve Alaeddinoğlu,

2011: 444). 2000’li yıllardan sonra ise tarımdaki makineleşmeyle birlikte kol gücüne olan gereksinimin azalması, kırsal alanda nüfus artışına bağlı olarak arazi bölüşümündeki dengesizlikler, dar istihdam alanlarının ve yüksek işsizliğin yaratmış olduğu endişe, çok sayıda ilçe ve köyün GAP Projesi’nden ötürü baraj göl havzaları altında kalmasıyla birlikte köylülerin evlerini, topraklarını ve mallarını kaybetmesi, kentlere olan göçü tetikleyen itici faktörler halini almıştır.

Yoksulluk her ne kadar göçü tetikleyen bir sebep olarak görülse de, göç de yoksulluğu yaratan bir faktördür. Özellikle, kırsal kesimden kent ortamına göç eden insanlar kentlerde yeni bir yoksul sınıfın öncüsü konumuna gelmişlerdir. Arzın talebi karşılamaması ve göç eden işçilerin kentlerde buldukları işlerin kendi ve ailelerinin geçimlerini sağlamaya yetmemesi, kentlerde yoksulların ve işçilerin gecekondulaşarak mahallelerine taşınarak kendi gettolarını kurmalarına zemin hazırlamıştır. Bu mekanik kentlerde emeklerinin karşılığı olan ücretleri alamayan, sosyal haklardan mahrum kalan ve emek sömürsüne maruz kalan işçiler, yoksul sınıfına dahil olmuşlardır. Bugünkü literatürde kentlerdeki bu işçiler “çalışan yoksullar” adıyla bilinmektedirler (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012: 81).

İKİNCİ BÖLÜM

MÜLTECİLİK KAVRAMI VE ULUSLARARASI HUKUK NEZDİNDE MÜLTECİLİĞİN GELİŞİMİ

2.1. MÜLTECİLİK VE SIĞINMACILIK KAVRAMLARI

2.1.1. Mültecilik Kavramı

Mültecilerin hukuki durumunu düzenleyen 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde mülteci terimi için “*refugee*” kelimesi kullanılmıştır. Bu kelimenin kökeni Fransızca “*réfugé*” kelimesine dayanmaktadır (Odman, 1995: 188). Mülteci kavramı ilk defa Fransa'nın zulmünden kaçarak İngiltere'ye sığınan Kalvinistler için kullanılmaya başlanmıştır. 1685 yılında XIV. Luis tarafından dini inançlarından dolayı İngiltere'ye göç etmiş bu grubu nitelendirmek üzere kullanılmıştır (Zolberg vd., 1989: 5). İngilizce “*refugee*” kelimesine tekabül eden bu sözcük “politik veya dini gerekçelerin yanı sıra, savaş ve kıtlık gibi mecburi sebeplerden dolayı evini ve ülkesini terk etmek zorunda olan kişi” olarak açıklanmıştır (Crowther, 1995: 981).

Kirişçi'ye göre mülteci; kendi vatanında dini, ırkı, siyasi düşünceleri veya ideolojisinden ötürü kendisini tahakküm altında hisseden, yine kendi ülkesinin taraflı bir tutuma maruz kaldığı için ülkesine olan güvenini yitiren, bu sebeple başka bir ülkenin korumasından faydalanmak için hukuki başvuru yapan ve başvurusu kabul edilen kişidir (Kirişçi, 1996: 8). Penrose'a göre ise mülteci; zulüm korkusundan ötürü yurtdışında bulunan ve tarafsız bir araştırma neticesinde bu zulüm korkusunun haklı nedenlerle ortaya çıktığı kanısına varılabilen, bu kanı sonucunda hukuki statü alan kişidir (Penrose, 2003: 23).

Mülteciler, zaman açısından kısa süreli ve uzun süreli yerleşim yapabilirler. Kısa süreli mülteciler, ülkelerini bir siyasi baskı veya iç savaş nedeniyle terk ederek başka ülkelere göç etmiş kimselerdir. Kaynak ülkedeki siyasi bunalımın sona ermesi ve barışın yeniden tesis edilmesi durumunda bu mültecilerin ülkelerine geri dönmeleri mümkün olabilir. Uzun süreli mülteciler ise ülkelerindeki kaos ortamının hiç düzelmeyeceğini, döndükleri takdirde yine baskı ve zulüm göreceklerini düşünen kişiler olmakla beraber, hayatlarının sonuna kadar gittikleri hedef ülkede mültecilik veya vatandaşlık statüsü alabilecek kimselerdir.

Mülteci tanımının ilk olarak yer aldığı hukuki belgeler, I. Dünya Savaşı sonrası vatanlarını terk etmek zorunda kalan milyonlarca mültecinin ortaya çıkması sonucunda zorunlu olarak Milletler Cemiyeti bünyesinde oluşturulan antlaşmalara dayanmaktadır. Milletler Cemiyeti'nde mülteciler konusunda cemiyet tarafından ortak bir karar alınmamış, bu konunun ancak devletlerarasındaki ikili diplomatik görüşmelerle çözülebilecek bir olgu olduğu vurgulanmıştır. Bu anlaşmalara göre kişilerin “mülteci” olarak tanımlanabilmeleri için kendi ülkelerinin dışında bulunma şartı ve herhangi bir ülkenin korumasından yararlanmıyor olma şartı getirilmiştir. Genel olarak siyasi görüş, dini inanç, köken farklılıkları gibi nedenlerin, kişilerin ikamet ettiği ülkeyi değiştirerek göç etmesi sonucunu doğurduğu üzerinde yoğunlaşıldığı için, mültecilerin durumları ve yasal statüleri tam anlamıyla netlik kazanmamıştır (Steinbock, 1998: 806).

II. Dünya Savaşı sonrası ise mültecilerin ele alındığı bazı kuruluşlar ortaya çıkmış ve bu kurumlarca yapılan tanımlar Milletler Cemiyeti'nin mültecilere yönelik yaptıkları tanımlardaki ve statülerinin belirlenmesindeki eksiklikleri gidermede faydalı olmuşlardır. 1947 yılında mülteciliğin her aşamasıyla ilgilenmek üzere kurulan ve kapsama alanına sadece Avrupalı mültecilerin girdiği Uluslararası Mülteci Örgütü'nün (IRO) anayasasında yer alan tanıma göre mülteci; ırk, tabiiyet, dini inanç, politik görüş gibi farklılıklarından ötürü ülkesi tarafından zulüm ve baskı göreceği endişesiyle ülkesine dönmek istemeyen kişilerdir (Eriş, 2007: 8).

1951 yılında imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme'nin (Cenevre Sözleşmesi) 1. maddesinde mülteci özetle; 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda, ırkı, dini, tabiiyeti, siyasi düşünceleri ya da belli bir toplumsal gruba mensubiyeti sebebiyle zulme uğrama korkusundan kendi vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan, bu korku nedeniyle ülkesine geri dönmek istemeyen kişiler olarak vurgulanmıştır. 1967 Protokolü ile birlikte, 1951 Sözleşmesi'nde yer alan “1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda” ibaresi metinden çıkarılmış (madde 1/2), böylelikle hem tarih hem de coğrafya sınırlaması ortadan kaldırılmıştır.

2.1.2. Mülteciliği Doğuran Sebepler

Mültecilik statüsü için başvuruda buluna bir kişinin bu statüyü elde edebilmesi için belirlenmiş olan bazı nedenlerden birine veya birkaçına sahip olması gerekir. Bu nedenler mültecilerin yabancı bir ülkenin vatandaşı olması zorunluluğu yani tabiiyeti olduğu ülkenin dışında bulunması ve zulme uğrayacağından korkmasıdır. Bu iki sebep temel olarak yurtlarını terk etmiş kişilere yasal statünün verilmesi için aranan şartlardır.

2.1.2.1 Baskı ve Zulme Dayalı Sebepler

1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan "zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkma" ifadesi mülteci tanımının esas çerçevesini oluşturmaktadır. Fakat sözleşmenin içeriğinde ve diğer uluslararası belgelerde zulüm kavramının boyutuna değinilmemiştir. 1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin 2. fıkrasında yer alan mülteci tanımında, kıstas olarak kabul edilen korku, tehdit ve tehlike yaratan olayları belirlemek için sübjektif niteliğe sahip korkudur. Fakat buradaki korkuya atfedilen ölçü kişinin davranışlarının incelenmesi değil olayların incelenmesidir (Odman, 2004: 26).

Korkunun sübjektif bir niteliğe sahip olması bireylerin korkuyu algılamalarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu farklılık kişinin geçmiş tecrübeleri, aile yaşantısı, sosyal çevresi, dini, ırkı gibi pek çok etkenden kaynaklanabilir. Mültecilik statüsünün belirlenmesinde korku kriteri incelenirken mutlaka mültecilik başvurusu yapan kişinin terk ettiği ülkesinin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal koşullar, ülkesindeki yasalar ve bu yasaların uygulanış şekli göz önüne alınmalıdır (Odman, 2004: 27). Dolayısıyla 1951 Sözleşmesi'ndeki haklı korku ifadesi, hem sübjektif hem de objektif unsur içermektedir. Sübjektif unsur içermesinin sebebi dış etkenleri göz önünde bulundurmadan yalnızca mülteci statüsünün tanınacağı bireye özgü bir durum değerlendirmesi yapabilmektir. Objektif unsur içirme sebebi ise bahsi geçen korkunun kişiye mülteci statüsü kazandıracağı gibi, o statünün devamı için de aranmakta olması, dolayısıyla kişiye kendi ülkesini terk etmesine sebebiyet veren durumun gerçekten var olup olmadığının tespit edilmesidir (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1024). Objektif unsur olarak başvuru

sahibinin korkmasının altında bizzat kendisinin yaptıkları açıklamalar yeterli değildir, aynı zamanda başvuru sahibinin menşe ülkesindeki koşulların incelenmesi de başvuru sahibinin güvenilirliğini değerlendirmede önemli bir unsurdur.

Yapılan incelemeler sonucunda, belirtilen sebeplerden ötürü başvuru sahibinin menşe ülkede kalmaya devam etmesinin kendisi için dayanılmaz bir hal almasının tespit edilmesi durumunda sığınma talebinin kabul edilebileceği belirtilmiştir (UNHCR, 2011: 42). Kişinin içinde bulunduğu ruh halinin öznel bir kavram olduğu gerçeği göz ardı edilmeden, mevcut korku ortamını yaratan sebeplerin de somut olarak kanıtlanmış olması gerekmektedir.

Kişinin mutlaka zulme uğramış olması, korkunun haklı sebeplere dayanması için şart değildir. Zulme uğrama riski bulunan kişilerin duyduğu korku da haklı olarak görülebilir. Kişinin duyduğu korkunun bizzat kendisiyle ilgili olması ya da kendisini etkilemesi şartı da aranmaz. Bir başka ifadeyle mültecinin mensubu olduğu sosyal grubun veya milletin içinde bulunduğu olumsuz ve korkuya mahal veren durumlar da kişide haklı korku oluşturabilir (Odman, 2004: 27).

Evrensel olarak kabul edilen genel geçerli bir zulüm tanımı yoktur. 1951 Sözleşmesi'ne göre zulüm; ırk, din, tabiiyet, siyasi görüş ya da belirli bir toplumsal gruba mensubiyet nedeniyle temel hak ve özgürlüklere ilişkin tehditler olarak görülebilir (UNHCR, 2011: 13). Genel bir hukuk soruşturması sonucunda cezalandırılma ve ayrımcılığa maruz bırakılma da zulme uğrama korkusunu içinde barındırmaktadır (UNHCR, 2011: 14). Özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AHS)'nin 15. maddesi 2. paragrafında sayılan ve kısıtlanamayacak haklar da dahil olmak üzere temel insan haklarını ciddi oranda ihlal eden eylemler zulüm yaratan eylemler olarak nitelendirilebilir (Doğan, 2011: 21).

Zulüm sayılabilecek faaliyetlerin, mutlaka devlet eliyle yapılma zorunluluğu bulunmamakta; terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdiği eylemlerin de zulüm korkusu yaratabileceği kabul edilmektedir. Dolayısıyla zulüm kavramı yalnızca devletlerle karşı değil, ülkenin siyasi ortamında rol oynayan diğer başat aktörlerle de bağdaştırılan bir durumdur. Tüm bu baskılar, tahakküm ve zulme uğrama korkusu toplumlara mültecilik statüsü kazanmaları yolunda kapıyı aralamaktadır.

2.1.2.2. Tabiiyeti Olduğu Ülkenin Dışında Bulunmak

Bir kişinin tabiiyetini taşıdığı ülke dışında bulunması, yabancı olmak anlamına gelmektedir. Mültecilik statüsü için başvuru yapılan ülkede kişinin başvurusunun kabul edilebilmesi için yabancı sayılması yani kendi ülkesinin dışında bulunması gerekir. Çünkü normal şartlar altında her devlet kendi vatandaşını koruduğu için bu durumda kişi herhangi bir uluslararası korumaya ihtiyaç duymamaktadır (Altınışık ve Yıldırım, 2002: 18).

1951 Mülteci Sözleşmesi'yle birlikte, kendi devletinin korumasından yararlanamayan kişilere ulusal bir koruma sağlanıncaya kadar, uluslararası korumanın devreye sokulması, bu kişilerin statülerinin belirlenmesi ve sözleşmenin sağladığı hakların uygulanması temin edilmiştir (Odman, 1995: 86). Vatandaşı olduğu ülkelerden en az birinin korumasından yararlanma imkânı bulunan kişiler mülteci statüsü dışında bırakılmakta, bu kişilerin mülteci statüsü içine girebilmeleri için vatandaşlık aldığı ülkelerin hiçbirinin korumasından yararlanamıyor olması gerekmektedir (Eriş, 2007: 30).

1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 15. maddesi, herkesin bir ülkenin vatandaşlığına sahip olabilme hakkı olduğunu ve hiç kimsenin keyfiyete bağlı olarak vatandaşlığını değiştirme hakkından yoksun bırakılamayacağını vurgulamaktadır. Dolayısıyla beyannameye göre herkesin bir milliyete tabi olması yasal bir haktır. Ancak uluslararası hukuk ve vatandaşlıkla ilgili uygulamalardaki önemli gelişmelere rağmen halen vatansızlık ile ilgili sorunlarla karşılaşmaktadır. Vatansız kişilerin hukuki statülerinin düzenlenmesi, geliştirilmesi ve bu kişilere ayırım yapılmaksızın temel hak ve özgürlüklerin tanınması için referans olarak gösterilebilecek başlıca uluslararası belge BM öncülüğünde oluşturulan “Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi”dir. Bu sözleşmenin 1. maddesine göre göre “vatansız kişi” terimi, kendi yasalarının işleyiş biçimi çerçevesinde hiçbir devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan kişi anlamına gelmektedir. Bu tanım yalnızca hukuki anlamda (*de jure*) yabancıları kapsamakta fakat herhangi bir şekilde kendisine vatandaşlık belirlemeyi başaramamış ya da vatandaşlığı ülkeler arasında tartışma yaratan fiili (*de facto*) vatansızları kapsamamaktadır (BMMYK, 1997: 226).

Vatansızlık bir kaç durumda tezahür edebilir. Örneğin, ulusların vatandaşlığını kazanılması ile ilgili ulusal yasal düzenlemeleri yaparken bazı durumlarda kimi kişilere vatandaşlık statüsünü tanımadığı durumlarda görülebildiği gibi; belli bir ırk, dil veya siyasi düşünceye tabi olma vb sebeplerden ötürü iç savaş, ihtilal, sıkıyönetim dönemlerinde belli kişilerin vatandaşlıktan çıkarılmaları şeklinde kendini gösterebilir. Örneğin bazı ülkelerdeki gazetecilerin, akademisyenlerin ya da politikacıların ihtilal ve olağanüstü hal gibi durumlarda “vatana ihanet” gibi sebeplerden ötürü vatandaşlıktan çıkartıldıkları ve bu kişilerin yurtdışına sığındıkları görülmüştür.

Sonuç olarak bir kişi vatansızsa ve ülkesine döndüğü takdirde yasal yollardan vatandaşlığa kabul edilmeme, dışlanma ya da zulme maruz kalabilme ihtimalleri varsa, kendisine mülteci statüsü tanınması mümkündür ve bu kişi iltica talebinde bulunabilir.

2.2. MÜLTECİLİK STATÜSÜNÜ SONA ERDİREN SEBEPLER

1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin A fıkrasına tabi olan kişiler için mültecilik statülerinin sona ermesi için bazı koşulların oluşması gerekmektedir. Mültecilik statüsü geçici bir statü olmakla birlikte kişiye korumasından yararlanamadığı ülkedeki koşullar dönmesine imkân verecek hale gelene kadar ya da kişi sığınma ülkesinin veya yerleştiği üçüncü bir ülkenin vatandaşlığını kazanıp koruma hakkı kazanıncaya kadar geçici koruma sağlamaktadır (Altınışik ve Yıldırım, 2002: 25). Sözleşme'nin 1. maddesinin C fıkrasında kişinin kendisinden ya da dış etkenlerden kaynaklanan mültecilik statüsünün sona erme halleri sıralanmıştır.

2.2.1. Vatandaşı Olduğu Ülkenin Himayesinden Kendi İsteği İle Yeniden Yararlanma Talebi

Sözleşme'de 1. madde C(1)'de yer alan bu hüküm kişinin kendisinden kaynaklanan sona erme nedenlerindendir. Mülteci statüsündeki kişinin kendi hür iradesi ile terk ettiği ülkesinin korumasından tekrardan faydalanmak istemesi, kişinin artık uluslararası korumaya ihtiyacının kalmaması anlamına gelir. Dikkat edilmesi gereken husus, kişinin ülkesinin korumasından tekrar yararlanmak için yapmış olduğu başvurunun ülkesindeki resmi makamlarınca resmen kabul edilmiş olması ve

kişinin hiçbir zorlama olmaksızın kendi iradesi ile dönmeyi istemesidir (BMMYK, 1997: 47).

Burada belirtilen himaye ile mültecinin vatandaşı olduğu ülke tarafından sağlanan diplomatik korumadan bahsedilmektedir. Diplomatik himaye konusu ilke olarak, bir Devletin kendi vatandaşlarından birinin haklarının bir başka Devlet tarafından ihlal edildiği veya tehdide maruz kaldığı bir durumda, bu olumsuz durumu düzeltmek için o Devletin yasal olarak uygulama hakkı olan diplomatik girişimleri vurgulamaktadır. Bir mülteci bu tür bir koruma biçiminden yeniden yararlanırsa mülteci statüsü sona erecektir (BMMYK, 1999: 2). Diplomatik himaye, daha geniş kapsamlı olarak konsolosluk yardımını da kapsar. Pasaportun yenilenmesi, doğum ve evlilik belgeleri, diplomaların aslı gibi şeklinde onaylanması gibi yurtdışındayken gereksinim duyulabilecek resmi evrakların ve belgelerin o ülkenin konsolosluk makamlarınca temin edilmesi de ulusal himayeden yeniden yararlanılması anlamına gelmektedir (BMMYK, 1999: 2).

Kişinin, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yeniden yararlanılması, mültecinin menşe (kaynak) ülke ve sığınma talep ettiği ülkenin (hedef) yetkilileriyle normal ilişkiler kurması ve yasal olarak bu yetkililerle hiçbir sorun yaşamamasını da gerektirmektedir. Bu çerçevede mültecinin kendi ülkesine geri dönmesi için elverişli koşulların oluşturulması, güvenli bir şekilde ülkesine dönebilmesi ve döndükten sonra da yasal olarak her hangi bir engele takılmaması için menşe ülke, sığınma ülkesi, uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları işbirliği yapmalıdır.

2.2.2. Vatandaşlığını Kaybettiği Ülkenin Vatandaşlığını Yeniden Kazanma

Sözleşme’de 1. madde C(2)’ye göre mülteci statüsündeki kişinin vatandaşlığını kaybettiği ülkenin vatandaşlığını tekrardan kazanması halinde bu kişiye karşı Sözleşme’nin hükümlerinin uygulanması sona erecek ve mültecilik statüsü ortadan kalkacaktır.

Mültecilik statüsünün bu madde gereğince sona ermesi için önceden vatandaşı olduğu ülkenin yetkili makamlarınca kişinin tek taraflı bir işlemle vatandaşlığına yeniden alınması gerekmektedir. Daha önceden vatandaşlıktan çıkarılma sebebi olarak görülen durum, artık devlet tarafından bir engel olarak

görülmemektedir. Menşe ülkenin bu girişimine karşılık olarak da mülteci statüsündeki kişinin bu vatandaşlığı kabul etmesi gerekir, yani vatandaşlığın kazanılması çift taraflıdır. Ancak bazı durumlarda verilen vatandaşlık hakkının mülteci tarafından kabul edildiği resmen açıklanmasa bile açıkça reddedilmemesi halinde, mültecinin kendisine verilen vatandaşlığı kabul ettiği varsayılır (Altınışik ve Yıldırım, 2002: 26)

Vatandaşlığı yeniden kazanma konusunda mülteci kendi özgür iradesine dayanarak edimde bulunmuş olmalıdır. Bir önceki mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin hükmün aksine bu sona erdirme hükmü normalde mültecinin niyetinin sorgulanmasını gerektirmez. Kendi isteğiyle vatandaşlığın kazanılması, haklı nedenlerle zulme uğramaktan korkan mülteci ile hükümeti arasındaki bağın normalleştiğinin ve iki taraf arasında sorun bulunmadığının alenen bir göstergesidir (BMMYK, 1999: 3).

2.2.3. Yeni Bir Ülkenin Vatandaşlığını Kazanma ve Korumasından Yararlanma

Sözleşme’de 1. madde C(3)’e göre, mülteci statüsündeki kişinin yeni bir ülkenin vatandaşlığını kazanması ve o ülkenin korumasından yararlanması durumunda, o kişinin mülteci statüsünün sona ermektedir. Sığınma ülkesi vatandaşlığa alınma şartlarını (örneğin, vatandaşlığa alınmada mali şartların aranmasının, mali durumu kötü olanların vatandaşlıklarının zorlaştırılması vs) mülteciler lehine değiştirerek vatandaşlık kazanmalarını kolaylaştırma yükümlülüğünü yerine getirmiş olur (Altuğ, 1967: 47).

Mültecinin yeni bir ülkenin vatandaşlığına hak kazanabilmesi için hem tatbik edilen yasalar hem de o günkü idari uygulamalar açısından elde bazı kesin kanıtlar olmalıdır. Pasaportu taşıyan kişinin menşe ülkenin iç yasalarına göre vatandaş kabul edildiği açık ve net olmadıkça, o kişinin başka bir ülkenin pasaportunu taşıması o ülkenin vatandaşlığını kazanabilmesi için kendi başına yeterli kanıt oluşturmaz (BMMYK, 1999: 4).

2.2.4. Terk Edilen veya Zulüm Korkusu İle Dışında Bulunulan Ülkeye Yerleşmek Üzere Geri Dönme

Bu hüküm hem vatandaşlık sahibi mültecilere hem de vatansız statüdeki kişilere uygulanmaktadır. Bu kişiler, menşe ülkeye ya da eskiden bilinen ikamet yeri olduğu ülkeye sürekli yerleşmek amacıyla geri dönen, dönmeden önce sığınma ülkelerindeki ikameti sırasında, mülteciliğin son bulmasıyla mülteci statüsünü kaybetmiş kişilerdir (Uluşan: 1993: 31).

Terk edilen veya zulüm korkusu ile dışında bulunulan ülkeye geri dönme geçici süreli değil kalıcı olmalı, zorlama ile değil kişinin kendi iradesiyle yani gönüllü olmalıdır. Gönüllü geri dönüş, mülteciler ve sığınma ülkeleri için en çok tercih edilen seçenektir (Kirişçi, 1996: 9).

Öte yandan mecburiyetten dolayı menşe ülkeye yapılan kısa ziyaretler mültecilik statüsünü sona erdiren bu hükmün uygulanması için yeterli olmayacaktır. Örneğin, mültecinin ülkedeki siyasi ve toplumsal durumu değerlendirmek üzere kısa süreli olarak menşe ülkeye dönmesi ve ayrılması bu hükmün anlamı içinde “yeniden yerleşme” olarak düşünülemez (BMMYK, 1999: 5).

2.2.5. Diğer Faktörler

Sözleşmenin 1. maddesi C(5)’e göre mülteci, “tanınmasını sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmaya artık devam edemezse” ve C(6)’ya göre “tabiiyetsiz olup da mültecilik statüsüne yol açan koşullar ortadan kalktığı için, normal ikametgâhının bulunduğu ülkeye dönebilecek durumda ise” mültecilik statüsü ortadan kalkmaktadır. Bu maddelerde anlatılmak istenilen, gerek hedef ülkede mülteciliği sağlayan koşulların ortadan kalkmasının, gerekse kaynak ülkede mülteciliği sağlayan koşullardan ırk, din, tabiiyet gibi ayrımların tamamen ortadan kalkmasıyla birlikte kişinin zulme uğrayacağından korkmasına mahal verecek olumsuz bir ortamın oluşmamasının mültecilik statüsünü ortadan kaldıracabileceğidir. Bu koşulların oluşması tek taraflı değil, çift taraflıdır; yani gerek sığınılan ülkenin gerekse terk edilen ülkenin koşullarının uygun olması gerekmektedir.

2.3. MÜLTECİLERİN HAKLARI VE SORUMLULUKLARI

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 1. maddesinde, bütün insanların özgür ve haklar bakımından eşit doğduğu, vicdan ve akla sahip oldukları ve birbirlerine karşı kardeşlik besleyerek davranmaları gerektiği hususu, mültecileri de içine alacak şekilde düzenlenmiş, nitekim kendilerini yabancı gibi hissetseler de özgürlüklerini kısıtlayıcı ve onurlarını zedeleyici her hangi bir eyleme maruz kalamayacakları vurgulanmıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki 7. madde gereğince de, Sözleşme'ye taraf olan her devletin mültecilere, genel olarak kendi sınırları içinde barındırdığı yabancılara uyguladığı muameleyi uygulaması gerektiği, dolayısıyla mültecilerin ayrı bir vatandaş olarak görülmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Yine 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre, mültecinin ayrıma tabi tutulmaksızın, vatandaşı olduğu ülkeye uygulanan istisnai tedbirlerden muaf olarak; din özgürlüğü (madde 4), medeni haklardan yararlanma özgürlüğü (madde 12), menkul ve gayrimenkul edinme hakkı (madde 13), fikri ve sınai mülkiyet hakkı (madde 14), dernek hakları (madde 15), mahkemelerde taraf olma hakkı (madde 16), çalışma hakkı (madde 17), tarım, sanayi, sanat ve ticaret sahalarında iş yeri açmak ve şirket kurma hakkı (madde 18), mesken edinme hakkı (madde 21), eğitim hakkı (madde 22), sosyal sigorta ve çalışma mevzuatından yararlanma hakkı (madde 24) gibi haklar verilmektedir. Mülteciler hem uluslararası insan hakları standartları hem de mültecilik statüsüyle ilgili kendilerine özel haklardan yararlanmaktadırlar. Bu haklardan bazıları aşağıda sıralanmıştır.

2.3.1. Düşünce ve İfade Özgürlüğü

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19. maddesi, herkesin düşünce ve ifade özgürlüğü hakkına sahip olduğunu, bu hakkın kimsenin engeline takılmaksızın ve sınırlara bağlı kalmadan elde edilmesi ve yayılması özgürlüklerini kapsadığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla mültecilerin de düşünce ve kendilerini ifade özgürlükleri olmakla beraber, bu özgürlükleri ihlal edici veya sınırlayıcı engellerin getirilemeyeceği sonucu çıkarılabilir. Fakat bazı durumlarda kamu güvenliğinin korunması, toplumun genel ahlak ve huzurunun bozulmaması ve devletin gizli sırlarının açığa çıkmaması adına yabancılara da kapsayacak şekilde mültecilerin bazı

faaliyetlerine devletler tarafından sınırlama getirilebilir. Bu noktada AİHS’de 10/2’de, milli güvenliğin ve kamu güvenliğinin sağlanması, toprak bütünlüğünün korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önüne geçilmesi veya yargı tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı sınırlamaların ve yaptırımların getirilebileceği vurgulanmıştır.

2.3.2. Din ve Vicdan Özgürlüğü

AİHS, din ve vicdan özgürlüğü konusunda düzenleme getirmiştir. Örneğin, herkesin düşünce, din ve vicdan özgürlüğüne sahip olduğu, yine herkesin dinini veya inancını kamuya açık veya kapalı alanlarda ibadet, eğitim ve farklı dini ritüeller yaparak açıklama özgürlüğünü de elde ettiği vurgulanmıştır (madde 9). Yine İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne göre herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahip olmakla birlikte, dinini veya inancını değiştirme özgürlüğüne de sahiptir. Ayrıca herkesin, gerek eğitim yoluyla gerekse dini ritüellerle dinini ve inancını toplum içinde veya özel olarak açıkça belli etme özgürlüğü de vardır (madde 18).

Bu konuda bizzat mültecilerin dini özgürlüklerine 1951 Cenevre Mülteciler Sözleşmesi’nde vurgu yapılmıştır. Sözleşme’nin 4. maddesinde Taraf Devletlerin, ev sahipliği yaptıkları mültecilere dini ritüellerini yerine getirme özgürlüğü verecekleri ve bu Devletlerin, mülteci çocuklarının alacakları din eğitimleri açısından en az kendi vatandaşlarına sağladığı kadar özgür bir ortam sağlayacakları vurgulanmıştır. Buna göre bir devletin kendi vatandaşlarına din ve vicdan hürriyeti alanında vermiş olduğu haklar ne kadar fazla ise, mülteciler de bu hak ve özgürlüklerden aynı oranda yararlanacaklardır. Ayrıca bu madde, mülteci çocukların eğitimlerini de önemsemekte, küçük yaştan itibaren kendi dinleri dışında başka bir dini eğitime zorla veya baskıyla maruz kalmalarının önüne geçmektedir.

2.3.3. Çalışma Hakkı

Mültecilerin yabancı bir ülkede geçimlerini sağlaması, ailelerine para gönderebilmeleri ve bir nebze de olsun üretime katılabilmeleri için onlara ulusal ve uluslararası yönetmelikler doğrultusunda yasal olarak çalışma hakkı tanınmıştır. Bu

haklar doğrultusunda mülteciler istemedikleri işlerde zorla çalıştırılmadığı gibi emek verdiği işlerden de haksız bir şekilde çıkartılamaz, işine son verilmekle tehdit edilemez ve emeği sömürülemez.

Bu çerçevede esas alınan en önemli sözleşmelerden birisi yine 1951 Cenevre Sözleşmesi'dir. Sözleşmenin “Gelir Getirici İşler” başlıklı 3. Bölümünde yer alan 17., 18., ve 19. maddeler, mültecilerin çalışma hayatına yönelik düzenlemeleri kapsamaktadır. Bu kapsamda, üye devletlerin, kendi ülkesinde ikamet eden yabancılara ücretli bir meslekte çalışma hakkına dair hangi hakları veriyorsa kendi sınırları içinde ikamet eden mültecilere de denk haklar vermesi gerektiği vurgulanmıştır (madde 17/1). Bu maddeye göre mülteciler, ücretli bir işte çalışmalarının karşılığında sahip olacakları özlük hakları bakımından diğer yabancı yerleşimcilerden farklı olamazlar. Aynı sözleşmenin 18. maddesinde ise Taraf Devletlerin, sınırları içinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, tarım, sanayi ve ticaret alanlarında iş yeri açmak veya ticari şirketler kurmak noktasında, yabancılara sağlanan haklara denk haklar tanımaları gerektiğinin altı çizilmiş, dolayısıyla mültecilerin girişimcilik teşebbüslerinin önüne geçilmemesi ve desteklenmesi vurgulanmıştır.

Türkiye’de de mültecilerin çalışmalarına yönelik bazı hukuki düzenlemeler getirilmiştir. “6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” çerçevesinde mültecilerin iş piyasalarına erişimleri ile ilgili olarak; başvuru sahibi veya şartlı mültecinin, uluslararası koruma talebine ilişkin başvuru tarihinden “altı ay sonra” çalışma izni almak için başvurabileceği, mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibinin ise statü almasından itibaren bağımlı veya bağımsız olarak çalışabileceği vurgulanmıştır. Mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi kişiye verilecek kimlik belgesinin, aynı zamanda çalışma izni yerine de geçebileceği ve bu durumun kimlik belgesine işleneceği (madde 89/4) ifade edilmiştir. Bu maddeye göre, mültecilerin çalışma izni alabilmek için uzun sürelerce beklemesine gerek kalmadığı ve çalışma izni belgesine ihtiyaç duymadan kimlik belgelerinin de çalışabilmeleri için yeterli olacağı çıkarımı yapılabilir.

Ayriyeten 15.01.2016 yılında Resmi Gazete’de yayımlanan ve 6458 sayılı Kanun’a dayanarak çıkartılan “Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” kapsamında mültecilerin çalışma şartlarına dair bazı düzenlemeler getirilmiştir.

Örneğin, “geçici koruma” sağlanan yabancılara asgari ücretin altında ücret ödenmemesi (madde 10) ibaresi ile mültecilerin en az Türk vatandaşları kadar gelir elde etme hakkına sahip olabilmeleri ve emeklerinin karşılığını alabilmeleri amaçlanmıştır. Bu ibarede mültecilere sigorta yapılma zorunluluğuna değinilmemiştir, bu durum kayıt dışı istihdamın önünü açmaktadır.

2.3.4. Toplanma, Örgütlenme ve Dernek Kurma Hakkı

Toplanma ve örgütlenme hakkı belirli bir amaç uğruna birden fazla kişinin, kitleleri isyana ve şiddete yöneltmeksizin, bilinçli bir şekilde ve daimi olarak bir araya gelip yönetimde söz sahibi olanlara karşı seslerini duyurabilme çabalarıdır (Altınışık ve Yıldırım, 2002: 116). Bu hak, başta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi olmak üzere birçok uluslararası hukuk ve iç hukuk metinlerinde düzenlenmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde “Herkes barışçı bir şekilde toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne sahiptir” (madde 20), ifadesinden şiddete ya da kaosa mahal vermeden mültecileri de kapsayacak şekilde herkesin toplanma ve örgütlenmeye hakkı olduğu anlamı çıkarılabilir. Yine AİHS’nin 11. maddesine göre hakkın kapsamı genişletilerek, herkesin barışçıl bir şekilde toplanma, dernek kurma, çıkarların korunması amacıyla sendikalara üye olma hakkına sahip olduğu da vurgulanmıştır. Bu bağlamda, toplanma ve örgütlenme hakkı eylem bazında kalmamış, bu hak yasal bir çerçeveye dayandırılarak çıkarların korunması amacı ile sendikalaşma yoluna gidilebilmesinin ve sendikaların hükümetlere bir baskı aracı olarak kullanılmasının önü açılmıştır.

Yine 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin 15. maddesine göre; Taraf Devletler, yasal şekilde ülkelerinde ikamet eden mültecilere, siyasi amaç taşımayan ve kar amacı gütmeyen dernekler ile meslek sendikaları kurulması ve işletilmesi bakımından, başka ülkenin vatandaşlarına tanıdıkları haklarla denk haklar tanınmalıdır. Bu kapsamda mültecilerin dernek ve sendika kurma bakımından yabancılarla denk koşullara sahip olacakları, fakat bu oluşumların siyasi ve ticari amaç gütmemeleri, yalnızca temel haklarının korunması için uğraş vermeleri gerektiği vurgulanmıştır.

2.3.5. Mahkemelere Başvurabilme ve Adil Yargılanma Hakkı

Mahkemelere başvurabilme, adil yargılanma, suçluluğun ispatı, gözaltına alınma gibi konular da sağlıklı bir hukuk sisteminin oluşabilmesi için gerek uluslararası hukuk gerekse iç hukuk düzenlemelerinde mülteciler lehine hükümler getirmektedir. Bu noktada 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni referans alacak olursak; 16. maddeye göre; her mültecinin, bireysel haklarını korumak için bütün Taraf Devletler’in topraklarındaki hukuk mahkemelerine serbestçe başvurabilme hakkı vardır. Nasıl ki bir vatandaş yasal haklarını aramak için avukat tutma ve mahkemeye başvurma özgürlüğüne sahipse, mülteciler de kendilerine yöneltilen bir haksızlık, saldırı veya sözlü durum karşısında bu hukuk mercilerinden faydalanma hak ve hürriyetine sahiptir.

Adil yargılanma konusunda ise AİHS’nin 6. maddesi, herkesin yasalarla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık biçimde ve makul bir süre içinde davasının yürütülmesini isteme hakkına sahip olduğunun altını çizmiştir. Dolayısıyla yasalara uyularak tarafsız ve bağımsız bir mahkemede yargılanmak her vatandaşın olduğu gibi mültecilerin de hakkıdır. Bu maddenin 2.fıkrasında, masumiyet karinesinden bahsedilmiştir, dolayısıyla hiçbir mülteciye suçluluğu yasalar önünde ispatlanan kadar suçlu muamelesi yapılamayacağı anlaşılabılır.

“Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi” de adil yargılanma konusunda önemli hükümler getirmiştir. Bu Sözleşme’nin 14. maddesinin 3.fıkrasında, hakkında suç isnadı bulunan bir kimsenin tam bir eşitlik içinde hakkındaki suç isnadının mahiyeti ve nedenleri konusunda detaylı bir şekilde bilgilendirilmesi, savunmasını hazırlaması ve kendi seçtiği avukatla görüşmesi için yeterli zamana sahip olması, eğer avukatı bulunmuyorsa kendisine devlet tarafından bir avukat tayin edilmesi, hatta avukata ödeme yapabilecek maddi gücü yoksa, avukatın ücretsiz olarak tayin edilmesi gibi hususlara değinilmiştir.

Gözaltına alınan mültecilere yönelik olarak ise gözaltına alma kararının bağımsız bir yargı veya idare organı tarafından gözaltı kararı gözden geçirilmesi, ayrıca sığınmacı veya mülteciye yerel Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) bürosu, ulusal mülteci kuruluşları ve bir avukat ile görüşme ve görüştürülme imkânı tanınması gerektiği, bu görüşme haklarının da özel yani saklı

olarak sağlanması doğru olacağı vurgulanmıştır (BMMYK, 2001b: 83). Gözaltında alınma sürecinde işkence ve travma mağdurlarının tespiti için mültecilerin elemenden geçirilmesi, erkek ve kadın mültecilerin birbirinden ayrılması, mültecilerin suçlularla aynı yerleri paylaşmamaları, ihtiyaç halinde kendilerine tıbbi ve psikolojik desteğin sağlanması, eğitim veya meslek edinme kurslarının sağlanması, dini vecibelerinin yerine getirilmesine izin verilmesi (BMMYK, 2001b: 83-84) gibi durumlar gözetilmesi gereken başlıca konulardır.

2.4. SIĞINMACI KAVRAMI

Literatürde birbiri ile aynı anlamda kullanılan mülteci ve sığınmacı kavramları öz itibarıyla birbirinden ayrılan ve hukuki olarak farklılık gösteren kavramlardır. Mültecilikte, sığınılan ülkede statü kazanabilmek adına yapılan resmi başvuruların kabul edilmesi söz konusu iken sığınmacılıkta başvurular henüz karara bağlanmamıştır. Dolayısıyla sığınmacı, resmen tanınmadan önce sığındığı ülkeden mülteci olarak koruma talep eden ve başvurusu henüz karara bağlanmamış kişiler için kullanılan bir terimdir. Genel bir sığınmacı tanımı yapmak gerekirse sığınmacı; “ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasal düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanamayan, dolayısıyla başka bir ülkeye sığınma başvurusu yaparak o ülkeden mülteci statüsü talep eden, fakat henüz statüsü tanınmamış olan yabancı” olarak tanımlanmaktadır (BMMYK Türkiye ve İçişleri Bakanlığı, 2005: 8).

Sığınmacı ve göçmenler arasındaki temel fark ise göçmenlerin ülkesinden ayrılma gerekçesinin daha çok gönüllülük esasına dayanmasıdır. Sığınmacılıkta ise ülkesinden ayrılmak bir zorunluluk halini almış, savaş, doğal afet, istila, baskı gibi durumlar sonucunda sığınmacılar ülkelerini can güvenlikleri sebebiyle terk etmişlerdir.

Menşe ülkesi dışında başka bir ülkenin yetkili mercilerine ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’ne iltica başvurusunda bulunan bir kişinin, mülteci kriterlerini taşıyıp taşımadığına karar verilene dek sürmektedir. Dolayısıyla sığınmacılık geçici bir statü olmakla birlikte, mültecilik statüsü kazanılınca sona ermektedir.

2.5. SIĞINMA TALEBİNDE BULUNMA VE YARARLANMA HAKKI

“Sığınma” konusu da uluslararası hukukta önemli bir yer tutmaktadır. 1948’de yürürlüğe giren İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 14. maddesinde herkesin, gördüğü zulüm karşısında başka ülkelere sığınma talebinde bulunma ve sığınma imkânından yararlanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Bu ifadeye göre sığınma hakkı haksızlığa ve zulme uğrayan her kişi için geçerli olup, son derece önemli ve zaruri bir haktır. Bir görüşe göre, sığınma hakkı bir kişinin ikamet ettiği ülkesini çeşitli baskı, zulüm, şiddet ya da ayrımcılık nedeniyle terk ederek, yabancı bir devletin ülkesine, diplomasi temsilciği ve konsolosluk binasına veya savaş gemilerine sığınarak bu devletin himayesi altına alınmasını talep etmesidir (Pazarcı, 2005: 185-186).

Sığınma hakkı hukuki bir statünün kazanılmasından daha çok fiili (de facto) bir hak teşkil etmekte; mülteciler gibi sığınılan ülkenin kanunlarından yararlanılmasını öngörmeyen, vicdani sorumluluk çerçevesinde kısa süreli olarak oluşan barınma durumu ifade etmektedir.

Sığınma hakkı bireysel bir hak olması bakımından, tanınması devletlerin tasarrufuna bırakılmıştır, yani bir devlet hakkıdır. Sığınma hakkı, devletlerin kendi iç hukuklarına göre belirleyebilecekleri ve devletlerin kendi egemenliklerinin tasarrufunda bulunan, dışarıdan bir gücün müdahale edemeyeceği bir haktır. Şayet bir devlet sığınma hakkı konusunda uluslararası bir antlaşmaya imza atmıyor ve yükümlülük altına girmiyorsa, kendi ülkesine sığınma başvurusu yapan bir yabancıya kendi iç mevzuatları çerçevesinde sığınma hakkı tanıyabildiği gibi, tanımama yetkisine de sahiptir. Dolayısıyla sığınma hakkının evrensel bir hak niteliği taşıdığını ve tüm devletlerin uymak zorunda olduğunu iddia etmek doğru olmayacaktır.

Devletlerin egemenliği prensibi doğrultusunda bir devlet, bir sığınmacının sığınma ülkesine varışından sonra, sığınma başvurusunda bulunabileceği süreye dair kısıtlayıcı kanunlar yayımlayabilir. Bu süre zarfı içinde yetkili makamlarla temasa geçmeyen sığınmacı, yasadışı göçmen olarak geri gönderme merkezlerinde tutulup sınır dışı edilme riskiyle karşılaşabilir. Bir sığınmacının 1951 Mülteci Sözleşmesi’ni veya diğer uluslararası hukuk mevzuatlarını baz alarak kişinin mülteci olup olmadığının tespiti için hükümetler mülteci statüsü belirleme prosedürleri

oluştururlar. Bir devlet herhangi bir uluslararası mülteci antlaşmasına taraf değil ise veya mültecilerin durumu hakkında BMMYK'den yardım talep ediliyorsa, BMMYK bu durumlarda hükümetler adına statü belirleme prosedürünü yürütebilir (Akyürek, 2007: 105).

Sığınma talebi geçici olarak kabul edilmiş sığınmacılar, yalnızca ülke içinde yasadışı bir faaliyete girdikleri sürece cezalandırılmamalı; bunun dışında normal şartlar altında kendilerine temel insan hakları çerçevesinde insani ve barışçıl biçimde davranılmalı, ihtiyaçları karşılanmalı, onur kırıcı veya insanlık dışı muameleye maruz bırakılmamalı, ayrımcılığa tabi tutulmamalı, güvenlikleri sağlanmalı, aile bütünlükleri gözetilmeli, mal varlıkları ellerinden alınmamalı, BMMYK ofisi ile temasa geçmelerine yardımcı olunmalı ve evlerine gönüllü geri dönüşün sağlanabilmesi için gereken tüm yardım ve destek sağlanmalıdır (BMMYK, 1998: 46-48).

2.6. MÜLTECİ HUKUKUNA DAİR ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

2.6.1. 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi

II. Dünya Savaşı sonrasında savaşın getirdiği yıkımla Avrupa'nın geneline yayılmış statüsüz yüz binlerce mülteci, durumları belirsiz bir şekilde kamplarda yaşamışlardır. I. Dünya Savaşı'ndan o güne dek mülteci sorununun hala çözülmemiş olması, mültecilerin hukuki statülerinin artık zorunlu olarak belirlenmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Özellikle önem verilen husus, savaştan kaçanların sivil ve siyasi haklarından ziyade kolektif mücadelenin uluslararası arenada yasal bir zemine oturtulmasıydı.

Mültecilerin uluslararası statülerinin belirlenmesi ve hukuken korunabilmeleri adına BM Genel Kurulu, mülteci ve sığınma konularıyla hukuken de ilgilenecek bir Yüksek Komiserlik oluşturulması ihtiyacını gündeme getirmiştir. Genel Kurul İsviçre'nin Cenevre kentinde 2-25 Temmuz 1951'de düzenlenen Mültecilerin ve Vatansızların Statüsü Hakkındaki BM Konferansı'nda, mültecilere yönelik uygulanacak tedbirlerin asgari standartlarını belirlemek amacıyla, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmeyi kabul etmiştir (BMMYK, 2001a: 23).

Cenevre’de 28 Temmuz 1951 tarihinde 24 oyla kabul edilen ve 28 Temmuz-31 Ağustos 1951 tarihlerinde devletlerin imzasına açılan Mültecilerin Durumuna İlişkin Sözleşme uluslararası mülteci hukukunun temeli olarak kabul edilmektedir. Sözleşme 21 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Uluşan, 1993: 5-7). Sözleşme, 1 Ocak 1951 tarihinden önce ortaya çıkan olayları kapsayarak zamansal açıdan bir sınırlandırma getirmiş, böylelikle devletlerin göçebe hayatlar üzerindeki yükümlülüklerini savaşın getirdiği zaman süreciyle sınırlı tutmuştur.

1951 Mülteci Sözleşmesi 1. maddesinde mülteci kavramı 1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda din, ırk, uyruk, siyasi görüş veya belli bir toplumsal gruba mensubiyeti sebebiyle ülkesini terk eden ve zulme uğrayacağından korktuğu için dönmek istemeyen kişiler olarak ifade edilmiştir.

1951 Sözleşmesi, II. Dünya Savaşı sonrasında taslak olarak hazırlandığı için bu sözleşme kapsamında yapılan mülteci tanımı 1 Ocak 1951 tarihinden önce Avrupa’da ya da başka bir yerde meydana gelen olaylar nedeniyle vatandaşlığını taşıdığı ülkenin dışında bulunan kişileri kapsamaktadır (BMMYK, 2001a: 8). Dolayısıyla her Taraf Devlet bu sözleşmeyi imzaladığı sırada yerine getirmeyi taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır. Anlaşılabileceği üzere sözleşme Taraf Devletlere coğrafi bakımdan da bir sınırlandırma getirmiştir. İsteyen devletler 1 Ocak 1951 tarihinden önce “yalnızca Avrupa’da” geçen olaylara ilişkin isteyen devletler ise anılan tarihten önce “dünya genelinde” geçen olaylara bağlı olarak mülteci statüsünü tanıma yoluna gidebileceklerdir.

Sözleşmenin 3. maddesine göre Taraf Devletlerin bu Sözleşme hükümlerini mültecilere, ırk, din veya kaynak ülke ayrımı yapmadan uygulayacakları söz konusudur. Dolayısıyla bu sözleşme her türlü ayrımcılığa karşı bir duruş sergileyerek mültecileri eşit statüye koymuştur. Sözleşmenin 4. maddesinde vurgulanan Taraf Devletlerin ülkelerindeki mültecilere dini vecibelerini yerine getirme özgürlüğü ve mülteci çocuklarına dini eğitim özgürlüğü tanıma konusunda kendi vatandaşlarına uyguladığı muameleye denk muamele uygulaması gerektiği noktası da dikkate değer olup, bu husus mültecilerin göç edilen ülkenin (hedef ülke) kendi vatandaşları ile denk bir konumda tutulacaklarını göstermektedir.

1951 Cenevre Sözleşmesi'ni değerlendirirken Türkiye açısından önemli bir husus dikkat çekmektedir. Türkiye, bu sözleşmeye coğrafi sınırlama çekincesi koyarak Asya ve Afrika'daki yoksul ülkelerden gelen, politik, güvenlik ve ekonomik açıdan istikrarı sağlayamayan ülkelere gelen insanların göç akımına karşı önlem almayı amaçlamıştır. Söz konusu coğrafi kısıtlamayı Türkiye ile birlikte Monako, Kongo ve Madagaskar gibi ülkeler de uygulamaktadır. Bu durumda Türkiye'de yaşayan 3,5 milyondan fazla Suriyeli, Avrupa sınırları içinden gelmedikleri için BM tarafından belirlenen “mülteci” statüsü kriterlerinin dışında kalmaktadırlar.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin getirdiği en önemli ilkelerden birisi, “geri göndermeme” anlamına gelen “geri göndermeme (non-refoulement)” ilkesidir. Yalnız mültecilerin hukuki statüsünün değil korunma ve sığınma ihtiyacı olan ve bu statüyü elde edememiş bütün göçe zorlananların da temel haklarını korumak amacıyla ortaya çıkarılan bu ilke, işkence, baskı, küçük düşürücü muamele veya yaptırım tehlikesi altında bulunan insanlar için çok geniş bir koruma kalkını oluşturmaktadır (Taneri, 2012: 46).

Geri göndermeme ilkesi, kendiliğinden kabul yükümlülüğü oluşturmamakta, fiili (de facto) sığınmacılar için mülteciliğe kabul yönünde bir adım olarak kabul edilmektedir. Geri göndermeme ilkesi iki ihtimali beraberinde getirmektedir; bunlardan ilki, kişinin zulüm tehdidi altında bulunmadığı -güvenilir üçüncü devlete- gönderilmesi, diğeri ise mültecinin o ülkenin kendi toprakları üzerinde kabulüdür.

Uluslararası mülteci hukuku, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde geri göndermeme ilkesine vurgu yapmaktadır. Sözleşmenin 33. maddesinin ilk paragrafı, geri göndermeme ilkesini vurgulamakta olup, bu ilkeye göre hiçbir Taraf Devlet, hiç bir mülteciyi, sırf ırkı, dini, uyruğu, siyasi görüşleri veya belirli bir sosyal gruba üyeliği gerekçesiyle can güvenliğinin veya özgürlüğünün tehlike altında olacağı ülkelere geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir.

Bu maddeye göre ülkesi dışında ikamet eden ve mültecilik başvurusu kabul edilen bir kişi geri göndermeme ilkesinin getirdiği korumanın kapsamından yararlanmaktadır. Aynı şekilde, sığınmacıların da, mültecilik statüleri hakkında karar verilinceye kadar olan süreçte bu ilke çerçevesinde değerlendirilmeleri, yasal olarak tanınma sürecinin zorunlu bir parçasıdır (Çiçekli, 2009: 84).

Geri göndermeme ilkesi koruma sağlayan devletin sadece toprak sınırları ile sınırlı değildir. Bu yasak ayrıca uluslararası havalimanları, deniz limanları, karasuları gibi o ülkenin egemenlik yetkisini elinde bulundurduğu alanları da kapsamaktadır. Aksi takdirde, devletlerin bu ilkeyi sadece toprak alanlarıyla sınırlandırması, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin uygulanmasını etkisiz kılmaktadır (Uzun, 2012: 31).

Dikkat çekilmesi gereken önemli bir nokta ise 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin geri göndermeme ilkesi ile mutlak bir korumayı düzenlememiş olmasıdır. Sözleşme'nin 33. maddesinin 2. fıkrasında bu ilkeye bazı sınırlamalar getirilmiştir. Buna göre; bulunduğu ülkenin güvenliği açısından tehlikeli sayılabilecek ve özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkûmiyet alan kişi, o ülkenin güvenliğini tehdit ettiği için geri göndermeme hükmünden yararlanamaz. Dolayısıyla bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlike arz eden ve suçu kesinleşmiş olan kişiler, o ülkenin güvenlik politikası gerekçesiyle geri gönderilebilir. Bu durumda bile kişinin ülkeden çıkarken insanlık dışı bir muameleye maruz kalmaması için de gerekli koşullar sağlanmalıdır. Unutulmamalıdır ki, sığınma talebinde bulunan kişi, hedef ülkenin sınırlarını geçene kadar o devletin koruması altındadır, bu sebeple sığınmacının ülkeyi terk edene dek canına, malına ya da kişiliğine bir zarar gelmemesi de yine hedef ülkenin sorumluluğundadır.

2.6.2. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü

Mültecilik kavramı ile ilgili olarak 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında “zaman” ve “yer sınırlaması”nın getirilmesi, uluslararası kamuoyunun beklentilerini tam olarak karşılayamadığı için eleştiri konusu olmuştur. Sözleşme, özellikle aynı koşullar altında bulunan kişilerin, farklı statülerde değerlendirilmeleri ve hukuki açıdan eşit haklardan faydalanamamaları sebebiyle Taraf Devletler arasında tartışmaya neden olmuştur. Böylelikle 1951 Sözleşmesi'nde mültecilik tanımını ve kapsamını daha geniş biçimde ele alan bölgesel sözleşmeler doğmuş, 1967 yılına gelindiğinde sözleşmeye ek olarak kabul edilen bir protokolle sözü edilen yer ve zaman sınırlamaları ortadan kaldırılmıştır (Barkın, 2014: 338). Yani 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan “1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda” ibaresi metinden çıkarılmıştır.

1967 Protokolü sonradan üye olan on yeni ülke dâhil olmak üzere AB'nin bütün üyeleri için bağlayıcıdır. Fakat Malta, 1967 Sözleşmesi'nin uygulanmasında coğrafi sınırlamayı uygulamaya devam edeceğini ilân etmiş, aynı şekilde Macaristan 1 Haziran 1951 öncesi gelen olaylar kavramını, “Avrupa’da meydana gelen olaylar” olarak yorumlayarak Avrupa dışından gelenleri mülteci olarak kabul etmeyeceğini vurgulamıştır (Taneri, 2012: 49). Bu protokol, 1951 Sözleşmesi’ne ilişkin olsa da bağımsız bir belge olma özelliği taşımaktadır ve bu protokole katılım 1951 Sözleşmesi’ne taraf olan devletler ile sınırlı değildir. Böylece bu sözleşme ile mültecilerin statüsü, dünya genelinde uygulanabilecek düzeyde evrensel bir nitelik taşımaktadır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1021).

Protokol ve Taraf Devletler arasındaki uzlaşmazlıklar da bu protokol çerçevesinde karara bağlanmıştır. Sözleşme’nin 4. maddesine göre; Taraf Devletler arasında görülen herhangi bir uyuşmazlık, bu uyuşmazlığa taraf olan devletlerin herhangi birinin talebi üzerine Uluslararası Adalet Divanı’na götürülecektir. Bu bağlamda herhangi bir uyuşmazlığın nihai çözüm yeri Uluslararası Adalet Divanı olarak belirlenmiştir.

Türkiye, 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’ne taraf olmuş, fakat coğrafi sınırlama konusunda çekince koymuştur. Bu durumda Türk diplomatlar, yalnızca Avrupa içinde meydana gelen olaylar sonucunda sığınma talep eden kişilere mültecilik statüsü tanıyacağını beyan etmişlerdir. Bu bağlamda Türkiye, Avrupa Konseyi üyesi Devletler, Rusya ve Eski Sovyetler Birliği Devletleri’nden gelen kişileri mülteci olarak kabul etmektedir. Coğrafi sınırlama nedeniyle Türkiye’nin uyguladığı sistem; Ortadoğu, Afrika gibi coğrafyalardan sığınma talebiyle gelenlere “mültecilik statüsünün verilmesi” şeklinde değil, “geçici koruma” statüsünün tanınması şeklinde tezahür etmektedir.

2.6.3. 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi

Mülteci hukukuna kaynaklık teşkil eden sözleşmeler arasında 1969 tarihli “Afrika’da Yaşanan Mülteci Sorunlarının Belirli Yönlerine İlişkin Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) Sözleşmesi” ilk bölgesel mülteci belgesidir.

ABÖ Sözleşmesi, mülteci tanımını genişletmekle yetinmeyip, mültecilere sağlanan haklar konusunda da daha kapsamlı bir durumu ele almıştır. Sözleşme’nin

2. maddesi, mültecilere sığınma hakkının tanınmasını barışçıl ve insani bir eylem olarak kabul etmekte, hiçbir Üye Devletin sığınma hakkını düşmanca bir eylem olarak kabul etmemekle yükümlü olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, maddenin devamında sığınma amacıyla göç edilen ülke (hedef ülke) statüsünde olan devletin, güvenliklerini sağlamak için mültecileri menşe ülkeden mümkün olduğunca uzağa yerleştirmekle yükümlü olduğu ibaresi yer almaktadır. Hedef ülke, bu sözleşme kapsamında yalnızca mültecilere sığınma yeri sağlamakla yükümlü değil, mültecilerin geri dönüş süreçlerinde menşe ülke ile işbirliği yaparak mültecilerin güvenliklerini sağlamakla da yükümlüdür.

Sözleşme, hiçbir mülteciye ayrımcılık yapılmaması konusunda da önemli noktalara vurgu yapar. Sözleşmenin 4. maddesi, Sözleşme'nin hükümlerinin, üye devletler tarafından hiç bir ırk, din, milliyet ya da siyasi görüş ayrımı yapmaksızın bütün mültecilere eşit şekilde uygulanmasını taahhüt etmektedir.

Sözleşme kapsamında geri göndermemem (non-refoulement) ilkesine de dolaylı olarak vurgu yapılmış, 3. maddeye göre mültecinin ayrıldığı ülkede can güvenliğini veya özgürlüğünü tehlikeye sokan zulüm karşısında yaşamış olduğu haklı bir korku durumunda, mültecinin göç ettiği ülkenin sınırında geri çevrilmesi ya da menşe ülkeye geri gönderilmesi yasaklanmıştır. Bu çerçevede hedef ülkenin sorumluluğu, mülteciyi en azından ülkesindeki savaş, kaos ya da düzensizlik ortamı sona erene kadar misafir etmek ve güvenliğini sağlamaktır.

2.6.4. 1984 Cartagena Mülteciler Bildirisi

Bölgesel temelli olan Cartagena Bildirisi 1984 yılında bazı bilim adamları, hukukçu ve Güney Amerikalı Hükümet temsilcilerinin Kolombiya'nın Cartagena Bölgesi'nde bir araya gelerek kabul ettikleri ve tüm Latin Amerika Bölgesi'ni kapsayacak şekilde hazırlanmış bir bildiri olma özelliği taşımaktadır.

Bu bildiriyle birlikte mülteci tanımı ya da kavramı, 1951 Sözleşmesi'nin ve 1967 Protokolü'nün içerdiği unsurlara ek olarak, 3. maddede vurgulandığı üzere; dış saldırılar, iç çatışmalar, insan hakkı ihlalleri veya kamu düzenini bozan şiddet odaklı durumlardan ötürü can güvenlikleri ve özgürlükleri tehdit altında olan ve bu sebeplerden ötürü ülkelerinden ayrılmak zorunda olan kişileri de kapsamıştır. Böylelikle mültecilik statüsün oluşmasında yalnızca etnisite, din ve ideoloji temelli

bir yaklaşım yeterli görülmeyerek, mülteci kavramına daha geniş bir çerçeve çizilmiştir. Her ne kadar bu bildirinin devletler üzerinde bağlayıcılığı olmasa da devletlerin mültecilere yönelik hazırladıkları mevzuatları üzerinde etkili olmuştur.

Sözleşme'nin 16. maddesinde, BMMYK' NİN İşbirliği Programı'nın ve Afrika Birliği Örgütü (ABÖ)'nün o güne dek mültecilere ilişkin gerçekleştirdiği faaliyetler konusunda farkındalığa sahip olunması, ayrıca bundan sonraki süreçte de Orta Amerika, Meksika ve Panama'da kitlesel mülteci akımlarının ortaya çıkardığı sorunlara odaklanılması vurgulanmıştır. Bu yönüyle sözleşmenin evrensel kararları bölgesel çerçevede uygulama gibi bir amaç taşıdığı ifade edilebilir.

2.6.5. 1994 Tarihli Arap Sözleşmesi

27 Mart 1994 tarihinde Arap Ülkeleri Birliği Konseyi tarafından kabul edilen Arap Sözleşmesi, 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü gereğince Arap ülkelerindeki iltica hareketlerine yönelik düzenlemelerde yetersiz kalınması nedeniyle Arap devletlerinde mültecilerin yasal statülerini düzenlemek amacıyla yapılmış bölgesel bir mülteci sözleşmesidir (Odman, 1995: 89). Cenevre Sözleşmesi kapsamında yer almayan savaş, işgal, yabancı denetimi ve doğal afet kaynaklı sığınma hareketleri, Arap ülkelerindeki mültecilerin korunması noktasında sıkıntılara sebep olmuştur. Bu sözleşmeyle birlikte, daha önceden ırk, din, siyasi görüş, tabiiyet gibi sebeplerden dolayı zulme uğrama korkusuyla koruma altına alınan mülteci gruplarına; ülkelerindeki savaş, işgal, yabancı denetimi ya da kamu düzeninin ciddî biçimde bozulmasıyla sonuçlanan doğal afetlerden ötürü topraklarını terk etmek zorunda kalan kişiler de dâhil edilmiş, böylece mülteciliğin kapsamı genişletilmiştir. Bu yönüyle Cartegana Mülteciler Bildirisi'ni andırmaktadır.

Sözleşmenin giriş bölümünde Arap ve İslam tarihinin köklerine kadar uzanan ve insana yüce değerler, hak ve özgürlükler sağlayan ahlaki kurallara atıf yapılarak anlaşmayı imzalayan devletlerin birbirleriyle kardeşlik bağı içinde olmaları istenmiş, mülteci tanımı ve diğer unsurlar üzerinde anlaşmaya varıldığı belirtilmiştir (BMMYK, 1998: 333-338). Bu bağlamda sözleşme gerek ahlaki ve insani değerlerle özgürlüklerin İslamiyet'in içinde yer aldığına vurgu yaparak Arap toplumlarını yüceltmış, gerekse anlaşmaya taraf olan tüm devletlerin kardeşlik bağı içinde savaşa mahal vermeksizin ortak hareket etmelerine önem atfetmiştir.

Sözleşmenin 2. maddesine göre; sözleşme hükümleri iki grup istisna teşkil etmektedir. Bunlar; uluslararası sözleşmelerde belirtilen şekilde bir savaş suçu, insanlık suçu veya terör suçu işlemiş kişiler ile mülteci statüsü kazanmadan önce bulunduğu ülke dışında siyasi olmayan ciddi boyutta bir suça karışmış ve hakkında bağlayıcı bir karar olan kimselerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ KURAMLARI BAĞLAMINDA SURİYELİLERİN ENTEGRASYON VE TOPLUMSAL KABUL SÜRECİ

3.1. EKONOMİK, SOSYAL VE POLİTİK ODAKLI GÖÇ KURAMLARI

Göç kavramı, nedenleri ve sonuçlarıyla psikolojik, ekonomik ve sosyal birçok açıdan değerlendirilmesi gereken bir konudur. Toplumların ve daha özelde bireyin göç kararlarını verirken kısa veya uzun vadeli fayda-maliyet analizleri yaptıkları düşünülebilir. Göçün nedenlerine bakılacak olursa; mesafe, istihdam olanakları, güvenli ülke arayışı, gelir beklentisi gibi etkenler, bu zamana kadar ele alınan göç kuramlarının üzerinde durduğu ortak noktalar. Toplumların fayda maliyet analizi yaparak yalnızca bölgeler arası ücret farklılıklarından ötürü aldıkları radikal göç kararları, rasyonel birey tanımlamasından yola çıkıldığında gerçeğe pek uygun olmayan bir durumu ifade etmektedir.

Göç kararının verilmesinde ekonomik, sosyal ve politik unsurların ele alınması göç kuramları ve göçmen ilişkileri bağlamında değerlendirmeler yapılabilmesi için elzem bir hal almıştır. Göç kararına yalnızca bireyi değil, daha geniş bir perspektiften bakılarak hane halkını ve grupları da dâhil eden teoriler ortaya çıkmıştır. Bireyler, hane halkından ya da toplumdaki bağımsız aktörler olarak düşünülemediklerinden, göç kararının alınması ve uygulamaya konulması hususunda hane halkı ve daha büyük gruplar düzeyinde analiz yapılması daha uygundur.

Türkiye’deki Suriyeliler de iç savaştan sonra, kendilerine doğrudan veya dolaylı olarak etki eden farklı göç sebeplerine bağlı olarak Türkiye’yi tercih etmişler ya da etmek zorunda kalmışlardır. Bu kısımda temel göç kuramları bağlamında Suriyelilerin Türkiye’ye göç etme sebepleri ve karşılaşmayı umdukları fırsatlar, göç sürecinde ve göçten sonra yaşadıkları zorluklar, ayrıca bu göç dalgasının Türkiye’ye sağladığı avantajlar analiz edilmiştir. Türkiye’deki Suriyelilerin durumlarının daha iyi anlaşılabilmesi ve göçün amacına ulaşp ulaşmadığını anlayabilmek adına çalışmanın bu kısmında Türkiye’nin uyguladığı bazı kamu politikalarına da örnekler verilmiştir.

3.1.1 Ravenstein Göç Kanunları

Bu kanunlar, 1871 ve 1881 yılları arasındaki İngiltere'deki nüfus sayımı istatistikleri üzerine kurulmuştur. Bu kanunlara göre göçün en önemli çekici faktörü mesafe ve ekonomik olarak daha iyi koşullarda yaşama isteğidir.

3.1.1.1. Göç ve Mesafe

Göçmenlerin büyük çoğunluğu yalnızca kısa mesafeli yerlere göç ederler. Kısa mesafelerde ulaşım ağı daha kolay ve bilgi sahibi olmak için koşullar daha elverişlidir. Bu kısa mesafeli göç, gidilen yerlerde göç dalgaları yaratan bir etkiye sahiptir. Ortaya çıkan bu göç dalgaları daha fazla göçmeni içine alabilecek büyük sanayi ve ticaret merkezlerine yönelme eğilimi gösterir. İş imkânlarının ve istihdam alanlarının çokluğu da göçün boyutunu belirler (Adıgüzel, 2016: 23).

3.1.1.2. Göç ve Basamakları

Sanayileşme ve ticaretin artmasıyla kentlere olan yoğun göç sonucunda, basamaklı şekilde seyreden ve boşalan yerler (kırsal gölgeler), uzak bölgelerden gelen göçmenlerce doldurulur. Uzak bölgelerdeki azalma da o bölgeye mesafe açısından yakın yerlerden gelen göçmenlerle doldurulmaktadır. Her bir basamak kente daha çok yaklaşp kentin fırsatları diğer göçmenler tarafından anlaşıldıkça, göç olgusu ülkenin tamamına yayılacaktır (Adıgüzel, 2016: 23).

3.1.1.3. Yayılma ve Emme Süreci

Yayılma ve emme süreçlerinde bir amaç birlikteliği vardır. Bu amaç, kentte hızlı gelişim gösteren ekonomik ve ticari faaliyetlerden asgari düzeyde pay alabilmektir. Bu pay alma arzusu ve daha iyi şartlarda yaşayabilme hedefi, yayılma sürecini desteklemektedir. Kentlerin ihtiyaç duyduğu işgücü, sanayi merkezleri tarafından emilmektedir (Adıgüzel, 2016: 23).

Ravenstein, göçün doğrultusunun ekonomik ve sosyal açıdan daha iyi imkânlar sunan, hayat standartları yüksek alanlara doğru olacağını ve bu süreçte göçü etkileyen ana faktörün “uzaklık” olduğunu belirtmiştir. Göç kararında ekonomik olarak daha iyi şartlara erişebilme arzusunun temel tetikleyici unsur

olduğunu, bunun dışındaki ağır vergiler, sert kanunlar, iklim koşulları gibi unsurların da önemli olduğunu fakat ikinci planda kaldığını vurgulamıştır (Çağlayan, 2006: 71).

Samuel A.Stouffer ise Ravenstein’i destekleyecek şekilde, kentlerin cazibe merkezi olma etkisini dikkate almakla birlikte, göç kararı alan bireyler ya da gruplar nezdinde önemli olan unsurun göç mesafesi olduğunu ifade etmiştir (Stouffer, 1940: 846). Mesafeyi, işgücü piyasasındaki enformasyon akışı açısından analiz eden Stouffer’a göre bireyler, yakın mesafelerdeki istihdam fırsatları hakkında, uzak mesafelere göre daha detaylı bilgiye erişebilirler (Stouffer, 1940: 847-848). Erken dönem göç çalışmalarının genelinde, göçmenlerin daha çok kısa mesafeye doğru yöneldikleri üzerinde bir fikir birliği olsa da, sonraki yıllarda yapılan çalışmalar nüfus hareketliliğini yalnızca mesafe açısından değil, ekonomik, sosyal, teknolojik ve kültürel fırsatlar açısından da değerlendirmiştir.

Günümüzdeki göç sebeplerine bakıldığında, Ravenstein’ın ekonomik ve endüstriyel gelişme bağlamında ele aldığı mesafe olgusu, gerçeklerinin ve içeriğinin anlaşılması için yeterli bir gerekçe değildir. Türkiye’de yaşayan Suriyeliler açısından konuyu ele aldığımızda, iki ülkenin de aynı coğrafya üzerinde yer alması, Suriyelilerin Türkiye’ye göç etmelerinde ilk olarak mesafe faktörünü akla getirmiştir. Hatay’ın Reyhanlı ilçesindeki Cilvegözü sınır kapısı Suriye’ye açılmakta, buradan Türkiye’ye sığınmacı girişi yapılmaktadır. Esad rejimi, Suriyeli muhalif gruplar ve IŞİD gibi örgütler arasında yoğun çatışmaların yaşandığı ve en çok göç veren şehirlerden birisi haline gelen Suriye’nin Halep ilinden Kilis arası yaklaşık 2 saat gibi kısa bir mesafe sürmekte, dolayısıyla Suriyeliler göç edilecek ilk ülke olarak Türkiye’yi tercih etmektedirler. Yine daha çok muhalif grupların kontrol ettiği ve yoğun çatışmaların yaşandığı Idlib ise Hatay’a yaklaşık 1 buçuk saat uzaklıktadır ve buradan göç edenlerin ilk sığındıkları yerlerin başında Hatay gelmektedir. Mesafe açısından değerlendirdiğimizde Suriyelilerin iç savaştan sonra sınır ülkeleri olan Lübnan ve Ürdün gibi ülkelere de sığındıkları görülmüştür. Fakat Türkiye’nin zor durumda olan toplumlara karşı izlediği “açık kapı politikası”, misafirperverliği ve yaşam standartlarının diğer Ortadoğu ülkelerine göre yüksek olması (barınma, sağlık, eğitim, istihdam) Suriyelilerin Türkiye’yi tercih etmelerinin önemli sebeplerindendir.

3.1.2. Everett Lee (İtme-Çekme) Göç Kuramı

Bu kurama göre hem yaşanan yerde hem de göç edilecek olan yerde itici ve çekici faktörler vardır. Göç sürecini başlatan dört temel faktör; yaşanan yerle ilgili faktörler, göç edilen yerle ilgili faktörler, işe karışan engeller ve bireysel faktörlerdir. İtici faktörler, bireyin yaşadığı yeri terk etmesine sebep olan ekonomik, sosyal ve siyasi vb. sorunları içermektedir. Çekici faktörler ise; göç edilmek istenilen ülkedeki cezbedici fırsatları kapsamaktadır (Lee,1966: 50).

İtme çekme kuramında itici ve çekici faktörler farklı şekillerde tezahür edebilmektedir. Menşe ülkedeki güvenlik riskleri, savaş ortamı, terör, doğal afetler, ekonomik yetersizlikler ve temel hizmetlerin yetersizliği gibi durumlar itici faktörleri oluştururken, hedef ülkedeki güvenli ortam, hayat standartlarının yüksek olması, coğrafya ve iklim, istihdam alanlarının geniş olması ve kültürel/dinsel yakınlık gibi durumlar çekici faktörlere örnek verilebilir.

İtme çekme kuramında refah düzeyi yüksek, endüstrileşmiş ülkelerin; kendi ülkelerinde işsizlik yaşayan veya düşük ücretle sosyal güvenlikten yoksun olarak çalışan bireylere çekici geldiği tezi kabul edilmektedir. İşgücü göçü açısından bakıldığında, yaşanan ülkenin düşük çalışma koşulları itici etmenleri oluştururken, göç edilecek ülkenin vaat ettiği yüksek çalışma koşulları ve özlük hakları ise çekici etmenleri oluşturmaktadır (Aksoy, 2012: 295).

İtme-çekme teorisinin temel bileşenlerine vurgu yapan Lee'ye göre göçe etki eden faktörler pozitif, negatif ve nötr olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Bireylerin çıkış noktalarında yani mevcut ikamet ettikleri yerde kalmalarını sağlayan faktörler pozitif (+), bireyleri göç etmeye teşvik eden faktörler negatif (-) ve bireylerin göç kararı almaları üzerinde olumlu/olumsuz etkisi olmayan faktörler de nötr (0) faktörler olarak kategorize edilmiştir (Özcan, 2017: 192). İtme ve çekme kuramına göre, gerek ikamet edilen gerekse göç ile varılacak yerde itici ve çekici, bir diğer ifade ile cazip gelen ve cazip gelmeyen faktörler vardır. Fakat bu faktörlerin sağladığı avantajlar kişiden kişiye ve ihtiyaca göre değişebilir. Örneğin; çocuklu bir ailede göç edilen yerde eğitim çekici faktör olurken, bekar bir kişide eğitim faktörü nötr etki yaratır, bunun yerine istihdam faktörü öncelikli olabilir (Çağlayan, 2006: 73).

Teoriyi Suriyeliler için değerlendirecek olursak, Arap Baharı sonrası ülkede yaşanan kaos ve silahlı gruplar arasında süregelen iç savaş, Suriyeliler için itici bir faktör halini almıştır. Savaşın kentte bıraktığı yıkımdan canlarını kurtarma ve güvenliklerini sağlama kaygısı ile göç eden Suriyeliler için Arap Baharı'nın ilk zamanları IŞİD, El Nusra ve Esad güçleri, son dönemlerde ise PYD yeterince büyük bir tehdit yaratmıştır. 2012'nin başlarından 2016'nın sonlarına kadar Suriye'nin büyük bir bölümü IŞİD ve Esad ordusu tarafından kontrol altına alınmış, El Bab, Cerablus, Rakka ve Deyr Ez Zor gibi şehirler IŞİD'in hâkimiyeti altındayken, Halep ve Şam gibi şehirler de Esad güçlerinin kontrolüne girmiştir. Son 2 yıldır ise Rakka, Deyr Ez Zor ve Haseke gibi bölgeler ABD destekli YPG silahlı terör örgütünün kontrolü altına geçmiş, bu bölgelerdeki sıcak çatışmadan kaçan Suriyeli vatandaşlar ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Kısaca Suriye'nin sıcak çatışma bölgelerindeki yüksek tansiyon, Suriyelilerin vatanlarını terk etmeleri için itici bir güç olmuştur.

Öte yandan Türkiye, başta güvenli bir ülke olması, sonrasında ise sağlık, eğitim ve istihdam olanaklarının diğer Ortadoğu ülkelerine nazaran daha üst düzeyde olması sebebiyle çekici bir faktördür. Örneğin, Türkiye'deki sığınmacı kamplarındaki temizlik ve yemek imkânları Lübnan ve Ürdün'deki kamplara göre daha iyi durumdadır. Güneydoğu'daki kamplarda yalnızca barınma imkânı sağlanmamakta, dikiş-nakış, Türkçe ve İngilizce dersleri, bilgisayar gibi kurslar da verilmektedir (ORSAM, 2014: 12). Kamp dışında kent hayatına uyum sağlamaya çalışan “geçici koruma” statüsündeki Suriyelilere ise burs, özel öğrencilik statüsü, ilaç-tedavi yardımı, çalışma izni, kira yardımı gibi sosyal ve ekonomik haklar sağlanmaktadır. Örneğin Kızılay, AFAD, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı gibi kurumların işbirliği ile başlatılan finansmanı Avrupa Birliği tarafından sağlanan “Kızılay Kart” uygulaması ile 1 milyon Suriyeliye yardım edilmiştir. Bu kamu politikaları her ne kadar zaman geçtikçe daha sağlam zemine oturtulsa da, Suriyelilerin ilk geldiği zamanlar da beslenme, barınma, dil kursu gibi temel ihtiyaçlar hükümet ve STK'ların desteği ile karşılanmıştır.

Göçe engel olarak ise göç yolculuğunun güvenlik açısından tehdit yaratması faktörü gösterilebilir. Örneğin, Türkiye'yi transit ülke olarak kullanıp Avrupa'ya deniz yolu ile botlarla geçen Suriyeliler için sınırı geçmek büyük tehlikeli arz

etmektedir. Özellikle insan tacirlerinin elinde sınırı geçmek isterken denizde boğularak hayatını kaybeden, Aylan bebek gibi birçok Suriyeli vardır.

Bunun yanı sıra katı göç kanunları, ırksal veya dini kimlik, yabancı dil bilgisi, gelecek belirsizliği vs gibi sebepler göçe engel teşkil edebilir (Çağlayan, 2006: 94-95). Örneğin, Avrupa'daki katı göç yasaları Suriyelilerin Türkiye üzerinden Avrupa'ya geçişleri için önemli bir engel teşkil etmektedir. "Kale Avrupası" fikri bağlamında göçmenlerden izole edilmiş bir Avrupa yaratılması amacı güden Avrupa'daki hükümetler, bu fikirlerini uluslararası anlaşmalarla da desteklemişlerdir. 16 Aralık 2013 tarihinde Türkiye ile Avrupa Birliği arasında imzalanarak, 1 Ekim 2014 yılında yürürlüğe giren "Geri Kabul Anlaşması" (European Commission, 2014), Avrupa'nın sınırlarını mültecilere kapatarak yasa dışı göçü engellemek ve kendi güvenliğini sağlamak adına düzenlediği bir anlaşmadır. Buna göre, anlaşmaya taraf AB ülkelerine Türkiye üzerinden gelen düzensiz göçmenler, yine Türkiye üzerinden kendi ülkelerine geri gönderilecektir. Bu sürecin başlamasıyla birlikte İsveç, 80 bin sığınmacıyı sınır dışı etmeye hazırlandığını açıklamış (Crouch, 2016), Anlaşma ile birlikte Türkiye'nin "güvenli ülke" statüsü alacağını da belirtilmesiyle Hollanda Hükümeti de mültecileri gemilerle Türkiye'ye geri göndereceğini belirtmiştir (BBC, 2016a).

3.1.3. Petersen'in Göç Tipleri

Bölgenin genel ekonomik durumunun, göç için daima önemli bir faktör olduğunu öngören Petersen, toplumdaki bazı sınıflar için bölgedeki ekonomik yapının taşıdığı anlama ve ekonomik gelişmişlik seviyesinin bu sınıfların göçünü hangi yollardan etkilediğine dikkat çekmek istemiştir. Zira ekonomide yaşanan değişimler üst, orta ve alt sınıfları farklı biçimlerde etkileyebilmekte ve kişilerde farklı reaksiyonlar verilmesine sebep olabilmektedir. Bu bağlamda Petersen, bireysel ve sınıfsal farklılıkları da hesaba katarak, göçü beş farklı kategoriye ayırmıştır (Petersen, 1958: 258). Bunlar; ilkel göç, zorlama ile yapılan göç, yönlendirme ile yapılan göç, serbest ve kitlesel göçlerdir. Bu çerçevede Türkiye'deki Suriyelilerin durumunu açıklamak için "yönlendirme ile yapılan göç" ve "kitlesel göç" üzerinde durulacaktır.

3.1.3.1. Yönlendirme ile Yapılan Göçler

Potansiyel göçmenlerin, göç tercihi etme inisiyatiflerini kendi ellerinde bulundurdıkları durum, Petersen tarafından yönlendirilen göç olarak literatüre kazandırılmıştır. Sosyal, siyasal veya dini bir baskıya rağmen bireyler halen göç etme noktasında karar alma inisiyatifini kendi ellerinde tutabiliyor ve bu mekanizmayı uygulama gücünü yine kendi sorumluluğuna bırakıyorsa, bu durum yönlendirilen göçe girmektedir.

2011 yılının sonlarından bu yana iç savaş yaşanan Suriye’de, Esad baskısına boyun eğmek istemeyen rejim karşıtı muhalifler, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ve diğer gruplar ülkelerini Esad güçlerine bırakmamak için savaşmaktadırlar. Öte yandan Türkiye’ye gelen birçok Suriye vatandaşı da savaştan kaçıp kendilerine güvenli bir yaşam alanı aramaktadırlar. Dolayısıyla göç edip etmemeyi tercih edebilme gücü yine Suriyeli vatandaşların kendi ellerindedir.

3.1.3.2. Kitlesele Göç

Bir ülkeye veya şehre göç edenler, geride bıraktıkları yerlerdeki kişilere göç edilen yerdeki hayat standartlarını, cazibe alanlarını veya kazançlarını anlatarak göçü cazip hale getirirler ve kitlesele göç başlatırlar. Yeni ulaşım ve iletişim imkânları ile öncü göçmenlerin kurdukları göçmen ağları sayesinde kitlesele göç başlayabilir. Bir diğer ifadeyle, teknolojik alanda yaşanan gelişmeler ve öncü göçmenlerin ördüğü göçmen ağları, potansiyel göçmenleri yer değiştirme kararı almaları için cesaretlendirmiş ve kitlesele göçe zemin hazırlamıştır (Petersen, 1958: 259–263).

Suriyelilerin birçoğu, göç etmeden önce Türkiye’ye daha önceden gelen arkadaşları, aile bireyleri veya akrabaları ile iletişime geçmekte, onların Türkiye’deki hayat standartları, sunulan imkânlar, Türk insanının misafirperverliği gibi konularda görüşlerini referans alarak kitleler halinde Türkiye’ye göç etmektedirler. Daha önceden Türkiye’ye gelen kişilerin referansları ve tavsiyeleri, henüz göç etmemiş Suriyelilere hem güven vermekte, hem de göç edenlerin barınma, sağlık imkânları ve sosyal yardımlar gibi konularda bilgi sahibi olmalarını sağlamaktadır.

3.1.4. Merkez-Çevre Kuramı

Wallerstein'ın ortaya attığı “merkez-çevre” kuramına göre, ekonomik ve sosyal açılardan gelişmiş ve genel olarak da kapitalist sisteme entegre olmuş ülkeler, “merkez ülke” olarak tabir edilmektedir. Çevre ülkeler ise bu kapitalist ağlar tarafından yaratılan ekonomik, siyasi ve kültürel değerlerle kuşatılan, merkez ülkelere bağımlı olan uydu ülkelerdir.

Göç olgusu merkez- çevre kuramına göre ele alındığında, merkez ülkelerin üretim maliyetlerini düşürebilmek ve ucuz işgücü ve ara elaman ihtiyaçlarını karşılayabilmek için göçmen kabul politikalarını işlettiklerini gözleyebiliriz. Göçün yönü gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelerden (çevre), gelişmiş batılı kapitalist (merkez) ülkelere doğrudur (Adıgüzel, 2016: s.30). Bu kurama göre kapitalist sistemin çevreye doğru yayılması kapitalist olmayan toplumlarda gelişmiş ülkelere doğru göç etmeye meyilli bir popülasyon yaratmaktadır (Massey ve diğerleri, 1993: 445).

Merkez-çevre kuramına göre göç, kapitalizmin gelişim evresinde kaçınılmaz olarak gerçekleşen çözümlerin ve yıkımların doğal bir uzantısıdır. Kapitalizm Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Okyanusya ve Japonya'daki merkezinden dışa doğru yayıldıkça, küresel pazar ekonomisi, dünyanın büyük bir bölümünü ve insan popülasyonunun sürekli artan kısmını içine dahil etmeye başlamıştır. Çevre ülkelerdeki topraklar, hammadde, insan ve emek gücü merkez ülkeler tarafından kontrol edilen pazarların etkisine ve denetimine girdikçe, göç dalgaları kaçınılmaz bir hal almıştır (Massey, 1989: 412).

Merkez ülkeler, çevre ülkelerden ucuz işgücü ve hammadde çekerken, ekonomik olarak da onları kendilerine bağımlı hale getirirler. Bu bağımlılık düzeni, küreselleşme, modernleştirme ve demokratikleştirme gibi farklı kılıflar altında sunulmaktadır. Bu akıma göre göç olgusu göç veren ülkeyi; emek, insan gücü ve kaynak açısından tüketmekte, gelişmiş ülkeyi daha avantajlı konuma getirmektedir (Çakır, 2011: 136).

“Dünya sistemleri kuramı”, olarak da tasvir edilen bu kuram, uluslararası göçün büyüyen bir küresel pazarının politik ve ekonomik örgütlenmesini takip ettiğini ileri sürmekte ve bu görüşü birkaç hipoteze dayandırmaktadır (Massey, 1989: 448): Bu hipotezlere kısaca değinmek gerekirse; uluslararası göç, gelişen dünyadaki

kapitalist pazar oluşumunun doğal bir sonucu olmakla birlikte, küresel ekonominin gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkelere sirayet etmesi, uluslararası göçü hızlandırmaktadır. Diğer bir hipotez, merkez ülkeler tarafından yapılan kapitalist yatırımların, çevre ülkelerinde köklerinden kopmuş nüfusun mobilitesi üzerinde etkili olması; öte yandan bu yatırımların merkez ülkelerle çevre ülkeler arasında güçlü kültürel bağlar kurulması sağlayarak ulusötesi hareketlere yol açmasıdır.

Bu kuram ile ilgili Massey'in öne sürdüğü bir başka görüş, bir uluslararası göç, özellikle eski sömürgeci devletlerle eskiden onların sömürgesi olan ülkeler arasında olmaktadır; çünkü kültürel, dilsel ve ekonomik bağlar iki taraf arasında erken dönemde oluşmuş, sömürgecilik sürecinde ise dışsal rekabet ortamı gelişmiştir. Bu durum da zaman içinde belli ulusötesi pazarlar ile kültürel sistemlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Massey, 1989: 448). Ayrıca uluslararası göç, pazar ekonomisinin küreselleşmesinden kaynaklandığı için hükümetler, şirketlerin deniz aşırı yatırım faaliyetlerini düzenleyip, sermayenin uluslararası arenadaki akışını kontrol ederek göç oranları üzerinde etki yaratmaktadır. Başarısızlık durumunda ise kapitalist ülke hükümetleri yurt dışında yaptıkları yatırımları himaye altına almak ve küresel pazarın gelişimine katkıda bulunan yabancı hükümetleri desteklemek için politik veya askeri müdahaleler gerçekleştirmekte, bu müdahaleler belli merkez ülkelere yönelen sığınmacı hareketlerini hızlandırarak uluslararası göçe sebep olmaktadır (Massey, 1989: 449).

Merkez-çevre kuramı ekseninde ABD, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında tarım, demiryolu işçiliği ve madencilik gibi alanlarda Meksikalılardan ucuz işgücü olarak yararlanmış, ekonominin durgunluk dönemlerinde ise sınır denetimi ve güvenliğini sağlanması koşuluyla Meksikalı göçmenlerin girişine izin vererek hizmet sektörüne hayat vermeye çalışmıştır (Combating Neoliberal Globalization, 2010).

ABD'nin Meksikalı ucuz işgücünü sömürme pratiği 1965'te Meksika parlamentosunda onaylanan "Sınır Sanayileşmesi Programı" ile devam etmiş, 1994'te imzalanan ve NAFTA'nın da ekonomik temellerini atan bu program çerçevesinde Amerikan sanayi sermayesi sınırda Meksikalı ucuz emek ile entegre olmuştur. Bu günden sonra sınır bölgesine genç nüfus yığılması baş göstermiş, hem Meksikalı vatandaşlar kendilerine istihdam alanı yaratmışlar, hem de ABD ekonomik

hizmet sektörüne hız kazandırarak ülkede yaşanan ekonomik durgunluğu canlandırmıştır.

Merkez-çevre teorisi savunucularına göre, yurt dışında istihdam imkânı sağlanan işçi göçü, daha ziyade kalifiye ve yarı kalifiye işçileri kapsamaktadır. Nitelikli işçiler yurt dışına göç ettiğinden göç veren ülkede nitelikli işgücü açığı doğar. Bu da kaynak ülkedeki ekonomik gelişmeyi olumsuz biçimde etkilemektedir (Gezgin, 1991: 37). Teoriye göre işgücü göçü, çift taraflı değil, tek taraflı bir yararlanma boyutuna sahiptir. Bu süreçte göç veren ülke nitelikli işçilerini kaybettiği için kesinlikle zararlı çıkmaktadır. Bazı teorilerin iddia ettiği gibi işgücü ithalatçısı ülkeler yabancı işçiyi sadece tarım kesiminden değil, kullanabilecekleri en uygun alanlar neyse o alanlardan almaktadırlar (Gezgin, 1991: 38).

Sürekli hareket halinde olan “yeni alt proletarya” statüsündeki yabancı işçiler, yerlilerce kabul edilmeyen ağır ve ücreti nisbî olarak düşük tutulan işlerde daha rahat çalıştırılabilirler. Güvensiz bir statüde tutulan ve ayrımcılığa maruz kalan bu yabancı işçilerin istihdamı ile de yerli işçiler sisteme daha uyumlu ve işveren için uysal hale getirilmiş olurlar. Bir diğer ifadeyle, bu süreç Türk işçiler arasında da sisteme bağlılık durumunu açığa çıkarmaktadır. Örneğin, Türkiye’de yaşayan Suriyeliler açısından bu durumu analiz edecek olursak, Aydın ilinde bazı Suriyelilerin günde 12 saat çalıştıkları, sigortalarının olmadıkları ve çalıştıkları saatlerin karşılığında ücretlerini aylarca alamadıkları gibi bulgulara rastlanmıştır. Suriyelilerin emeklerinin sömürüldükleri ve ayrımcılığa uğradıkları halde geçim kaygısı gibi sebeplerle işleri kabul ettikleri görülmüştür. Suriyelilerin kendilerine verilen her işi kabul ettiklerini gören, bunun üzerine kendi mevcut işlerini kaybetme korkusu barındıran Türkler de zamanla durumu kabullenerek düşük maaşlı işlerde çalışmayı kabul etmişler ve sistemle uyumlu bireyler haline gelmişlerdir. Örneğin; Aydın ilinde bazı sanayi kollarında çalışan Suriyeliler ve Türklerin aldıkları ücret birbiriyle aynıdır, dolayısıyla genelleme yapmak doğru olmasa da bazı durumlarda Türklerin Suriyeliler ile eşit şartlarda çalışmayı kabul ettikleri ve sisteme entegre oldukları sonucuna varılabilir.

Merkez-çevre kuramına atfen Suriyeliler, Türkiye’de önemli bir ucuz işgücü kaynağı oluşturmakta, Türklerin çalıştığı ücretin yarı fiyatına sigortasız olarak çalışmaktadırlar. Türkiye’de tahmini rakamlara göre en az 1 milyon Suriyeli kayıt

dışı çalışmaktadır (Erdoğan, 2018). Türk Hükümeti ve özel sektör Suriyelilere istihdam imkânı sağlarken, buna karşılık Suriyeliler de Türkiye'nin hizmet sektöründeki ara elaman açığını kapatmaktadırlar. Dönemin Antalya Valisi Muammer Türker, tarım ve inşaat sektöründeki işverenlerin ucuz iş gücü olması nedeniyle Suriyelileri talep ettiğinin altını çizmiş, bu insanların asgari ücretin altında bir ücrete ve sigortasız olarak çalıştırıldıklarını da ifade etmiştir. Kayıt dışılığın genel bir sorun olduğunu ve İş Kanunu kurallarının ve sosyal güvenlik mevzuatının Suriyeliler için uygulanmadığını tekrar eden Türker, buna bağlı olarak işverenlerin, tercihlerini Türk işçiler yerine Suriyelilerden yana kullandıklarını vurgulamıştır (Habersol, 2014). Bu durum hem işverenlerin maliyetlerini azaltmakta, hem de çalışan Suriyeli personel sayısı fazla olduğu için zamansal açıdan avantaj yaratmaktadır.

3.1.5. Göç Sistemleri ve İlişkiler Ağı Kuramı

Göç sistemleri kuramı; iki veya daha fazla ülkenin karşılıklı olarak göçmen değişimi üzerinden kurdukları sisteme dayanan, ekonomi ve politik temelli bir kuramdır. Genel anlamda göç veren ve göç alan iki ülke arasında, göç ilişkisinden ziyade farklı bir ilişki vardır. Bu ilişkinin temeli tarihsel süreçteki kolonyal ilişkilere, mevcut ekonomik ve ticari ilişkilere, politik nüfuz ve kültürel bağlara dayanabilir (Çağlayan, 2006: 82). Örneğin; Hollanda-Türkiye arasındaki göç ilişkisinin temeli Türkiye'deki işgücü potansiyeline dayanırken, Fransa-Cezayir arasındaki göç ilişkisi kolonyal dönemdeki sömürge ilişkisine dayanır.

Göç sistemleri kuramı, insanlardan ziyade ülkeler arasındaki bağlar arasında kurulur, bu bağ iki veya daha fazla ulus devlet arasında gerçekleşir. Aralarında ticaret, gümrük, güvenlik anlaşmaları, kolonyel bağlar, mal, hizmet, bilgi ve fikir akışları bulunan ülkeler arasında gerçekleşen göçlerdir. 1980'lerin sonu itibarıyla kuzey-batı Avrupa'nın göç alan ülkeleri 12 milyon kadar göçmeni aileleri ile beraber kabul etmiştir (Faist, 2003: 82). Suriyelilerin Türkiye'ye kabulü bağlamında Türkiye ve Suriye arasında da geçmişten gelen tarihsel bir bağ olmakla beraber, iki ülke de Müslüman birer Ortadoğu ülkesidir. Dolayısıyla göçün kabul edilmesi ve sınırların açılmasında “din kardeşliği ve kültürler arası benzerlik” gibi faktörlerin de tetikleyici olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Erdoğan, 2015: 127).

Göç sistemleri yaklaşımının ekonomik anlamdaki odak noktası, bir ülkeler bütünü ve diğerleri arasındaki mal, sermaye ve insan değişiminin mevcut olduğudur. Örneğin; Yugoslavya ve Almanya arasındaki ilişki ekonomik bağ odaklıdır; Yugoslavya'nın maden ocakları ve diğer çekici sanayi dalları sanayileşen Almanya için ucuz bir hammadde kaynağı oluşturmuştur. Ayrıca 1960'lı yılların başında Almanya'ya göç eden Türk işçiler Almanya için ucuz işgücü kaynağı oluşturmuş ve Almanya'nın özellikle hizmet sektöründeki iş gücü açığını kapatmıştır (Faist: 2003: 106). Birçok Avrupa ülkesinde 1960'lı yıllar boyunca hükümetler tarafından “misafir işçi sistemi” kurulması amaçlanmış, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından çalıştırılan mültecilere yönelik bazı mevzuatlar ortaya konulmuştur.

Göç sistemleri kuramı bağlamında Türkiye'deki Suriyeliler açısından ekonomik bir analiz yapacak olursak, her ne kadar Suriyelilerin ilk geldiği yıllarda hizmet sektöründeki ara eleman açığını kapatmak adına Suriyelilerin çalıştırılması amaçlanmasa da, zaman içerisinde artan Suriyeli nüfusu ile beraber, hem ara eleman açığının kapanması hem de beyin gücü gerektiren alanlarda nitelikli Suriyelilerden yararlanılması için kamuda ve özel sektörde Suriyelilere yönelik istihdam alanları yaratılmış ve kayıt altına alınanlara çalışma izni verilmiştir. Örneğin, Suriyelilerin ilk geldiği zamanlar daha çok ucuz işgücü mahiyetinde inşaat işçiliği, komilik, hamallık, sanayi çıraklığı gibi işlerde ara eleman olarak çalışması Türkiye'nin ara eleman ihtiyacını bir ölçüde karşılamıştır. İlerleyen süreçlerde ise, özellikle 2014'te Geçici Koruma Yönetmeliği'nin, 2016'da ise “çalışma izni”nin yürürlüğe girmesi ile Suriyeliler yalnızca ara eleman olarak değil, beyin gücü gerektiren işlerde de nitelikli Suriyeliler “beyaz yakalı” statüsünde çalışmaya başlamışlardır. Örneğin; Geçici Eğitim Merkezleri'nde Suriyeli öğretmenlere, hastanelerde daha önceden kendi vatanlarında doktorluk yapmış Suriyeli doktorlara istihdam yaratılmış, üniversitelere Suriyeli akademisyenler alınmış, yine Suriyeli iş adamlarına kendi iş yerlerini açmak için ruhsat verilmiştir. Bu durum, hem Suriyeli halkın dil sorununu çözerek onların sosyal hizmetlerden daha iyi şekilde yararlanmasına hem de nitelikli Suriyeli iş gücünü üretim hayatına katarak Türkiye'nin kalkınmasına zemin hazırlamıştır.

İlişkiler ağı, göç edilen ve terk edilen ülkede yaşayan bireyler arasındaki ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır. Bu tür bağlar insanların zor durumda kaldıklarında yardım almak, istihdam alanları

bulmak konusunda başvurabilecekleri bir çeşit toplumsal sermayedir (Unat, 2002: 18). Bir nevi toplumlar arasındaki dayanışma ve paylaşım kavramını güçlendiren bu ağ, sosyalleşmenin de bir sembolüdür. Bu duruma örnek olarak yıllar öncesinden Belçika Brüksel'e göç akımını başlatan ve aralarındaki köken-soydaşlık bağına dayanarak uzun yıllardır bu ülkeye göç etmeye devam eden Afyon Emirdağlılar ve İsveç'e göç eden Konya Kululular verilebilir.

Faist'e göre anahtar nokta, göçün kazandığı uluslararası boyutunun niteliğidir. Bu bağlamda Faist, uluslararası göçler sonucu yaratılan yeni bir alandan bahsetmekte, bu yeni alanın "ulusaşırı toplumsal alanlar" olduğuna dikkat çekmektedir. Bir ağ, bir bireysel ya da kolektif aktörler, bireyler, aileler, şirketler ve ulus-devletler bütünü olarak ve onları birleştiren ilişkiler anlamında tanımlanır (Faist, 2003: 82-83). İlişkiler ağı kuramının temelini; göçmenlerin göç ettikleri ülkede kurdukları aynı zamanda göç alan ülke ile göç veren ülke arasında da kurdukları sosyal ağların varlığı ve bu ağların, süregiden karşılıklı göçler üzerine olan etkisi oluşturmaktadır (Çağlayan, 2006: 85). Akrabalık ilişkilerinin doğası ve arkadaşlık ilişkilerinin yapısı gereği, her yeni göçmen vardıkları yerde kendi sosyal ağlarını oluşturmuş ve yaşadıkları yere uyum sürecinde önemli bir adım atmışlardır (Massey, 1993: 449).

Wilpert'e göre ağ teorisi ve göçmen ağına öncü göçmenler, öncelikle göç veren ve alan toplumları birbirine bağlayan bir altyapı oluştururlar, bir diğer ifade ile köprü vazifesi görürler. Bu öncülerin etkisiyle gerçekleşecek olan yeni göç hareketleri, halihazırda kurulmuş ağı harekete geçirir ve sonradan göçe meyilli olanlar, daha önceden göç eden öncülerin deneyimlerinden yararlanırlar. Dolayısıyla göç zamanla devamlılık kazanarak sürdürülebilir bir hal alır (Yalçın, 2004: 50). Guilmoto ve Sandron'un da vurguladıkları gibi, göç eden bireyler, geride bıraktıkları çevreye ve sisteme benzer yapıda bir mikro düzeni yeni göç ettikleri coğrafyada inşa etme eğiliminde olduklarından ve bu tecrübeyi daha önce yaşadıklarından sonradan gelen göçmenlere yardımcı olabilirler (Guilmoto ve Sandron, 2001: 146). Eski ve yeni göçmenler arasındaki sosyal ağlar, göç sürecini daha kolay ve olanaklı kılmak için ihtiyaç duyulan bağlantıları sağlayarak ilişkileri kuvvetlendirir. Bu kurama göre daha önceki göçmenlerin varlığı, sadece göçün sebepleri arasında gösterilmez, aynı

zamanda göç sürecinin sürdürülebilir olması ve uyum sürecinin kolaylaşması için de elzemdir.

İlişkiler ağı kuramı çerçevesinde şu an Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin bir kısmı kendisinden önce Türkiye’ye gelen akrabaları, aileleri veya arkadaşlarının telkinleriyle Türkiye’nin dört bir yanına göç etmişlerdir. Özellikle İstanbul, İzmir ve Bursa gibi hayat standartlarının yüksek, istihdam alanlarının fazla olduğu metropol kentleri tercih eden Suriyeliler, kendinden önce bu şehirlere göç eden ve düzenini kuran akrabalarının yanına gelmekte, onlarla beraber aynı evde kalmaktadırlar. İlk başlarda uyum sürecinde zorluk çeken Suriyeliler; barınma, çalışma izni ve sağlık gibi sorunları çözdükten sonra ailelerini ve yakınlarını da yanlarına almaktadırlar. Kalabalık evlerde yaşayan Suriyelilerin bir kısmı en baştan itibaren yakınları ile beraber göç yolculuğuna çıkmakta, bir kısmı da yakınlarının çabaları ve referanslarıyla sonradan göç ederek vatanlarını terk etmektedirler.

Göçmen ilişkiler ağı çerçevesinde şehre uyum sağladıkça birçok kentte merkezi yaşam alanlarından izole şekilde kendi gettolarını kuran Suriyeliler, aralarında geliştirdikleri yardımlaşma mekanizmaları sayesinde maliyetleri azaltmakta, zaten zor koşullarda yaşayıp geçim sıkıntısı çektiklerinden ekonomik yüklerini hafifletmenin yollarını aramaktadırlar. Mesela Aydın’da bazı evlerde çok kalabalık olarak yaşayan Suriyeliler kendi ekmeklerini kendileri yapmakta veya normal ekmekten daha ucuza denk gelen mahalle aralarında satılan özel Suriye ekmeği almaktadırlar. Yine Aydın’da uzun yıllardır yaşayan, kendi düzenini kurmuş bazı Suriyeliler de yeni gelen Suriyelilere ayni ve nakdi yardımda bulunmakta, bu da onların yükünü bir nebze de olsa hafifletmektedir.

Göçmenler ve bu kişilerin aileleri de, göçmen ağlarıyla birlikte geliştirilen bazı değerlerden etkilenmektedirler. Ucuz işgücüne olan aşırı talep, küreselleşme sürecinin işgücü üzerindeki etkilerinden birisidir. Bu talebin ortaya çıkardığı durum ise kadınların ve çocukların çalışma hayatının içerisine itilmesidir. Göçmenlerin yaşamış oldukları zor ekonomik koşullar ve artan hane içi popülasyonları karşısında ülkede tutunabilme çabaları, kadınları ve çocukları zorunlu olarak iş hayatına sokmuştur. Buna göre, göçün oluşturduğu ilişkiler ağları sadece göçmene destek hizmeti vermekle kalmamakta, ayriyeten toplumsal rollerin yeniden dağılımını sağlamaktadır (Unat, 2002: 19).

İlişkiler ağı kuramına göre Suriyelilerin analizini yapacak olursak, Türkiye’de çocuk yaşta denilebilecek Suriyeli işçiler vardır ve bu çocuklar ucuz işgücü olarak çalıştırılmaktadırlar. Son yıllarda Türkiye’deki Suriyeli çocukların İngiltere’de satılan tekstil ürünlerinin üretiminde çok düşük ücretlerle çalıştıkları ortaya çıkmış, Marks and Spencer, Zara, Mango ve internet satış mağazası Asos tarafından satılan kıyafetlerin üretiminde 12 saatten fazla çalıştırıldıkları tespit edilmiştir (BBC, 2016b). Independent gazetesinde yer alan bir habere göre, İngiltere’de faaliyet gösteren iki büyük giyim markası Next ve H&M, Türkiye’deki kaynak tedarikçilerinde 13-14 yaşındaki Suriyeli çocukların aylık asgari ücretin de altında (1300 TL) ucuz işgücü olarak çalıştırıldığını tespit etmiştir (Pitel, 2016). Yine Gaziantep’ göç eden ve burada hizmet sektöründe çalışan Suriyeli çocuklarda çalışma yaşı 5’e kadar inmiştir. Tekstil atölyelerinde yaşları 5 ile 10 arasında değişen çocuklar günlüğü 5 TL’ye zor koşullarda çalıştırılmaktadır (Öncel ve İrlan, 2017).

Suriye’den gelen çocuklu aileler de geçimlerini sağlamak ve yüksek ev kiralalarını karşılamak için çocuklarının ucuza ve sigortasız olarak çalıştırılmalarına göz yummaktadır. Bunların yanı sıra çocuklarına dilencilik yaptıran, mendil ve su sattıran aileler de azımsanmayacak sayıdadır. Örneğin, yalnızca Doğu’da değil, İzmir gibi Batı’daki büyük illerde de kiraladıkları harabe evlerde veya sokaklarda kalarak yaşamını idame ettiren Suriyeli kadın ve çocuklar, trafiğin yoğun olduğu kavşakları mesken tutarak yanan kırmızı ışıkla birlikte araçların önüne atlamakta, hayatlarını tehlikeye atma pahasına dilenmektedirler. Sokaklarda kalan ve dilenen Suriyelilerin sayısının 10 bin kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayının büyük çoğunluğuna İstanbul ev sahipliği yapmakta; Fatih, Eminönü, Aksaray, Taksim başta olmak üzere şehrin birçok yerinde Suriyeli dilenciler ile karşılaşılmalıdır (Türk ve Çakmak, 2014).

3.1.6. İkili İş Gücü Piyasası Kuramı

İkili işgücü piyasası modeli, uluslararası göçün modern sanayi toplumlarının kendi içlerindeki işgücü ihtiyacından ileri geldiğini öne sürmektedir. Uluslararası göçün gelişmiş devletlerin liberal ekonomik modellerine istinaden sürekli bir işgücü gereksiniminden kaynaklandığını vurgulayan Piore (1979: 81), göçün; göç veren ülkelerdeki düşük ücret ya da yüksek işsizlik gibi itici faktörlerden değil, göç alan

lkelerdeki yabancı işçi ihtiyaı gibi çekici faktörlerden kaynaklandığını iddia etmektedir. Göçmen işcne olan bu kaçınılmaz talep, gelişmiş sanayi toplumlarının ve liberal ekonomilerin bazı kendine özgü niteliklerinden kaynaklanmaktadır.

İşverenler, en alt kademedeki işleri vasıfsız işçiler için cazip kılmak istediklerinde işçi ücretlerini artırmaya fazla yanaşmamaktadırlar. Meslek hiyerarşisinin en dibindeki ücretlerin artırılması, statü ve ücret arasında toplumsal dengenin bozulması anlamına gelebilmektedir. Dolayısıyla en dipteki işçi ücretlerinin artması durumunda, hiyerarşinin diğer katmanlarındaki çalışanların da ücretlerine artış istemesi yönünde güçlü bir baskı oluşabilir. Toplumsal beklentilerle uyumlu olması için, ücretler hiyerarşik kademedeki tüm işçiler için orantılı bir biçimde artırılmak zorundadır. Bu durum, “yapısal enflasyon” dediğimiz sorunu gündeme getirir (Massey ve diğerleri, 1993: 441). Bu noktaya gelmemek için işverenler, dışarıdan göçmen ithal ederek onlara düşük ücret vermekte, böylelikle kendi yerli işçilerinin ücret artışı taleplerinden de sıyrılarak kayba uğramaktan kurtulmaktadırlar.

İnsanlar sadece doygun bir gelir elde etmek amacıyla değil, aynı zamanda toplumsal statü de kazanabilmek için çalıştıklarından mesleki hiyerarşiler, işçilerin motivasyonu için elzem rol teşkil eder. Tüm hiyerarşilerde “en alt grup” kavramı var olduğundan “motivasyon sorunları” da ortaya çıkar. Bu noktada işverenlerin ihtiyaı olan kişiler, düşük düzeyli işleri sadece gelir kaynağı olarak algılayan, çalışmayı statüsel / itibar kaynağı olarak görmeyen işçilerin varlığıdır. Göçmenlerin çoğu başlangıçta, içinde yaşadıkları toplumda yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek (beslenme, barınma, eğitim, sağlık vs) için para kazanmaya çalışan işçiler olarak görülür. Bunun ötesinde, gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda kendilerine verilen düşük ücretler bile onlara yüksek gelebilmektedir. Göçmen işçi yurtdışında düşük statüde çalıştığını anlasa bile bunu sorun olarak görmeyebilir. Ücretlerin düşüklüğünden ziyade, yurtdışında çalışmaya hak kazanmayı ve ülkesine döviz göndermeyi şans ve prestij olarak görmektedir (Massey ve diğerleri, 1993: 442). Dolayısıyla cretlerden ve statüden çok insanca sağlanabilecek istihdamın şartları ve gündelik hayatın idame ettirilebilmesi önem kazanmaktadır.

Bunların yanı sıra niteliksiz işçiler, şartlara göre işlerin kötü gittiği zamanlarda işveren tarafından işten rahatlıkla çıkarılabilmekte, kıdem tazminatı alamamaktadırlar. Bunun sonucunda işverenler, işsizlik maliyetini işçilere yüklemiş olmakta, işçileri üretimin değişken birer faktörü olarak kalmaya mahkûm etmektedirler. Dolayısıyla göçmenler, işverenler tarafından kolaylıkla işten çıkarılabilecek en dipteki sınıf olarak tahmin edilmektedir.

Suriyeliler açısından bir değerlendirme yapacak olursak, yapısal enflasyon bağlamında Türk işçilerin her kademesindeki ücret artışı talepleri işverenler açısından maddi sorun yaratabilmektedir, bu sebeple işverenler Suriyelilere yönelebilirler. İşverenler, Türk işçilere daha yüksek maaş verip kendilerini zarara sokmaktansa, Suriyelilere cüzi bir ücret karşılığında hem de sigortasız aynı işi yaptırabilirler. DİSK'e bağlı Birleşik Metal-İş Sendikasının, ülkelerindeki iç savaştan kaçarak Türkiye'de sığınan Suriyelilerin işgücü/emek piyasasındaki etkileri ile ilgili yaptığı araştırmada, Suriyeli erkek işçiler Türk erkek işçilerden ortalama 330 TL daha az kazanmakta, bunun yanı sıra Suriyeli işçilerin % 46'sı, Türk işçilerin ise % 20'si asgari ücretin altında almaktadır. Ayrıca Türk erkek işçilerin % 46'sı sigortasız çalıştırılırken, Suriyeli erkek işçilerin ise neredeyse % 100'e yakını sigortasız çalıştırılmaktadır (Tek Gıda-İş, 2017).

Motivasyon sorunu bağlamında ise işverenlere göre Suriyeli işçiler statü olarak kendilerini yüksekte görmek istemedikleri için hiyerarşik olarak en alt basamakta olmayı sorun etmeyeceklerdir. Zaten Türklere göre daha olumsuz koşullarda yaşayan Suriyeliler, sadece aldıkları gelirle ailelerini geçindirme çabası içinde olup onların sağlık, beslenme, barınma ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak istemektedirler. Dolayısıyla itibar, statü, yükselme vs gibi hiyerarşik durumları sorun etmeyen Suriyeliler, Türk işverenler için tam aranan çalışanlardır. Bunun yanı sıra Suriyelilere adeta “istenilen zamanda işten çıkarılabilecek potansiyele sahip olan, kıdem tazminatı alma hakkından da yararlanamayan geçici işçi” gözüyle de bakılabilmektedir.

3.1.7.Yaşam Biçimi Göçü

Yaşam biçimi göçü, refah düzeyi yüksek bireylerin kendi özgür iradeleri ile, daha iyi standartlarda bir yaşam geçirebileceklerini düşündükleri yerlere doğru yapmış oldukları nüfus hareketlerini içine alan, son zamanlarda yaygın olarak görülen bir göç türüdür. İklim koşulları, düşük yaşam maliyetleri, sıcak insan ilişkileri gibi faktörler, yaşam biçimi göçünün tercih edilmesinde önemlidir. Bu göç türü, özellikle turizm açısından gelişmiş ülkelerde daha anlamlı ve rahat bir yaşam bulabilmek ümidiyle bireylerin yeniden konumlanmalarını ifade etmektedir (University of Tampere, 2015). Modern yaşamın temel unsurlarından biri haline gelen yaşam biçimi göçünü; *yaşlı göçü*, *keyif göçü*, *emekli göçü* gibi farklı isimlerle adlandıran çalışmaların yanı sıra, bu göçü refah toplumlarından kaynaklanan ve turizmle bağlantılı olarak doğrudan yaşam biçimi göçü olarak tanımlayan araştırmalar da mevcuttur (Südaş ve Mutluer, 2010: 35).

Başka bir ifadeyle yaşam biçimi göçü, çeşitli nedenlerle varlıklı göçmenlerin daha iyi bir yaşam kalitesine sahip olabileceği yerlere doğru yapmış oldukları göçü ifade eder (Benson ve O'Reilly, 2009a: 621). Yerleşim yeri değişimi, yalnızca bireyin gelecekteki yaşamlarında daha iyi fiziksel fırsatlara sahip olacağındaki inançtan ötürü değil, ayrıca bireyin daha doyurucu bir yaşam tarzı elde edebilme arzusundan da kaynaklanmaktadır (Torkington, 2010: 102).

Yaşam biçimi göçü, alışlagelmiş eski yaşam biçiminden kaçış anlamına gelmekle birlikte, bireyin kendisini yeniden keşfederek, kişisel potansiyelini ve arzularını gerçekleştirme fırsatı yakalamasıdır. Bu göç, göçmenlerin daha iyi bir yaşam arayışını ve göç öncesi yaşamın olumsuzluklarına karşı yapılan mücadeleyi vurgulamaktadır. Bu nedenle göç, “tuzaktan çıkma”, ve “yeni bir başlangıç yapma” olarak da tanımlanmaktadır (O'Reilly ve Benson, 2009b: 3).

Son yıllarda özellikle şehir hayatından uzak kırsal bölgelerde sağlık koşullarının iyileşmesi, ortalama ömrün uzaması ve turizm alanında yaşanan gelişmeler, bireylerin refah düzeyinin yüksekliğine de bağlı olarak bu göçlere doğru göç hareketlerini hızlandırmıştır. Kendisine daha fazla vakit ayırabilecek, harcayacak parası ve eğlenecek zamanı olan orta yaş ve üzerindeki nüfus miktarındaki artış, “boş zamana sahip yeni bir sınıfa” (Gelles ve Levine, 1995: 143) ortaya çıkarmıştır.

Yaşam biçimi göçmenleri genellikle emekliler tarafından tercih edilmektedir. Emeklilik maaşlarının ve sağlık hizmeti haklarının azalmasından ötürü göçe karar verilmektedir. 21.yy'daki kemer sıkma programları, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki kurumlara zarar verdiğiinden, giderek daha fazla sayıda potansiyel göçmen, özellikle emekliler yaşam tarzlarını ve tasarruflarını korumanın yollarını aramakta ve paralarının daha değerli olduğu, daha düşük maliyetle daha fazla harcama yapabilecekleri ülkelere göç etmek istemektedirler (University of Tampere, 2015).

Yaşam biçimi göçmenleri, bireylerin coğrafi yer değiştirme veya seyahat yoluyla "iyi hayatı" takip etmelerini sağlayan sosyal koşullarla ilgilenmektedir. Literatürdeki çalışmalar, iklimsel koşulları ve geniş turizm olanakları sebebiyle İspanya, Malta ya da Türkiye'ye taşınan, turistik bölgelerde gayrimenkul alan Kuzey Avrupalılara odaklanmaktadır (University of Tampere, 2015).

İngiltere, İskandinavya ve Almanya'da yaşayan 65 yaşın üzerinde emeklilerin bir kısmının İtalya'nın Toskana yöresine, Portekiz'in Algarve kıyısı, İspanya'nın Costa del Sol kıyılarına yerleştiklerini ifade etmektedir. (King, Warnes ve Williams 2000). Çünkü Avrupa'daki emekli bölgeleri genellikle Akdeniz ikliminin hâkim olduğu kuşakta toplanmaktadır.

Örneğin, Kuzey Avrupa ülkelerinden Portekiz'e yaşam biçimi göçü son yıllarda bir hayli fazla olmakla birlikte, bu ülkeye en çok göç eden milletlerden biri İngilizlerdir. Portekiz'de yasal olarak kayıtlı İngiliz vatandaşlarının sayısı 1980'de yaklaşık 2500 iken, 2005 yılına dek bu rakam neredeyse 20.000'e kadar yükselmiştir. Portekiz'deki Algarve bölgesi, en çok aranan konut alanı olarak, toplam sayının üçte ikisine tekabül etmektedir (Torkington, 2010: 107). Bu bölgeye, Almanya, Hollanda, Belçika, İrlanda, İsveç, Danimarka ve Finlandiya gibi ülkelerden de gelenler vardır (Torkington, 2010: 108).

Yaşam biçimi göçmenleri, varış noktasında daha iyi bir yaşam oluşturmak için hareket ettiklerini iddia etmektedirler. Yaşam biçimi göçü, iş-yaşam dengesinin (yeniden) düzenlenmesini, iyi bir yaşam kalitesinin sağlanmasını ve önceki kısıtlanmalardan sıyrılıp özgürlüğe adım atılmasını sağlamaktadır (O'Reilly ve Benson, 2009b: 2). Buna bağlı olarak, bireyler göç ettikleri yerlerde kendi yaşamlarını, kendi kültürlerini ve kendi topluluklarını inşa etmektedirler.

Uluslararası yaşam tarzı göçünün gelişme eğilimini mümkün kılan faktörler; kitlesel bilgi ve iletişim teknolojilerinin yayılması, daha hızlı ve daha ucuz ulaşım ağlarının genişlemesi, işgücü piyasasının esnekliği; esnek çalışma yaşam biçimleri ve erken emeklilik için fırsatların yanı sıra, boş zaman miktarlarıdır (Torkington, 2010: 104).

Bu göçü tercih edilmesinde ayrıca iş yerindeki rekabet ortamından, telaşlı yaşam tarzlarından ve baskılardan kaçma isteği de yer almaktadır. Göçmenler; çalışma hayatındaki riskler, ekonomik anlamdaki gelecek kaygıları, boşanma ya da suç oranlarının yüksek olması gibi gerçek hayatta tecrübe ettikleri olumsuz durumların birer sonucu olarak da yaşadıkları bölgelerden uzaklaşmayı tercih etmektedirler (O'Reilly ve Benson, 2009b: 4). Bununla birlikte yeni çalışmalar ulusötesi ailelere, yurtdışına beyin göçü ile göç eden zeki gençlere ve daha iyi istihdam imkanları bulabilmek için yer değiştiren çalışma çağındaki göçmenlere de odaklanmıştır.

İspanya'da emeklilik hayatı yaşayan göçmenler için bu göç türü, gerek kimliklerinin yeniden kazanılması, gerekse geçmişte yapılan hataları ve kurulan bağları silmeleri için bir fırsat olarak algılanabilmektedir (O'Reilly, 2000). Bu göç türü, yalnızca yeni fırsatların yaratılması anlamında değil, unutulmak istenilen eski izlerin silinmesi açısından da etkilidir. Didim'de yaşayan İngiliz işçi sınıfı, göçü bireyselleştirilmiş bir kaçış stratejisi olarak algılamakta, emekli olduktan sonra Türkiye'de daha insani ve rahat koşullarda yaşamakta, böylece kendi ülkelerinde çektikleri zorlukları silmek istemektedirler (O'Reilly ve Benson, 2009b: 5).

Suriyeliler açısından bu göç türüne bakıldığında, her ne kadar iç savaş ortamı Suriyelileri ülke dışına göç etmeye zorlasa da, ülkelerindeki ekonomik ve siyasi bozulma, istikrarın sağlanacağına olan güvensizlik ve gelecek kaygıları, Suriyelilerin kendi iradeleri ile yaşam koşullarının daha iyi olduğu, çocukları ve aileleri için daha huzurlu bir gelecek inşa edebilecekleri Türkiye gibi ülkelere göç etmelerine sebep olmuştur. Bu göç ile savaşın yaratmış olduğu kısıtlanma ortamı yerini özgürlüklere bırakmış, kendi ülkelerinde kaybettikleri işleri, evleri ve itibarlarını Türkiye'de yeniden kazanmak için çabalamışlardır.

Suriyeliler her ne kadar geliş amacı olarak “emeklilik hayatını geçirme” veya “rahat bir yaşam sürme” düşüncesiyle gelmeseler de, ileride turistik alanlara yerleşerek ileride ülkelerine dönmek istemeyen, Türkiye’de kalıcı olup refah düzeyi yüksek koşullarda yaşamak isteyen Suriyeliler olabilir. Bu çerçevede ülkelerinde yaşamış oldukları kötü izleri silip yeni bir hayata başlamak isteyen Suriyeliler, Türkiye’de yeni istihdam alanları bulmuş, çocuklarını okula göndermiş, kendi işyerlerini kurmuş, hatta vatandaşlık alma yoluna kadar gitmişlerdir. Dolayısıyla Suriyeliler, Türkiye’de yaşamlarını sil baştan inşa etmişler, yeni bir hayat kurarak sisteme uyum sağlama noktasında önemli adımlar atmışlardır. Örneğin Aydın, yaklaşık 10.000 Suriyelinin bulunduğu bir şehirdir. Aydın’ın bu kadar göç almasında iklimsel koşullar, turizm bölgesi olması, tarım alanlarının fazla olmasından ötürü mevsimlik işçiye duyulan ihtiyaç ve Yunanistan’a açılan yakın bir stratejik nokta olması gibi faktörlerin etkili olduğu düşünülebilir. Sonuç itibariyle Aydın ili yaşam biçimi göçünde önemli olan “turizm”, “iklimsel koşullar” ve “istihdam alanları” gibi kriterleri sağlamaktadır. Kıyı şehirlerimizden olan İzmir’de 142.000’den fazla, Mersin’de ise 203.000’den fazla geçici koruma altında Suriyeli yaşamaktadır. Bu illerin turizm bölgeleri üzerinde bulunmaları ve iklim koşullarının elverişli olması, turizm sektöründe çalışmak isteyen Suriyeliler açısından büyük avantaj sağlamaktadır.

3.2. UYUM TEORİLERİ ÇERÇEVESİNDE SURİYELİLERİN ENTEGRASYON SÜRECİ VE TOPLUMSAL KABULLERİ

Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin Türkiye’deki yaşam koşullarına ve Türk toplumuna uyum sürecini daha iyi anlayabilmek adına uyum kavramının ve uyum teorilerinin iyi bilinmesi ve analiz edilmesi gerekmektedir. Kendi ülkesinden göç eden bir toplumun göç ettiği ülkeye neden uyum sağlayamadığı ve aidiyet duygusu hissetmediği, bu uyum sürecinin kolaylaşabilmesi adına göç eden toplumların kendi özgün kimliklerini ve özelliklerini sürdürmelerinin yanı sıra, toplumla uyumlu ilişkiler kurabilmelerinin ne şekilde gerçekleşebileceğini kavramak için uyum teorilerini incelemek elzemdir. Bu kısımda “Sosyal Kimlik Kuramı”, “Berry’nin Entegrasyon Teorisi (Kültürlenme)”, “Çokkültürlülük” gibi kuramlar incelenecek, bu kuramlar ışığında Suriyelilerin Türkiye’deki uyum sürecine katılımları ve

Türkiye'nin Suriyelileri bu sürece dâhil etmek adına hangi yolları izlediği bazı örnekler çerçevesinde analiz edilecektir. Yine bu kısımda gerek Suriyelilerin Türkiye'ye ve Türk toplumuna gerekse Türklerin Suriyelilere karşı algılarını ölçmek adına bazı kamuoyu araştırmalarına yer verilecektir.

3.2.1. Uyum Kavramı

Uyum olgusu, tüm boyutları ile ele alınması gereken bir olgu olup, sadece tek bir boyut üzerinden geliştirilen politika ve yaklaşımların uzun vadede etkisi sınırlı olmaktadır. Örneğin, uyumun daha çok ekonomik ve hukuki boyutuna odaklanan bir yaklaşım, konunun insani boyutunu yeterince dikkate almadığında, göçmen bireylerin, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve sosyopsikolojik boyutlarda ciddi sıkıntı yaşamaları mümkündür. İnsanın sosyal bir varlık olduğu savından hareketle, toplumsal uyum sağlayamayan göçmenlerin, kendi sosyal kimlikleri konusunda bireysel düzeyde sorunlar yaşadıkları ve kendi kültürlerinin aidiyetlerini yerleştikleri yeni bir toplumun kültüründen daha fazla benimseme yoluna gittikleri görülmektedir (Türker ve Yıldız, 2015: 3).

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından hazırlanan Göç Terimleri Sözlüğü'nde uyum kelimesi, göçmenleri hem birey hem de grup olarak toplumun bir parçası gibi kabul eden durum anlamı taşımaktadır. Toplumların göçmenleri kabul etmeleri için gereken nitelikler, ülkeden ülkeye göre farklılık göstermektedir. Uyum, sadece tek bir grubun sorumluluğunda değil, çift taraflı bir süreçtir. Yeni bir göçmen kitlesinin uyum sürecinin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için, hem göçmenlerin uyum sağlama noktasında gayret göstermesi, hem de ev sahibi devlet, kurumlar ve vatandaşların realist adımlar atması gerekmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 17).

Konu ile ilgili çalışmaları olan Sosyolog Friedrich Heckmann'a göre uyum; yeni bir toplumsal grubun mevcut sosyal yapılar aracılığı ile topluma kazandırılmalarının yanı sıra, bu süreçte bu yeni grubun içinde yaşadığı toplumun sosyo-ekonomik, hukuki ve kültürel ilişkilerine nasıl ve ne şekilde dâhil edileceğini ifade etmektedir (Heckmann, 2005: 2'den aktaran Haksever, 2014: 22).

Uluslararası arenada göç eden ve vardıkları ülkede azınlık konumunda olan bireylerin baskın olan yerel kültüre veya yalnızca kendi kültürlerine ağırlık

verebildikleri gibi, her iki kültüre birden ağırlık verdikleri veya her iki kültürden de kendilerini soyutlayabildikleri görülmektedir. Tüm bu seçenekler çerçevesinde kültürel uyum, göçmen durumundaki bireylerin baskın kültürel normlara ve değerlere adapte olarak, sosyokültürel bir edinim kazanmaları olarak tanımlanabilir (Gül ve Kolb, 2009: 139).

Uluslararası göç; gelenek, görenek, dil, din, kültür gibi birçok açıdan birbirinden farklı geçmişe sahip bireylerin aynı ortamda yaşamlarını sürdürebilmeleri için zemin hazırlamaktadır. Bu durum, birçok iletişim ve uyum sorununu beraberinde getirmekte; hatta ülkelerin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel dengelerini de değiştirerek çok boyutlu bir etki mekanizması yaratmaktadır (Akkayan, 1979: 21).

3.2.2. Uyum Teorileri Bağlamında Türkiye’deki Suriyeliler

Uyum konusunda ele alınan teoriler genellikle ırk, etnisite, yabancı, misafir işçi gibi kavramlar üzerinde durmakta, genellikle göçmenlerin sosyal yapılarını ve demografik durumlarını tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. Bugün bu kavramların yerini alan “kültürel kimlik” olgusu, bir ırkın diğerine göre biyolojik üstünlüğünü değil de, etnik kimlikler arasındaki kültürel farklılığı vurgulamak amacını taşısa da, yine de ırkçılığın bazı karakteristik özelliklerini içinde barındırmakta, tam anlamıyla ayrılmamaktadır (Acar, 2014: 85).

Literatürdeki uyum tartışmalarına genel olarak Hartmut Esser ve Wilhelm Heitmeyer’in görüşleri yön vermiştir. Esser’e göre; uyum, parçaların sistemli bir bütün içindeki birliğine vurgu yapmakta, bunun karşıtı olan segmentasyon ise ilişki kurulmaksızın yan yana bulunma durumunu ifade etmektedir. Segmentasyonun her daim eşit düzeyde olduğunu söylemek doğru değildir, yani genel olarak etnik kesimler biçiminde farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma da haliyle etnik gruplar arasında eşitsizliğe yol açmaktadır. Değişik kültürlerin, medeniyetlerin ve toplumların salt entegrasyon ihtimali çok düşüktür, dolayısıyla bu sosyal uyumun sağlanması için asimilasyon yöntemine baş vurulmaktadır (Esser, 2001: 2-32). Bu görüşe göre, farklı kültürlerin bir arada yaşaması zordur, dolayısıyla uyum sürecinin sağlanması için yabancı gruplar dahil olduğu çoğunluk grubun kültürüne, yaşam biçimine ve değerlerine daha keskin politikalarla entegre ettirilir.

Klasik uyum teorilerinde ırk ya da etnisite kavramları göçmenlerin dominant topluma uyum sağlaması konusunda belirleyicidir ve bireyin “değiştiremediği ırkı” uyum sürecine dahil olamamasının temel nedeni olarak görülmektedir. Dolayısıyla bireyin uzun süredir aidiyet hissettiği ve içinde bulunduğu gruptan ayrılması ve yeni bir dini/etnik gruba entegre olması zor olduğu kadar zaman da almaktadır. Buna karşın göçmenlerin “sosyo-ekonomik durumu ve cinsiyeti” gibi diğer sosyal kategoriler dikkate alınmamakta, uyum konusu göçmenlerin yerine getirmekle mükellef oldukları bir görev ya da borç olarak görülmektedir İyi niyetle bile olsa yapılan bir “yerli-yabancı”, ben-öteki” ayrımı ve bu ayrıma vurgu yapan yaklaşımlar toplumdaki sosyalizasyon sürecinde “asimilasyonu ya da dışlanmayı” (Hekmann, 1995: 83-85) beraberinde getirmektedir.

Bu bakımdan uyum teorileri dar anlamıyla asimilasyon kavramına daha yatkın olup, Amerika Birleşik Devletleri menşeli oldukları için, daha çok Amerikan Rüyası’nı gerçeğe dökebilme politikasının sosyal bilimsel arka planını tamamlamaya yöneliktirler. Klasik uyum teorilerinin bugün için geçerliliği ve Avrupa’da uygulanabilirliği farklı gruplar nezdinde tartışma konusu olsa da, özellikle siyasal uyum konusunda bazı Avrupa ülkelerindeki geçerliliği devam etmektedir (Acar, 2014: 86).

Asimilasyonist bakış açılarına ve yükselen ırkçılığa karşı çokkültürlü toplum tezi ortaya çıkmış, genel anlamıyla, “bir göçmen toplumunda birlik bütünlük içinde yaşamayı” savunan bir karakteristik kazanmıştır. Daha detaylı bir tanıma göre, çokkültürlü toplum farklı ırk, köken, dil ve dinden gelen insanların haksızlığa maruz kalmadan fakat aynı zamanda yüceltilmeden bir arada yaşamasıdır. Bu bağlamda “çokkültürlü toplum yaklaşımı”, ulusal devlet anlayışı içine hapsolmuş bakış açılarına karşı yeni bir perspektif getirmeyi amaçlamış ve “kültürel çeşitlilik” kavramını ulus-devletlerin asimilasyonundan kurtarmaya çalışmıştır (Acar, 2014: 87).

Farklı kültürlerde yetişmiş bireyler bir araya geldiklerinde, genellikle refleks olarak kendi alışkanlıklarının doğru ve uygun olduğu düşüncesiyle hareket etme eğilimi gösterdikleri için; alışılmışın dışında gördükleri yaklaşımları ve tarzları yanlış, gayri ahlâki veya modernlikten uzak olarak algılayabilirler (Ügeöz, 2003: 36). Bu nedenlerden dolayı uluslararası göç hareketlerinin oluşturduğu çokkültürlü

ortamlarda bireyler arası diyalog sürecinin sağlıklı biçimde yürütülebilmesi, kültürel uyumun sağlanması, etkili bir işbirliği ağının yaratılması ve çatışmaların önüne geçilmesinin gerekli olduğu yorumu yapılabilir (Aksoy, 2012: 298).

Göçmen açısından bakıldığında kültürel uyumun derecesinde iki önemli faktör vardır. Birincisi, bireyin göç kararı almasında ve göçe yönelmesinde etkili olan temel sebep, ikincisi ise bireyin kültürlerarası iletişim yeterliğidir. Bireyin göç etmesi, siyasi kaynaklı veya iklim göçünde olduğu gibi zorunluluktan kaynaklı ise, yerli toplumla kültürel uyumun sağlanması daha zordur. Savaşlar, ırkçı ve dini ayrımcılıklar, siyasi baskılar gibi durumlar karşısında zorunlu olarak göç eden bireylerin, gönüllülük esası ile göç edenlere nazaran daha zor ve karmaşık bir uyum süreci geçirdikleri tahmin edilebilir (Aksoy, 2012: 301). İletişime açıklık, bireyin yabancı bir topluma ve kültüre karşı aidiyet duyguları hissetmesi ve tabularını yıkması, göç ettiği toplumun da bireye karşı algı düzeyinin olumlu olması, kültürlerarası iletişim yeterliliğinin unsurlarıdır.

Ekonomik alanda yaşanan rekabetler, göçmenlerin uyum sürecini zorlaştırmaktadır. Çoğu zaman göçmenler, “sınıflar altı (underclass)” olarak ifade edilen bir hiyerarşik konuma sahiptirler. Göçmen işçiler, yerel emek piyasasında rahat ve masa başı işlerde düşünülmeyen, daha çok düşük seviyeli, riskli ve güvenlik açığının olduğu işlerde kullanılmak üzere tercih edilen kişiler konumundadır. Bu kişiler, mavi yakalı diye tabir edilen yerli işçilere nazaran daha düşük bir ücret almakta ve daha olumsuz koşullarda yaşamaktadırlar. Bu durum da göçmenler ve yerli işçilerin aralarında belirgin bir ayrımın doğmasına, hatta zaman zaman çatışmalara neden olmaktadır. Bu sebeple yerli ve göçmen işçiler aynı sosyal sınıf içerisinde iki farklı tabakayı meydana getirmektedirler (Erder, 2006: 30-31). Fakat bu durum yerli halkın işinin elinden alınması ve kamu hizmetlerinin yükünün artması olarak algılanabilmektedir. Dolayısıyla göçmenlere karşı olumsuz algılar oluşabilir ve uzun vadede entegrasyon sorunu baş gösterebilir.

Türkiye’deki Suriyeliler açısından durum değerlendirmesi yapıldığında, eğitim, sağlık, gıda gibi alanlarda göçmenlere yapılan hükümet yardımları da yerli toplum tarafından “kamu hizmetleri yükünün artması” ve “kamu hizmetlerinde aksama” olarak görülebilmekte; mevcut durumda yoksulluk sınırının altında yaşayan alt gelir gruplarına veya işsizlere yapılabilecek yardımların göçmenlere yapılması,

yerli halkın ekonomik sıkıntılar çekmesine neden olabilmektedir. Dolayısıyla bu durum göçmenler ve yerel halk arasındaki uyum sürecini zorlaştırmakta, çatışmalara sebebiyet vermektedir. Özellikle Güneydoğu illerimizde birçok vatandaşımızın Suriyeliler tarafından işlerinin elinden alındığına dair şikâyetleri çoğalmaktadır (Erdoğan, 2014: 130).

Göçmenin yaşadığı uyum sorununu tetikleyen diğer unsur da yeni dahil olduğu toplumsal ağların “yerel (local) deneyimlere ve geleneklere olan aşırı bağlılıkları”dır. “Önyargılar, algısal farklılıklar, olumsuz stereotipler, kültürel şoklar ve etno-merkezci yaklaşımlar” farklı kültürlerden gelen bireylerin bir arada yaşamasını ve topluma entegre olmasını engelleyen unsurların başında gelir (Haksever, 2014: 20). Yerel toplum gelenek, görenek ve normlarına çok bağlıysa göçmenleri kabullenmeleri zor olabilir. Milliyetçi, dindar ve mezhepsel yapısı kuvvetli olan toplumların farklı din, etnik veya mezhepteki göçmenlerle entegrasyon süreci yürütmeleri zor olabilir. Göçmenlerin toplumsal uyumu yakalayamaması, yalnızca ev sahibi toplumun ön yargıları ve kültürel değerlerine bağlılıktan değil, bizzat göçmenin kendisinin modern gerekliliklere uygun biçimde hareket edememesinden de kaynaklanır. Göçmenlerin bu durumu, onları toplumsal ilişkiler ağındaki norm düzeninden dışarıya doğru itmiş, onları toplumun marjinal tabakası haline getirmiştir. Göçmenler artık agresif bir kendi başınalığın etkisi altına girmişler, kendilerini üst toplumdaki yerel bağların gerektirdiği sınırlamalar ve düzenlemelerden ayrı tutarak, izole bir yaşam sürmeyi tercih etmişlerdir (Park, 1929: 891).

Suriye iç savaşı sonrasında Türkiye’ye sığınan Suriyeliler ve Türkler arasında ortaya çıkan uyum sorunları da başta “işsizlik, kamu hizmetlerinin yükünün artması, kira artışları vs ekonomik kaynaklı olmak üzere, etnik, kültürel ve dinsel farklılıklar, sosyal haklardan mahrum kalma, mevcut önyargılar ve toplumsal ahlak yapısının değişmesi” gibi durumlardan da kaynaklanmaktadır. Uyum sorunu yalnızca tek taraflı değil, çift taraflıdır. Gerek Türk toplumundan kaynaklı “etno-merkezcilik”, “işsizlik kaygısı”, “ahlaki çöküntü” kaygısı ve “sosyal haklardan mahrumiyet” düşüncesi, gerekse “Suriyelilerin zorunluluktan kaynaklı göçleri”, “dil sorunları”, “kapalı komün şeklinde yaşama istekleri” ve “emek sömürüsüne maruz kaldıklarını düşünmeleri” gibi çoğaltılabilecek durumlar, uyum sorununun her iki toplumdan da

kaynaklandığını, orta noktada henüz buluşulamadığını göstermektedir. Bu çerçevede Suriyelilerin iç savaştan günümüze dek yaşamış olduğu uyum problemi, literatürdeki önemli entegrasyon kuramları bağlamında ele alınacaktır.

3.2.2.1. Sosyal Kimlik Kuramı

1970'lerin ortalarında Henri Tajfel ve John Turner tarafından geliştirilmiş olan “sosyal kimlik kuramı”, grup üyeliğini, grup süreçlerini ve gruplar arası ilişkileri ele alan bir sosyal psikoloji kuramıdır (Demirtaş, 2003: 124). Gordon Allport, sosyal psikolojiyi “bireylerin düşünce, duygu ve davranışlarının, diğerlerinin, gerçek ya da düşlenen varlığından nasıl etkilendiğini anlama ve açıklama girişi” olarak tanımlamakta ve bu kapsamlı tanım grup araştırmalarının sosyal psikolojideki yerini gözler önüne sermektedir. “Bir bireyin yalnızken ve grup içindeyken sergilediği davranışlar arasında köklü farklılıklar var mıdır? Yalnız bir insanın davranışları toplumsal mıdır? Bir grubun davranışları, bireyin davranışlarında değişimlere yol açar mı?” gibi sorulara yanıt ararken sosyolojinin ve psikolojinin toplumsal davranışa ilişkin açıklamaları arasındaki kuramsal birlik karşımıza çıkmaktadır (Demirtaş, 2003: 125).

Sosyal kimlik kuramı üzerine ilk sosyal psikolojik araştırmalar, kalabalık kitleler tarafından yapılan eylemler gibi büyük örneklemli toplu olaylar üzerine yürütülmüştür. Gustav LeBon'un Fransız Devrimi sırasındaki kalabalıktan yola çıkarak yaptığı çalışmalar “grup” konusuna ilişkin önemli çalışmalardandır. O'na göre bireylerin davranışları, grup içindeyken, içselleştirilmiş olan toplumsal kuralların yokluğunda kendini gösteren, ilkel bir düzeye gerileyen davranışlardır (Bilgin, 1995: 20).

Sosyal kimlik Henri Tajfel'e göre, bireyin benlik algısının, bir sosyal gruba ilişkin üyeliğinden ötürü bu gruba yüklediği bilgiden, değerden ve duygusal anlamlılıktan kaynaklanan parçasıdır (Tajfel, 1982: 2). Bu tanımdan yola çıkılabileceği üzere sosyal kimlik; bireyin, kendisi için duygusal anlam ifade eden ve değerli olan bir sosyal bir gruba üyeliği, yani aidiyet hissetmesidir.

Bu bağlamda, sosyal psikolojideki bireysel ağırlıklı, indirgemeci yaklaşıma ilk tepkilerden olan “sosyal kimlik yaklaşımı”nın temelleri atılmıştır. Gruplar arası algı ve davranışların açıklanmasında temel güdüsel ve bilişsel süreçlerinin önemini

atfeden kuram, birbiriyle yakından ilişkili olan beş temel kavram üzerine kuruludur. Bu kavramlar; sosyal kimlik, sosyal sınıflandırma, sosyal karşılaştırma, içgrup-kayırmacılığı ve sosyal yapıdır (Deaux, 1995: 281).

Sosyal kimlik kuramının temel varsayımlarını kısaca birkaç başlık altında toplamak mümkündür. Öncelikle bireyler, kendilerini bağlı oldukları sosyal grubu dikkate alarak tanımlamakta ve değerlendirmekte, bu bağlılığı esas alarak kendilerini sınıflandırmaktadırlar. Sosyal çevredeki diğer gruplar ise bireye, kendi grubunun konumunu değerlendirmesi için bir kıyaslama kriteri yaratmaktadır. Yani bağlılık gösterilen grubun konumu, benzeri diğer gruplarla yapılan sosyal karşılaştırmalar sonucunda (içgrup/ dışgrup karşılaştırması) belirlenmektedir (Demirtaş, 2003: 129-130)

Sosyal kimlik yaklaşımında bireyler olumlu bir sosyal kimlik edinmek ve öz benlik saygılarını yükseltmek için sosyal karşılaştırmayı gerçekleştirirken, bilinçli veya bilinçsiz şekilde kendi gruplarını kayırma ve diğer grupları küçümseme yönünde bir yanlılık göstermektedirler. Bu sürece “iç grup kayırmacılığı” adı verilmektedir (Doosje ve Ellemers,1997: 70).

Sosyal karşılaştırma sonucunda kimi zaman grubun konumu, diğer gruplara nazaran daha düşük çıkabilmektedir. Bu durum, sosyal kimliğe olumsuz anlam yüklenmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla bu doyumsuzluktan kurtulup olumlu bir sosyal kimlik oluşturmak için kişi farklı stratejiler geliştirebilir (Demirtaş, 2003:131).

Turner, sosyal kimlik yaklaşımında yeni bir soluk olarak ele alınan “kendini-sınıflandırma kuramı”nı geliştirmiştir. O’na göre, insanlar kendilerini de, diğerlerini olduğu gibi birçok boyutta sınıflandırabilirler. Ancak, bu sınıflandırma boyutlarının üç tanesi diğerlerinden daha önemlidir: İlki, en genel boyut olan “insanlık boyutu” (bireyin insan oluşuna yönelik kimliği), diğeri iç-grup/dış-grup boyutu (bireyin sosyal kimliği), sonuncusu ise bireyi diğer grup üyelerinden ayıran benliği, yani bireyin kişisel kimliğidir (Turner, 1982: 2’den aktaran Demirtaş, 2003: 131).

Bir birey, kişisel kimliğiyle hareket ettiğinde içinde bulunduğu toplumdan farklı bir dünyada yaşıyormuş gibi görünebilir ve kendisini toplumdan soyutlayabilir. Ancak, ne zaman sosyal kimliğini devreye sokarsa o zaman ilişkilerini, dil, din, ırk, cinsiyet gibi açılardan kendisi için önemli olan sosyal gruplar çerçevesinde tekrar düzenlemeye başlayacaktır (Demirtaş, 2003: 132). Sosyal kimliğe bürünen insanlar,

kendilerini olduğundan farklı göstererek aidiyet hissettiği grubun ya da toplumun davranışlarını ve değerlerini benimseyip uygularlar.

Sosyal sınıflandırma, insanların tek başlarına birer birey oldukları durumlarda değil, ancak bir toplumsal grubun üyesi olarak algılandıklarında ortaya çıkar. Bireyler, kendi oldukları için değil, cinsiyetine, yaşına veya etnik özelliklerine göre kategorize edilirler. İki ya da daha fazla birey bir grup olarak algılandığında, bu grup artık diğer gruplardan üstün görülmekte ve “farklı” olarak ele alınmaktadır (Bilgin, 1995: 21). İnsanlar, kategorize etme yoluyla dünyayı birçok farklı toplumsal gruba ayırmakta ve bu toplumsal gruplara ilişkin bilgi, inanç ve beklenti içeren bilişsel bir yapı geliştirmektedirler. Bu bilişsel yapıya da “kalıp yargı” adı verilir (Demirtaş, 2003: 133).

Kendi grubumuzdaki bireylerle aramızda, hukuka, barışa, ekonomik ilişkilere ve insani duygulara dayalı bir bağ oluşmuştur. “Ethnocentrism”, bireyin kendi grubunu merkeze koymasını ve diğer grupların kültürlerini merkeze koyduğu kültüre bağlı olarak değerlendirilmesini ifade etmektedir (Brewer ve Miller, 1996: 23). Bir diğer ifadeyle kişinin kendi kültürünü en üstün kültür görerek, başka toplumların değer ve normlarını kendi kültürünü merkeze koyarak yorumlaması, farklı kültürleri kısmen ya da tamamen reddetmesidir.

Tablo 4: Üyelerin İç ve Dış Gruba Etnik Merkezci Yaklaşımları

<i>Üyelerin iç-gruba (bize) yaklaşımları</i>	<i>Üyelerin dış-gruba (diğerlerine) yaklaşımları</i>
Kendilerini uzman ve kusursuz görmek	Diğerlerini ikinci sınıf, ahlaki değerleri zayıf ve yetersiz görmek
Kendi değerlerini tümüyle doğru ve evrensel bulmak	Diğerlerinin değerlerini reddetmek
Kendilerini güçlü görmek	Diğerlerini zayıf görmek
Diğer iç-grup üyeleriyle işbirlikçi ilişkiler kurmak	Dış-grupla işbirliğini reddetmek
Grup içindeki otoritelere boyun eğmek	Dış-gruptaki otoritelere karşı gelmek
Grup üyeliğini sürdürme yönündeki istekliliğini sergilemek	Dış-grup üyeliğini reddetmek
İç-grup üyelerine güven duymak	Dış-grup üyelerine güvenmemek
Diğer iç-grup üyelerine ilişkin olumlu tutumlar geliştirmek	Dış-grup üyelerine olumsuz duygularını ve nefretini sezdirmek
İç-grubun başarılarından kendine pay çıkarmak	Grup içindeki tatsızlıklardan ve iç-grubun başarısızlıklarından dış-grubu sorumlu tutmak

Kaynak: Demirtaş, 2003: 136.

Tablo 4.'e göre üyeler iç grupta kendilerini daha güçlü görmekte, diğer iç grup üyeleriyle işbirliği kurmakta, bu üyelere daha fazla güven duymakta ve kendi değerlerini daha doğru ve evrensel bulmaktadırlar. Aynı şekilde üyelerin dış gruba karşı yaklaşımları daha temkinlidir; dış gruptakilerin değerlerini reddetmek, onları zayıf ve yetersiz görmek, onlara güven duymamak ve otoritelerine karşı gelmek gibi durumlar söz konusu olabilir.

Sonuç olarak; bireyler, olumlu bir sosyal kimlik edinebilme gayesiyle kendi gruplarını, kendileriyle eşit düzeyde ya da kendilerinden biraz daha üstün olan bir gruba kıyaslayarak, dahil oldukları grupları üstün görme eğilimi göstermektedirler. Bu karşılaştırmada, grup-içi kayırma gerçekleştirilecek, iç-grup daha olumlu algılanacak, yani iç-gruba “olumlu ayırt edicilik” yüklenecektir. Böylelikle olumlu bir sosyal kimlik oluşacak, olumlu bir kendini değerlendirme gerçekleştirilecek ve benlik saygısı yükselecektir (Tajfel ve Forgas, 1981: 131).

Bir bireyin, göçmen olarak kendisini yabancı hissettiği bir toplumun diğer üyeleri ile kendisini ayırtması ve aidiyetlik hissi kurduğu kendi göçmen grubu ile özdeşlik kurması son derece doğal bir süreç halini alabilmektedir. Dikkat edileceği gibi SKT'nin temelinde, grup içi özelliklerin diğer grupların özelliklerine göre daha üstün görülmesi fikri yatmaktadır (Türker ve Yıldız, 2015: 10).

Suriyelilerin Türkiye'deki yaşam koşullarına ayak uydurması sürecinde sosyal kimlik teorisi çerçevesinde iç grup kayırmacılığının önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Suriyeliler özellikle Türkiye'ye ilk geldiği zamanlarda gerek ülkeye olan yabancılıkları, gerek Türklerin kendilerine olan bakış açıları, gerekse savaşın yaratmış olduğu psikolojik travma ve güvensizlik hissiyatı ile Türklerle iletişime geçmeye çekinmişler, daha çok kapalı komünler biçiminde kendi aileleri ve vatandaşları ile birlikte vakit geçirmeyi tercih etmişlerdir. Bu sebeple Suriyeliler, Türk toplumuna ve Türkiye'ye aidiyet hissetme ve geldikleri ülkenin değerlerini benimseme noktasında sorunlar yaşamışlar, kendi etnik yapısından olan kişilere karşı olumlu ayırt edicilik yükleyerek onların yanında kendilerini güvende hissetmişlerdir. Bu konuda Şanlıurfa'da Suriyelilerin kente sosyo-kültürel uyumunu ölçmek için yapılan bir araştırmada, “Şanlıurfa'da kimlerle vakit geçiriyorsunuz?” sorusuna, Suriyelilerin “% 58'i diğer Suriyelilerle”, “% 21'i ailesiyle” vakit geçirmekte olduğu cevabını vermiştir. Geri kalan % 20'lik kısım ise Urfalıları ve diğer milletlerden olan

bireyleri kapsamaktadır (Karasu, 2016: 1006). Kültürel ve sosyal davranış kalıplarındaki farklılıkların yanı sıra Suriyeliler, Urfalılar ile iletişime geçtiklerinde “kendilerinin Urfalılardan bir şey talep edecekleri algısıyla” karşılaştıklarını, bu durumun kendilerini üzdüğünü ifade etmişlerdir (Karasu, 2016: 1006).

Tajfel, bireylerin kendilerini, kendi sosyal gruplarının üyelik şartları altında tanımladıklarını ifade etmektedir. Bunun ötesinde sosyal gruplar, diğer gruplarla ilişkilerinde kendi standartlarını göz önünde bulundurlar. Bu yüzden gruplar arasındaki sosyal karşılaştırmalar (social comparison) sosyal kimliğin açıklanmasında önemlidir (Turner and Giles, 1984: 24). Sosyal karşılaşmalar ile ilgili olarak Tajfel birtakım karakteristik özellikler üzerinde durmaktadır. Bunlardan en önemlisi, bireylerin farklı sosyal kategorilerin üyesi olabilmeleri için en azından bir sosyal sınıflandırmaya (işçi-işveren vs) dâhil olmaları gerektiğidir (Turner and Giles, 1984: 37-38).

Sosyal kimlik teorisine göre, gruplar arası farklılığa vurgu yapılarak oluşturulan bir sosyal kimlik, grubun ayırt edici özelliklerinin farkındalığına bağlı olmakta ve grup üyelerinin paylaşılan bir sosyal kimliği sürdürme istekleri zaman zaman diğer gruplarla çatışmalara zemin hazırlayabilmektedir (Türker ve Yıldız, 2015: 10). Sınırlı kaynakların olduğu bir çevrede, farklı gruplar bu kaynaklar için rekabet içerisine girebilmekte ve bu durum gruplar arasında ön yargıların oluşmasına neden olabilmektedir. Örneğin, yerel halka mensup bireyler, göçmenleri iş gücü piyasasında kendilerine rakip olarak görebilmekte ve onlar olmasaydı kendilerinin bu işlerde çalışacaklarını düşünerek, olumsuz önyargılar geliştirebilmektedir (Türker ve Yıldız, 2015: 10).

Suriyeliler açısından durumu ele almak gerekirse özellikle alt gelir grubundaki Türkler, ucuz işgücü ve sigortasız olarak çalışan Suriyeli işçileri kendilerine rakip olarak görebilmekte, kendi çalışabilecekleri iş sahalarında Suriyelilerin çalıştıklarını görüp onlara karşı ön yargı oluşturabilmektedirler. Bu önyargılar ve olumsuz algılar, zamanla çatışmalara zemin hazırlayabilmektedir. Murat Erdoğan’ın Suriyeliler üzerinde yaptığı bir araştırmaya göre yapılan ankette “Suriyelilerin Türkiye’deki yerel halkın işlerini ellerinden aldığını düşünenlerin oranı % 56’ya yakındır”. “Bölgesel dağılıma bakıldığında ise bu şekilde düşünenlerin

yaklaşık % 69'u yalnızca Adana, Gaziantep, Hatay, Mardin ve Şanlıurfa illerinde yaşamaktadır" (Erdoğan, 2015: 130).

3.2.2.2. Berry'nin Uyum Teorisi (Kültürlenme)

John Berry'e göre uyum olgusu; toplumda yaşayan bireylerin, kendi özgün kimliklerini ve özelliklerini koruyup bunları sürdürebilmelerinin yanı sıra, içinde bulunduğu toplumun yapısına da ayak uydurarak uyumlu bir iletişim stratejisi izlemeleridir (Berry, 1997).

Uyum olgusu, bireyin hem kendi azınlık grubuna hem de içine dâhil olduğu daha geniş topluma karşı gösterdiği olumlu tutum ve network ile gelişmekte, uyum sürecinde göçmenlere destek sağlayan sosyal ve kültürel ağların varlığı ile güçlenmektedir (Türker ve Yıldız, 2015: 7).

Sosyo-psikolojik açıdan uyum olgusu, bireyin bir göçmen olarak "ben" duygusunu yitirmeden yeni dahil olduğu toplumun bir parçası olarak "biz" duygusunu da sağlıklı bir şekilde yaşadığı ve hissedebildiği durumlarda ortaya çıkmaktadır (Türker ve Yıldız, 2015: 9).

Berry'nin uyum teorisinde kültürlenme kavramına ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Kültürlenme, farklı kültürlere sahip grupların orijinal kültür kalıpları ile temasa girmesi ve bu kültür kalıpları içerisinde değişim yaşamalarıdır. İlk başlarda kültürlenmenin bireyin kültüründe değişiklik meydana getirdiği görülürken, sonraki süreçte bireyin psikolojisinde de değişim yarattığına rastlanmıştır (Berry, 1997: 7).

Farklı kültürlerin bir araya gelmesi sonucunda bireyler, gruplar ve topluluklar birbirlerinin kültürlerinden etkilenirler. Kültürlenme; iki veya daha çok kültür arasındaki karşılıklı etkileşime dayalı olarak çıkan durumdur. En az iki kültürün birbiriyle etkileşim içine girmesini ve bu etkileşim sonucunda yaşanan psikolojik değişiklikleri kapsamaktadır (Şeker, 2006: 3-4). Bilgin'e göre de kültürlenme kavramı, belirli bir kültüre dahil olan bireylerin farklı bir kültürden bireylerle etkileşime girdikten sonraki süreçte yaşadıkları kültürel ve psikolojik anlamdaki değişimlerdir (Bilgin, 2003).

Uyum teorisi bağlamında 4 farklı "kültürlenme stratejisi"nden bahsedebiliriz. Dominant olmayan gruplar kendi kültürel kimliklerini korumak istemezse ve

yaşadığı toplumun kültürüne entegre olup günlük etkileşimlerini farklı bir kültürle sürdürmek isterse bu “asimilasyon”dur. Asimilasyon, bireylerin kendi istek ve iradeleriyle yeni bir kültüre uyum sağlama durumlarıdır. Asimilasyonun tam tersine dominant olmayan gruplar kendi öz kimliklerini koruyup farklı bir kültüre entegre olmak istemezse, yani kendi kültüründen başka bir kültürün içine girmeyi kabul etmezse bu “ayrılma”dır. Bu durumda azınlık gruplar farklı bir kültürü tamamen reddederek çoğunluktan izole bir şekilde yaşamayı tercih ederler. Bireyler hem kendi öz kültürünü ve kimliğini koruyup hem de başka kültürlerle entegre olmak isterse, yani her iki kültüre de arasında dengeli bir uyum süreci yakalarsa bu “entegrasyon”dur. Entegrasyon, kendi etnik kimliğini sürdürmekle beraber, eş zamanlı olarak hakim kültürün bakış açılarını kazanma kapasitesini gösterir. Son olarak azınlık gruplar ne kendi kültürünü ve kimliğini korumaya meyilli ne de başka bir kültür ile entegre olamazsa, yani kendilerine özgü bambaşka bir kültür yaratırsa, bu da “marjinalleşme”dir (Berry, 1997: 9).

Yukarıda vurgulanan kültürlenme stratejileri azınlık gruplarının kendi tercih ve iradeleriyle vuku bulan durumlardır, bu stratejiler dominant gruplar tarafından force edilirse şekil değiştirmektedir. Örneğin; asimilasyon dominant grup tarafından dayatılırsa ve uygulamaya konulursa bu durum “eritme potası (melting pot)” adını almaktadır. Azınlık grup tarafından tercih edilen “ayrılma” kavramı, dominant grup tarafından force edilirse “ayrımcılık” olarak adlandırılmaktadır. “Marjinalleşme”, dominant grup tarafından zorlanırsa “dışlanma” adını almakta, “entegrasyon”, ise dominant grup tarafından tüm kültürel farklılıklar kabul edilir ve tüm etnokültürel gruplar içine alınırsa “çokkültürlülüğe (multiculturalism)” dönüşmektedir (Berry, 2011:7).

İçine dahil olunan yeni toplumla kültürel ilişkilerin kurulmasında göçmenlerin gönüllü olması, kültürlenme deneyimini kolaylaştıran ve olumlulaştıran bir hal almaktadır. Genelleme yapmak doğru olmasa da etnik kültürel gruplar, yeni kültürlere uyum sağlama noktasında gönüllü olduğundan ve çoğunlukla üyeleri kültürlenme bölgesinde yetiştikleri için daha az uyum problem yaşamaktadırlar (Şeker, 2006: 6). Göçmenler ve etnik kültürel gruplar; yeni yerleştikleri yerdeki diğer kültürel grupla ile etkileşime açıkken, yerliler ve mülteciler farklı kültürlerle kaynaşma noktasında bazı problemler yaşayabilirler. Kültürlenme süreci bazı gruplar

için bir gönüllü olarak aldıkları göç kararı sonucu yaşanırken, bu durum mülteci grupları için zorunluluk halini aldığından bazı zorlukları beraberinde getirmektedir (Şeker, 2006: 5). Bu zorunluluk, mülteci grupların kültürlenme sürecinde daha çok psikolojik ve kültürel zorluklarla karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır.

Uyum stratejileri bağlamında Suriyelilerin Türkiye’deki uyum süreçlerini “ayrılma”, “ayrımcılık” ve “entegrasyon” arasında bir yerlere koymak uygun olacaktır. Suriyelilerin ülkeye entegre olmaları bir hayli zaman almış ve halen de almaya devam etmektedir. Savaştan kaçarak ülkelerini terk eden Suriyelilerin büyük çoğunluğu başlarda “geçici misafirlik” düşüncesi ile gelmişler, ülkelerindeki iç savaş bittikten sonra geri dönüş yapabilecekleri ümidiyle Türkiye’deki şartlara kalıcı olarak uyum sağlama gayreti göstermemişler ve Türk kültürünü/yaşam tarzını yeterince içselleştirmemişlerdir. Bunun yanı sıra Berry’nin ifade ettiği gibi gönüllü bir göç durumundan ziyade zorunlu olarak Türkiye’ye gelen Suriyeliler için Türkiye’yi kabullenme ve Türk halkı ile entegre olma süreci ağırdan alınmış, Suriyeliler çoğunlukla kendi ülkesinden gelen Suriyeliler ile iletişim kurmak yoluna gitmişlerdir. Yabancı bir toplumla iletişime kapalılığın sebepleri olarak; Suriye’deki rejimden kalan güvensizlik durumu, dil bilmemek, mikro-milliyetçilik ve yeri geldiğinde Türk halkının da “biz” mensubu olarak kendini Suriyelilerden farklı tutup onlara karşı geliştirdiği “sosyal dışlama” anlayışı gibi faktörler de etkili olmuştur. Fakat zaman ilerledikçe Suriyelilerin topluma entegre olmaya başladıkları görülmüş, iletişime daha açık hale gelerek toplum içinde kendilerine yer ve statü edinmeye başlamışlardır. Bu entegrasyon durumu, hem Suriyelilerin günlük hayattaki zaruri ihtiyaçlarını giderebilmek adına topluma uyum sağlama mecburiyetlerinden kaynaklanmış, hem de Türk toplumunun ve Türkiye Devleti’nin Suriyelilere karşı ılımlı, kapsayıcı ve bütünleştirici yaklaşımlarından ileri gelmiştir.

“Ayrılma stratejisi” bağlamında Suriyelilerin durumu analiz edildiğinde, bu kişiler daha çok kendi milletinden olanlarla iletişim kurarak kapalı komünler oluşturmuşlar, dışarıya pek açılmak istememişlerdir. Bu kapalılığı ilk başlarda Türklerle konuştukları zaman Türklerden bir şey talep edecekleri algısı, Türkçe bilmemekten kaynaklı olarak günlük hayatta yaşadıkları sıkıntıları anlatamayacaklarından çekinme, bazı kültürel farklılıklardan ötürü kendilerini marjinal hissetme duygusu gibi faktörler tetiklemiştir. Zaman içerisinde düşük gelirli

işlerde sigortasız olarak çalıştırılan Suriyelilere karşı Türk işverenlerin uyguladığı emek sömürüsü, Suriyelilerin oturma ve çalışma izni alamamaları, kira giderlerinin yüksek olması ve Türklerle yaşanan çatışma durumu, Suriyelileri ayrılma stratejisine ve Türklerden uzak bir şekilde kendi yaşam alanlarını oluşturma noktasına getirmiştir. Örnek olarak; Şanlıurfa’da Suriyeliler ile yapılan bir mülakatta Suriyeli vatandaşlar neden kendilerini ayırdıklarını şöyle ifade etmişlerdir:

“Yaz boyunca Urfa’da fırında çalıştım, paramı vermediler, itiraz edince tartakladılar, Suriyeli olduğum için kötü sözlere de maruz kaldım” (Suriyeli erkek, 24) (Karasu, 2016: 1004).

“Bizi Manisa’ya götürdüler. Orada çalıştık, dönüşte bizi oraya götüren adam paraları bize vermeden kaçtı, gitti. Dönüşte jandarma bizi buldu, Urfa’ya geri getirdi” (Suriyeli erkek, 38) (Karasu, 2016: 1004).

Yine Konya’da yapılan bir araştırmada birkaç Suriyeli işçi kendi emeklerinin sömürüldüğünü ve Türk işçilerle aralarında ayrımcılık yapıldığını ifade etmişlerdir:

“Bazı patronlar çalışanın parasını vermiyorlar. Örneğin, kardeşimin patronu kardeşimin 750 TL’sini vermedi ama kardeşim hiçbir şey söylemedi. Sadece “hakkımı helal etmiyorum” demekten başka elinden bir şey gelmedi. Sonuçta burada misafiriz” (Halepli kadın, 40) (Koyuncu, 2014: 80).

“En çok iş konusunda muzdaripiz. Paramızı zamanında alamıyoruz, hep geciktiriyorlar. Zaten diğerlerinden az maaş alıyoruz ona lafımız yok fakat hakkımızı istediğimizde “zaten kaçaksınız, hukuki statünüz yok, işten çıkarınız sizi” diye tehdit ediliyor. Bu durumda nereye başvuracağımızı da bilemiyoruz, elimiz kolumuz bağlanıyor” (Halepli erkek, 34) (Koyuncu, 2014: 81).

Türkiye Mülteci Konseyi’nin raporuna göre Adana’da çadırlarda kalan mevsimlik tarım işçiliği yapan Suriyeliler düşük ücrete çalıştırılmakta ve çoğu zaman kendilerini işe götüren aracılar ücretlerini vermemektedir. Üstelik Suriyeliler, çadırlarda kaldıkları halde çadır kurdukları arazi için toprak sahibine para ödemek zorunda kalmaktadırlar (Türkiye Mülteci Konseyi, 2017: 10).

Bunun yanı sıra dil sorunu Suriyeliler açısından önemli bir uyum sorunu olarak görülmektedir. Gündelik hayatta sosyalleşmek ve içinde bulunulan toplumla iyi ilişkiler kurabilmek için Türkçe bilmenin şart olduğunu düşünen Suriyeliler, dil bilmedikleri için komşuluk ilişkilerinde sıkıntı yaşamaktadırlar. Birçok Suriyeli, Türkiye'ye birlikte geldikleri aileleri, arkadaşları ve akrabaları ile konuşmakta veya sosyal medya hesapları üzerinden Suriye'deki yakınları ile iletişime geçmektedirler. Yalnızca sosyal ilişkilerde değil, ihtiyaç duyulan kurum ve kuruluşlarda da dil konusu problem teşkil etmektedir. Başta hastaneler olmak üzere Suriyelilerin yoğun olarak müracaat ettiği kurumlarda tercüman bulunmaması, Suriyelilerin sorunlarını yetkililere anlatamamalarına, dolayısıyla ihtiyaçlarına yeterince çözüm bulamamalarına sebep olmaktadır (Koyuncu, 2014: 103). Bu gibi sebepler, Suriyelilerin kendilerini Türklerden ayırmalarına (separation) ve toplumsal uyum / entegrasyon sürecine çok sık dahil olmamalarına mahal vermiş, Suriyelilerin kendi içlerinde kapalı bir toplum yapısı oluşturarak izole şekilde yaşamalarına sebep olmuştur.

“Ayrıştırma stratejisi” özelinde ise dominant grup olan Türklerin, azınlık grup olan Suriyelilere karşı gelişen olumsuz bakış açıları ekseninde bir muhakeme yapılabilir. Yapılan bir araştırmada Suriyelilerin daha çok aynı dinden oldukları için ülkeye kabul edildikleri fakat kültürel olarak arada farklılıklar olduğu ve toplumsal uyum sürecinin sanıldığı kadar kolay olmadığı vurgulanmıştır (Koyuncu, 2014:131 ve Erdoğan, 2015:127). Murat Erdoğan tarafından 18 ildeki Türk yerel halk üzerinde “Birlikte Yaşam ve Komşuluk” algısını ölçmeye yönelik yapılan anket çalışmasında, “Suriyeliler ile aynı olduğumuzu düşünmüyorum” cevabını verenlerin oranı % 70'in üzerindedir (Erdoğan, 2015: 139). Bu cevap ile Türklerin Suriyeliler ile entegre olmaya ve birlikte yaşama kültürü geliştirmeye yeterince hazır olmadıkları anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra aynı araştırmada Türklerin % 50'sinden fazlası “Suriyelilerin toplumsal ahlak ve huzuru kaçırdığını” (Erdoğan, 2015: 133), “işlerini ellerinden aldıklarını” ve “yeterince güvenmedikleri için ailelerine ve kendilerine zarar vereceklerini” (Erdoğan, 2015: 130) düşünmektedirler.

Ayrıştırma stratejisi bağlamında istihdam ve işgücü konusunda Suriyelilerin bulundukları konum, Türkler arasında huzursuzluk yaratabilmektedir. Suriyelilerin ucuz işgücü olarak Türklerin yerine çalıştırılmaları, bazı kesimlerce işsizliğin bir

sebebi olarak görülmekte, işsiz kalan Türklerin de Suriyelilere karşı nefret söylemleri geliştirerek onları aralarına almamalarına, hatta ülkelerine geri dönmeleri için baskı yapmalarına zemin hazırlamaktadır. Örneğin; Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin (ORSAM) 2014 yılının ortalarında yapmış olduğu araştırmaya göre, Suriyelilerin gelmesiyle birlikte işçi fiyatlarında 5 kata kadar azalma meydana gelmiş, dolayısıyla işverenler özellikle kol gücü gerektiren işlerde Suriyelileri çalıştırmayı tercih etmişler, bu durum Türk işçiler arasında işsizlik sorunu yaratmıştır (ORSAM, 2014: 16). Hâlihazırda işsizlik sorununun epey yüksek olduğu ülkenin popülasyonuna bir de Suriyelilerin eklenmesi, iş bulamayan Türklerin gündelik yaşamlarını idame ettirebilmek için çok ucuza ve sigortasız çalışmaya razı olan Suriyelilere karşı ayrımcı bir bakış açısıyla bakmalarına sebebiyet vermiştir.

Dominant grup, azınlık grubun seçimlerini kısıtlarsa ve baskın çıkarsa, kültürlenme dominant grubun çıkarlarına göre şekillenmektedir. Entegrasyon, yalnızca azınlık grubun seçimiyle değil, dominant grubun kültürel çeşitliliğe karşı açıklığı ve kapsayıcılığı ile de gerçekleşmektedir. Farklı grupların kültürel anlamda birbirlerinin haklarına saygı duymaları, entegrasyon sürecinde önemlidir (Berry, 2011: 6).

Berry, entegrasyonu psikolojik ve kültürel seviye olarak sınıflandırmıştır. Psikolojik seviye üçe ayrılmaktadır: Bunlardan ilki olan “süreç”, bireylerin günlük algılama, öğrenme ve sınıflandırma gibi deneyimleriyle uğraşmalarının temel yollarını oluşturan psikolojik özelliklerdir. Süreç öğrenme ve hafıza olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Öğrenmede bireyler; dil, norm, değer, yetenek gibi olguları içeren bir toplumun temel özelliklerini kazanma kapasitesine sahiptir. Hafızada ise her iki kültürel toplumda da ayrı ayrı öğrenilen özellikleri korumak önemlidir (Berry, 2011: 14). Entegrasyon, bireylerde maksimum öğrenmeyi ve hafızayı, önceden kurulmuş yaşam biçimlerini minimum şekilde unutmalarını içerir.

İkincisi, “yetkinlikler”dir. Bu özellik; yetenekler, tutumlar ve değerlerle tecrübe edilerek gelişir. Bireyin kendi grubuna ve diğer gruplara yönelik tutumları, her iki gruba ait kimlikler ve her iki grubun değerleri bulunur. Entegrasyon, her iki grubun da değerlerinin tanınmasını ve kabul edilmesini içermektedir. Bilişsel yeterlilikler, günlük faaliyetlerin nasıl yürütüleceği ve ihtiyaçların nasıl karşılanacağı ile ilgili kültürel bilgiyi ifade etmektedir. Bunlar oldukça sıradan yeteneklerden (telefon ve

ulaşım sisteminin nasıl kullanılacağını bilmek) daha karmaşık bilgi setlerine (vergileendirme yasaları, nefret söylemi vs) değişebilir. (Berry, 2011: 15)

Üçüncü özellik olan “performans” ise, projelerin yürütülmesi, siyasi eylemde bulunulması gibi davranışları ifade eder. Örneğin, tüm göçmenler yeni girdikleri toplumun dilini öğrenmek için bir süreçten geçerler. Dilde yeterlilik kazanmak; resmi eğitim veya sosyal iletişim gibi birçok faktöre bağlıdır. Asıl performans ise sadece yeterliliğe bağlı değildir, aynı zamanda o dilin pratik yapılmasına bağlıdır (iş yerinde veya etno-kültürel toplumda konuşmak vs) (Berry, 2011: 14).

Kültürel seviye ise çokkültürlülük adı altında anılmaktadır. Buna göre tüm kurucu kültürel topluluklar tarafından kültürel çeşitlilik kabul edilmelidir. Ayrıca büyük toplumlardaki gruplar tarafından her azınlığın eşit bir şekilde katılımı teşvik edilmelidir. Tüm grupların kültürel açıdan eşit bir eğitim, çalışma, sağlık ve adalet hakkı vardır (Berry, 2011: 16).

Bu çerçevede entegrasyon sürecinin, her ne kadar Türkler ve Suriyeliler açısından tam anlamıyla tatmin edici olmasa da göçün ilk zamanlarına göre daha iyi bir düzeye geldiğini söylemek yanlış olmaz. Suriyelilerin toplumun ekonomik ve ahlaki yapısını bozduğunu ve güvenlik zaafı yarattıklarını iddia eden Türkler olduğu kadar, bu kişilere yardım etmenin insani bir gereklilik olduğunu, din, mezhep, etnisite ayrımı yapmadan savaşta maddi-manevi birçok şeyini kaybeden insanlara el uzatmanın Türk insanına yakışan bir davranış olduğunu, hatta Suriyelilerin çalışma hayatına hız kazandırdıklarını düşünüp onlara çalışma izni verilmesi gerektiğini savunanlar da vardır. Keza artık Suriyeli vatandaşlardan en az 6 ay “geçici koruma” altında olanlara hükümet tarafından % 10’luk kontenjanı geçmemek şartıyla çalışma izni verilmektedir (Hürriyet, 2016).

2017 yılında Marmara Belediyeler Birliği şehir Politikaları Merkezi tarafından yapılan bir araştırmada İstanbul İlçe Belediyesi yetkililerinin toplumsal kabul ve çatışmalar konusundaki izlenimleri hakkındaki düşünceleri sorulduğunda, yerel halk nezdinde bazı kaygıların var olmasına rağmen, bu kaygı ve endişelerin çatışmaya dönüşmediği; hem yerel halkın hem de Suriyelilerin bu konuda ılımlı ve sağduyulu oldukları ifade edilmiştir (Erdoğan, 2017: 111). Uyum çalışmalarının başta dil eğitimi olmak üzere kültürel ve mesleki eğitimler ile desteklenmesi gerektiğini savunan İstanbul ilçe belediyeleri yetkilileri, Suriyelilerin yalnızca maddi

yardımlara bağılı hale gelen tüketiciler olarak değıl, üretim piyasasına entegre edilen bireyler olarak desteklenmeleri gerektiğine vurgu yapmışlardır. Bir çok yetkiliye göre ise Suriyeliler çoktan entegre olmuşlar, istihdam alanlarında çalışmakta, okullarda eğitim görmekte ve Türklerle iç içe yaşayarak arkadaşlık kurmaktadır (Erdoğan, 2017: 93).

Entegrasyonun sağlanmasında yalnızca yerel halk değıl, hükümet, AFAD gibi T.C. İçişleri Bakanlığı'na bağılı kurumlar, belediyeler ve TÜRK KIZILAY gibi sivil toplum örgütleri de aktif rol almaktadır. Türkiye'de sayıları 60 civarında olan toplum merkezleri, mülteci sorunlarıyla ilgilenmekte ve uyum merkezli çalışmalar yapmaktadır. Örneğın, İstanbul'un çeşitli ilçelerinde kurulan "Çok Amaçlı Toplum Merkezlerinde" dil, eğitim, sağılık, çalışma hayatı gibi alanlarda açılan programların yanı sıra, meslek ve hobi kursları, bilgisayar kursları gibi pek çok kurs açılmaktadır. Bu merkezlere özellikle toplumsal hayatta aktif rol almak isteyen kadınlar büyük ilgi göstermekte, çocukları ile birlikte pek çok etkinliğe katılmaktadır (Erdoğan, 2017: 95). Ayrıca AFAD barınma merkezlerinde yabancı dil, bilgisayar, halı dokuma gibi çeşitli sertifika programlarına 225 bin Suriyeli katılmıştır. Yine AFAD barınma merkezlerinde 80 bin 742 çocuk eğitime kazandırılmış, Milli Eğitim Bakanlığı iş birliğiyle hazırlanan projeler kapsamında 508 bin 846 çocuk sokaklardan alınarak anaokulundan lise son sınıfa kadar eğitimine devam etmesi için okula başlatılmıştır (AFAD Raporu, 2017a).

Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Gaziantep'te ise belediye tarafından açılan Türkçe kurslarında ustasından mühendisine birçok kişi dil öğrenerek sistemin içine ve çalışma hayatına girmeye başlamıştır. Türkçe kurslarından, meslek edindirme kurslarına ve sığınma evlerine kadar pek çok çalışmaya Suriyeliler de entegre edilmiş, eğitime büyük önem verilerek Türkiye ortalamasından iki kat daha fazla çocuk okul hayatına kazandırılmıştır (Kozanoğlu, 2017). Eğitim konusunda bir başka destek ise Türkiye'deki üniversitelerde okuyan Suriyeli öğrencilere verilen burslardır. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türkiye'deki devlet üniversitelerinde lisans eğitimi gören "geçici koruma" kapsamındaki Suriyeli öğrencilere "1200 TL Destek Bursu" vermektedir (YTB, 2015). Bunun yanı sıra yatay geçişin dışında Suriyeli öğrenciler "özel öğrencilik" statüsü ile YÖK tarafından belirlenen Türkiye'deki 7 üniversitede ders alabilmekte, bu üniversitelere giriş için

bazı kriterler şart koşulmakla birlikte herhangi bir sınava girmeleri gerekmemektedir (Mülteciler Derneği, 2019).

Entegrasyon teorisi bağlamında birçok göçmene vatandaşlık verilebilmekte, dolayısıyla bu göçmenler gerek kendi ülkeleriyle somut bir bağ oluşturmakta, gerekse vatandaşlığına geçtiği ülkenin kültürüne, gelenek, dil, örf ve adetlerine uyum sağlamaktadırlar. Örneğin Latin Amerikalılar iki toplumda da kök salmış durumdadırlar, hem Amerika'daki Meksikalılar, hem de Meksika'daki Meksikalılardır. İki ayrı dil ve iki ayrı kimliğe sahip olmakla birlikte, Amerikan vatandaşlarının faydalandığı sosyal ve ekonomik haklardan faydalanmaktadırlar (Huntington, 2004: 207). Ayrıca ABD'de ikamet eden çifte vatandaşlar hem ABD'de çalışabilmekte, hem de kendi ülkelerinde politikaya atılabilmektedirler, yani siyasal temsil hakları vardır. Bunun yanı sıra çifte vatandaş olanlar ABD'de de politikaya girebilmektedir.

Mart 2018 itibarıyla, Türk vatandaşlığını kazanan Suriyeliler 55 bin 583 kişidir. 0-18 yaş grubunda olan Suriyeliler 25 bine tekabül etmekte, bu kişiler anne ve babaları vatandaşlık alınca kendileri de vatandaşlığa alınmış sayılmaktadırlar (Özgönül, 2018). 2017 yılının son yarısında 7 bin Suriyeliye daha vatandaşlık yolu açılmıştır. Bunlar arasından da Geçici Eğitim Merkezleri'nde mültecilere eğitim veren öğretmenlere ve beyaz yakalı vasıflı Suriyelilere öncelik verilmektedir.

Başvurularını bulundukları illerdeki Göç İdaresi Müdürlükleri'ne yapan Suriyeliler öncelikle mülakatlara çağrılmış, mülakatın ardından ise Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) ve Emniyet tarafından yaklaşık 8 ay süren güvenlik soruşturması sürecinden sonra Suriyelilere vatandaşlık verilme aşaması tamamlanmıştır (Hürriyet, 2017).

Vatandaşlık sürecinde Suriyelilerin vatandaşlığa bakış açılarına vurgu yapılacak olursa, genel anlamda vatandaşlığa karşı olumlu bir algı ve talep söz konusudur. Birkaç yıl önce siyasi nedenlerle Suriye'den kaçıp Türkiye'ye gelen ve İzmir'deki Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği'nin başkanlığını yapan Muhammed Salih Ali, Suriye'ye geri dönüş şartlarının zorluğu ve Türkiye'deki koşulların rahatlığı gibi sebeplerin, Suriyelilerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını istemelerinde önemli kriterler olduğunu düşünmektedir (BBC Türkçe, 2016). Ayrıca Suriyelilerin vatandaşlıktan sonra sağlık, eğitim gibi hizmetlerden daha iyi

yararlanabilmelerini ve özgür iradeleri ile oy kullanma gibi siyasi haklara sahip olabilmelerini de önemli bir fırsat olarak görmektedir. Oy kullanma konusunda İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, 31 Mart'ta düzenlenecek yerel seçimlerde vatandaşlığa alınan 53 bin Suriyelinin oy kullanacağını ifade etmiştir (Sputnik Türkiye, 2019).

Suriyeli kadınlar ve çocuklara koruma sağlayabilmek ve uyum süreçlerini kolaylaştırmak için Uluslararası Kadın ve Sağlık Birliği (WAHA) tarafından İzmir Basmane'de kurulan Sosyal Sağlık ve Danışmanlık Merkezi'nde gönüllü olarak hizmet veren Wefa Muhammed ise, Suriye vatandaşlığının özellikle kadınların iş hayatına aktif olarak katılabilmeleri açısından önemli olduğunu düşünmekte, dolayısıyla yalnızca ev işlerini yapan veya eşlerinin geliriyle geçinen Suriyeli kadın algısının değişerek üretim hayatına katılan kadın algısının ağır basacağını ifade etmektedir (Öztürk, 2016).

Son olarak "MEKTEP" (Mültecilerin Eğitime Kazandırılması ve Toplumsal Entegrasyon Projesi) adı verilen proje çerçevesinde Suriyeli çocuklara ve velilere Türkçe öğretilmesi ve çok dilli ve çokkültürlü etkinliklere yer vermek amacı güdülmüştür. İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerine gelen projeye dair resmi yazıda, yakında vatandaşlığa geçirilmesi düşünülen ibaresinin de yer alması, yeni bir vatandaşlık sürecinin de başlayabileceği yorumunu getirmiştir (Bulut, 2018).

Suriyelilere vatandaşlık verilmesi, onların Türkiye ile somut bir bağ oluşturmalarını ve Türkiye'ye karşı aidiyet duygusu hissetmelerine sebebiyet verebilir. Devletin kendilerine ne kadar değer verdiğini gören Suriyeliler, sahiplenildiklerini daha iyi anlayarak kendilerini güvende hissedebilirler. Bu hissiyat sonucunda Türkiye'ye olan güvenleri artan, üstelik vatandaşlık verilmesiyle Türkiye'de artık kalıcı olacaklarını düşünen Suriyeliler, Türk kültürüne, diline ve sistemine uyum sağlamak için de yoğun bir çaba sarf edebilirler.

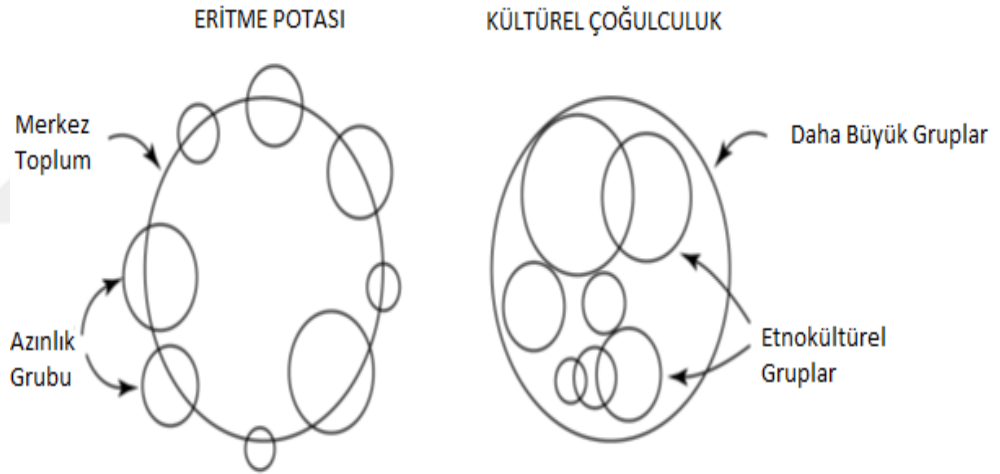
3.2.2.3. Çokkültürlülük (Kültürel Çoğulculuk)

Günümüz toplumlarının çoğu farklı kültürlerin bir arada yaşadığı heterojen alanlar haline gelmiştir. Bu alanlar içinde yalnızca tek bir kültürden bahsetmek yerine her bir farklı grubun kendi kültürünü yaşattığı ve diğer kültürlerle entegre

olduğu bir bütünlükten söz etmek daha doğrudur. Tek rengin hâkim renk olmadığı; aksine çok renkli bir yapının kent kimliğini oluşturduğu heterojen bir toplumsal yapı artık birçok demokratik ülkenin tercihi haline gelmiştir. Katılımcılık anlayışı, farklılıklara karşı hoşgörü, göçmenlerin uyumu, toplumlar ve gruplar arası diyalog kavramları 21. yüzyıl kentlerinin temel öğeleridir (Briggs, 2004: 311-332).

Berry'nin entegrasyon teorisi kapsamında farklı kültürlere ve kimliklere entegre olan toplumlarda “kültürel çoğulculuk (cultural pluralism)” görülmektedir. Bu anlayışa göre günümüzde tüm medeni toplumlar kültürel olarak çoğulcudur. Bu durum, dominant bir kültür yerine birden çok yeni değer ve gelenekleri ortaya çıkarmaktadır. Kültürel olarak çoğulcu yaşayan toplumlar, aynı zamanda siyasi ve sosyal çatı altında da birleşmektedirler (Berry, 2011: 2).

Şekil 5: Çokkültürlü Toplumlarda İki Kapalı Model

Kaynak: Berry, 2011:4.

Şekil 5.'e göre, kültürel çoğulculuk anlayışında milli bir üst sosyal çatı var olmakla birlikte, bu sosyal çatının altında ise birçok farklı büyük gruplar ve etno-kültürel gruplar olmakla birlikte, bu kültürlerin ihtiyaçları üst çatı tarafından karşılanmaktadır. Dominant gruplar, azınlık ve göçmen grupların hepsi bu çatı altında yer almaktadır. Güçlerine ve boyutlarına bakılmaksızın aynı çatı altında yaşayan her grup birbiriyle eşit haklara sahiptir. Bu anlayışta asimile olmak veya

diğer grubun içine absorbe olmak yoktur, her kültür kendi öz benliğini korumaktadır (Berry, 2011: 4).

Çokkültürlülük modeli, toplumsal uyum ve istikrar modelleri arasında çağdaş ve demokratik bir model olarak açığa çıkmaktadır. Literatürde “mozaik” veya son zamanlarda “salata kâsesi (salad bowl)” isimleriyle de betimlenen bu yeni modelde, karışımı oluşturan unsurlardan hiç birisi eriyerek diğerinin etkisi altına girmemektedir. Ortada yine bir karışım vardır; fakat bu karışım, her unsurun kendi öz niteliğini ve benliğini koruduğu farklı biçimde oluşan bir karışımdır (Vatandaş, 2001: 104). Çokkültürlülük stratejisinde birey, göç ettiği topluma ayak uydurarak daha geniş bir sosyal ağın parçası olmaya çalışırken, öte yandan kendi kültürel bütünlüğünü de sürdürerek öz kimliğini korumaktadır (Bilgin, 1994).

Çokkültürlülük, hem modern toplumun kültürel bakımdan türdeş özelliklere sahip olmadığını, hem de bu çeşitliliğin barış içinde bir bütün olarak yaşayabilmek için engel teşkil etmediğini ifade edebilir (Ensaroğlu, 2001: 86). Kısaca kültürel çoğulculuk yaklaşımının ana fikri, farklılıkların bir ülkeyi çatışma ve kaosa götürmeden farklı grupların uyum içerisinde diğerleriyle bir arada yaşayabileceği bir ülke yaratmaktır (Yalçın, 2002: 50).

Dünya genelinde örnek verecek olursak Kanada, farklılıklar arasında görülen sorunları çözmede bir model olarak “çokkültürlülük” politikalarını hayata geçirmiştir. Aynı zamanda Kanada, çokkültürlülük politikalarını yasal olarak uygulamayı kabul eden dünyadaki ilk ülke olmuştur. “Çokkültürlülük Yasası” ile Kanada, kendi toplumu içinde yaşayan her kökenden ve her kültürden insana yönelik olarak tam ve eşitlikçi paylaşım sunduğunu deklare etmektedir (Özensel, 2012: 57).

Bugün Kanada’nın bu birleştirici formülü, “çokkültürlü tek devlet” anlayışında sistematize ettiğini söyleyebiliriz. Kanada’yı çokkültürlülük konusunda popüler yapan bu özelliklere bakıldığında, bu ülke başta kendi kimliğini ve farklılığını koruyup sürdürmek isteyen her gruba izin verip destek olmaktadır. Hem kendi öz kültürlerini geliştirme hem de Kanada toplumunun bir parçası olma konusunda farklı gruplara yardım etmeyi misyon edinen Kanada, göçmenlere Kanada’daki farklı dilleri öğretmede yardımcı olmaktadır (Özensel, 2012: 57). Bu durum, Kanada’nın farklı öz kimliklerin korunmasına ve devamlılığına atfettiği

önemin yanı sıra, kendi dilinin ve kültürünün öğretilmesi için de politikalar geliştirildiğini göstermektedir.

Yine Kanada, her bireyi “eşitlik”, “katılım” ve “takdir etme” temelinde bütünleştiren bir politikayı uygulamaya çalışmaktadır. Burada vurgulanmaya çalışılan, eşitlik anlayışı çerçevesinde her bireye eşit şekilde yasal haklar tanınması, katılımcılık bağlamında bireylerin siyasal ve sosyal hayatta karar alma sürecine katılmasına izin verilmesi, takdir etme misyonu ile de bireylerin sahip oldukları anadil ve öz kültürlerinin takdir edilerek devamlılıklarının sağlanmasıdır (Özensel, 2012: 64).

Kanada’nın birçok şehrinde, “Gücümüz sahip olduğumuz farklılıklardır; 169 ülke, 500 etnik grup (Our strenght; Diversity, 169 countries, 500 ethnic gruops)” sloganı ile sık karşılaşılabılır (Özensel, 2012: 64). Örneğin Toronto’da 109 etnik dernek/topluluk bulunmakta ve 100’den fazla dil konuşulmaktadır (Doucet, 2004: 2). Yine Toronto’da yaşayan vatandaşların üçte birinden fazlası İngilizce dışında farklı bir dil konuşmaktadır (CERIS, 2001: 33).

Çokkültürlülük bağlamında Suriyelilerin durumu analiz edildiğinde, Türkiye’nin ilk başlardaki insani yardım ve açık kapı politikası gereği Suriyelilere yardım etmesi, her ne kadar geçici misafirlik düşüncesiyle de olsa farklı kültürleri aynı çatı altında bir araya getirmiş, zaman içerisinde çokkültürlü bir yapıyı oluşturarak Suriyelilerin de gündelik hayatın içine ve çalışma hayatına dahil olmalarına zemin hazırlamıştır. Erdoğan’ın Almanya’da Türklere hitaben yaptığı Köln konuşmasında asimilasyonun insanlık suçu olduğunu, Türklerin Alman toplumuna entegre olması fakat dillerini unutmaması ve özlerini kaybetmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu çerçevede Türkiye’ye gelen Suriyelilerin de kendi özlerini kaybetmeyecek şekilde Türkçe öğrenmesi, Türk toplumunun kültür yapısına, gelenek ve göreneklerine uyum sağlaması ve Türk hukuk kurallarına riayet etmesi, çokkültürlülük bağlamında önem teşkil etmektedir.

Çokkültürlülük bağlamında özellikle eğitim politikaları, Suriyelilerin suça yönelmemesi ve nitelikli personel olarak istihdam hayatına kazandırılması açısından önemlidir. Eğitimsiz bireylerin hırsızlık, gasp, fuhuş gibi suçlara meyilli olabileceği, kendi ülkelerinde ahlaki anlamda boşluk yaşayan Suriyelilerin Türk toplumunun da ahlaki yapısını bozabileceği konusunda bazı kesimler tarafından endişe

duyulmaktadır. Ayrıca toplumsal kabul ve entegrasyon kültürünün daha hızlı ve kararlılıkla sürdürülebilmesi için Suriyelilerin görüşlerine daha fazla yer verilmesi ve karar alma süreçlerine dahil edilmeleri gerekmektedir. Bu sebeple Türk Hükümeti tarafından uygulanan eğitim politikaları doğrultusunda Suriyeliler küçük yaşlardan itibaren okula kayıt ettirilmekte, üniversitelere alımlar ise özel öğrenci statüsünde sınavsız yapılmaktadır.

Çokkültürlü bir yapı oluşturma temeli olan eğitim politikalarının bir örneği olarak, Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HUGO) ve İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAM) ve işbirliğinde gerçekleştirilen ve 8 ay süren “Elite Dialogue: Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Akademisyen ve Üniversite Öğrencilerinin Durumu, Sorunları ve Beklentileri Araştırması-2017”, mülteciler içinde, “elit” olarak kabul edilen bir gruba özgü olarak hazırlanmıştır. Bu çerçevede hedef kitle, Türkiye’de sayılarının 600 civarında olduğu tahmin edilen doktora ve daha üstü akademik derece sahibi olan ve önemli bölümü Türkiye’ye gelmeden önce Suriye’de üniversitelerde öğretim elemanı olarak görev yapmış Suriyeli akademisyenler ve Mart 2017 itibarı ile Türk üniversitelerinde öğrenim gören 14 bin 747 üniversite öğrencisidir.

Çalışma çerçevesinde 120’den fazla Suriyeli akademisyen ile Gaziantep, İstanbul, Ankara ve Mardin’de dört farklı çalıştay gerçekleştirilmiştir, Türkiye’deki Üniversitelerde öğrenim gören Suriyeli 490 üniversite öğrencisi ile de anket çalışması yapılmıştır. Elde edilen verilere göre; Türkiye’de eğitim gören Suriyeli üniversite öğrencilerinin % 72’sinden fazlası, Türkiye’deki eğitim kalitesini “iyi” ve “çok iyi” olarak nitelemektedirler (İGAMDER, 2017). Bu durum Suriyelilerin Türkiye’deki eğitim koşullarına uyum sağladığını göstermektedir. Ayrıca Suriyelilerin Türklerle okul arkadaşı olmak ve aynı iş yerinde çalışmak istekleri, bunun yanında komşuluk arzusu üst sıralarda çıkmaktadır (İGAMDER, 2017). Bu durum da Suriyelilerin Türkler ile iyi ilişkiler kurduğunu ve Türklere uyum sağladığını göstermektedir.

Dil konusu da göçmenlerin sorun yaşadığı alanlardan birisidir. Çokkültürlülüğün esaslarından birisi de, azınlıkların hem kendi dillerini rahatça konuşmaları, hem de birlikte yaşadıkları çoğunluk grubun veya üst kimliğin dillerini öğrenebilmeleridir. Türkiye açısından duruma bakıldığında, burada yaşayan

Suriyeliler hem kendi dillerini konuşabilmekte, hem de başta AFAD ve Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından açılan dil kurslarında Türkçeyi öğrenmektedirler. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda ilkokuldan itibaren Türkçe müfredat kapsamında Suriyelilerin Türkçeyi öğrenmeleri gerekli görülmektedir. Suriyelilerin kendi anadillerini konuşabilmeleri ve kendi içlerinde rahat iletişim kurabilmeleri adına da, “Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi” kapsamında bazı okullarda yalnızca Türkçe değil, Arapça dersleri de verilmektedir (PICTES, 2019). Yine bazı devlet okullara Suriyeli öğretmenlerin atanması da, Suriyeli çocukların Arapçadan uzak kalmamalarını sağlamaktadır. Böylelikle hem kendi ana dilinden uzak kalmayan hem de bulunduğu üst kültüre uyum sağlamak adına o toplumun dilini öğrenen bir alt kültürün yaratılması amaçlanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLERE YÖNELİK
HUKUKİ DÜZENLEMELER VE UYUM ÇALIŞMALARI BAĞLAMINDA
AYDIN İLİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

20. yüzyılda uluslararası hukuk çerçevesinde mültecilere yönelik olarak düzenlenen mevzuatta mültecilerin hak ve özgürlüklerini koruyan ibarelere yer verilmiş, bu çerçevede mültecilerin ikinci sınıf bir muameleye ve ötekileştirmeye maruz kalmalarının önüne geçilerek “insani muamele” yapılması şart koşulmuştur. 1933 tarihli “Mültecilerin Uluslararası Statülerine Dair Konvansiyon”a göre sözleşmeye taraf olan devletler, kendi güvenliklerinin ve kamu düzenlerinin kötü etkilenebileceği gerekçeleri haricinde, zor kullanarak mültecilerin sınırdan girişlerine izin vereceklerini ve zorla baskı altına alarak onları sınır dışı etmeyeceklerini garanti etmişlerdir (SETA, 2015: 12).

II. Dünya Savaşı sonrasında ise savaştan zarar görenlerin de hak ve yükümlülüklerini korumayı amaçlayan 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 14. maddesinde “ilticaya başvurma hakkı” bir insani hak olarak tanımlanmıştır. Beyanname’nin 14. maddesine göre: “Herkes zulüm karşısında başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkına haizdir” şeklinde düzenlenmiştir (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948). 1933 tarihli Sözleşme ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin mültecilere yönelik bu düzenlemesinden sonra 1951 yılında iltica hukukuna ilişkin Cenevre’de özel sözleşme imzalanarak ilticaya başvurma hakkının kapsamının ve devletlere getirdiği yükümlülüklerin sınırlarını çizen bölgesel bir hukuk kaynağı kabul edilmiştir (Jaeger, 2001: 730).

Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı kitlesel ve münferit göçler karşısında yabancılara sığınma hakkı tanınmasının sebebi, ülkenin göçe ilişkin uluslararası sözleşmelere taraf olması ve ulusal mevzuatının da sığınma hakkını destekleyici yöndeki düzenlemeleridir. Bu sebeple özellikle Arap Baharı’ndan sonra Türkiye’ye sığınan Suriyelilerin hak ve yükümlülüklerinin kapsamının belirlenmesinde ve devletin Suriyelilere karşı sorumluluklarının belirlenmesinde ulusal ve uluslararası mevzuatların önemli bir rolü vardır.

Suriye’den gelen bu kitlesel akışın ardından Nisan 2012’de Başbakanlık tarafından yayınlanan genelgede Suriyelilerin resmi olarak “geçici koruma” statüsünde olduğu, “sığınmacı” olarak kabul edildikleri, “açık kapı politikası” doğrultusunda bu kişilerin sınırdan giriş ve çıkışlarına izin verileceği, her türlü insani ihtiyaçlarının karşılanıp güvenliklerinin sağlanacağı belirtilmiştir (Karacan, 2016).

Türkiye’nin 1961 yılında taraf olduğu “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Tarihli Cenevre Konvansiyonu”nda yapılan bu tanıma göre; “1 Ocak 1951 Tarihinden önce Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkından, dininden, vatandaşlığından, siyasi görüşlerinden veya belirli bir gruba ait olmasından dolayı zulme uğrayacağından haklı olarak korktuğu için bulunduğu ülkeyi terk eden yabancı mültecidir”. Cenevre Konvansiyonunda özellikle II. Dünya Savaşı döneminde Nazi Almanyası ve Faşist İtalya rejiminin zulmünden kaçan, zulme uğramış ya da uğramaktan korkan kişileri esas alan bir mülteci tanımlaması yapılmıştır (Cihangir, 2015). Bu çerçevede yabancıların ve mültecilerin haklarını korumak adına Türk kanunları da bazı düzenlemeler getirmiştir. “6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” ile özellikle Suriyelilerin sayılarının artmasıyla yürürlüğe konulan “Geçici Koruma Yönetmeliği” Suriyelilerin haklarını garanti altına almak adına yapılan iki önemli hukuki düzenlemedir.

4.1. 6458 SAYILI YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA KANUNU

Türkiye’de 2013 tarihinde yürürlüğe giren “6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, yabancıların haklarını düzenlemek adına hazırlanan kapsamlı bir kanundur. Öncelikle 6458 Sayılı Kanun’un 61. maddesi uyarınca Cenevre Konvansiyonu’na paralel bir düzenleme kabul edilmiş ve mülteci statüsü hususunda coğrafya kriterinin benimsenmesi kararı sürdürülmüştür. Kanunda mültecilik statüsünün tanınacağı durumlar belirlenmiştir. Bu tanıma göre Türkiye, Avrupa dışından gelenleri mülteci olarak kabul etmemektedir.

6458 sayılı Kanun yürürlüğe girmeden önce “mülteci” ve “sığınmacı” tanımlarıyla belirlenen yabancı statüleri bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra farklı statüler altında düzenlenmiştir. 6458 sayılı Kanun’un 3. kısmında “Uluslararası Koruma” başlığıyla oluşturulan düzenlemede “mülteci”, “şartlı mülteci” ve “ikincil koruma” adı altında yabancılar açısından üç farklı hukuki statü belirlenmiştir.

Bunlara ek olarak “geçici koruma” statüsü eklenmiş, Suriyelilerin şu an içinde bulunduğu durum bu statü ile tanımlanmıştır.

4.1.1. Mülteci, Şartlı Mülteci ve İkincil Koruma Statüsü

Cenevre’de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanan “Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme” gereği Türkiye, Suriye’deki iç savaştan kaçan Suriyelilere “mülteci” statüsü değil, “geçici koruma” statüsü vermiştir (ANKASAM, 2016). Türkiye’nin taraf olduğu 1951 Tarihli Cenevre Konvansiyonu ve 6458 sayılı Kanun’un 61. maddesi uyarınca “coğrafya kriteri” nedeniyle Suriyelileri “mülteci” olarak tanımlamak mümkün değildir.

6458 sayılı Kanun’un 62. maddesinde ise mülteci statüsüne sahip olmayı gerektiren şartlar aynı şekilde korunmuş, coğrafi kriter esas alınarak Avrupa dışındaki ülkelerden gelip uluslararası koruma talep edenler için “şartlı mülteci” statüsü tanımlanmıştır. Güvenli bir üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar şartlı mülteci statüsü tanınan kişiler, Türkiye’de yaşama hakkına sahiptirler. Bu hak aynı zamanda “geri çevirmeme (non-refoulement)” ilkesinin de bir sonucudur.

6458 sayılı Kanun’un 63. maddesi ile yaratılan “ikincil koruma statüsü”, mülteci veya şartlı mülteci şartları taşımayan ancak ülkesine geri gönderildiği takdirde ölüm cezasına çarptırılacak, işkenceye, insanlık dışı muameleye veya onur kırıcı davranışa maruz kalacak, silahlı çatışma veya şiddet hareketleri durumlarında zarara uğrayacak yabancı ve vatansız kişilere verilmektedir. Bu statünün verilmesindeki diğer şart ise; bu vatansız kişilerin menşe veya ikamet ettiği ülkenin korumasından faydalanmak ve oraya dönmek istememesidir.

4.1.2. Suriyelilerin Yasal Statüsü: Geçici Koruma

2010 yılının Aralık ayında Tunus’ta başlayan ve domino etkisiyle Suriye’ye sirayet eden Arap Baharı’ndan bu yana binlerce kişi savaşın yarattığı kaos ortamından olumsuz etkilenmiştir. Suriye’de yaşanan krizin giderek kontrolden çıkması sonucunda Türkiye’nin sınır bölgesinde hareketlilik meydana gelmiş, birkaç yüz vatandaşın ilk olarak Hatay’daki Cilvegözü sınır kapısına doğru akın etmesi, Suriye’den Türkiye’ye doğru ilk kitlesel nüfus hareketlerini oluşturmuştur. Bu nüfus hareketi sırasında Hatay’daki bir spor salonunda Suriyelilerin geçici koruma ve gıda

ihtiyaçları karşılanmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2015). Bu kitlesel akınlar zaman içerisinde devam etmiş, Türkiye Devleti de bu mobilizasyon karşısında hukuki mevzuatlar doğrultusunda bir düzenleme yapma gereği duymuştur.

Yabancıların haklarının korunması ile ilgili mevzuat, 11 Nisan 2013 tarihli Resmî Gazete’de 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) olarak yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun ile uluslararası insan hakları temelli, özgürlük ve güvenlik dengesinin AB müktesebatına ve normlarına uyumlu, göç alanında ihtiyaç duyulan hukuki, idari ve fiziki alt yapıya uygun, etkin ve yönetilebilir bir göç sistemi kurulmuştur (Türkiye Göç Raporu, 2016: 26). 6458 sayılı Kanun’un 91. maddesine göre; Geçici Koruma, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel biçimde sınırlarımıza gelen ve uluslararası koruma talebi değerlendirilmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı kapsamaktadır. Bu madde kapsamında Suriye’deki iç savaş ve kaos sebebiyle ülkesindeki Esad rejiminin tehditlerinden veya muhalif gruplarla devletin askeri güçleri arasındaki savaştan kaçmak zorunda kalan, baskıya maruz kalacağını düşünerek Suriye’ye geri dönmek istemeyen ve kitlesel olarak Türkiye sınırına gelen Suriyelilere “geçici koruma” statüsü verilmiş, bu çerçevede Suriyeliler hukuki bir tanımlama içine sokulmuştur.

Bu kanunun aynı maddesinin 2. fıkrasına göre, ülkelerinden zorla ayrılan kişilerin Türkiye’ye kabul edilmesi, Türkiye’de kalma süreçleri, kazandıkları hak ve yükümlölükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak hukuki işlemler ve kitlesel hareketlere karşı koruma amaçlı alınacak tedbirler Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenmektedir. Dolayısıyla “geçici koruma” altına alınan Suriyelilerin gelişlerinden itibaren çıkış sürelerine kadar yararlanacağı haklardan, onları korumak için kurumların atacağı adımlara kadar yürütölen politikaların Merkezi İdarenin Başkent Teşkilatı tarafından çıkarılacak olan yönetmeliklere bağlı olacağı vurgulanmıştır.

4.1.3. 6458 Sayılı Kanun Kapsamında Verilen Haklar

Birinci bölümdeki amaç, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kuruluş, yetki ve sorumluluklarının sınırlarını çizerek, sınır bölgesinde ya da Türkiye içinde bulunan yabancıların koruma talepleri üzerine uluslararası korumanın sağlanması ya da kitlesel olarak Türkiye'ye gelen ve ayrılmaya zorlandıkları ülkeye geri dönüş yapamayan yabancılarla yönelik acil geçici korunmanın sağlanmasıdır (madde 2). Kanun kapsamında Türkiye'deki yabancılara bazı haklar ve izinler verilmiş, böylelikle terk ettikleri vatanlarında yeterince baskıya maruz kalmış bu kişilerin göç ettikleri ülkede kendilerini çaresiz hissetmemeleri ve müşkül durumda kalmamaları amaçlanmıştır. Bu sebeple yabancıların ülkedeki hareket serbestilerini kolaylaştırmak adına bazı muafiyetler ve izinler sağlanmıştır. Bunlardan bazıları vize muafiyeti, ikamet izni verilmesi ve çalışma izni verilmesidir.

4.1.3.1. Vize Muafiyeti

“Sıfır Sorun Politikası” kapsamında Türkiye ve Suriye 2009 yılında vize uygulamasını karşılıklı olarak kaldırma kararı almıştı. Fakat 2016 yılında yürürlüğe sokulan anlaşma ile Libya veya Mısır gibi üçüncü ülkelere gelecek Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye girişlerinin engellenmesi amaçlanmış, hava veya deniz yoluyla ülkeye girecek Suriyeliler için vize zorunluluğu getirilmiştir (DW, 2016).

Türkiye ile Suriye arasındaki vize anlaşmasına göre, Türkiye'de son 180 gün içerisinde toplam kalma süresinin 90 günü geçmemesi kuralı, Türkiye'ye hava ve deniz yoluyla seyahat edecek Suriyeliler için geçerlidir. Asıl olarak her türlü vize başvurularında, Türk dış temsilciliklerinde en fazla 90 gün ikametle vize verilmekte, 90 günden fazla Türkiye'de kalmak isteyen yabancıların İl Göç Müdürlüklerine başvurarak “kısa süreli ikamet” almaları ve ikametlerini uzatabilmeleri mümkün olmaktadır (Suriye Konsoloslugu, 2016).

6458 sayılı Kanun'un “Vize Muafiyeti” başlıklı 12. maddesine göre; Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu anlaşmalara istinaden ya da Bakanlar Kurulu kararıyla vizeden muaf tutulan ülkelerin vatandaşları ve Türkiye'de ikamet veya çalışma iznine sahip kişiler için vize muafiyeti getirilmiştir. Bu noktada kara yoluyla gelen Suriyelilere “açık kapı politikası” gereğince vize muafiyeti uygulanmaktadır. Aynı

şekilde daha önceden geçici ikamet veya çalışma izni bulunan Suriyeliler de vize muafiyetine tabiidirler. Bunun yanı sıra kanunun 13. maddesi gereğince vize almadan sınır kapılarına gelen yabancılara, süresi içinde Türkiye’den ayrılacaklarını belgelemeleri hâlinde, sınır kapılarında istisnai olarak vize verilebilir. Türkiye sınırına akın eden Suriyeliler de sınır kapısında istisnai olarak vize uygulamasından yararlanabilmektedirler.

4.1.3.2. İkamet İzni

6458 sayılı Yasa’nın 19. maddesine göre; Türkiye’de vize muafiyetinin tanındığı süreden itibaren veya doksan günden fazla kalacaklarsa yabancıların ikamet izni almaları zorunludur. Alınan ikamet izninin geçerliliğini kaybetmemesi için altı ay içinde kullanılmaya başlanması gerekmektedir.

2016 yılında 6458 sayılı YUKK’de yer alan ikamet iznine ilişkin bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu çerçevede (Türkiye Göç Raporu, 2016: 38), Türkiye’de Bakanlar Kurulunca belirlenmiş olan içerik ve tutarda, ülke ekonomisine katkı sağlayacak şekilde yatırım yapmak isteyen yabancı yatırımcılarla, bu yatırımcıların eşlerine ve çocuklarına maksimum beşer yıllık sürelerle kısa dönem ikamet izni verilebilmesi öngörülmüştür. Yine 34. maddeye göre kısa dönem ikamet izninin daha önceden birer yıllık süre ile verilmesi düzenlemesi iki seneye, aile ikamet izninin iki yıla kadar düzenlenebilmesi ibaresi ise üç seneye çıkarılmıştır.

Kısa dönem ikamet izni alınabilecek durumlara bakılacak olursa, bilimsel araştırma amacıyla gelecek olan yabancılar, ticari bağlantı veya iş kuracak olan yabancılar, Türkiye’de taşınmaz malı bulunan yabancılar, hizmet içi eğitim programına katılacak olan yabancılar, öğrenci değişim programları çerçevesinde eğitim amacıyla gelecek olan yabancılar, turizm amaçlı kalacak yabancılar, Türkçe kurslarına katılacak olan yabancılar, kamu kurumları aracılığıyla Türkiye’de eğitim, staj ve kurslara katılacak olan yabancılar ve Türkiye’de yükseköğrenimini bitirmiş olanlardan mezuniyet tarihinden itibaren altı ay içinde müracaat eden yabancılar ve kamu sağlığına tehdit olarak görülen hastalıklardan birini taşımamak şartıyla tedavi görecektir olan yabancılar bu izinden yararlanabilmektedir (Türk Kızılayı Göç İstatistik Raporu, 2017: 5).

Uzun dönem ikamet izni konusu ise Suriyeliler için sorun yaratan bir konudur. 6458 sayılı Kanun'un 43. maddesine göre; Türkiye'de en az *sekiz yıl* kesintisiz olarak ikamet izniyle kalmış, son 3 yıl içinde devletten sosyal yardım almamış ve kendisini/ailesini geçindirecek kadar geliri olan yabancılara, Bakanlığın onayıyla valilikler tarafından süresiz ikamet izni verilebilmektedir. 42. maddeye göre ise; mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma statüsü sahipleri ve geçici koruma sağlananlara, uzun dönem iznine geçiş hakkı tanınmamaktadır.

Türkiye'de farklı ikamet izinleri ile yaşayan yabancılara ilişkin geçmiş yıllara ait rakamlar incelendiğinde, 2016 yılında ikamet izni bulunanların oranının 2015 yılına göre % 9'luk bir artış gösterdiği ve bu sayının 461.217 kişiyi bulduğu bulgusuna rastlanmaktadır (Türkiye Göç Raporu, 2016: 39). 2016 yılında Türkiye bulunan yabancıların % 53'ü (244.034) kısa dönem ikamet izni, % 14'ü (63.546) aile ikamet izni, % 13'ü öğrenci ikamet izni, % 12'si çalışma izni, son olarak % 8'i ise diğer ikamet izinleri ile varlıklarını sürdürmüşlerdir (Türkiye Göç Raporu, 2016: 41). 2016 yılında Türkiye'de aile ikamet izni ile bulunan 63.546 yabancından, 7.377 kişi ile Azerbaycan vatandaşları ilk sırada, 6.563 kişi ile Rusya vatandaşları ikinci sırada, 4.813 kişi ile Suriye vatandaşları üçüncü sırada yer almıştır (Türkiye Göç Raporu, 2016: 40). 2018 rakamlarına bakıldığında ise, aile izni alanların sayısı 75.122 kişi, kısa dönem ikamet izni alanların sayısı 563.093 kişi, öğrenci ikamet izni alanların sayısı ise 79.225 kişidir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019b).

4.1.3.3. Çalışma İzni

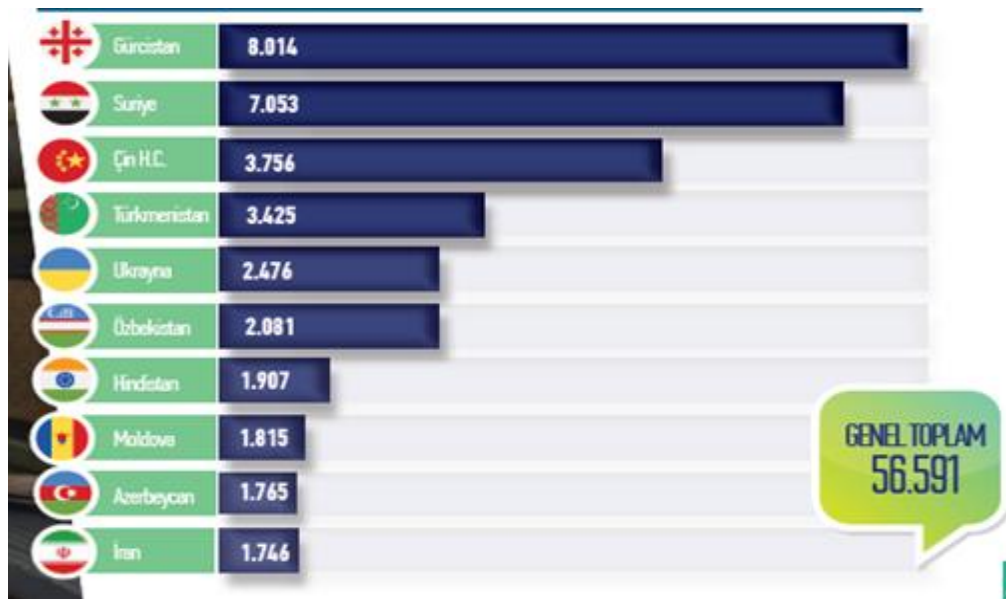
6458 sayılı Kanun'a dayanan "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmeliğe" göre, (Yayımlandığı R.Gazetenin Tarihi : 15/1/2016 No : 29594), geçici koruma statüsü altında bulunan Suriyeliler Türkiye'de çalışma izni olmadan iş başvurusunda bulunamaz ve çalıştırılmazlar. Yine "Çalışma izni ve çalışma izni muafiyeti başvurusu" başlıklı maddede; geçici koruma sağlanan yabancılara kayda geçirilme tarihinden altı ay sonra çalışma izni alabilmek için T.C. İçişleri Bakanlığı'na başvuruda bulunma hakkı verilebilmektedir (madde 5). Maddenin devamına göre, çalışma izni başvurusu, yabancıları çalıştıracak işveren tarafından e-Devlet üzerinden yapılmakta, fakat bağımsız çalışma iznine başvurma hakkı geçici koruma sağlanan yabancılar tarafından bizzat kendisi tarafından

yapılmaktadır. Tarım veya hayvancılık işlerinde mevsimlik olarak çalışacak yabancılar ise çalışma izni muafiyeti kapsamındadır. Çalışma izni muafiyeti başvuruları, geçici koruma sağlanan ilgili valiliğe yapılarak buradan Bakanlığa bildirilmektedir. Fakat Bakanlık tarafından bu sektörlerde çalışacak geçici koruma sağlanan yabancılara yönelik olarak kota sınırlaması getirilebilir

6458 sayılı Kanun'a dayanan "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmeliğe" göre, çalışma izni verilecek kişilere belirli bir istihdam kotası ayrılmıştır. Buna göre; çalışma izni başvurularının değerlendirilmesinde, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısı üzerinden sektör ve illere göre açık iş kolları ve işe yerleştirmeler dikkate alınmıştır. Çalışma iznine başvuru işyerinde çalışma izni verilen geçici koruma altındaki yabancı sayısı, o işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının % 10'unu geçememektedir. Toplam çalışan sayısı ondan az olan işyerlerinde ise, en fazla yalnızca bir geçici koruma sağlanan yabancının çalışmasına izin verilebilmektedir (madde 8).

Yönetmelikte çalışma izni verilmesi, bildirim ve ücret konusuna da değinilmiş, başvurusu olumlu değerlendirilen yabancılara T.C. İçişleri Bakanlığı tarafından çalışma izni verildiğinden, yine sonucun Bakanlık yoluyla işverene bildirildiğinden (madde 9) ve geçici koruma sağlanan yabancılara asgari ücretin altında ücret ödenemeyeceğinden (madde 10) bahsedilmiştir.

Şekil 6: 2016 Yılında Türkiye'de Çalışma İzni Olan Yabancılar

Kaynak: Türkiye Göç Raporu, 2016.

Şekil 6.'ya göre, 2016 yılında Türkiye'de çalışma iznine sahip olan 56.591 yabancidan, 8.014 kişi ile Gürcistan vatandaşları ilk sırayı almakta; bu ülkeyi 7.053 kişi ile Suriye vatandaşları takip etmekte, Çin Halk Cumhuriyeti vatandaşları ise 3.756 kişi ile üçüncü sırada yer almaktadır (Türkiye Göç Raporu, 2016: 52). Türkiye'deki kayıtlı tahmini 2,7 milyon Suriyelinin en fazla % 0,1'i çalışma izni alabilmiştir (Kingsley, 2016). Ocak 2016 ile Eylül 2018 tarihleri arasında 41 bin 343 Suriye uyruklu yabancı çalışma izni için başvurmuş, bu başvurular arasından 27 bin 930 kişiye çalışma izni hakkı tanınmıştır (Sputnik, 2018).

4.2. GEÇİCİ KORUMA YÖNETMELİĞİ VE GETİRDİĞİ HAKLAR

“Geçici Koruma”; uluslararası koruma başvurularının bireysel bazda aktif olarak uygulanmasının mümkün olamayacağı, kitlesel göç hareketinin görüldüğü durumlarda eyleme geçirilen acil ve geçici bir koruma tedbiridir. Uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde, herhangi bir din, mezhep veya etnik köken ayırımı gözetmeksizin “açık kapı politikası”, “geri göndermeme ilkesi” ve “temel ihtiyaçların karşılanması” şekilde üç temel ayağı bulunan bu koruma şekli, Suriyelilerin yoğun olarak Türkiye'ye göç etmesi ile daha çok gündeme gelmiştir.

Suriyelileri kapsamına alan “Geçici Koruma Yönetmeliği”, 29153 sayılı ve 22 Ekim 2014 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik ile geçici korumanın kapsamı, bu kapsamdaki kişilerin hak ve yükümlülükleri, kayıt süreçleri, ülkede kalabilme kriterleri ve bu kişilerin haklarına getirilebilecek sınırlamalar gibi konular düzenlenmektedir. Geçici koruma sağlanması için yabancılara kitlesel olarak ülkeden ayrılmaya zorlanmış olmaları, ayrıldıkları ülkeye geri dönememeleri, acil ve geçici koruma ihtiyacı içinde olmaları gerekmektedir (SETA, 2015: 48).

Yönetmeliğin ilk maddesine göre; 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. maddesi çerçevesinde oluşturulan bu yönetmeliğin amacı ülkesinden ayrılması için baskı yapılmış, ayrıldığı ülkeye zulme uğrama korkusundan geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen yabancılara Türkiye'ye kabul edilmesi, Türkiye'de kazandıkları hak ve yükümlülükleri, kalış ve çıkış işlemleri ve kendilerine yönelik yapılması muhtemel kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri düzenlemektir (madde 1).

Yönetmeliğin devamında geri göndermeme (non-refoulement) ilkesinden bahsedilmekte, bu ilkeye göre hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı veya onur kırıcı ceza tabi tutulacağı veya ırkı, dini, uyruğu ya da siyasi fikirleri ötürü canının veya özgürlüğünün tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilememektedir (madde 6).

Suriyelilere sağlanan geçici koruma durumu, bazı hallerde sona ermektedir. Öncelikle, tıpkı geçici koruma kararı verilmesi usulünde olduğu gibi, Yönetmeliğin 11. maddesine göre geçici koruma statüsü, Bakanlar Kurulu kararıyla bir bütün olarak son bulabilmektedir. Bunun dışında 12. maddeye göre geçici koruma, bazı hallerde bireysel olarak da sona erebilmektedir. Örneğin; geçici korunanların kendi özgür iradeleriyle ülkeyi terk etmeleri, insani nedenler ya da yeniden yerleştirme kapsamında üçüncü bir ülkenin korumasına alınmaları veya bireyin ölümü hallerinde geçici koruma hakkı bireysel olarak sona erecektir (SETA, 2015: 50).

Bu yönetmelik, özellikle Suriyelilerin sahip oldukları hak ve yükümlülükleri yasal zemine oturtarak meşruiyet kazandırmıştır. Yönetmeliğin 22. maddesine göre, kayıt altına alınan kişilere, başta sağlık hizmetleri olmak üzere eğitim, sosyal yardım ve hizmetler, iş piyasasına erişim, tercümanlık hizmetleri gibi kolaylıkların ikamet ettikleri illerde sağlanması hedeflenmiştir. Bu hizmetlerden yararlanacak kişilerin isimlerine, valilikler tarafından “geçici koruma kimlik belgesi” düzenlenmelidir.

4.2.1. Türkiye’nin Geçici Koruma Statüsü Rakamları

Cenevre’de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanan “Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme” gereği Türkiye, Suriye’deki iç savaştan kaçan Suriyeli vatandaşlara “mülteci” statüsü değil “geçici koruma” statüsü vermiştir. Türkiye uluslararası hukuktan kaynaklanan sorumlulukları çerçevesinde Suriyelilerin temel hizmetlere erişimlerini sağlamakla ve onların ülkelerine geri gönderilmemesi için önlemler almakla mükelleftir.

Geçici koruma ile kitlesel olarak Türkiye sınırları içine giriş yapan yabancılara temel ihtiyaçlarını gidermek ve güvenliklerini sağlamak için insani yardım yapılmaktadır. Yabancı kişi, Türk sınırının dışına çıkıp tekrar girmesi halinde yeniden geçici koruma kapsamından faydalanabilmektedir (Cihangir, 2015). Bu korumanın özellikle terör örgütlerinden kaçarak vatanlarını terk etmiş siviller için uygulanması mümkün görülmektedir.

Türkiye “açık kapı politikası” sonucunda kabul ettiği Suriyelilere geçici koruma statüsü vererek bu kişileri Suriye’de durum normale dönene kadar “misafir” konumunda barındırmış ve geri göndermemiştir. Geçici koruma, ani ve sınırlara yönelik toplu nüfus hareketlerinde izlenen bir acil durum politikası olmakla birlikte, daha uzun soluklu bir çözüm bulununcaya kadar bir “ara çözüm” niteliği taşımaktadır.

Geçici koruma statüsü ile Suriye’de savaşın bitmesiyle mağdurların evlerine geri dönecekleri varsayılmakta, bu sebeple Suriyelilere mülteci statüsü verilmemektedir (Koyuncu, 2014: 29). Fakat mevcut çatışma ortamı ve savaş senelerdir sürmektedir. Bu yüzden geçici koruma statüsü yerini kalıcılığa bırakmaktadır. Ayrıca Türkiye’ye pasaportları ile giren Suriyeli mültecilere verilen oturma izninin genişletilmesiyle Suriyeliler eğitim ve sağlık imkânlarından daha fazla yararlanmışlar, ayrıca işgücü piyasasından da yeterince faydalanmışlardır. Pasaport sahibi olmayan ve kayıtsız mülteciler ise bu imkânlardan yararlanamamışlardır (Koyuncu, 2014: 29).

Tablo 5: Geçici Koruma Altına Alınan Suriyelilerin Yaşa Göre Dağılımı

YAŞ GRUBU	TOPLAM NÜFUS
0-4	480.154
5-9	506.016
10-14	390.643
15-18	272.423
19-24	549.522
25-29	357.463
30-34	300.078
35-39	219.504
40-44	152.702
45-49	117.478
50-54	95.451
55 ve üzeri	191.138
	3.632.622

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019.

Tablo 5.’e göre, 2019 Ocak itibariyle geçici koruma altına alınan Suriyelilerin biyometrik kayıt sayıları 3.632.622 olmuştur. Bunların çoğunluğu (549.522 kişi) 19-24 yaş arasındaki gençlerden oluşmaktadır. Bu sayıyı 506.016 kişi ile 5-9 yaş

arasındaki çocuklar takip etmektedir. 0-4 yaş arasındaki çocukların sayısı ise 480.154 gibi önemli bir rakama ulaşmıştır. Bu durum Türkiye’de doğan Suriyeli çocuk gerçeğini de gözler önüne sermektedir.

Şekil 7: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

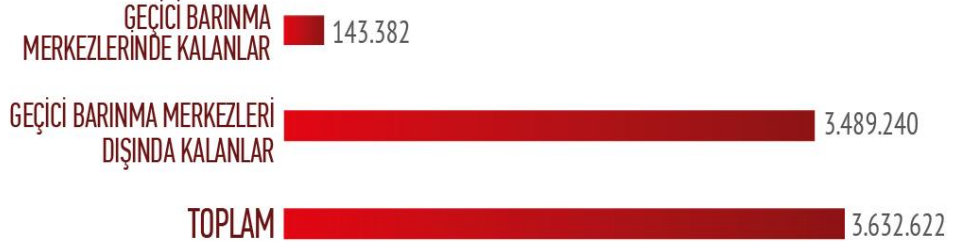

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019.

Şekil 7.'ye göre, Türkiye genelinde Ocak 2019 itibarıyla geçici koruma altına alınan toplam 3.640.466 Suriyeli vardır. 2011 yılından 2018 yılının sonuna kadar Suriyelilerin sayısı her geçen yıl artmış, özellikle 2014 ve 2015 yıllarında bu sayı 1'er milyonun üzerinde artış göstermiştir. Bu yıllarda IŞİD gibi terör örgütlerinin faaliyetlerinin artış göstermesi ve Suriye'de yaşanan iç savaşın şiddetinin giderek artması, Suriyelilerin göç mobilizasyonunda artış yaşanmasının en önemli sebebi olarak görülebilir. Türkiye'nin Fırat Kalkanı (2016) ve Zeytin Dalı (2018) Operasyonları'nın ardından bölgede kısmen de olsa huzur sağlanmış, terör örgütlerinin bölücü faaliyetlerinde görülen azalmalar ve iç çatışmaların azalması, Suriye'den Türkiye'ye yaşanan göç oranını da azaltmıştır. Örneğin 2018 yılı içinde Suriye'den Türkiye'ye göç edenler rakamsal olarak yalnızca yaklaşık 200 bin kişidir. Fakat bu rakamın yalnızca Türkiye'ye göç edenlere tekabül ettiğini söylemek tam anlamıyla doğru değildir; çünkü bu süreçte kendi ülkelerine geri dönen Suriyeliler de vardır, dolayısıyla 200 bin kişi gelen ve gidenler arasındaki net farkı göstermektedir.

Şekil 8: Türkiye’deki Geçici Barınma Merkezi Dışındaki Suriyeliler

GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ İÇİNDE VE DIŞINDA KALAN SURİYELİLER

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019.

Şekil 8.’e göre, Ocak 2019 itibariyle kayıt altına alınan Suriyelilerin 3.349.240’ı geçici barınma merkezi dışında, 143.382’si ise geçici barınma merkezlerinde kalmaktadırlar. Bu oranlara bakıldığında Türkiye’deki Suriyelilerin büyük kısmının geçici barınma merkezleri dışında, şehirlerde veya kırsal bölgelerde tuttıkları evlerde yaşadıkları anlaşılabılır. Suriyelilerin geldikleri ilk yıllara göre geçici barınma merkezlerinde kalanların sayısının bir hayli düştüğünü, zira birçok Suriyelinin daha rahat hayat standartlarına sahip olabilmek ve iş bulabilmek için kentsel alanlara yerleşmeyi tercih ettiklerini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Şekil 9: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin En Çok Yaşadığı 10 İl

Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019.

İl bazında bakıldığında ise 557.708 Suriyeli ile İstanbul ilk sırayı almakta, İstanbul'u 452.675 Suriyeli ile Şanlıurfa takip etmekte, 445.922 Suriyeli ile de Hatay 3. sırada gelmektedir (Bkz. Şekil 9). İl nüfusuna göre Suriyelilerin oranlarına bakıldığında ise Hatay'ın toplam nüfusunun yaklaşık % 28,31'ni, Şanlıurfa'nın toplam nüfusunun % 22,80'ini Suriyeliler oluşturmaktadır. Bu illeri sırasıyla Gaziantep, Mersin, Kilis, İzmir gibi iller takip etmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019a). Bu oranlara bakıldığında Suriyelilerin çoğunluğunun metropol kentlerde ve sınır bölgelerinde yaşadıkları sonucuna varılabilir.

4.2.2. Geçici Koruma Yönetmeliğinin Sağladığı Hizmetler

“AB Geçici Koruma Yönergesi”, geçici koruma bakımından hangi hakların tanınması ve hizmetlerin sağlanması gerektiği hususunda temel bir kılavuzdur. Bu metin incelendiğinde devletlere yönelik ilk yükümlülük 3. maddenin 2. fıkrasında düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, geçici koruma prosedürleri uygulanırken devletler, temel hak ve özgürlükler ile geri göndermeme konusundaki yükümlülüklerine saygı içinde hareket etmelidirler.

Yönergede geçici korumadan yararlananlara karşı üye devletlerin sorumluluklarını düzenleyen noktalara III. bölümde yer verilmiştir. Bu bölümde 8. madde geçici korunanlara oturma izni verilmesini, 12. madde ise bu kişilere çalışma hakkı sağlanmasını düzenlemektedir. Bu madde kapsamında yetişkinler için eğitim ve mesleki staj imkânları sağlanması gerektiği de ifade edilirken, işgücü piyasalarında AB vatandaşlarına öncelik tanınabileceği de vurgulanmıştır.

AB Yönergesi'nin 13. maddesinde, geçici korunanlara uygun bir barınma imkânı sağlanması, ayrıca bu kişilere geçimlerini sağlayabilmesi için yeterli desteğin verilmesi hususu da güvence altına alınmıştır. Yeterli maddi imkânlara sahip olmayan geçici korunanlara da en azından acil durumlarda ve tedavi gerektiren ciddi hastalıklarda sağlık desteği sağlanması ifade edilmiştir. Ayriyeten işkence, tecavüz ya da herhangi bir fiziksel saldırıya maruz kalmış kişilere de her türlü sağlık desteğinin sağlanması güvence altına alınmıştır.

Eğitim hakkını düzenleyen 14. madde, 18 yaş altındaki geçici koruma sağlananlara eğitim imkânı vermeyi zorunlu tutarken, 18 yaşın üzerindeki kişiler için

eğitim olanaklarına erişim sağlamayı ilgili devletin takdirine bırakmış, zorunlu kılmamıştır (SETA, 2015: 55).

AB Geçici Koruma Yönergesi'nde geçici korunanlara sağlanan bu haklar çerçevesinde Türkiye'de bulunan Suriyelilere ilişkin hak ve yükümlülükler ise "Geçici Koruma Yönetmeliği"nde düzenlenmiştir.

Yönetmeliğin 6. bölümü "Geçici Korunanlara Sağlanacak Hizmetler" başlığı altında Suriyeliler de dahil olmak üzere geçici koruma statüsü altındakilere Türkiye Devleti'nin sağlayacağı hizmetleri düzenlemektedir. Bu çerçevede yabancılara; eğitim, sağlık, sosyal yardım, iş piyasasına erişim, tercümanlık ve benzeri hizmetler sağlanmaktadır. Bu kısımda geçici koruma altındaki Suriyelilere sağlanan hizmetlere değinilecektir.

4.2.2.1.Sağlık Hizmetleri

Geçici korunanlara sağlanacak hizmetlere bakılacak olursa, bu hizmetler bir kaç başlık altında toplanabilir. Öncelikle sağlık hizmetleri temel bir hizmet unsurunu oluşturmaktadır. Bu sağlık hizmetleri gerek geçici barınma merkezlerinde gerekse bu merkezlerin dışında T.C. Sağlık Bakanlığı'nın kontrolünde yapılmaktadır. Geçici Koruma Yönetmeliği'ne göre, sağlık hizmetlerini yürütmek üzere sürekli olarak faaliyet gösterecek sağlık merkezleri kurulabilir. Bu sağlık merkezlerinde yeterli sayıda ambulans ve sağlık personeli bulundurulmalıdır. Ayrıca temel ve acil sağlık hizmetlerinin yanı sıra, tedavi ve ilaçlardan hasta katılım payı alınmaz (madde 27). Bu ilaç ve tedavi masrafları AFAD tarafından belirli bir süre içerisinde karşılanmaktadır.

Geçici Koruma Yönetmeliği'ne istinaden 25/03/2015 tarihinde yürürlüğe konulan "Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar" adlı yönerge 04/11/2015 tarihinde değişikliğe uğramış, bu çerçevede Suriyelilere sağlanacak sağlık hizmetlerinin genel çerçevesi belirlenmiştir.

İlk yönergede "Sağlık hizmetinden faydalanabilecekler" başlıklı hükümde kimlik kartı olan geçici korunanlar, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nce henüz kaydı yapılmamış geçici korunanlar, sınırdan yaralı olarak geçen ve geçici koruma altında sayılanlar faydalanabilmektedir. Yönergede ayrıca geçici koruma altındaki yabancılardan tanı ve tedavi işlemlerinin yürütülebilmesi için, bu kişilerin MEDULA-

Hastane Sisteminde provizyon alma zorunluluklarına vurgu yapılmaktadır. Bu uygulama ile birlikte ilk zamanlarda kayıt altına alınmamış Suriyelilerin yararlandığı ücretsiz sağlık hizmetleri, karışıklığı ve yığılmayı önlemek adına yalnızca provizyon alanlara sunulmaya başlanmıştır.

“Sağlık Hizmeti Sunacak Kuruluşlar ve Hizmet Esasları” başlığı adı altında geçici koruma altındakilerin yararlandığı kurumlar ise geçici barınma merkezlerinde ya da bu merkezlerin dışında oluşturulan göçmen sağlığı merkezleri, üniversite ve araştırma merkezleri, özel hastaneler, Bakanlığa bağlı kuruluşlar, vakıf ve derneklerin gönüllü sağlık hizmetleridir (madde 6/1). Bakanlığa bağlı kuruluşlara bağlı sağlık kuruluşlarına doğrudan başvurulabilmekte fakat üniversite, uygulama ve araştırma merkezlerine ve özel hastanelere doğrudan başvurulamamaktadır. Bu çerçevede geçici korunanlar sağlık hizmetlerini ikamet ettikleri yerde ücretsiz olarak alabilmekte, özel hastanelere veya üniversite hastanelerine sevk ise yalnızca acil hizmetler, yanık veya kanser tedavisi gibi elzem durumlarda gerçekleşmektedir (madde 6/3).

Geçici korunanlara yönelik birinci basamak sağlık hizmetleri kapsamına; sıtma, tüberküloz gibi bulaşıcı hastalıklara karşı yapılan tarama ve aşılar, genel bağışıklık sistemini güçlendirmek için verilen aşılama hizmetleri, üreme sağlığı ve gebelik ile ilgili kontroller gitmektedir (madde 8).

Sağlık hizmeti bedellerinin faturalandırılması ve ödenmesi konusunda ise “Geçici Koruma Kimlik Belgesi” bulunan ancak SGK provizyonu alamayan kişilerin (acil durumu olanlar ve bulaşıcı hastalık taşıyan kişiler hariç) ücretli hasta olarak değerlendirilecekleri, devlet hastanelerinden özel ve üniversite hastanelerine sevk edilen hastaların faturalarının ise sevk eden sağlık kurumu tarafından ödeneceği karara bağlanmıştır (madde 9).

4.2.2.2. Eğitim Hizmetleri

Eğitim hizmetleri de Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında ele alınan hususlardan birisidir. Suriyeli çocukların ve gençlerin Türkiye’de eğitimlerine devam edebilmesi adına yönetmelikte bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler; yabancılarının eğitim faaliyetlerinin T.C. Milli Eğitim Bakanlığı’nın kontrolünde olacağına, her yaş grubuna özgü dil eğitimi, meslek edinme, beceri ve hobi

kurslarının talebe göre açılacağı, ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimlerinin mahiyetinin YÖK tarafından belirleneceğine vurgu yapılmıştır (madde 28).

29 Mart 2017 itibariyle T.C. Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre, yürütülen eğitim hizmetleri kapsamında toplam 459.521 kişiye eğitim verilmiştir. Bunların 166.482'si devlet okullarında, 293.039'u ise geçici eğitim merkezlerindedir (Türkiye Göç Raporu, 2016: 82).

4.2.2.3. İş Piyasasına Erişim Hizmetleri

Geçici korunanların iş piyasasına girip ülkenin üretimine katkı sağlayabilmeleri, geçimlerini idame ettirebilmeleri ve özlük haklarının korunabilmesi adına T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın bünyesinde atılacak adımları öngören Geçici Koruma Yönetmeliği'ne göre; geçici korunanların çalışmalarına ilişkin usul ve esasların T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca belirleneceği, çalışma izni alabilmek için Bakanlığa başvurulacağı, çalışma izinlerinin sürelerinin geçici korumanın süresinden fazla olamayacağı, çalışma izninin ikamet izni yerine geçmeyeceği konularına vurgu yapılmıştır (madde 29).

15/01/2016 tarihinde ise 6458 sayılı Kanun'un 91. maddesi ve Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 29. maddesine dayanılarak hazırlanan "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" yürürlüğe konmuştur. Bu yönetmeliğe göre en önemli kıstas çalışma izni alma zorunluluğudur. Yönetmelikteki "Geçici koruma sağlanan yabancıların, çalışma izni olmaksızın Türkiye'de çalışamayacağına" vurgu yapılmıştır (madde 4), bu sebeple Suriyelilerin Türkiye'de çalışabilmesi için çalışma izni almaları şart koşulmuştur.

Çalışma izni ve çalışma izni muafiyeti başvurusu başlığı adı altında ise çalışma izni başvurularının ne zaman ve ne şekilde yapılacağı, ayrıca bu resmiyetten kimlerin muaf olabileceği yürürlüğe konulmuştur. Buna göre geçici koruma kayıt tarihinden altı ay sonra çalışma iznine başvurulabileceği, başvurunun e-Devlet üzerinden yapılacağı ve mevsimlik tarım işçilerinin çalışma izninden muaf tutulacakları belirtilmiştir (madde 5).

4.2.2.4. Diğer Hizmetler

Geçici Koruma Yönetmeliği; Suriyelilere sosyal yardım, psikolojik destek, tercümanlık hizmeti, avukata erişim hakkı gibi günlük hayatta karşılaşılabilecekleri ruhsal ve fiziksel zorlukların üstesinden gelebilmeleri adına bazı hizmetler de sunmaktadır.

Yönetmeliğin 30. maddesinde Sosyal yardım bağlamında teşvik fonlarının verilmesi ve ihtiyaç sahiplerinin sosyal hizmetlere erişimlerinin T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından kontrol edildiği gibi hususlara vurgu yapılmıştır. 31. maddede iletişim sorununu ortadan kaldırabilmek için geçici koruma altındakilere ücretsiz tercümanlık hizmetleri verilebileceği ifade edilmiştir. 48.madde gereğince özel ihtiyaç sahibi olanlara başta sağlık hizmetleri, psiko-sosyal destek, rehabilitasyon gibi destekler verilebilecek, yine bu madde kapsamında şiddete maruz kalan kadınlara ve çocuklara karşı koruyucu tedbirler alınacaktır. 53. maddeye göre ise geçici koruma kapsamındakiler, ücretleri kendileri tarafından karşılanmak şartıyla avukat tutabilme hakkına sahiptir.

4.3. SURIYELİLERE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN UYUM ÇALIŞMALARI

2010 yılının sonlarına doğru Tunus'ta işsiz bir gencin kendisini hükümet binasının önünde yakması ile ortaya çıkan Arap Baharı süreci zamanla Lübnan, Yemen, Mısır ve Suriye gibi Ortadoğu ülkelerine de yayılarak adeta bir domino etkisi yaratmış, özgürlük talepleri muhalif hareketleri tetiklemiş ve diktatör rejimlerin halklar üzerindeki hegemonyasını kırmış veya zayıflatmıştır. Bu ayaklanmalardan etkilenen toplumlar, kendi içlerinde bir iç savaş sarmalına girmişler, bu iç savaş binlerce kişinin yaralanmasına ve ölümüne sebep olmuştur. Bu kaos ortamı en uzun Suriye'de sürmüş, Esad rejimi ile Özgür Suriye Ordusu ve diğer muhalif gruplar arasındaki mücadele sivil halkta korku, panik ve gelecek kaygısı yaratmıştır.

Yaratılan kaos ortamında can güvenliği endişesiyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyeliler, daha çok Lübnan, Ürdün ve Türkiye gibi ülkelere sığınmışlar, içlerinden bazıları ise bu ülkeleri transit geçiş güzergahı olarak kullanıp daha rahat yaşam koşulları veya istihdam olanakları için Avrupa'ya göç etmek

istemişlerdir. Fakat Avrupa'nın güvenlik endişesi nedeniyle sınırlarını sığınmacılara kapatması, hatta tel örgüler örerek göçmen politikasını sert tedbirler üzerine inşa etmesi, Suriyelilerin “açık kapı politikası”na istinaden Türkiye'ye göç etmelerine zemin hazırlamıştır. Türkiye, şu an için 3.632.622 Suriyeliye ev sahipliği yapmakla birlikte (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019), “geçici koruma” altına alınan Suriyelilerin bazı temel haklardan yararlanmaları adına belirli kamu politikaları geliştirmiştir. Sağlıktan eğitime, iş piyasasına erişimden uyum sorununa kadar birçok konuda hükümet başta olmak üzere hükümete bağlı kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimler tarafından Suriyelilere yönelik ciddi politikalar üretilmiştir. Üretilen bu politikaların yeterliliği bazı çevrelerce tartışılrsa da, Suriyelilere yapılan harcamaların rakamsal miktarlarına bakıldığında Türkiye, en çok insani yardım yapan ABD'den sonra ikinci ülke konumuna gelmiştir. Türkiye, 2016 yılında sığınmacılara 6 milyar ABD doları tutarında insani yardım yapmıştır (AFAD Raporu, 2017b).

Suriyelilere yönelik kamu politikaları uygulanırken bir nevi onların ülkeye, kültüre ve Türk toplumuna uyum sağlamaları, aynı zamanda Türk vatandaşların da Suriyelileri kabullenerek onlarla birlikte yaşama ve uzlaşma kültürünü geliştirmeleri amaçlanmıştır. “Uyum” kavramı Türkiye'nin mevzuatına ilk kez 2013 yılında TBMM tarafından kabul edilen “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası”yla girmiştir. Aynı yasa ile kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, yasanın öngördüğü birinci 5 yıllık Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı'nın hazırlık çalışmalarını Şubat 2016'dan yana ilgili Bakanlıklarla koordine etmektedir (TMK Ocak Sayısı, 2018: 16).

6458 sayılı Kanun'un “Yabancılar ve Uluslararası Korumaya İlişkin Ortak Hükümler” adlı 4.kısımında uyum süreci ile ilgili bir düzenleme getirilmiştir. Bu kısımda (madde 96); yabancı veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin Türk vatandaşları ile karşılıklı uyum süreçlerinin kolaylaştırılması, aynı şekilde ülkelerine döndüklerinde de sosyal hayatın tüm evrelerinde bağımsızlık hareket edebilmeleri için tecrübe kazandırılması, bunun için yerel aktörlerin ve organların uyum sürecinde rol alması, ülkenin dilini, kültürünü ve tarihini öğrenebilmeleri için yabancıların bir takım kurslara katılmaları, eğitime ve ekonomik faaliyetlere erişilmesi, temel sağlık hizmeti alınması gibi ibarelere vurgu yapılmıştır.

Sığınmacılara ev sahipliği yapılarak onlara barınma ve gıda ihtiyaçlarının karşılanması, ilaç temini ve hastanelerde tedavi edilme gibi temel sağlık haklarından yararlanabilmeleri için fırsatlar tanınması kısa vadede yeterli olsa da uzun vadede yeterli olmayabilir. Bunun için gerek iç savaşta maruz kaldıkları terör ve kaos ortamı gerekse göç sürecinde yaşadıkları zorluklar sonucunda oluşan travma süreçlerini atlatabilmeleri için psiko-sosyal destek sağlanması gerekmektedir. Kısa vadede çözülen bu sorunların yanı sıra, uzun vadede de sığınmacıların hedef ülkedeki toplumla bir arada yaşayabilmeleri ve o topluma entegre olabilmeleri için uyum politikaları ve uzlaşi kültürünün geliştirilmesi, bu çerçevede temel eğitim, meslek eğitimleri ve hobi kurslarından istihdam alanları yaratılmasına kadar birçok konuda sığınmacılara destek verilmesi kamu kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler gibi paydaşların “insani sorumluluk ve uyum süreci” kapsamındaki görevleridir.

Türkiye tarafından geliştirilecek insani çabalar, yıllar boyunca sürebilecek “birlikte yaşam kültürü” ve “uyum süreci”nin inşasında mihenk taşı rolü üstlenmektedir. Bu bağlamda bu bölümde, uyum sürecinin hızlanması ve daha uzun vadeli bir toplumsal birliktelik için eğitimden sağlığa, istihdamdan sosyal hizmetlere kadar Türkiye’de yerelde ve merkezi olarak Suriyelilere yönelik uygulanan bazı kamu politikası örneklerine önemli raporlar, akademik araştırmalar ve yönetmelikler incelenmiştir.

4.3.1. Eğitim

Eğitim konusunda Türkiye, gerek ilkokul çağındaki gerekse üniversite lisans düzeyine gelmiş Suriyelilere bazı fırsatlar ve imkânlar sağlamıştır. Bu konuda, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Milli Eğitim Müdürlüğü, YÖK gibi kurumlar ve bunların yanı sıra bazı sivil toplum kuruluşları eğitim alanında bazı kamu politikaları uygulamalarına gitmişlerdir. Bu konuda bilgi sahibi olabilmek adına “2016 Türkiye Göç Raporu” ve “UNICEF Suriyeli Çocuklar Raporu” gibi araştırmalar incelenecektir.

4.3.1.1. 2016 Türkiye Göç Raporu

2016 Göç Raporu bugüne kadar Suriyelilere verilen eğitim hizmetleri noktasında bizlere rakamsal verilere dayalı olarak bilgi vermektedir. Bu rapor ışığında geçici koruma altındaki Suriyelilere karşı izlenen eğitim politikalarını inceleyecek olursak; Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ve uluslararası kuruluşlar ortaklığıyla Türkiye’de yaşayan Suriyelilere yönelik olarak üniversite bursları ve Türkçe dil eğitimi destekleri sağlanmıştır. Bu çerçevede YTB tarafından koordine edilen “Türkiye Bursları” kapsamında Suriye uyruklu adaylara sağlanacak burslar için uluslararası kaynakların kullanılmasına karar verilmiş, böylelikle uluslararası fonlardan sağlanan bütçeler ile 2016 yılı için ön lisans, lisans ve yüksek lisans düzeyinde 1.275 öğrenciye burs sağlanmıştır (Türkiye Göç Raporu, 2016: 82) Destek Burs Programı kapsamında kabul edilen adaylara aylık 1200 TL ödeme yapılması öngörülmüştür. Bunun için Türkiye’de geçici koruma altında bir Suriye vatandaşı olmak, Türkiye’deki devlet üniversitelerinde en az dört yıllık bir yükseköğretim programında lisans düzeyinde eğitim görüyor olmak ve ağırlıklı genel not ortalaması en az 2.00 (4 üzerinden) olmak şartları vardır (YTB, 2018).

Yine YTB tarafından geçici koruma altında bulunan Suriyelilerin Yükseköğrenime devamlılıklarını sağlamak üzere İleri Düzey Türkçe Eğitimi (TÖMER) projesi yürütülmektedir. Proje kapsamında adaylara A1 seviyesinden C1 seviyesine kadar Türkçe eğitimi düzenlenerek TÖMER diploması verilmektedir (Türkiye Göç Raporu, 2016: 82).

Bir diğer konu ise ilkokul düzeyindeki öğrencilere uygulanan eğitim politikalarıdır. 2016 yılı itibariyle T.C. Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre; Türkiye’de kamp içinde 31 adet, kamp dışında ise 401 adet olmak üzere toplam 432 adet “Geçici Eğitim Merkezi” bulunmaktadır. Bu kampların illere göre dağılımı ele alındığında, bu eğitim merkezlerinin en yoğun olduğu iller sırasıyla; Hatay (120), İstanbul (66), Gaziantep (52) ve Şanlıurfa (43)’dır. Geçici Eğitim Merkezleri’nde Suriyeliler kendi dilinde öğrenim görmektedir. Devlet okullarında dil bariyerine takılan öğrenciler bu merkezlerde Suriye’de gösterilen Arapça müfredat takip edilerek eğitim görmektedirler. Ayrıca Türk öğretmenler tarafından haftalık 15 saate kadar Türkçe dersleri verilmektedir. Yoğun Türkçe dersleri ile amaçlanan; Suriyeli öğrencilerin Türk eğitim sistemine dahil edilmeleri ve topluma uyum süreçlerinin

hızlandırılmasıdır (Türkiye Göç Raporu, 2016: 82). 2017 itibariyle T.C. Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre, yürütülen eğitim hizmetleri kapsamında toplam 459.521 kişiye eğitim verilmiştir (Türkiye Göç Raporu, 2016: 82). Suriyelilerin dil öğrenimlerini kolaylaştırmak ve psikolojik olarak topluma kazandırılmalarını sağlamak için de yine PICTES Projesi kapsamında MEB öncülüğünde Geçici Eğitim Merkezleri'ne KPSS puanı baz alınarak Geçici Süreli Türkçe Öğreticiler ile Rehberlik Danışmanları alımı yapılmıştır. Adana, Gaziantep, Hatay gibi Suriyelilerin nüfus olarak fazla olduğu iller bu alımlarda ön plana çıkmıştır (PICTES, 2017b)

4.3.1.2. UNICEF Suriyeli Çocuklar Raporu (OCAK 2017)

UNICEF, Suriyeli çocukların ve gençlerin gereksinimlerinin karşılanması ve onların potansiyellerini yükseltecek materyallerle donatılmaları için uzun dönemli yatırımlar yapılmasını planlamıştır. “Kayıp Kuşak Olmasın” projesi doğrultusunda UNICEF, geçici ikamette kalan ve kamp dışında yaşayan Suriyeli çocukların eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır (UNICEF, 2017).

UNICEF, yabancılara yönelik eğitim şartlarının gelişmesiyle ilgili olarak T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve diğer ortaklarla yakın işbirliği içinde çalışmaktadır. Bu noktada amaçlanan; Türkiye'deki gerek Suriyeli gerekse dezavantajlı Türk çocuklar için eğitim sisteminin güçlendirilmesi, kapsayıcı eğitimin kalitesinin artması ve erişimin kolaylaştırılmasıdır. Bu çerçevede UNICEF tarafından bugüne dek elde edilen bazı önemli sonuçlara bakıldığında; Türkiye'nin 21 ilinde UNICEF tarafından desteklenen 400'ün üzerinde Geçici Eğitim Merkezi'nde (GEM), 325.000 Suriyeli öğrenciye eğitim verilmektedir. Yine Suriyeli ve Türk olmak üzere yaklaşık 655.150 çocuğa okul çantası ve kırtasiye malzemesi dağıtılmış, okuma yazmaya destek amacıyla kamplarda 21 kütüphane kurulmuş, kamp dışında ve kamplarda gönüllü olarak görev yapan 12.675 Suriyeli öğretmene aylık teşvikler sağlanmıştır (UNICEF, 2017).

AFAD'ın 2017 Aralık Raporu'na göre ise Suriyelilere yönelik eğitim hizmetlerine bakıldığında, Geçici Barınma Merkezlerindeki Suriyeli öğrenci sayısı 83.246, Devlet okullarında okuyan Suriyeli öğrenci sayısı 350.493, Geçici Eğitim Merkezi'nde eğitim gören Suriyeli öğrenci sayısı ise 170.267'dir. Açık okullar (uzaktan eğitim) da dâhil olmak üzere yaklaşık 612.000 Suriyeli öğrenci şu an eğitim

görmektedir (AFAD Raporu, 2017b). Dolayısıyla Geçici Eğitim Merkezleri ve Barınma Merkezleri'nin, eğitim noktasında yerlerini yavaş yavaş devlet tekeline bıraktığı söylenebilir.

4.3.2. Sağlık

Sağlık konusunda da Türkiye, Suriyelilere yönelik olarak önemli bütçeler ayırmaktadır. Devlet hastanelerinin kullanımı, ücretsiz ilaç, muayene ve protez masrafları, özel ve üniversite hastanelere sevk gibi konularda Suriyelilere imtiyaz tanıyan devlet, acil sağlık hizmetleri, kanser tedavisi, yenidoğan ünitesi ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele gibi konularda da Suriyelilere öncelik vermiştir.

4.3.2.1. 2016 Göç İdaresi Raporu ve AFAD Verileri

2016 Göç İdaresi Raporu ve AFAD verileri, Suriyelilere sağlanan sağlık hizmetleri konusunda bilgi vermektedir. Bu konuda bazı istatistiklere yer verilecektir.

Tablo 6: Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Verilen Sağlık Hizmetleri

GGM'LER		TÜRKİYE GENELİ SAĞLIK HİZMETLERİ VERİLERİ				
Doktor Sayısı	Sağlık Personeli	Poliklinik	Hastaneye Sevk	Hastanede Yatan	Doğum	Ameliyat
93	174	20.956.267	918.694	964.047	184.390	797.450

Kaynak : GİGM, 2016 Türkiye Göç Raporu.

Tablo 6.'ya göre, sağlık konusunda AFAD verileri çerçevesinde kamplarda Suriyelilere sağlanan sağlık hizmetleri ele alındığında, Aralık 2016'nın sonuna kadar gerçekteşen toplam doğum sayısı 184.390 olup, 20 milyonu aşkın poliklinik hizmeti verilmiştir (Türkiye Göç Raporu, 2016: 83). Ayrıca ameliyat, hastanede yatırma ve hastaneye sevk gibi konularda da Suriyelilere hizmetler verilmiş, Geçici Barınma Merkezleri'ne sağlık personelleri istihdam edilerek sınır bölgelerinde yaşayan Suriyelilerin de sağlık hizmetlerinden faydalanmaları amaçlanmıştır (Bkz Tablo 6).

Sağlık hizmetleri ücretsiz Türkiye'de kayıtlı tüm Suriyelilere sağlık hizmetleri ve ilaçlar T.C. Sağlık Bakanlığı-AFAD işbirliği ile ücretsiz olarak sunulmaktadır. 2017 Ağustos itibariyle Suriyeli ve Iraklıların tedavileri kapsamında 953.466 ameliyat gerçekteştirilmiş; 1.143.393 yatan hasta ve 25.919.750 milyon poliklinik hizmeti verilmiştir (AFAD Raporu, 2017a).

Nisan 2018 itibariyle ise 1.423.844 yatan hasta ve 34.501.808 poliklinik hizmeti verilmiş, 1.188.606 adet ameliyat gerçekteşmiştir. Yine Geçici Barınma Merkezlerinde çalışan 156 Türk doktor, 186 Türk sağlık personeli, 109 Suriyeli doktor ve 137 Suriyeli sağlık personeli vardır (AFAD, 2018). Bu çerçevede sığınmacıların dil sorunlarını çözebilmek ve hastalara doğru teşhis koyabilmek adına Suriyeli doktorlar da istihdam edilmiş, böylelikle sağlık sektöründe daha kolay adımlar atılması amaçlanmıştır.

Küresel İnsani Yardım (2017) Raporu'na göre, Türkiye 2016 yılında 6 milyar ABD doları tutarında insani yardım yaparak, ABD'nin hemen akabinde en çok uluslararası insani yardım yapan ikinci ülke konumuna gelmiştir. Bunun yanı sıra 2016 yılında mili gelirinin % 0,75'ni insani yardım için ayıran Türkiye, bir kez daha "Dünya'nın En Cömert Ülkesi" olmuştur (AFAD, 2017). Bu çerçevede istatistiksel anlamda bakıldığında, Türkiye "açık kapı politikası" gereklerini yerine getirerek müşkül durumdaki insanlara elini uzatmış, özellikle sağlık konusunda en yardımsever ülkelerin başında gelmiştir.

4.3.2.2. Geçici Koruma Yönetmeliği

Türkiye'de geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilere 2011 yılından itibaren sunulan sağlık hizmetleri, T.C. Sağlık Bakanlığı'nın kontrolü ve sorumluluğunda, geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında yürütölmektedir.

Günümüzde bu hizmetler, T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan 04.11.2015 tarihli ve 9648 sayılı “Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar” yönerge çerçevesinde faaliyete geçirilmektedir.

Bu çerçevede “Geçici koruma altındaki yabancıların tanı-tedavi işlemlerini yürüten sağlık hizmeti sunucularına MEDULA-Hastane Sisteminde SGK provizyonu alınmak suretiyle işlem yapılacak olup hizmet kaydı, fatura kayıt ve dönem sonlandırma işlemleri yapılmayacaktır” (madde 5). Yalnızca acil sağlık hizmetleri ve bulaşıcı hastalık durumları provizyona tabi tutulmamıştır, bu hizmetlerde Suriyelilerin yalnızca geçici koruma altına alınması yeterlidir. Faturaların ödenmesine dair ise 112 Acil Sağlık Hizmetleri ve Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü’ne ait sağlık hizmet bedelleri AFAD tarafından karşılanması (madde 9) kararı alınmıştır. Bu çerçevede birçok Suriyelinin tedavi ve ilaç masrafları AFAD tarafından karşılanmaktadır.

Ayrıca hükümet organları dışında hizmet verebilecek gönüllü sağlık hizmeti için de yönergede bazı hükümler mevcuttur. Örneğin, T.C. İçişleri Bakanlığı’nın uygun göreceği yerleşim yerlerinde vakıf veya dernekler aracılığıyla ücretsiz ve gönüllü olarak yalnızca geçici korunanlara altı ay süreyle sağlık hizmet verilebilir. Altı aylık sürenin dolmasına bir ay kala, ilgili vakıf veya derneğin başvurusu ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün görüşü üzerine T.C. İçişleri Bakanlığı tarafından bu altı aylık hizmet süresinin devamı uygun görebilir. Gönüllü sağlık hizmeti kapsamında tedavi, tanı, cerrahi ve rehabilitasyon hizmetleri de sunulabilmektedir (madde 10).

4.3.2.3. SIHHAT Projesi

Avrupa Birliği’nin (AB) finanse ettiği, T.C. Sağlık Bakanlığı’nca uygulanan Türkiye’deki Suriyelilerin aldığı sağlık hizmetlerini geliştirme amaçlı “SIHHAT” projesi 2017 yılında başlatılmıştır. Projeye AB tarafından 300 milyon euroluk katkı sağlanarak, Türkiye’de geçici koruma kapsamındaki Suriyelilere verilen birinci ve ikinci basamak sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmaya yönelik sağlık uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Bu proje kapsamında 3,2 milyon Suriyeliye birinci ve ikinci basamak sağlık hizmeti verilmesi amacıyla 790 göçmen sağlığı birimi, 26 mobil sağlık birimi ve 5 kanser tarama birimi hizmete sunulacaktır. Proje çerçevesinde 9

ilde 10 toplum ruh sağığı merkezinin de hizmete sunulması amaçlanmıştır (T.C. Sağıık Bakanlığı, 2017).

Yine proje kapsamında 270 bin bebek ve kadının, D vitamini ve demir takviyeleriyle desteklenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca 600 bin Suriyeli erkek ve 750 bin Suriyeli kadına ulusal standartlara uygun aile planlaması materyalleri dağıtılacaktır (T.C. Sağıık Bakanlığı, 2017).

Bir diğerk önemli husus ise hastalarla doktorlar arasındaki dil sorunun ortadan kaldırabilmek adına açılan göçmen sağıık birimlerine Suriyeli doktorlar ve hemşireler alınmaktadır (Cupolo, 2017). Böylelikle Suriyelilerin hastalıkla ilgili şikayetleri daha rahat anlaşılakta, tedaviler daha doğru ve hızlı şekilde yapılmaktadır. Ayrıca kendi ülkesinin doktorlarına tedavi olan Suriyelilerin kendilerini daha çok güvende hissetmeleri açısından da önemli bir uygulamadır. Bu uygulamanın getirdiğı bir diğerk sonuç ise mültecilere hizmet veren bu tür sağıık merkezlerinin, vatanlarını terk etmiş Suriyeli doktorlara ve sağııkçılara istihdam kapısı açmasıdır. Türkiye’de uzmanlık belgeleri yanlarında olmadığı veya tıp eğitimleri Türkiye’deki sağıık sistemi tarafından tanınmadığı için görev yapamayan 1500 kişiye istihdam sağıılanmıştır (DW, 2017).

Kilis’te SIHHAT Projesi kapsamında göçmen sağıık birimleri açılmış, burada yaşayan Suriyelilere birincil ve ikincil sağıık hizmetleri verilmeye başlanmıştır. Ankara Altındağ’da kurulan Bab-ı Şifa Göçmen Sağıığı Merkezi ise günde yaklaşık 200 hastaya tedavi hizmeti vermektedir (DW, 2017).

4.3.3.Ekonomik ve Sosyal Hizmetler

Bu bölümde Suriyelilerin emek piyasasına uyum süreçlerinin sağıılanması ve ekonomiye katkı sağıılayabilmeleri adına bazı raporlar doğrultusunda istihdam durumları ortaya konulmuştur. Ayrıca hükümete bağıı kuruluşlar, STK’lar ve yerel yönetimler tarafından Suriyelilere verilen ekonomik katkıların yanı sıra, kıyafet, rehabilitasyon, tercümanlık hizmeti gibi sosyal hizmetler de sağıılanmaya çalışılmıştır.

4.3.3.1. Kızılay Yardımları

Suriyelilere yönelik sosyal uyum bağlamında Kızılay, AFAD, Aile ve T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı gibi kurumların işbirliğı ile başlatılan

ve Avrupa Birliği tarafından finanse edilen “Kızılay Kart” uygulaması son 1 yılda 1 milyon kişi için uygulamaya geçirilmiştir. İçerisine her ay sonunda hanedeki her kişi başına 120 TL yüklenen Kızılay Kartlar ile, belli ihtiyaçları karşılamak adına ATM’lerden para çekilebilir. Bu kartların temini için öncelik; tek başına yaşayan Suriyeli kadınlar, 60 yaş üstü Suriyeliler, dört veya daha fazla çocuğu olan Suriyeli aileler ve engellilere tanınmıştır (KIZILAYKART- SUY, 2017).

4.3.3.2. Vatandaşlık Hizmetleri

Vatandaşlık konusunda ise hükümet tarafından son yıllarda bazı somut adımlar atılmıştır. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdür Yardımcısı Engin Sarıbrahim, 7 Mart 2018 itibarıyla, Suriye uyruklu olup Türk vatandaşlığını kazanan kişi sayısının 55 bin 583 olduğunu ifade etmiştir. Bunlardan 25 bini 0-18 yaş grubunda olmakla birlikte, anne babaları vatandaşlık alınca kendileri de vatandaşlığa alınan kişilerdir (Özgönül, 2018).

Toplamda Suriyeli sayısı ise 55 bini geçerken, 2017 yılının son yarısında 7 bin Suriyeliye daha vatandaşlık yolu açılmıştır. Bunlar arasından da Geçici Eğitim Merkezleri’nde mültecilere eğitim veren öğretmenlere ve beyaz yakalı vasıflı Suriyelilere öncelik verilmesi kararı alınmıştır (Cumhuriyet, 2017). Başvurularını bulundukları illerdeki Göç İdaresi Müdürlüklerine yapan Suriyeliler öncelikle mülakatlara çağırılmış, mülakatın ardından uzun süren güvenlik soruşturmasının ardından Suriyelilere vatandaşlık verilme aşaması tamamlanmıştır (Hürriyet, 2017).

4.3.3.3. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Bünyesindeki Sosyal Yardımlar

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun “Uyum” başlıklı 96. maddesi ile, yabancı kişilerin Türkiye’de toplumla olan karşılıklı uyumlarının kolaylaştırılması, Türkiye’de veya geri döndüklerinde kendi ülkelerinde sosyal hayatın bütün alanlarında dışarıdan yardım almadan bağımsız şekilde hareket edebilmelerini sağlayacak bilgi ve becerilerin kazandırılması, bu sürecin de kamu kurum ve kuruluşlarıyla ortak olarak yürütülmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda; Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü iş birliğinde 25 Nisan 2016 tarihinde, Türkçe dil kursları, uyum kursları, mesleki ve sosyal yetenek kurslarının düzenlenmesi ve bu kurslarda başarılı olanların

belgelendirilmesi amacıyla bir protokol hazırlanmıştır (Türkiye Göç Raporu, 2016: 94).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Uyum ve İletişim Daire Başkanlığı tarafından 81 ilde yürütülen proje kapsamında göçmen çocuklar ile Türk çocuklar arasındaki karşılıklı diyalog ağını kolaylaştırmak, göç konusuna farkındalık yaratabilmek, ayrıca göçmen çocukların dilsel ve psiko-sosyal gelişimine katkıda bulunmak üzere “6-11 yaş arasındaki çocukların kullanımı için uygun olabilecek MUYU seti” hazırlanmıştır. Bu setlerin içerisinde Türkçe, İngilizce ve Arapça hikâye kitapları, boyama kitapları ve boya kalemleri, resim defteri ve kalem kutusu gibi materyaller bulunmaktadır. Söz konusu MUYU setlerinden “Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Yardım İçin Türkiye’ye Destek Projesi” kapsamında 125.000 adet basılmıştır (Türkiye Göç Raporu, 2016: 94).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü; kurulduğu günden bu yana “İnsan Ticareti Mağduru Acil Yardım ve İhbar Hattı” olarak hizmet veren 157 numarasını devralmış ve 2015 tarihinde Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER) adını alan ihbar hattı kurarak, Türkiye’de yaşayan yabancıların tüm soru ve sorunlarını çözmek için hizmete başlamıştır. Yabancılar 6 dilde 7 gün 24 saat kesintisiz hizmet sunmayı hedefleyen YİMER, ilk kurulduğu yıllarda Türkçe, İngilizce, Arapça ve Rusça dillerinde hizmet vermiş, mevcut dillere Nisan 2016 tarihi itibarıyla Almanca ve Farsçanın da eklenmesiyle hitap edilen yabancı kitlesi genişlemiştir (YİMER, 2018).

Yabancılar; uluslararası koruma, geçici koruma, vize, ikamet gibi konularda hizmetler veren ve yardım sağlayan YİMER, insan ticareti mağdurlarına yönelik olarak da çalışmalar yapmakta, ihbar hattı sayesinde kayıp ya da kaçırılan göçmenlerin bulunması için seferber olmaktadır. Bunun dışında YİMER, ülkedeki kolluk kuvvetleriyle koordineli şekilde hareket ederek suça, tehdide veya şiddete maruz kalmış, acil yardıma ihtiyaç duyan yabancılar da hizmet vermekte, bu kişilere dolaylı olarak tercüme hizmeti de sunmaktadır.

4.4. AYDIN'DAKİ SURİYELİLERE YÖNELİK BİR ALAN ARAŞTIRMASI

4.4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, Aydın iline 2011 sonrası zorunlu olarak göç eden ve Türkiye devleti tarafından “geçici koruma” statüsü verilen Suriyelilerin, bulundukları kente ve birlikte yaşadıkları topluma uyum süreçlerini belirlemek, verilen cevaplar doğrultusunda Suriyelilerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel sorunlarını tespit etmek ve bu sorunlara bazı çözüm önerileri sunmaktır. Yapılan araştırma, Suriyelilerin yaşadıkları koşullar göz önünde bulundurulduğunda uyum sürecinin onlar açısından nasıl geçtiğini anlayabilmek, yabancı bir ülkeye alışma safhasında bu insanların hangi problemleri yaşadıklarını tespit edebilmek, bu sürece bağlı olarak kısa süreli geçici çözümler yerine uzun vadeli kalıcı politikaların oluşmasında göç konusunda karar verici ve uygulayıcı pozisyonundaki bazı aktörlere de fikir verebilmek açısından önem kazanmaktadır.

Çalışmada uyum sürecinde yaşanan sorunlara vurgu yapılmasının yanı sıra, Suriyelilerin Türkiye'ye göç etme sebeplerinin ve Türkiye'ye göç ettikten sonra burada kalmayı cazip hale getiren imkânların Aydın özelinde incelenmesi amaçlanmıştır. Aydın ilinin seçilmesindeki sebep, araştırmacının şehre olan yakınlığı, şehrin iyi tanınması ve şehirdeki Suriyelilere ulaşmada destek verecek kişilere ve kurumlara rahatça ulaşılabilmesidir. Bu çerçevede Aydın ilindeki güvenlik, istihdam, kültürel yakınlık gibi faktörlerden hangilerinin Suriyeli göçünün başlamasında ve göçten sonra kalıcılığın sağlanmasında etkili oldukları incelenmiştir. Özellikle Türkiye'de kalmayı etmeyi cazip hale getiren faktörlere Aydın özelinde verilen cevaplar, aynı zamanda Aydın ilinde uyum politikalarında rol oynayan aktörlerin hangi alanlarda daha başarılı ya da başarısız olduklarını, uygulamaların güçlü ve zayıf yanlarını da göstermektedir.

Bu güne kadar Suriyeliler konusunda literatürde yer alan çalışmaların çoğu, Türklerin Suriyelilere karşı algıları ve Suriyeliler hakkındaki fikirleri üzerinedir. Bu çalışmanın, uyum/entegrasyon bağlamında Suriyelilerin Türk toplumu, yerel aktörler ve kendilerine yönelik verilen hizmetler hakkındaki algılarını incelemesi, ayrıyeten Aydın ilinde de böyle bir çalışmanın yeterli olmaması açısından özgün bir nitelik

kazandığı ve konu ile ilgili literatürde ciddi bir boşluğu doldurmaya katkı sağladığı tahmin edilmektedir.

4.4.2. Araştırmanın Ön Kabulleri ve Sınırları

Bu araştırma ile ilgili olarak, katılımcıların anket sorularına doğru ve yansız olarak cevap verdikleri varsayılmıştır. Bu çerçevede soruların açık, yalın ve anlaşılır olarak hazırlanmasına özen gösterilmiş, eğitimsiz Suriyeli kitle de göz önünde bulundurularak Arapça bilen bir uzman ile birlikte sahaya çıkılmış, okuma yazması olmayan kişilere sorular sesli olarak okunmuştur. Çalışmada her bir Suriyeli tüm sorulara özgür iradeleri ile cevap vermiş, hiçbir yönlendirme yapılmamıştır.

Araştırma kapsamında sorgulanan konular; hazırlanan anket formunda mevcut olan Aydın'da yaşayan Suriyelilere yönelik demografik özellikler, uyum sürecindeki sosyo-kültürel koşullar, uyum/entegrasyona dair içinde bulunulan sosyo-ekonomik durum, Suriyelilerin göç etme ve göç ettikten sonra kalıcı olma sebeplerine ilişkin sorularla kısıtlıdır.

Bu çalışma sürecindeki anketlerin bir kısmı, Aydın İl Göç İdaresi Müdürlüğü'ne destek veren Devlet Su İşleri Makine Mühendisi Sayın Ali Bayraktar'ın desteğiyle, Aydın ilinde Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı mahallelerde yaklaşık 1.5 ay boyunca alan araştırması yapılarak tamamlanmıştır. Anketlerin geri kalan kısmı ise Aydın Valiliği İl Göç İdaresi Müdürü Sayın Soner Koç'un desteğiyle İl Göç İdaresi Müdürlüğü'ne bırakılmıştır. Bu süreçteki mekânlar; Ovaeymir Mahallesi, Zeybek Mahallesi, Ata Mahallesi, Girne Mahallesi gibi Suriyelilerin toplu olarak yerleştikleri mahalleler ile kısıtlanmış, araştırmanın alt sınırı 18 yaş olarak belirlenmiş, 18 yaş üstü birçok meslek gurubundan Suriyeli ile yüz yüze görüşülerek anketler direkt olarak elden yaptırılmıştır. Tarih sınırlaması olarak ise Suriyelilerin Türkiye'ye gelmeye başladığı 2011 yılından 2018 yılının Nisan ayına kadar olan süreç baz alınmıştır.

4.4.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu kısımda, araştırmanın örnekleme, verilerin toplanmasında nasıl bir yol izlendiği, verilerin toplanma yöntemi ve verilerin analiz yöntemi ile ilgili bilgiler verilmektedir.

4.4.3.1. Örneklem

Anketin yapıldığı dönemde Aydın ilinde yaklaşık olarak 10.000 Suriyeli sığınmacı vardır, yani araştırmanın evren büyüklüğü bu rakamdır. Bu evren büyüklüğüne denk gelen örneklem büyüklüğü 370 kişiye tekabül etmektedir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2014: 89) Fakat Suriyeliler arasında okuma yazma oranının düşük olması, Suriyeli 18 yaş üstü kadınların dini/kültürel sebeplerden ötürü ankete katılmamaları, yabancı bir ülkede olmanın verdiği güvensizlik durumu ve önyargılar gibi sebeplerle bu sayıya ulaşılamamış, dolayısıyla çalışmanın örneklem büyüklüğü 226'da kalmıştır. Bu kadar zor koşullara rağmen ulaşılan mevcut rakamın, çalışmanın analizlerinin sağlıklı yapılabilmesi için yeterli olduğu düşünülmektedir.

Ankette örneklem çerçevesi oluştururken Aydın ilinde yaşayan Suriyelilerin tamamına ulaşmak mümkün olmayacağı için genel anlamda veri toplama işi; zaman ve bütçe kısıtlaması, anket uygulanan hedef kitlenin eğitim oranının düşük olması gibi belirleyiciler doğrultusunda yürütülmüştür. Örneklem türü olarak ise, evreni oluşturan birimlerin hepsine eşit seçilebilme şansının verildiği “*olasılıklı örneklem*” türü kullanılmış, olasılıklı örneklemenin bir çeşidi olarak da evreni oluşturan bireylerin tamamının örneğe girme şansının tesadüfi olduğu “*basit tesadüfi örneklem*” modeli seçilmiştir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004: 75). Bu noktada belirli bir meslekten, cinsiyetten, gelir grubundan ya da eğitim düzeyinden Suriyeliler seçilmemiş, tamamen tesadüfi olarak kolay ulaşılabilen Suriyelilere anket yaptırılmıştır.

Anketin örnekleme; Aydın ilindeki Ovaeymir Mahallesi, Zeybek Mahallesi, Ata Mahallesi, Girne Mahallesi gibi mahallelerde yoğun olarak yaşayan 18 yaş üstü Suriyeli erkek ve kadınlardır. Her ne kadar örneklem grubunda kadınlar yer alsada, çalışma sürecinde rastlanan en önemli hususlardan birisi de, Suriyeli kadınların bazı dini sebepler, yabancılara karşı çekingenlik durumu veya patrimonyal aile yapısı gibi sebeplerden ötürü ankete katılmaya pek fazla yanaşmamalarıdır.

4.4.3.2. Verilerin Toplanmasında İzlenen Yol

Veri toplama aşamasında öncelikle literatür taraması yapılarak kuramsal çerçeve belirlenmiş, araştırmanın amacı belirlendikten sonra da evren ve örneklem tespit edilerek anket uygulaması yürütülmüştür. Ankete ek olarak da gözlem

yapılarak Suriyeliler hakkında daha kesin bilgilere ulaşılması ve içlerinde bulundukları durumun daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

Anket uygulamasına geçilmeden önce ilk olarak göçmenlerle üniversite projesi kapsamında daha önceden çalışmış olan Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğretim üyesi Dr. Öğr. Üyesi Murat Kemal Avcı'ya ulaşılmış, onun yönlendirmesi ile Suriye kökenli olan ve uzun yıllardır Türkiye'de yaşayan, Suriyelilere yardım edilmesinde kurumlara da destek veren DSİ makine mühendisi Ali Bayraktar ile irtibata geçilmiştir. Ali Bayraktar'ın yönlendirmesi doğrultusunda Aydın'da yaşayan Suriyelilerin hangi mahallelerde ikamet ettiği bilgisine önceden ulaşılmış, bu bilgiye istinaden Suriyeliler önceden telefonla aranarak anket için mahallelerine gelineceği haber verilmiştir. Anket yapma sürecine Suriyelileri yakından tanıyan Ali Bayraktar'ın bizzat kendisi de katılmış, dolayısıyla ankete katılanların güveni kazanılarak soruların cevaplanmasında oluşabilecek endişe ve önyargı durumu ortadan kalkmıştır.

İlerleyen süreçte Ali Bayraktar vasıtasıyla da Aydın Valiliği İl Göç İdaresi Müdürü Sayın Soner Koç'a ulaşılmış, Soner Koç'un talimatı ile İl Göç İdaresi'ne gelen "geçici koruma" altındaki kayıtlı Suriyelilere anketler uygulanmıştır. Akabinde İl Göç İdaresi Müdürlüğü personeli Sayın Hasan İçöz'ün vasıtasıyla Aydın Geri Gönderme Merkezi Müdürlüğü'ne gidilmiş, burada geri gönderilmek üzere toplanan veya idari gözetim altında bulunan sığınmacılara anketler uygulanmıştır.

Gözlem sürecinde ise çalışmayı zenginleştirmek ve tezde kullanılmak üzere Suriyelilerin yaşadıkları mahalleleri, evleri ve Suriyeli vatandaşların bizzat kendilerini içeren birçok fotoğraf çekilmiş, bu fotoğrafların akademik amaçlarla kullanılması noktasında Suriyeli vatandaşlardan izin alınmıştır. Gözlem yöntemi kullanılarak yapılan bu alan araştırması, Suriyelilerin yaşadıkları koşulların bilim insanları, kamu yöneticiler ya da sivil toplum kuruluşları tarafından da farkına varılmasını amaçlamakla birlikte, sorunların daha iyi idrak edilerek uzun vadeli kamu politikalarının üretilmesi noktasında dikkate değer bir çalışma olarak görülebilir.

4.4.3.3. Veri Toplama Yöntemi

Araştırma kapsamında veri toplama yöntemi olarak anket ve gözlem metodu kullanılmıştır. İlk yöntem olan anket yöntemine değinilecek olursa, araştırmada kullanılacak anket formları oluşturulurken konu ile ilgili farklı illere uygulanan birkaç anket önceden taranmış, bu anketlerde sorulan sorular Aydın iline uyarlanmış, bu sorulara ek olarak Suriyelileri yakından tanıyan mühendis Ali Bayraktar'ın tavsiyeleri doğrultusunda Aydın'daki Suriyelilerin ihtiyaç ve sorunlarını ortaya çıkarabilecek yeni sorular oluşturulmuştur.

Anket formu öncelikle bilgisayar ortamında hazırlanmış, çıktıları alınarak elden dağıtılacak şekilde hazır edilmiştir. Anketler Aydın'daki Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları mahalleler dolaşarak bizzat elden yaptırılmış, soruları cevaplayan kişilerle yüz yüze iletişime geçilerek kendilerinden anketlere zaman ayırmaları ve doğru cevap vermeleri istenilmiş, böylelikle online anketlerde sık karşılaşılan gelişigüzel cevap verme durumunun önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Anket sorularının anlaşılır olması ve katılımcılar tarafından yeterli dikkatin verilmesi amacıyla dört kısa bölümden oluşan bir anket formu geliştirilmiştir. Araştırmada kullanılan anketlerin hazırlanmasında "5'li likert tipi ölçek", "çoktan seçmeli sorular" ve "evet-hayırlı sorular" kullanılmış, sorular kapalı uçlu olarak hazırlanmıştır.

Anketin birinci bölümünde ankete katılan Suriyelilerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular sorulmuş, tezin zaman sınırlamasını da ortaya çıkaracak şekilde ek olarak kaç yılında Aydın'a geldikleri de sorular arasında yer almıştır. Anket cevapları "frekans analizi" çerçevesinde analiz edilip yorumlanmıştır.

Anketin ikinci bölümünde Suriyelilerin Aydın iline uyum/entegrasyon durumlarını ve memnuniyetlerini tespit etmek amacıyla "sosyo-kültürel" sorular sorulmuş, "kesinlikle katılmıyorum", "katılmıyorum", "kararsızım", "katılıyorum", "kesinlikle katılıyorum" değerlendirme seçeneklerinden oluşacak şekilde 5'li likert ölçeği uygulanmıştır. Bu noktada anket cevapları "tek örneklem T-test" çerçevesinde analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Anketin üçüncü bölümünde ise Suriyelilerin Aydın ilinde ekonomik anlamda zorluk yaşıyıp yaşamadıklarına dair “sosyo-ekonomik” sorular sorulmuş, ikinci bölümdeki gibi 5’li likert ölçeği uygulanmış, “tek örneklem T-test” çerçevesinde anket cevapları analiz edilip yorumlanmıştır. Bu bölümde 5’li likert tipi sorulara ek olarak “evet-hayır” değerlendirme seçeneklerinden oluşacak şekilde “Eğitim çağında çocuğunuz var mı?”, “Varsa okula gidiyorlar mı?” ve “Bir sağlık kuruluşuna gittiğinizde sıkıntı yaşıyor musunuz?” soruları sorulmuş, bu doğrultuda Suriyelilerin eğitim ve sağlık alanında hem ne kadar istekli oldukları hem de aldıkları hizmetin boyutu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anketin son bölümünde ise Suriyelilerin göç etme / kalıcı olma sebeplerine yönelik sorular sorulmuş, her biri 6 seçenekten oluşan toplam 2 soru sorularak, ankete katılanlardan bu seçeneklerden en fazla 3’ünü işaretlemeleri istenmiştir. Bu sorularla Suriyelileri, Türkiye’ye göç etmeye iten faktörlerin ve göç ettikten sonra burada kalmayı cazip hale getiren imkânların neler olduklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Alan araştırması sürecinde kullanılan diğer bir veri toplama yöntemi ise gözlem olmuştur. Bu gözlem metodu ile Suriyelilerin yaşadıkları ortam koşulları, birbirleriyle olan ilişkileri, dışarıya karşı olan tutumları ve psikolojileri gözlemlenmiştir. Bu yöntemin en önemli avantajı, salt anketle anlaşılamayacak bazı durumlar hakkında daha net tespitler yapılmasını sağlamak, anketin uygulandığı kişilere yönelik empati kurulmasına zemin hazırlayarak Suriyelilerin yabancı bir ülkede ne gibi zorluklar yaşadıkları ve nasıl hissettikleri noktalarında fikir oluşturmaktır.

4.4.3.4. Verilerin Analizi

Ankete verilen cevaplardan elde edilen verilerin analizi; SPSS Statistics 21.0 Paket programı (Statistical Programme for Social Sciences / Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı) vasıtasıyla yapılmıştır. Çalışmaya frekans analizi ve tek örneklem T-testi uygulanmış, verilerin ortalama değeri, standart sapması, anlamlılık düzeyi, sıklık ve yüzde dağılımlarına bakılarak değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca bazı sorular için çapraz tablolar yapılarak veriler arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir.

4.4.4. Araştırma Bulguları

Çalışmanın son bölümü, katılımcıların anket sorularına verdiği cevapların istatistiksel analiz sonuçlarından ve bu sonuçlar üzerinden yapılan yorumlardan oluşmaktadır. Örneklemi oluşturan katılımcıların demografik özellikleri, sosyo-kültürel durumları, sosyo-ekonomik durumları, Suriyelilerin göç etmesine ve göç ettikten sonra kalıcı olmalarına ilişkin değişkenler sayısal oranlarla SPSS tabloları aracılığı ile gösterilmiştir. Değişkenler arasında yapılan analizlere ve yorumlara da tabloların altında yer verilmiştir.

4.4.4.1. Demografik Değişkenler

Göçmenlerin profilini, göç ve kimlik algılarını ortaya koyabilmek adına ilk etapta demografik yapının incelenmesi çalışmaya fayda sağlayacaktır. Örneklemi oluşturan katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin veriler “sıklık tabloları” ile gösterilmiş, verilerin çıktılarına göre analizler ve yorumlar yapılmıştır.

Tablo 7: Cinsiyet Dağılımı

		Sıklık	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	31	13,7
	Erkek	195	86,3
	Toplam	226	100,0

Cinsiyet, içinde bulunulan toplumsal gerçekliği daha iyi anlayabilmek açısından önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle cinsiyet değişkeni, sosyal bilimlerde yapılan alan çalışmalarında merkezi bir konumdur. Bu alan araştırmasında katılımcıların cinsiyet dağılımlarına bakıldığında; görüşülen kişilerin % 13,7’sini (31 kişi) kadınlar, % 86,3’ünü (195 kişi) ise erkekler oluşturmaktadır (Bkz. Tablo 7). Bu noktada ankete cevap verenlerin büyük kısmını erkeklerin oluşturduğu söylenebilir. Öte yandan gerek ankete katılmalarına eşleri tarafından izin verilmemesi gerekse dışarıya karşı çekingen tavırları sebebiyle Suriyeli kadınların ankete cevap vermekten kaçındıkları düşünülmektedir. Ayrıca bazı Suriyeli

kadınların, araştırmacının erkek olmasından kaynaklı olarak dini inançları gereği yüzlerini göstermekten rahatsız oldukları tahmin edilmektedir.

Tablo 8: Yaş Dağılımı

		Sıklık	Yüzde
Yaş Grubu	18-25	51	22,6
	26-35	108	47,8
	36-50	60	26,5
	51-65	7	3,1
	Toplam	226	100,0

Yaş durumu da anketlere verilen cevapların niteliğini belirleyen bir diğer faktördür. Bu araştırmada kuşaklar arasında göç ve kimlik algısında bir farklılaşma olup olmadığı merak edilmiş, bu sebeple araştırmaya ilk kuşak sığınmacıların yanı sıra ikinci kuşak Suriyeli sığınmacılar da dâhil edilmiştir (Bkz. Tablo 8).

Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin % 22,6'sı 18-25 yaş grubuna, % 47,8'i 26-35 yaş grubuna, % 26,5'i 36-50 yaş grubuna, % 7'si ise 51-65 yaş grubuna dâhil olan sığınmacılardan oluşmaktadır. Araştırmaya katılan sığınmacıların yaşlarının daha çok 50 yaş altı olması, bu kişilerin can güvenliklerini garanti altına alma isteğinin yanı sıra daha iyi istihdam olanaklarına sahip olabilmek, aile fertlerine daha iyi yaşam standartları sağlayabilmek ve çocuklarına daha kaliteli eğitim düzeyi ve gelecek verebilmek gibi amaçlar taşıdığını da gösterebilir. Ayrıca yaşı ilerleyen insanların uzun bir süredir yaşadığı topraklardan kolay kolay kopmak istememeleri de Aydın'a göç eden 50 yaş üstü Suriyelilerin sayıca neden az olduğunun bir nedeni olarak düşünülebilir.

Tablo 9: Medeni Durum Dağılımı

		Sıklık	Yüzde
Medeni Durum	Evli	180	79,6
	Bekâr	46	20,4
	Toplam	226	100,0

Medeni durum, göç kararı alınması ve kente tutunabilmek açısından önemli bir değişkendir. Evli ve çocuğu olan bireylerin göç kararı alma sebepleri, bekâr bireylerin göç sebeplerinden farklı olacağından, özellikle zorunlu göç durumunda medeni durum anlamlı bir itici faktör olarak görülebilir. Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin % 79,6'sı evli, % 20,4'ü bekâr göçmenlerden oluşmaktadır (Bkz. Tablo 9). Bu noktada özellikle çocuğu olan bireylerde ailesinin ve çocuklarının geleceğini düşünen Suriyelilerin göç kararı alması anlamlıdır. Suriyelilerde evlilik oranının bu kadar yüksek olması da, Arap toplumlarında küçük yaşta evliliklerin gelenek haline gelmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 10: Medeni Durum - Cinsiyet İlişkisini Gösteren Çapraz Tablo

		Medeni Durum		
		Evli	Bekâr	TOPLAM
Cinsiyet	Erkek			
	Sayı	154	41	195
	Yüzde	% 79	% 21	% 100
	Kadın			
	Sayı	26	5	31
	Yüzde	% 83,9	% 16,1	% 100
	Toplam			
	Sayı	180	46	226
	Yüzde	% 79,6	% 20,4	% 100

Medeni durum ile cinsiyet arasındaki ilişki de çapraz tablo yardımı ile incelenebilir (Bkz. Tablo 10). Bu tabloya göre ankete katılan erkeklerin % 79'u evli (154 kişi), % 21'i (41 kişi) ise bekârdır. Kadınların ise % 83,9'u (26 kişi) evli iken,

% 16,1'i (5 kişi) bekârdır. Bu sonuçlara göre evli kadınların oranı evli erkeklere göre daha fazladır. Anket sürecinde görüşülen kadınların birçoğu erken yaşta evlenmiş olup, genellikle çalışma hayatında yer almadıkları için de evliliği son çare olarak görmektedirler. Bu durum, Suriye'deki geleneksel toplum yapısının da gereği olarak kadınlara yüklenen annelik misyonunun bir örneği olarak da düşünülebilir.

Tablo 11: Eğitim Durumu Dağılımı

		Sıklık	Yüzde
Eğitim Durumu	Okuryazar değil	25	11,1
	İlkokul mezunu	71	31,4
	Ortaokul mezunu	74	32,7
	Lise mezunu	27	11,9
	Üniversite mezunu	28	12,4
	Lisansüstü	1	0,4
	Toplam	226	100

Araştırmaya katılanların eğitim durumları Tablo 11.'de gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların % 11,1'inin okuryazar olmadığı, % 11,9'unun lise, % 12,4'ünün üniversite mezunu olduğu, % 0,4'ünün lisansüstü eğitimi aldıkları görülmektedir. İlkokul ve ortaokul mezunları araştırmaya katılanların yarısından fazlasını (% 64,1) oluşturmaktadır. Tablo 11.'e göre ilkokul mezunu 71 kişi ankete katılanların % 31,4'üne, ortaokul mezunu 74 kişi ise katılımcıların % 32,7'sine tekabül etmektedir. Dolayısıyla Suriyelilerin eğitim seviyelerinin yeterince yüksek olduğu söylenemez.

Anket sürecinde lise ve üniversite mezunu olanların sorulara daha bilinçli şekilde cevap verdikleri, cevap verirken daha titiz davrandıkları görülmüştür. Okuma yazması olmayanlara ise sahaya çıkılan tercüman aracılığı ile sorular sesli olarak okunmuş, ancak o şekilde cevap alınabilmiştir.

Tablo 12: Eğitim - Cinsiyet İlişkisini Gösteren Çapraz Tablo

		Eğitim Durumu						
		Okuryazar Değilim	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Lisans üstü	TOPLAM
Cinsiyet	Erkek							
	Sayı	22	56	63	26	27	1	195
	Yüzde	% 11,3	% 28,7	% 32,3	% 13,3	% 13,8	% 0,5	% 100
	Kadın							
	Sayı	3	15	11	1	1	0	31
	Yüzde	% 9,7	% 48,4	% 35,5	% 3,2	% 3,2	% 0,0	% 100
	Toplam							
	Sayı	25	71	74	27	28	1	226
	Yüzde	% 11,1	% 31,4	% 32,7	% 11,9	% 12,4	% 0,4	% 100

Eğitim durumunun cinsiyete göre dağılımının yorumunu da çapraz tablo eşliğinde yapmak mümkündür (Bkz. Tablo 12). Bu bağlamda özellikle Suriye toplumunda kadınların ne kadar eğitilmiş olup olmadığı, bir diğer ifadeyle kadınların eğitimine ne kadar önem verildiği analiz edilebilir. Tablo 12.'den çıkarılan sonuca göre, ankete cevap veren 195 erkekten % 11,3'ü (22 kişi) okuryazar değildir. Yine toplam oranın % 28,7'si (56 kişi) ilkokul mezunu, % 32,3'ü (63 kişi) ortaokul mezunu, % 13,3'ü (26 kişi) lise mezunu, % 13,8'i (27 kişi) üniversite mezunu olmakla beraber, % 0,5'i (1 kişi) ise lisansüstü eğitimi almıştır. Bu çerçevede Suriyeli erkeklerin büyük kısmı ortaokul mezunudur, hemen akabinde bu oranı ilkokul mezunları takip etmektedir. Okuma yazma bilmeyen, ilkokul mezunu ve ortaokul mezunlarının oranı ankete katılanların yarısından bir hayli fazladır (% 72,3).

Tablo 12.'deki çapraz tablo sonucunda kadınların eğitim durumlarına bakıldığında ise, ankete katılan 31 kadın arasında bu kadınların % 9,7'si (3 kişi) okuma yazma bilmemekte, % 48,4'ü (15 kişi) ilkokul mezunu, % 35,5'i (11 kişi) ortaokul mezunu, % 3,2'si (1 kişi) lise mezunu, % 3,2'si (1 kişi) ise üniversite mezunudur. Bu çerçevede kadınlarda okuryazar olmayan, ilkokul ve ortaokul mezunları toplamı % 93,6 gibi çok büyük bir orana tekabül etmekte, bu durum kadınların eğitim seviyesinin erkeklere nazaran çok daha düşük olduğunu göstermektedir. Ankete katılan kadınlar arasında lise ve üniversite mezunu toplamı

% 6,4'e tekabül etmektedir (2 kişi). Eğitim seviyesinin kadınlar arasında bu kadar düşük olması, göçle gelen Suriyeli kadınların geldikleri bölgelerde aileleri tarafından eğitimlerine yeterince önem verilmediğini düşündürülebilir.

Tablo 13: Çalışma Durumu Dağılımı

		Sıklık	Yüzde
Çalışma Durumu	Çalışıyor	173	76,5
	Çalışmıyor	53	23,5
	Toplam	226	100

Ankete katılanların çalışma durumu ise özellikle anket çalışmasındaki sosyo-ekonomik sorular bağlamında önem kazanmaktadır. Aydın'da iş bulma konusunda devlet ve özel sektör desteğinin düzeyi ve şehirdeki istihdam alanlarının yeterli olup olmadığı, Suriyelilerin çalışma durumlarına göre analiz edilebilir. Özellikle son yıllarda yasal olarak getirilen çalışma izinleri, sığınmacılara yönelik istihdam alanlarını genişletmiştir. Tablo 13.'e göre katılımcıların % 76,5'i (173 kişi) özel sektör veya devlette çalışırken, % 23,5'i (53 kişi) ise herhangi bir işte çalışmamaktadır. Bu noktada kadınların çalışma yaşamına katılımlarının düşük olması dikkat çeken ayrı bir noktadır. Aydın'da yaşayan kadınların istihdam piyasasındaki mevcut durumu aşağıda çapraz tabloda gösterilmiştir (Bkz. Tablo 14).

Tablo 14: Cinsiyet- Çalışma Durumu İlişkisini Gösteren Çapraz Tablo

		Çalışma Durumu		
		Çalışıyorum	Çalışmıyorum	TOPLAM
Cinsiyet	Erkek			
	Sayı	165	30	195
	Yüzde	% 84,6	% 15,4	% 100
	Kadın			
	Sayı	8	23	31
	Yüzde	% 25,8	% 74,2	% 100
	Toplam			
	Sayı	173	53	226
	Yüzde	% 76,5	% 23,5	% 100

Tablo 14.'te cinsiyet ile çalışma durumu arasındaki ilişkiye bakıldığında, çapraz tablo sonucunda cinsiyete göre çalışan Suriyelilerin oranını görebilmemiz mümkündür. Böylelikle istihdam durumunun kadınlar ve erkekler arasında nasıl bir dağılım gösterdiği, özellikle kadınların çalışma hayatında ne kadar yer aldığı bulgularına erişilebilmektedir. Analiz sonucunda erkeklerin % 84,6'sının çalışma hayatında yer aldığı, % 15,4'ünün ise her hangi bir işte çalışmadığı bulgusuna rastlanmıştır. İş tanımı anlamında çok rahat koşullarda veya yüksek ücretli işler olmasa da, erkeklerin büyük kısmının Türkiye'ye geldikten sonra iş buldukları ve emek piyasasına katkı sağladıkları görülmektedir. Fakat kadınların iş hayatına katılımları için aynı durum söz konusu değildir. Ankete katılan kadınların yalnızca % 25,8'i çalışmakta olduğunu belirtmiş, % 74,2'si ise çalışma hayatında yer almadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum Suriyeli kadınların iş hayatında yeterince aktif olmadıklarını, daha çok eşlerinin kazançları ile geçimlerini sağladıklarını göstermektedir. Ayrıca Suriyeli ailelerin çocuk sayılarının fazla olmasından kaynaklı olarak Suriyeli kadınların çoğunluğunun annelik misyonuyla çocuklarına bakmakla yükümlü oldukları düşünülebilir. Görüşülen Suriyeli kadınların bazıları ise eşleri tarafından çalışmalarına izin verilmediklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 15: Çalışılan Sektör Dağılımı

		Sıklık	Yüzde
Pozisyon	Kamu	15	6,6
	Özel sektör	157	69,5
	Üniversite	1	0,4
	Çalışmıyorum	53	23,5
	Toplam	226	100

Araştırma kapsamında örnekleme giren göçmenlerin mesleki yapılarına baktığımızda Tablo 15'te görüldüğü üzere % 6,6'sının (15 kişi) kamu sektöründe, % 69,5'inin (157 kişi) özel sektörde, % 0,4'ünün (1 kişi) üniversitede çalıştığı, % 23,5'inin (53 kişi) ise hiçbir işte çalışmadığı görülmektedir. Özel sektörde çalışanlara kendi işlerini yapanlar (hurdacılık, eskicilik, çiçekçilik vs) da dâhil edilmiştir. Bu noktada kamuda Suriyeli sözleşmeli personel alımlarına yeterince önem verilmediği

dikkat çekmektedir. Genellikle Suriyelilerin özel sektörde ucuz işgücü olarak ve sigortasız şekilde tarım ve sanayinin çeşitli kollarında çalıştıkları gözlemlenmiştir.

Tablo 16: Bireyin Aylık Gelir Dağılımı

		Sıklık	Yüzde
Aylık Gelir	0-500 TL	64	28,3
	501-1600 TL	138	61,1
	1601-3000 TL	23	10,2
	3001 TL+	1	0,4
	Toplam	226	100

Çalışma kapsamında aylık gelir düzeyi, Suriyelilerin Aydın iline özellikle ekonomik anlamda ne kadar uyum sağladıklarını gösterebilmek amacıyla önemlidir. Tablo 16.'da görüldüğü üzere katılımcıların % 28,3'lük kısmı, 0-500 TL arasında gelire sahiptir. Bu orana hiç geliri olmayanlar (0 TL), sivil toplum kuruluşlarından ya da devletten yardım alarak geçimlerini idame ettirenler de dâhildir. Bireylerin büyük çoğunluğu ise 501-1600 TL gelire sahiptir (% 61,1). Asgari ücretin üzerinde alanlar ise % 10,2 oranla yalnızca 23 kişidir. 3000 TL üzeri gelire sahip kısım sadece % 0,4'lük bir orana (1 kişi) tekabül etmektedir. Bu tablodan Suriyelilerin büyük kısmının asgari ücret aldıkları veya asgari ücreti de bulmayacak bir rakamsal üst sınırdaki günlük yevmiye ile çalıştıkları sonucuna varılabilir.

Tablo 17: Sahip Olunan Çocuk Sayısı Dağılımı

		Sıklık	Yüzde
Çocuk Sayısı	0	55	24,3
	1	21	9,3
	2	26	11,5
	3	74	32,7
	3>	50	22,1
	Toplam	226	100

Çocuk sayısı da yabancı bir topluma uyum sürecinde önemli bir etkidir. Suriyelilerin kültürel olarak çok çocuklu aile yapısı, göç ettikleri ülkelerde eğitim, sağlık, gıda ve istihdam gibi ihtiyaçlarını arttırmaktadır. Bu çerçevede tek çocuklu bir aile ile 3 veya daha fazla çocuk sahibi bir ailenin göç ettikleri hedef ülkeye uyum süreçleri değişkenlik gösterebilmektedir. Tablo 17.'de görüldüğü üzere hiç çocuğu

olmayan Suriyelilerin oranı % 24,3 iken, 3 ve 3'ten fazla çocuğa sahip Suriyeli bireylerin oranı % 54,8'dir. Bu oran hem Suriyelilerin çok çocuklu aile geleneğinden geldiklerini göstermekte, hem de Türkiye'ye olan uyum süreçlerinde hiç çocuğu olmayan ailelere nazaran ihtiyaçlarının ve beklentilerinin daha fazla olduğu yorumunu beraberinde getirmektedir.

Tablo 18: Aydın'a Hangi Tarihte Göç Edildiği

		Sıklık	Yüzde
Aydın'a Gelen Tarih	2011-2013	48	21,2
	2014-2016	99	43,8
	2017-2018	79	35,0
	Toplam	226	100

Göçe ilişkin en temel göstergelerinden biri de kente geliş tarihidir. Tablo 18.'de görüldüğü gibi ankete katılanlar arasında 2011-2013 yılları arasında Aydın'a gelen Suriyelilerin oranı % 21,2 iken 2017-2018 arası göç edenlerin oranı ise % 35,0'dır. En yüksek göç dalgası ise 2014-2016 yılları arasında (% 43,8) yaşanmıştır. Bu tarihler IŞİD gibi terör örgütlerinin Suriye'de etkisini artırdığı ve iç savaşın tetiklendiği yıllardır. Bu rakamlar Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından verilen Türkiye'ye gelen sığınmacıların istatistikleri ile de paralellik göstermektedir. 2014 başından 2016 yılının sonuna kadar Türkiye'ye gelen Suriyelilerin sayısı 224.655'ten 2.834.441'e çıkmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019a).

4.4.4.2. Sosyo-Kültürel Değişkenler

Suriye'den Aydın'a göç etmiş 226 bireyin sosyo-kültürel anlamda topluma ne kadar uyum sağlayıp sağlamadıkları, "5'li likert ölçeği" ile (*1-Kesinlikle katılmıyorum, ..., 5-Kesinlikle katılıyorum*) ölçülmüş ve elde edilen verilere SPSS analiz yöntemlerinden "tek örneklem T-test" uygulanmıştır. Bu noktada ele alınan anket sorularına verilen cevapların ortalama değerleri (mean), standart sapmaları (std deviation), anlamlılık düzeyleri (p) ve test edilen değer (test value) hesaplanmıştır. Verilerin yorumlanmasında test edilen değer "3", anlamlılık düzeyimiz p ise "0,000"

değerine tekabül etmektedir (Bkz. Tablo 19). Dolayısıyla ankete verilen cevaplar yorumlanırken p değeri ve test edilen değer baz alınarak yorumlanacaktır.

Sosyo-kültürel soruların genel olarak ortalamalarını yorumladığımızda test edilen değer (test value) olan “3” skoruna en uzak değerleri yorumlamak, anket sonuçlarının anlaşılabilirliği açısından daha manidar olacaktır.

Tablo 19: Aydın’daki Suriyelilerin Kentteki Uyum Süreçleri ve Sorunlarının Ölçülmesine Yönelik Sosyo Kültürel Sorunlara İlişkin Bulgular

	N	Ortalama	Standart Sapma	Anlamlılık Düzeyi (p)
Dil sorunu(Türkçe bilmemek) günlük hayatta ve iş hayatında iletişim sıkıntısı yaratmaktadır	226	2,5796	1,3149	0,000
Dil bilmediğim için kamu kurumlarından sosyal hizmet alımında zorluk yaşıyorum	226	2,5929	1,4024	0,000
Kültürel farklılıklardan ötürü bulunduğum ülkeye/kente uyum sağlamakta zorluk çekiyorum	226	1,6991	1,0318	0,000
Dinsel farklılıklardan ötürü yerel halkla uyum sorunu yaşıyorum	226	1,4248	0,7922	0,000
Suriyeli olduğum için Aydında sözlü ve/veya fiziksel bir saldırıya maruz kalıyorum	226	1,3673	0,8498	0,000
Suriyeli olduğum için yaşadığım veya gittiğim yerlerde sosyal anlamda dışlanmaya maruz kalıyorum	226	1,6460	1,0406	0,000
Aydınlılar yardımcı ve misafirperverdir	226	4,3009	0,9787	0,000
Aydındaki komşularım ile ilişkilerim iyidir	226	4,4646	0,8899	0,000
T.C. vatandaşlığına geçmek isterim	226	4,2699	1,2157	0,000
İmkânım olsa daha iyi yaşam koşulları olan bir ülkeye gitmek isterim	226	1,9646	1,5080	0,000
Suriye’de savaş biterse dönebilirim	226	2,5841	1,7344	0,000

Aydın'daki Suriyelilerin kentteki uyum süreçlerini ve sorunlarını anlamaya yönelik 11 adet sosyo-kültürel bazlı soru sorulmuş ve katılımcıların bu sorulara vermiş oldukları yanıtlara ait ortalama, standart sapma ve anlamlılık düzeyleri Tablo 19.'da sunulmuştur. Tablo 19.'a göre kültürel ve dinsel farklılıklar, sosyal dışlanma, sözlü/fiziksel saldırıya maruz kalma, Aydınlıların misafirperverliği, T.C. vatandaşlığına geçme ile ilgili verilen cevapların ortalama değerleri, test değerinden anlamlı derecede farklılık gösterdiği için bu cevaplara dair analizler yapılmıştır.

Tablo 20: Aydınlıların Misafirperverliğini ve Komşuluk İlişkilerini Gösteren Tablo

	N	Ortalama	Standart Sapma	Anlamlılık Düzeyi (p)
Aydınlılar yardımcı ve misafirperverdir	226	4,3009	0,9787	0, 000
Ayındaki komşularım ile ilişkilerim iyidir	226	4,4646	0,8899	0,000

Bu noktada Suriyelilerin bulundukları kente ve topluma uyum sürecinde “Aydınlıların yardımcı ve misafirperver” olma durumlarını incelediğimizde, cevapların ortalama değerinin 4,30; anlamlılık düzeyinin (p) ise 0,000 olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 20). Verilen cevaplar sonucunda % 95 güvenle $p < 0,005$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ve ortalamalar arasında anlamlı bir fark olduğunu söylemek mümkündür. Cevapların ortalama değerleri açısından karşılaştırma yaptığımızda da; Aydınlıları misafirperver bulan Suriyelilerin ortalaması, test edilen değerden epey fazladır ($4,30 > 3$). Bu sonuçlara göre Aydınlıların misafirperverlik konusunda ortalamanın bir hayli üstünde olduğu ve Suriyelilerin çoğunluğunun da Aydınlıların ilgisinden memnun oldukları düşünülebilir.

Komşuluk ilişkileri bakımından ise “Aydınlı komşularım ile ilişkilerim iyidir” ifadesine dair ortalama değer 4,46; anlamlılık düzeyi (p) ise 0,000'dır. Verilen cevaplara göre % 95 güvenle $p < 0,005$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ve ortalamalar arasında anlamlı bir fark olduğunu söylemek mümkündür. Aydınlıların

komşuluk yaklaşımlarını iyi bulan Suriyelilerin ortalaması, test edilen değerin ortalamasından fazla ($4,46 > 3$) olduğundan, Suriyelilerin çoğunluğunun Aydınlılar hakkındaki komşuluk algısı bir hayli olumludur. Alan araştırması esnasında yapılan gözlemler de bu savı destekler niteliktedir. Suriyelilerin yaşadıkları evlerdeki oturma grubu, beyaz eşya, yatak ve kıyafetlerin birçoğu, bazı Suriyelilerin ifadelerine göre Türk komşuları tarafından verilmiştir.

Tablo 21: Kültürel ve Dinsel Farklılıklardan Ötürü Yaşanan Uyum Sorununa İlişkin Tablo

	N	Ortalama	Standart Sapma	Anlamlılık Düzeyi (p)
Kültürel farklılıklardan ötürü bulunduğum ülkeye/kente uyum sağlamakta zorluk çekiyorum	226	1,6991	1,0318	0,000
Dinsel farklılıklardan ötürü yerel halkla uyum sorunu yaşıyorum	226	1,4248	0,7922	0,000

Tablo 21.'e göre uyum sürecinde kültürel ve dinsel farklılıklardan ötürü yaşanan uyum sorununa dair verilen cevaplar analiz edildiğinde ise “Kültürel farklılıklardan ötürü bulunduğum ülkeye/kente uyum sağlamakta zorluk çekiyorum” ifadesine dair ölçülen ortalama değer 1,69; anlamlılık düzeyi (p) ise 0,000’dır. Verilen cevaplara göre % 95 güvenle $p < 0,005$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ve ortalamalar arasında anlamlı bir fark olduğunu söylemek mümkündür. Kültürel farklılıkların uyum sürecinde önemli bir sorun yarattığını düşünenlerin ortalaması, test edilen değerin ortalamasından düşük ($1,69 < 3$) olduğundan, kültürel anlamda Suriyelilerin büyük kısmının Türklere kendilerini yakın hissettikleri, aralarında ciddi farklar görmedikleri ve bu yakınlığın kente ve topluma uyum sağlama noktasında olumlu bir faktör olduğu sonucuna varılabilir.

Yine Tablo 21.'de “Dinsel farklılıklardan ötürü yerel halkla uyum sorunu yaşıyorum” ifadesine dair ortalama değer 1,42; anlamlılık düzeyi (p) ise 0,000’dır. Verilen cevaplara göre % 95 güvenle $p < 0,005$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilir

ve ortalamalar arasında anlamlı bir fark olduğunu söylemek mümkündür. Dinsel farklılıkların uyum sürecinde önemli bir sorun yarattığını düşünenlerin ortalaması, test edilen değerin ortalamasından düşük ($1,42 < 3$) olduğundan, dinsel anlamda Suriyelilerin çoğunluğunun Türklere kendilerini yakın hissettikleri ve bu yakınlığın uyum sürecinde olumlu bir faktör olduğu sonucuna varılabilir.

Tablo 22: Sözlü/Fiziksel Saldırıya ve Sosyal Dışlanmaya Maruz Kalınmasına İlişkin Tablo

	N	Ortalama	Standart Sapma	Anlamlılık Düzeyi (p)
Suriyeli olduğum için Aydın'da sözlü ve/veya fiziksel bir saldırıya maruz kalıyorum	226	1,3673	0,8498	0,000
Suriyeli olduğum için yaşadığım veya gittiğim yerlerde sosyal anlamda dışlanmaya maruz kalıyorum	226	1,6460	1,0406	0,000

Tablo 22.'de, tek örneklem T- testi sonucunda Suriyelilerin fiziksel/sözlü tacize, sosyal dışlanma gibi ayrımcı politikalara maruz kalma durumları da analiz edilmiştir. "Suriyeli olduğum için Aydın'da sözlü ve/veya fiziksel bir saldırıya maruz kalıyorum" ifadesine dair ortalama değeri 1,36; anlamlılık düzeyi (p) ise 0,000'dır. Verilen cevaplara göre % 95 güvenle $p < 0,005$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ve ortalamalar arasında anlamlı bir fark olduğunu söylemek mümkündür. Suriyeli olmalarının fiziksel veya sözlü saldırıyı getirdiğini savunanların ortalaması, test edilen değerin ortalamasından bir hayli düşük ($1,36 < 3$) olduğundan, sözlü ve fiziksel saldırıların Suriyeliler açısından güvenlik tehdidi yaratabilecek düzeyde olmadığı sonucuna varılabilir.

Aynı şekilde sosyal anlamda dışlanma noktasında verilen cevapların ortalama değeri 1,64; anlamlılık düzeyi (p) ise 0,000'dır. Verilen cevaplara göre % 95 güvenle $p < 0,005$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ve ortalamalar arasında anlamlı bir fark olduğunu söylemek mümkündür. Suriyeli olmalarının sosyal dışlanmayı getirdiğini savunanların ortalaması, test edilen değer ortalamasından bir hayli düşük ($1,64 < 3$) olduğundan, Suriyelilerin çoğunluğu Türkler tarafından ötekileştirildiklerini düşünmemekte, genel olarak dışlanmaya maruz kalmadıklarını ifade etmektedirler.

Tablo 23: Vatandaşlığa Geçiş Talebine İlişkin Tablo

	N	Ortalama	Standart Sapma	Anlamlılık Düzeyi (p)
T.C. vatandaşlığına geçmek isterim	226	4,2699	1,2157	0, 000

Bütün bu sorular ışığında Suriyelilerin Türk vatandaşlığına geçme konusunda ne kadar istekli olduğu ölçülmeye çalışılmıştır (Bkz. Tablo 23). “T.C. vatandaşlığına geçmek isterim” ifadesine dair ölçülen ortalama değer 4,26; anlamlılık düzeyi (p) ise 0,000'dır. Verilen cevaplara göre % 95 güvenle $p < 0,005$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ve ortalamalar arasında anlamlı bir fark olduğunu söylemek mümkündür. T.C. vatandaşlığına geçmek isteyenlerin ortalaması, test edilen değer ortalamasından bir hayli büyük ($4,26 > 3$) olduğundan, Suriyelilerin çoğunluğunun vatandaşlık almaya bir hayli sıcak baktıkları, dolayısıyla Türk vatandaşlarının yararlandığı haklardan yararlanmak istedikleri sonucuna varılabilir. Bu sonuçlar, son zamanlarda gündemde yer eden geçicilik-kalıcılık tartışmalarında Suriyelilerin geçici misafirlikten kalıcı olmaya doğru geçiş taleplerini de güçlendirmektedir.

Tablo 24: Aydın’a Gelenen Yıllara Göre Dil Sorunu

		Dil sorunu günlük hayatta ve iş hayatında iletişim sıkıntısı yaratmaktadır					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsız	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	TOPLAM
Aydın’a Gelenen Tarih	2011-2013						
	Sayı Yüzde	20 % 41,7	17 % 35,4	2 % 4,2	1 % 2,1	8 % 16,7	48 % 100
	2014-2016						
	Sayı Yüzde	24 % 24,2	39 % 39,4	13 % 13,1	18 % 18,2	5 % 5,1	99 % 100
	2017-2018						
	Sayı Yüzde	8 % 10,1	28 % 35,4	4 % 5,1	30 % 38,0	9 % 11,4	79 % 100
	TOPLAM						
	Sayı Yüzde	52 % 23,0	84 % 37,2	19 % 8,4	49 % 21,7	22 % 9,7	226 % 100

Yeni bir ülkeye uyum sağlanabilmesi, gelenen dönemler ve o ülkede geçirilen süre zarfı açısından da önemlidir. Aydın’a 2011 yılının başlarında gelenlerin, daha sonraki yıllarda gelenlere nazaran daha çok uyum sağladıkları ve onlarla kıyaslandığında daha az yabancılık çektikleri tahmin edilebilir. Yukarıdaki çapraz tabloda Aydın’a gelenen sene ile dil sorunu arasındaki ilişki çapraz tablo eşliğinde gösterilmiştir (Bkz. Tablo 24). “Sosyo-Kültürel Sorular” başlığı altında yer alan “Dil sorunu günlük hayatta ve iş hayatında iletişim sıkıntısı yaratmaktadır” ibaresine, 2011-2013 yılları arasında gelen Suriyeli katılımcıların % 41,7’si *kesinlikle katılmıyorum*, % 35,4’ü *katılmıyorum*, % 4,2’si *kararsızım*, % 2,1’i *katılıyorum*, %16,7’si ise *kesinlikle katılıyorum* cevabını vermiştir. Bu durumda, 2011-2013 yılları arası Suriye’den Türkiye’ye gelenlerden *kesinlikle katılmıyorum* ve *katılmıyorum* cevabı verenlerin toplam yüzdesi % 77,1’e tekabül etmektedir. Anketin yapıldığı tarihin 2018 olduğu düşünülürse, ilk göç dalgasında Türkiye’ye gelen Suriyelilerin büyük kısmının mevcut zamanda dil sorunu çekmediği bulgusuna rastlanmıştır.

Dil sorununun günlük hayatta ve iş hayatında iletişim sıkıntısı yaratıp yaratmadığına dair bulgularda, 2014-2016 yılları arası gelen Suriyelilerden % 24,2'si soruya *kesinlikle katılmıyorum*, % 39,4'ü *katılmıyorum*, % 13,1'i *kararsızım*, % 18,2'si *katılıyorum*, % 5,1'i ise *kesinlikle katılıyorum* cevabını vermiştir. Bu durumda 2014-2016 yılların arası Suriye'den Türkiye'ye gelenlerden *kesinlikle katılmıyorum* ve *katılmıyorum* cevabı verenlerin toplam yüzdesi % 63,6'dır. Bu da demek oluyor ki, 2011-2013 yılları arasında ilk göç dalgasını oluşturan ve “dilin iletişim açısından sorun yaratmadığını” belirten % 77,1'lik kısım, 2014-2016 yılları arasında % 63,6'ya düşmüştür. Son zaman zarfını oluşturan 2016-2018 yılları arasında dil sorununun günlük hayatta ve iş hayatında sorun yaratmadığını söyleyenlerin oranı ise (*kesinlikle katılmıyorum* + *katılmıyorum*) % 45,5'e kadar düşmüştür.

Bu sonuçlardan da anlaşılacağı üzere Aydın iline daha erken dönemde (2011-2013) gelen Suriyeliler, 2018 yılına kadar olan süreçte Türkçeyi öğrenebilmek ve konuşabilmek adına daha geniş vakit bulabilmişler ve iletişim konusunda topluma daha erken çok sağlamışlardır. Başka bir ifadeyle, 2016-2018 yılları arasında Aydın'a Suriyelilerin, Türkçeyi öğrenebilmek açısından kendilerinden önceki dönemlerde gelen sığınmacılara kıyasla daha kısıtlı vakitleri olduğu için, dili günlük hayatta ve iş hayatında kullanabilme konusunda halen zorlandıkları sonucu çıkarılabilir.

Tablo 25: Çalışma Durumuna Göre T.C. Vatandaşlığına Geçme İsteği

		T.C. Vatandaşlığına Geçmek İsterim					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsız	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	TOPLAM
Çalışma Durumu	Çalışıyorum	7 % 4,0	5 % 2,9	10 % 5,8	28 % 16,2	123 % 71,1	173 % 100
	Çalışmıyorum	9 % 17,0	6 % 11,3	5 % 9,4	10 % 18,3	23 % 43,4	53 % 100

Sosyo-kültürel uyum sürecinde önemli noktalardan birisi de Suriyelilerin vatandaşlara geçme isteğidir. Vatandaşlığa geçiş noktasında istihdam sahibi olmanın vatandaşlığa geçiş noktasında belirleyici bir unsur olduğu düşünülmüş, bu durum yukarıda çapraz tablo eşliğinde gösterilmiştir (Bkz. Tablo 25). Çalışan 173 Suriyeliden % 87,3'ü T.C. vatandaşlığına geçmek istediğini ifade ederken (*katılıyorum % 16,2 + kesinlikle katılıyorum % 71,1*), % 6,9'u ise T.C. vatandaşlığına geçmek istemediğini belirtmiştir (*katılmıyorum % 2,9 + kesinlikle katılmıyorum % 4*).

Çalışmayan Suriyeliler açısından durum değerlendirmesi yaptığımızda ise herhangi bir iş sahibi olmayan 53 Suriyeliden % 62,7'si T.C. vatandaşlığına geçmek isterken (*katılıyorum % 18,3 + kesinlikle katılıyorum % 43,4*), % 28,3'ü ise vatandaşlığa geçmeme (*katılmıyorum % 11,3 + kesinlikle katılmıyorum % 17*) yönünde eğilim göstermiştir (Bkz. Tablo 25). Bu bağlamda istihdam sahibi olan Suriyelilerin vatandaşlığa geçme yönündeki eğilimlerinin, çalışmayan Suriyelilere nazaran daha fazla olduğu çıkarımı yapılabilir. Bu durum, çalışma durumunun vatandaşlığa geçiş noktasında belirleyici faktörlerden birisi olduğunu göstermektedir.

4.4.4.3. Sosyo-Ekonomik Değişkenler

Suriye'den Türkiye'ye göç etmiş 226 bireyin sosyo-ekonomik anlamda topluma uyum sağlayıp sağlamadıkları bilgisi 5'li likert ölçeği ile (*1-Kesinlikle katılmıyorum, ..., 5-Kesinlikle katılıyorum*) ölçülmüş ve elde edilen verilere SPSS analiz yöntemlerinden “tek örneklem T-test” uygulanmıştır. Verilerin yorumlanmasında test edilen değer “3”, anlamlılık düzeyimiz p ise “0,000” değerine (2 veri hariç) tekabül etmektedir. Dolayısıyla ankete verilen cevaplar yorumlanırken p değeri ve test edilen değer baz alınarak yorumlanacaktır.

Sosyo-ekonomik soruların genel olarak ortalamalarını yorumladığımızda, sosyo-kültürel sorulardaki gibi test edilen değer (test value) olan “3” sayısına en uzak değerleri yorumlamak, anket sonuçlarının anlaşılabilirliği açısından daha uygun olacaktır.

Tablo 26: Aydın'daki Suriyelilerin Kentteki Uyum Süreçleri ve Sorunlarının Ölçülmesine Yönelik Sosyo-Ekonomik Sorunlara İlişkin Bulgular

	N	Ortalama	Standart Sapma	Anlamlılık Düzeyi (p)
İş bulma konusunda devlet yeterli desteği vermektedir	226	1,58	0,978	0,000
İş bulma konusunda işverenler (özel sektör) yeterli desteği vermektedir	215	1,77	1,064	0,000
İşyerlerinde az ücretle çalışıyorum ve / veya çalışma saatlerim çok uzun ve/veya sigortam yok	168	3,60	1,367	0,000
Aydınlılar, Suriyeliler geldikten sonra yerel halk arasında işsizliğin arttığını düşünüyorlar	216	2,94	1,217	0,468
Aydın halkına nazaran daha olumsuz iş koşullarında çalışıyorum	166	2,84	1,350	0,122
Aydınlılara göre daha çok kira veriyorum	226	3,52	1,424	0,000
Suriyelilere yapılan sosyal ve ekonomik yardımları yeterli buluyorum	226	1,85	1,154	0,000
Yerel hizmetlerden memnunum	226	4,09	1,029	0,000

Aydın'daki Suriyelilerin sosyo-ekonomik sorunları 8 maddeden oluşan bir soru grubu ile değerlendirilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların bu sorulara vermiş oldukları yanıtların ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 26.'da sunulmuştur. Buna göre; Tablo 26.'ya göre iş bulma konusunda devlet ve özel sektör desteği, işyerlerinde az ücretle çalışma/ çalışma saatlerinin uzun olması/ sigorta olmaması ve kira sorunu ile ilgili verilen cevapların ortalama değerleri, test değerinden anlamlı derecede farklılık gösterdiği için bu cevaplara dair analizlerin yapılması yeterli görülmüştür.

Tablo 27: İş Bulma Konusunda Devletin/Özel Sektörün Verdiği Desteğe İlişkin Tablo

	N	Ortalama	Standart Sapma	Anlamlılık Düzeyi (p)
İş bulma konusunda devlet yeterli desteği vermektedir	226	1,58	0,978	0,000
İş bulma konusunda işverenler (özel sektör) yeterli desteği vermektedir	215	1,77	1,064	0,000

Tablo 27.'ye göre, sosyo-ekonomik odaklı soruların ortalamaları değerlendirildiğinde; Suriyelilerin Aydın'a uyum sürecinde ekonomik anlamda ciddi sorunlar yaşadıkları görülmektedir. "İş bulma konusunda devlet yeterli desteği vermektedir" ifadesine dair ölçülen ortalama değer 1,58; anlamlılık düzeyi (p) ise 0,000'dır. Verilen cevaplara göre % 95 güvenle $p < 0,005$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ve ortalamalar arasında anlamlı bir fark olduğunu söylemek mümkündür. İş bulma konusunda devletin yeterli destek verdiğini belirtenlerin ortalaması, test edilen değer ortalamasından küçük ($1,58 < 3$) olduğundan, iş bulma konusunda devletten yeterince yardım görmedikleri anlaşılan Suriyelilerin emek piyasasına dahil edilmeleri noktasında sorun yaşadıkları görülmektedir.

"İş bulma konusunda özel sektör yeterli desteği vermektedir" ifadesine dair işaretlenen 215 cevabın (*çalışmayan bazı Suriyeliler bu soruya cevap vermemiştir*) ortalama değeri 1,77; anlamlılık düzeyi (p) ise 0,000'dır. Verilen cevaplara göre % 95 güvenle $p < 0,005$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ve ortalamalar arasında anlamlı bir fark olduğunu söylemek mümkündür. İş bulma konusunda özel sektörün yeterli destek verdiğini belirtenlerin ortalaması, test edilen değer ortalamasından küçük ($1,77 < 3$) olduğundan, özel sektörün de Suriyelilerin emek piyasasına katılmaları konusunda yetersiz kaldığı görülmektedir.

Tablo 28: Suriyelilerin Özlük Haklarına İlişkin Tablo

	N	Ortalama	Standart Sapma	Anlamlılık Düzeyi (p)
İşyerlerinde az ücretle çalışıyorum ve / veya çalışma saatlerim çok uzun ve/veya sigortam yok	168	3,60	1,367	0,000

Tablo 28.'e göre Suriyelilerin özlük hakları ve çalışma koşulları hakkında bir analiz yapılmıştır. “İşyerlerinde az ücret aldıklarına, çalışma saatlerinin uzun olduğuna veya sigortalarının olmadıklarına” dair verilen 168 cevaptan (*çalışmayan Suriyeliler bu soruya cevap vermemiştir*) ortalama değer 3,60; anlamlılık düzeyi (p) ise 0,000’dır. Verilen cevaplara göre % 95 güvenle $p < 0,005$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ve ortalamalar arasında anlamlı bir fark olduğunu söylemek mümkündür. Suriyelilerin özlük haklarının yetersiz olduğuna dair elde edilen ortalama, test edilen değer ortalamasından büyük ($3,60 > 3$) olduğundan, Suriyelilerin emeklerinin karşılığını yeterince alamadıkları, içinde bulundukları çalışma şartlarından rahatsız oldukları sonucuna varılabilir. 2016 yılında 29594 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” de Suriyelilere sigorta yapılmasını zorunlu tutmadığı için, verilen cevaplarla pratikte görülen uygulamaların tutarlılık gösterdiği ifade edilebilir.

Tablo 29: Suriyelilerin Vermiş Oldukları Ev Kiralarına İlişkin Tablo

	N	Ortalama	Standart Sapma	Anlamlılık Düzeyi (p)
Aydınlılara göre daha çok kira veriyorum	226	3,52	1,424	0,000

Sosyo-ekonomik bazda Suriyeliler açısından bir başka sorun yaratan durum ise ev kiralının fahiş fiyatlarda olmasıdır. Tablo 29.'da "Aydınlılara göre daha çok kira veriyorum" ibaresine dair ölçülen ortalama değer 3,52; anlamlılık düzeyi (p) ise 0,000'dır. Verilen cevaplara göre % 95 güvenle $p < 0,005$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilir ve ortalamalar arasında anlamlı bir fark olduğunu söylemek mümkündür. Aydınlılara göre daha çok kira verenlerin ortalaması test edilen değerden daha büyük ($3,52 > 3$) olduğundan, bu durum Aydın'daki Türk ev sahiplerinin Suriyeli kiracılarına etnik kökenlerine göre çifte standart uyguladıklarının bir göstergesi olarak düşünülebilir. Bu sonuçlardan, zaten gelirleri düşük olan Suriyelilerin kazandıklarının ciddi bir kısmını ev kirasına verdikleri çıkarımı da yapılabilir. Örneğin, Telsiztepe'de güneş almayan tek odalı gecekonduların kiralari 400-450 TL arasında değişmekte, bu evlerde Suriyeliler kalabalık biçimde yaşamaktadırlar.

Tablo 30: Eğitim Çağında Çocuğa Sahip Olma Durumu

		Sıklık	Yüzde
Eğitim çağında çocuğa sahip olma durumu	Evet	100	44,2
	Hayır	126	55,8
	Toplam	226	100,0

Katılımcıların eğitim çağındaki çocuklarının oranların bakıldığında; frekans analizi çerçevesinde "evet-hayır" tablosu oluşturulmuştur (Bkz. Tablo 30). Görüşülen kişilerin % 44,2'sini (100 kişi) eğitim çağında çocuğu olan bireyler oluştururken, % 55,8'ini (126 kişi) ise eğitim çağında çocuğu olmayan bireyler oluşturmaktadır.

Tablo 31: Eğitim Çağında Olan Çocuğun Okula Gitme Durumu

		Sıklık	Yüzde
Eğitim çağında olan çocuğun okula gitme durumu	Evet	66	66
	Hayır	34	34
	Geçerli Toplam	100	100

Yine eğitim konusunda Suriyelilerin çocuklarının eğitimine ne kadar önem verdiklerini ve devlet tarafından kendilerine ne kadar eğitim imkânı tanındığını tespit edebilmek amacıyla eğitim çağındaki Suriyelilerin okula gidip gitmedikleri sorulmuştur. Katılımcılardan 100 kişinin eğitim çağında çocuğu vardır, 126 kişinin de eğitim çağında çocuğu olmadığı için analizler 100 birey üzerinden yapılmıştır. Bu 100 kişiden çocuklarının okula gittiğini ifade edenlerin yüzdesi çoğunluğu oluştururken (% 66), okula gitmeyen çocukların yüzdesi ise % 34'te kalmıştır (Bkz. Tablo 31). Verilen cevaplar doğrultusunda Suriyeli ailelerin yarısından fazlasının çocuklarının eğitimine önem verdikleri, devletin de Suriyelilere eğitim fırsatı tanıdığı yorumu yapılabilir. “Geçici Eğitim Merkezleri”nin kapatılıp okulların MEB’e bağlanması, dil sorununu çözmek adına Suriyeli öğretmenlerin devlet okullarına alınması, Türk öğrencilerle eşit koşullarda Suriyeli çocukların eğitim görmesi gibi uygulamalar da devletin eğitim politikalarına verdiği ehemmiyeti göstermektedir.

Tablo 32: Bir Sağlık Kuruluşuna Gidildiğinde Sorun Yaşama Durumu

		Sıklık	Yüzde
Bir sağlık kuruluşuna gidildiğinde sorun yaşama durumu	Evet	63	27,9
	Hayır	163	72,1
	Toplam	226	100,0

Tablo 32.’de görüleceği üzere katılımcıların büyük çoğunluğu (% 72,1) bir sağlık kuruluşuna gittiğinde sıkıntı yaşamamaktadır. Diğer % 27,9’u ise bir sağlık kuruluşuna gittiğinde bazı problemlerle karşılaşmaktadır. Genel olarak Suriyeliler sağlık konusunda kendilerine verilen hizmetlerden memnundurlar. AFAD tarafından “geçici koruma” statüsündeki Suriyelilerin ilaç ve tedavi masrafları karşılanmaktadır. Sıkıntı yaşanan durumlar ise daha çok eczanelerin ilaç vermemesi, hastanelerde dil bilmemekten ötürü kaynaklanan iletişim sorunları, doktorların hastaların şikâyetlerini tam olarak anlayamamaları ve doğru teşhis koyamamalarıdır. Anket yapılan Suriyelilerin bazıları ise sağlık görevlilerinin Suriyeli oldukları için kendileri ile ilgilenmediklerini ifade etmişlerdir.

4.4.4.4. Türkiye’ye Göçü Etkileyen Faktörler

Suriye’den Türkiye’ye göç etmiş 226 bireyin, bu ülkeye göç etmesindeki sebepleri analiz eden bu kısımda verilere frekansa analizi yöntemlerinden çoktan seçmeli (multiple response) testler uygulanmış, katılımcılardan bir soruya en fazla 3 cevap vermeleri istenmiştir (Bkz. Tablo 33). Çoktan seçmeli testler sonucunda katılımcıların verdikleri cevapların sıklık ve yüzde değerlerine bakılmış, bu çerçevede hangi faktörlerin göç kararında daha etkili olduğu ölçülmeye çalışılmıştır.

Tablo 33: Türkiye’ye Göç Ettiren Faktörler

		Sıklık (N)	Yüzde
Türkiye’ye göç ettiren faktörler	İki ülke arasındaki mesafenin kısa olması	146	64,6
	Daha önce Türkiye’ye gelen Suriyelilerin tavsiyeleri	53	23,5
	Türkiye’deki hayat standartlarının yüksek olması	26	11,5
	Türkiye’nin güvenli bir ülke olması	201	89,8
	Kültürel ve dinsel anlamda Türklere duyulan yakınlık	191	84,5
	Diğer	4	1,8
	Toplam	623	275,7

Tablo 33’te “Sizi Türkiye’ye göç ettiren faktörler neler olmuştur?” sorusuna verilen cevapların dağılımı yer almaktadır. Bu soruda en fazla 3 cevap seçeneği işaretlenmiş, dolayısıyla N sayısı örneklem hacmi olan 226 sayısını geçmektedir. Frekans analizi sonucunda görüldüğü üzere toplamda 623 cevap alınmıştır. Yüzdelik oranlar ise yine bir soruya maksimum 3 cevap verilmesinden ötürü % 100’ü geçmiş, % 275,7 gibi bir orana denk gelmiştir.

Araştırmaya katılan kişilerin, kendilerini göç ettiren nedenlere verdikleri cevapların dağılımı değerlendirildiğinde örneklem sayısını oluşturan 226 kişiden “İki ülke arasındaki mesafenin kısa olması nedeniyle göç ettiklerini” ifade eden kişilerin sayısı 146, işaretlenen seçeneğin oranı ise % 64,6’dır. Mesafe kavramı göç kuramlarında da ele alındığı üzere önemli bir faktördür ve Suriyeliler tarafından işaretlenen en yüksek 3. seçenek olma özelliği taşımaktadır. Bu oran, coğrafi açıdan Suriye’ye olan yakınlığın, Türkiye’nin göç hedefi haline gelmesinde ciddi bir faktör olduğunu göstermektedir (Bkz. Tablo 33).

“Daha önceden Türkiye’ye gelen Suriyelilerin referansları” seçeneğini işaretleyen Suriyelilerin sayısı 53 olmakla beraber, oranı ise % 23,5’e tekabül etmektedir. Göçmen ilişkileri ağı kuramında da görüldüğü üzere referans faktörü, diğer cevaplara nazaran daha düşük bir niceliği temsil etmektedir. Bu sebeple, daha önceden aileleri, akrabaları ya da arkadaşları Türkiye’ye gelen Suriyelilerin tavsiyelerinin yeterince etkili olmadığını ifade etmek mümkündür (Bkz. Tablo 33).

“Türkiye’de hayat standartlarının yüksek olması” faktörü, 226 kişi üzerinden cevap verenlerin % 11,5’ine tekabül etmektedir. Toplamda ise 26 kişi bu seçeneği işaretlemiştir. Bu değer, “diğer faktörler” kısmını çıkartırsak verilen cevaplar arasındaki *en düşük* orana sahiptir. Dolayısıyla Türkiye’deki hayat standartlarının yüksek olması, Türkiye’ye göç etmek için Suriyeliler açısından ciddi ve tetikleyici bir faktör değildir (Bkz. Tablo 33).

“Güvenlik” konusu da genellikle iç ve dış göçü belirleyen çekici faktörlerden birisi olduğundan, anket çalışmasında güvenlik faktörü sorulara dâhil edilmiştir. “Türkiye’nin güvenli bir ülke olmasından ötürü ülkeye göç etme” tercihi oranı 226 kişi üzerinden % 89,8 gibi yüksek bir orana tekabül etmekte (201 kişi), tüm faktörler arasında *en yüksek* tercih sebebi halini almaktadır. Bu bağlamda Suriyeliler, Türkiye’yi güvenli bir ülke olarak görmekte ve göç tercihlerini Türkiye’den yana

kullanılmaktadırlar. Alan araştırması sürecinde kendileri ile görüşülen bazı Suriyeliler Lübnan, Ürdün ve diğer Ortadoğu ülkelerinde tecavüz, taciz ve hırsızlık olaylarının çok olduğunu, dolayısıyla bu durumun kendileri açısından güvenlik endişesi yarattığını, Türkiye’de bu tarz durumlara rastlamadıklarını ve kendilerini güvende hissettiklerini ifade etmişlerdir (Bkz. Tablo 33).

“Kültürel ve dinsel açıdan yakınlık” da, genel anlamda göçü tetikleyen sebeplerden birisidir. Ankette Türklere kültürel ve dinsel anlamda yakınlıktan ötürü Türkiye’ye göç etmeyi tercih edenlerin oranı 226 kişi üzerinden yüzdelik oran bazında % 84,5 gibi yüksek bir oranı bulmuştur. Sıklık değeri olarak ise 191 kişi bu seçeneği işaretlemiştir. Bu sebeple kültür ve din faktörleri, güvenlik faktöründen sonra Türkiye’ye göçü tetikleyen en önemli ikinci faktördür (Bkz. Tablo 33).

4.4.4.5. Türkiye’de Kalmayı Cazip Hale Getiren Faktörler

Suriye’den Türkiye’ye göç etmiş 226 bireyin, bu ülkeye göç ettikten sonra kalmasında etkili olan sebepleri analiz eden bu kısımda verilere yine frekans analizi yöntemlerinden çoktan seçmeli (multiple response) testler uygulanmış, katılımcılardan bir soruya en fazla 3 cevap vermeleri istenmiştir (Bkz. Tablo 34). Çoktan seçmeli testler sonucunda katılımcıların verdikleri cevapların sıklık ve yüzde değerlerine bakılmış, bu çerçevede hangi faktörlerin Türkiye’de kalmayı daha cazip hale getirdiği ölçülmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede; sosyal hizmet olanakları, istihdam olanakları, Türklerin misafirperverlikleri, Türkiye’nin güvenli bir ülke olması, kültürel ve dinsel anlamda Türklere duyulan yakınlık gibi faktörler ele alınmıştır. Bu noktada amaçlanan, Suriyelilerin Türkiye’ye geldikten sonra, buraya gelmeden önce ülke hakkında oluşturdukları beklentilerinin ve umutlarının yeterince karşılanıp karşılanmadığını, Türkiye’de yaşadıkça Türk halkına ve devletine karşı tutumlarının değişip değişmediklerini görebilmektir.

Tablo 34: Türkiye’ye Göç Ettikten Sonra Burada Kalmayı Cazip Hale Getiren Faktörler

		Sıklık(N)	Yüzde
Türkiye’ye göç ettikten sonra burada kalmayı cazip hale getiren faktörler	Sosyal hizmet olanakları (Eğitim, sağlık, rehabilitasyon vs)	47	20,8
	İstihdam olanakları	50	22,1
	Türklerin misafirperverlikleri	149	65,9
	Türkiye’nin güvenli bir ülke olması	213	94,2
	Kültürel ve dinsel anlamda Türklere duyulan yakınlık	187	82,7
	Diğer	1	0,4
	Toplam	647	286,3

Tablo 34’te en fazla 3 cevap seçeneği işaretlenebilmekte, dolayısıyla N sayısı örneklem hacmini geçmektedir. Frekans analizi sonucunda ankete katılanlardan toplamda 647 cevap alınmıştır. Yüzdelik oranlar ise yine bir soruya maksimum 3 cevap verilmesinden ötürü % 100’ü geçmiş, % 286,3 gibi bir orana denk gelmiştir.

Türkiye’de kalmayı cazip hale getiren faktörlerden “sosyal hizmet olanaklarını” işaretleyenlerin oranı 226 kişi üzerinden yüzdelik olarak % 20,8, sıklık değeri olarak ise 47 kişiye tekabül etmektedir. Bu sonuçlara göre; eğitim, sağlık gibi sosyal hizmetlerden duyulan memnuniyetin, Türkiye’de yaşamayı geçerli kılan bir sebep olma noktasında çok yeterli olduğu söylenemez. Özellikle sağlık konusunda Aydın’daki her eczaneden ilaç alınamaması, hastanelerde doktorların ilgisinden mahrum kalınması ve dil sorunundan ötürü doğru teşhis konulamaması gibi şikâyetler de alan araştırması sırasında bazı Suriyelilerle yapılan görüşmelerde dile getirilmiştir.

“İstihdam olanakları” faktörünün kalıcılığı sağlamada cazip bir faktör olup olmadığı anket çerçevesinde sorulan bir başka sorudur. 226 kişi üzerinden istihdamın yeterli olduğunu düşünenlerin oranı % 22,1 olmakla birlikte 50 kişi bu seçeneği işaretlemiştir. Sosyal hizmet olanaklarının biraz daha yukarısında çıkan bu oran yine de çok tatmin edici bir düzeyde değildir. Dolayısıyla istihdam faktörünün,

Suriyelilerin Türkiye’de kalıcı olmasını gerektirebilecek yeterli bir sebep olmadığını söylemek mümkündür. Daha önceki analizlerde de Suriyelilerin büyük bir kısmının da düşük ücretlerle, sigortasız veya uzun saatlerde çalıştırıldığı bulgularına rastlanmıştır. Anket sürecinde görüşülen bazı Suriyeliler, Türkiye devletine her seferinde minnettarlıklarını dile getirirler de, geçim sıkıntısı çektiklerini ve istihdam koşullarının yetersiz olduğunu ifade etmekten kaçınmamışlardır.

“Misafirperverlik ve yardımlaşma” konusu genel olarak göçmenlerin uyum sürecinde önemli bir faktördür. Bu çerçevede örneklem sayısını oluşturan 226 kişi içinden katılımcıların % 65,9’u Türklerin misafirperverliklerini kalıcılığın sağlanması noktasında önemli bir faktör olarak görmüşlerdir. Sıklık değeri olarak bu sayı 149 kişiye tekabül etmektedir. Bu oran, anketteki tüm faktörler arasında oransal dağılım bazında *en yüksek üçüncü faktör* olma özelliği taşımakla birlikte, misafirperverlik olgusunun topluma uyum sağlama ve yeni bir kültürü benimseme anlamında önemine de işaret etmektedir.

“Güvenlik” konusu, Suriyelilerin göç etmesindeki en önemli faktör olma özelliğini, kalıcılık noktasında da korumaktadır. Ankete katılan 226 katılımcıdan % 94,2’si Türkiye’nin güvenli bir ülke olmasının ülkede kalmayı cazip hale getirdiğini ifade etmiştir. Sıklık değeri olarak ise bu sayı 213 kişiye tekabül etmektedir. Türkiye’de kalıcı olmaya yönelik işaretlenen seçenekler arasında *en yüksek* orana sahip olan bu cevap, daha dar ölçekte Aydın ilinin Suriyeliler açısından güvenli bir şekilde yaşanabilecek bir şehir olduğunu göstermektedir.

“Kültürel ve dinsel anlamda Türklere duyulan yakınlık” faktörü, Suriyelilerin kalıcı olma süreçlerinde de tıpkı onların göç etme kararlarını tetikleyen sebeplerde olduğu gibi güçlü bir faktör olma özelliği taşımaktadır. Örneklem sayısını oluşturan 226 kişiden % 82,7’si kültürel ve dinsel benzerliğin Türkiye’de kalma arzusunun oluşması noktasında önemli olduğunu düşünmektedir. Sıklık değeri olarak ise bu sayı 187 kişiye tekabül etmektedir. Bu oran bağlamında bu seçenek, güvenlik faktöründen sonra tercih edilen *en yüksek ikinci faktör* olmak özelliği taşımaktadır. Müslümanlık faktörü, gelenek ve göreneklerin benzerlik göstermesi, ortak coğrafya üzerinde yer alma gibi durumlar, bu oranın yüksek çıkmasını anlamlı kılabilir.

4.4.5.Gözlemler

Aydın ilinde Suriyelilerin yaşadığı birçok farklı mahallede anket çalışması yapılmış, bu süreçte de Suriyelilerin yaşadıkları koşullara, çalışma ortamlarına, komşuluk ilişkilerine dair gözlemler yapılma fırsatı bulunmuştur. Alan araştırması Zeybek ve Girne Mahallesi gibi daha yüksek standartlarda yaşayan Suriyelilerin olduğu mahallelerin yanı sıra, Ovaeymir, Telsiztepe, Ata Mahallesi gibi gettolaşmış ve daha az gelişmiş mahallelerde de yapılmıştır.

Anket uygulanan Suriyelilerin neredeyse tamamına yakını ilk kez böyle bir akademik çalışmanın içinde yer aldıklarını ifade etmişler, sorunlarının duyurulabilmesi ve farkındalık yaratılabilmesi adına böyle bir çalışmaya destek olmaktan memnuniyet duyduklarını belirtmişler, kendileriyle ilgilenilmesine de ayrıca müteşekkir olduklarını vurgulamışlardır. Bu sebeple alan araştırması sürecinde Suriyelilerin geneli araştırmacılara sıcak ve misafirperver davranmış, yaşadıkları evlere davet ederek ikramda bulunmak istemişlerdir. Araştırmada Ali Bayraktar'ın da bulunmasının ve araştırmacının akademisyen kimliğinin ön plana çıkarılmasının, Suriyelilere daha çok güven verdiği düşünülmektedir. Anketin yapılma anlarından ve Suriyelilerin ankete verdikleri cevaplardan bir kesit Şekil 10.'da gösterilmiştir.

Şekil: 10: Suriyelilerin İkramları Eşliğinde Yapılan Anketler

Suriyelilerin yaşadıkları yoksul mahallelerde alan araştırması sürecinde Suriyeli ailelere ve çocuklara erzak paketleri dağıtılmış, belediyeden ve hükümete bağlı kuruluşlardan yeteri kadar gıda desteği alamadıklarını, ancak 3 ayda 1 belediyelerin erzak yardımı yaptığını ifade eden Suriyelilerde bu durumun büyük bir mutluluk yarattığı düşünülmektedir. Bir Sivil Toplum Kuruluşu desteğiyle dağıtılan erzak paketleri, bebek sütleri ve kıyafetlere özellikle Suriyeli çocukların ilgisi büyük olmuştur (Bkz. Şekil 11).

Şekil 11: Suriyelilere Yapılan Sosyal Yardımlar

Suriyelilere yapılan sosyal yardımlar daha çok KIZILAY, Sivil Toplum Dernekleri ve Aydın'ın yerel halkı tarafından yapılmaktadır. Geçici kayıt altına alınmak şartıyla en az 4 çocuklu ve üzeri ailelere, 60 yaş üstü bireylere, tek başına yaşayan dul kadınlara KIZILAY tarafından aylık 120 TL destek sağlanmaktadır. Fakat bu yardımlar özellikle çok çocuklu Suriyelilere yeterli gelmemekte, onlara Türk komşuları tarafından da sosyal ve ekonomik destek sağlanmaktadır. Şekil 12.'de görülen evde yaşayan Suriyeliler, ev eşyalarından gıdaya kadar birçok ihtiyaçlarının Türk komşuları tarafından karşılandığını dile getirmişlerdir.

Şekil 12: Suriyelilere Türk Komşuları Tarafından Verilen Eşyalar

Suriyelilerin en çok muzdarip olduğu konuların başında Türk ev sahiplerinin evlerini Suriyelilere kiraya vermek istememeleri, kiraya veren Türklerin de fiyatları yüksek tutmasıdır. 4 Mart 2018 tarihinde Telsiztepe Mahallesi'nde röportaj yapılan birkaç görüşmeciden 1.görüşmeci şunları ifade etmiştir:

Aydın'a ilk geldiğimiz zaman birçok ev sahibi bize ev vermek istemedi, yaklaşık 2 ay boyunca komşularımızda kaldık. Uzun uğraşlar sonunda 2 odalı bir ev bulduk fakat görüyorsunuz ki baraka gibi bir ev, güneş almıyor, her yeri dökük. Sizce hiçbir Türk burada yaşamak ister mi? Ama biz mecburiyetten yaşıyoruz. Kirası da 450 TL, bu ev için çok fazla bir kira bedeli bu (Z.K, 27).

4 Mart 2018 tarihinde kendisi ile görüşülen ve kira fiyatlarının yüksek, evlerin de yaşanmaz halde olduğunu ifade etmeye çalışan Ata Mahallesi'nde ikamet eden 2. görüşmeci ise şunları dile getirmiştir:

Bodrum katta kalıyoruz görüyorsunuz, 8 kişi yaşıyoruz burada. Tek oda tek salon var ve güneş görmüyor hiçbir yer. Eşyalarımızı savaşın yarattığı korku ve endişe ile Halep'te bıraktık, Türk komşularımızın verdikleri yastık yorganların üzerinde sıkışarak yatıyoruz. 400 TL kira veriyoruz, hurdacılıktan kazandığımız paranın yarısından çoğu ev kirasına gidiyor (A.H, 30).

Suriyelilerin yaşadıkları evlerin birçoğunun çok eski, tek ya da iki odalı, fahiş kira bedelleri olan evler olduğu, bu evlerde kalabalık ve sıkışık biçimde yaşadıkları gözlemlenmiştir. Şekil 13. ve Şekil 14'te yer alan evler, Suriyeli görüşmecilerin anlattıklarını ve yaptığımız gözlemleri doğrular niteliktedir.

Şekil 13: Suriyelilerin Kaldıkları Bodrum Kattaki Daire

Şekil 14: Suriyelilerin Sıkışarak Uyuduklarını Söyledikleri Oda

Alan araştırması sırasında gözlem yapılan bir diğer konu ise, Suriyelilerin daha çok inşaat işçiliği, hurdacılık, sanayide çıraklık gibi vasıfsız işgücü gerektiren işleri yaptıklarıdır. Günlük 40 - 70 TL arasında yevmiye ile çalıştıklarını ifade eden Suriyeliler, bu yevmiyelerin kendilerini zor geçindirdiklerini ifade etmişler, kazandıklarının büyük kısmının ev kirasına, elektrik, su gibi masraflara gitmesinden yakınmışlardır. Yaygın olarak hurdacılık yapan Suriyeli erkekler, plastiğin ve kâğıdın kilosundan 30 kuruş, demirin kilosundan ise 70 kuruş kazandıklarını,

sabahtan akşama kadar hurda toplayıp eve geç geldiklerini, buna rağmen aylık kazançlarının 750-1000 TL olduğunu söylemlerine yansıtmışlardır (Bkz. Şekil 15).

Şekil 15: Hurdacılık Yapan Suriyeliler

Anketlere verilen cevaplardan da anlaşıldığı üzere, istihdam konusunda Aydın'daki özel sektör ve devlet yetkilileri Suriyelilere yeterince destek olmamaktadır. Suriyelilerin kazandıkları ücretler de bir hayli düşüktür. 25 Şubat 2018 tarihinde yapılan bir röportajda, Suriyeli 3. görüşmeci şunları aktarmıştır:

Aydın'a geldiğimden bu yana kadar kendi çabalarım ile inşaatlarda duvarcılık, sıvacılık yaptım, sanayide çalıştım, en son bir incir fabrikasında işe girdim. İnşaatla çalışırken ilk birkaç ay günlük 40 TL yevmiye ile çalıştım. Fakat sonraki günlerde işverenim yevmiyemi vermedi, bu durum bir süre böyle devam edince işten ayrılmak zorunda kaldım. Sigortam yapılmadı. Sonradan öğrendim ki diğer arkadaşlarım da yevmiyelerini alamadıkları gerekçesiyle işten ayrılmışlar (H.N, 22).

Yine 25 Şubat 2018 tarihinde kendisiyle mülakat yapılan 4. görüşmeci de iş konusunda yaşadığı sorunları şöyle dile getirmiştir:

Türklerle aynı işi, hatta daha fazla kas gücü gerektiren işleri yapmamıza rağmen aldığımız ücretler Türklerin aldığı ücretlere nazaran daha düşük ve sigortamız yok. Günlük 45-50 TL yevmiye ile çalışıyoruz. Bir kere zam istedik fakat işten çıkarılma korkusundan fazla üstelemedik. Böyle durumlarda işverenler kapılarını kapatıyorlar, nasıl olsa dışarıda bekleyen çok Suriyeli olduğundan bizden boşalan işleri rahatlıkla onlara verebileceklerini düşünüyorlar (S.E, 24).

Alan araştırması sürecinde eğitim konusunda da bir takım gözlemler yapılmıştır. Anket sonuçlarından da anlaşılabileceği üzere çocuklarının eğitimi konusunda Suriyeli aileler önem vermekte, özellikle içinde yaşadıkları topluma rahat uyum sağlayabilmeleri için Türkçe öğrenilmesini gerekli bulmaktadırlar. Bu bağlamda evlerine misafir olduğumuz bazı Suriyeli ailelerin çocuklarına eğitim verme konusunda hevesli oldukları, çocuklarının Türkçeyi de konuşmaya başladıkları gözlemlenmiştir. Aşağıdaki resimde (Bkz. Şekil 16), mahallesindeki devlet okulunda eğitim gören E. K (6) isimli çocuk, araştırmacılara Türkçe kitap okumaktadır.

Şekil 16: Mahallesindeki İlkokula Giden Suriyeli Çocuk

Yapılan gözlemlere dair aktarılabilecek diğer bir elzem konu ise sağlıktır. Anket sonuçlarına göre sağlık hizmetleri konusunda Suriyeliler arasında genel olarak bir memnuniyet durumu söz konusu olsa da, görüşülen bazı Suriyelilerin sağlık politikaları konusunda zorluklar yaşadıkları gözlemlenmiştir. Örneğin, bazı mahallelerde görüşme yapılan Suriyeliler, kamuoyunda yansıtıldığı gibi hastanelerde öncelik sırasının kendilerinde olmadığını, sıra beklediklerini, hatta bazı doktorların kendilerini azarladıklarını ifade etmişlerdir. Dil sorununun bu noktada büyük bir problem olduğundan yakınan bazı Suriyeliler, doktorların Arapça bilmediği için tedavileri yanlış yaptıklarını ve doğru teşhis koymadıklarını iddia etmişlerdir. Bu iddiaları genellemek doğru değildir, görüşülen Suriyelilerden yalnızca birkaçı bu yönde bir şikâyet dile getirmişlerdir.

Sağlık konusunda yakınılan bir diğer konu ise, bazı eczanelerin Suriyelilere ilaç vermemeleridir. Yine genelleme yapmak doğru olmasa da, görüşülen Suriyelilerden birkaçı, bazı eczanelerin gerek kendilerine karşı önyargılı tutumlarından, gerekse AFAD'dan alacakları ilaç ücretlerinin zamanında verilmemesinden ötürü ilaç alamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumu doğrulayabilmek adına tercümanımız Ali Bayraktar ve 40 günlük bebeği olan Suriyeli bir baba ile Gençlik Caddesi üzerindeki eczanelerden birisine girilmiştir. İlk başta sistemlerinde bu ilacın kayıtlı olmadığını söyleyen eczacı, daha sonradan Ali Bayraktar'ın ilgili mecralara durumu bildireceğini söylemesi üzerine ilaç vermeyi kabul etmiştir. Bu noktada Suriyelilerin iddiaları kısmen de olsa doğrulanmıştır. Eczanelerin hangi sebeple ilaç vermedikleri tam olarak bilinemese de, sonuç itibarıyla Suriyelilere ilaç verme konusunda ağır adım attıkları gözlemlenmiştir.

Suriyelilere yönelik gözlemler doğrultusunda vurgulanacak son konu ise Türklerin misafirperverlikleridir. Anket sonuçlarında da misafirperverlik ve yardımseverlik olgusunun yüksek çıkmasına paralel olarak görüşme yapılan bazı Suriyeliler de komşularının kendilerine yaklaşımlarının iyi olduklarını, onlardan yardım aldıklarını ve dışlanmadıklarını vurgulamışlardır. Alan araştırması sırasında Türk komşuların Suriyeliler de dâhil olmak üzere mahalle sakinlerine lokma dağıttıkları görülmektedir (Bkz. Şekil 17).

Şekil 17: Suriyelilere Lokma Dağıtan Türk Komşular

4.4.6.Alan Araştırmasına İlişkin Genel Değerlendirme

Anket sonuçları çerçevesinde genel olarak bir değerlendirme yapmak gerekirse; çalışma kapsamında 226 Suriyeli ile anket çalışması yapılmış, anketler “5’li likert tipi ölçek”, “evet-hayırli sorular” ve “çoktan seçmeli sorular” biçiminde hazırlanmış, anket cevaplarına “Frekans analizi” , “Tek örneklem T-testi” ve “Çoktan seçmeli (multiple response) test” uygulanmış, onlardan alınan cevaplar doğrultusunda bazı bulgulara ulaşılmıştır.

Öncelikle Suriyelilerin demografik yapıları incelenmiştir. Ankete cevap verenlerin büyük çoğunluğunu erkekler (% 86,3) oluşturmaktadır. Suriye’nin ataerkil aile yapısına istinaden kadınların çalışmada yer almalarına eşleri tarafından gerek görülmemiş ya da yabancı bir ülkede bulunmaktan ötürü kadınlar araştırmacıya karşı çekingen bir tutum sergilemişlerdir. Yaş dağılımına bakıldığında ise ankete katılanların çoğunluğu (% 47,8) 26-35 yaş arasıdayken, 18-25 ve 35-30 yaşında olanların oranı da azımsanmayacak sayıdadır. Bu sonuçlar, genç ve orta yaşlı kuşağın hem daha iyi istihdam koşullarına sahip olmak istediklerini hem de çocuklarına daha kaliteli bir yaşam sunabilmeyi hedeflediklerini, yaşı ilerlemiş neslin ise daha gelenekçi düşünerek vatanlarından kolay kolay kopmak istemediklerini düşündürülebilir.

Medeni durum olarak ise özellikle kadınlar arasında evlilik oranının yüksek çıkması, gerek çok çocuklu aile geleneğinden gelen Suriyelilerde kadınlara yüklenen annelik misyonundan, gerekse kadınların çalışma hayatında erkekler kadar yer almamalarından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Bu durumu doğrular biçimde, Suriyeli kadınların çalışma hayatındaki oranlarına bakıldığında, % 74,2 gibi bir oranla kadınların hiçbir işte çalışmadıkları bulgusuna rastlanmıştır, üç ve üçten fazla çocuk sahibi olan Suriyeli bireylerin oranı ise % 54,8’e tekabül etmiştir. Bu oranlar evlilik düzeyi, çalışma hayatına katılım ve çocuk sayısı arasındaki ilişkiyi de gözler önüne sermektedir.

Eğitim durumu olarak anket yapılan Suriyelilerin çoğunluğunun eğitim düzeylerinin düşük olduğu bulgusuna rastlanmıştır. İlkokul ve ortaokul mezunlarının toplamı, araştırmaya katılanların yarısından fazlasına (% 64,1) tekabül etmektedir. Kadınlar arasında ise okuryazar olmayan, ilkököl ve ortaokul mezunlarının toplamı % 93,6 gibi büyük bir orana tekabül etmektedir. Bu oranlardan, Suriyeli kadınların

geldikleri yerde aileleri tarafından eğitimlerine önem verilmediği sonucu çıkarılabilir.

Suriyelilerin çalıştıkları sektörler ve kazandıkları gelirlere ait bulgulara bakıldığında ise genel olarak ekonomik bir olumsuzlukla karşı karşıya kaldıklarını görebiliriz. Anket yapılan Suriyelilerin % 69,5'inin (157 kişi) özel sektörde çalıştığı bulgusuna rastlanmış, kamuda çalışan Suriyelilerin oranının bir hayli düşük olduğu görülmüştür (% 6,6). Özel sektörde çalışanların çoğu ise hurdacılık, inşaat ustalığı vs gibi ucuz işgücü gerektiren işlerde çalışmakta, düşük ücretler kazanmaktadırlar. Bu doğrultuda ankette gelir düzeyine cevap verenlerin çoğunluğu 501-1600 TL gelire sahiptir (% 61,1).

Sosyo-kültürel değişkenlere yönelik bulgulara bakıldığında; bu değişkenlerin Suriyelilerin uyum süreçlerine genel olarak olumlu katkı yaptığı çıkarımında bulunulabilir. “Aydınlılar yardımcı ve misafirperverdir” ve “Aydın'daki komşularım ile ilişkilerim iyidir” cevaplarının ortalama değerleri sırasıyla 4,3 ve 4,4 olarak ölçülmüştür. Bu değerler test değeri olan 3'ün bir hayli yukarısında yer aldığı için Suriyelilerin misafirperverlik ve komşuluk algılarının olumlu olduğu ifade edilebilir.

Anket kapsamında ölçülen iki toplum arasındaki kültürel ve dini farklar, Suriyeliler açısından Türkiye'ye ve Türk halkına uyum noktasında bir engel olarak görülmemiştir. Bu noktada kültürel farkların uyum sorunu yaşattığını düşünenler (1,69) ile dini farkların uyum sürecinde bir engel olduğunu düşünenlerin (1,42) ortalama değeri, test edilen ortalama değerden bir hayli küçüktür. Özellikle Türklerle aynı dine mensubiyet söz konusu olduğu için, mezhepsel farklılıklar dışında din olgusunun taraflar arasında ciddi bir ayrım yaratmadığı tahmin edilmektedir.

Fiziksel/sözlü tacize ve sosyal dışlanmaya maruz kalmak gibi durumlarla, Aydın'da yaşayan Suriyelilerin çok sık karşı karşıya kalmadıkları bulgusuna rastlanmıştır. Suriyeli oldukları için fiziksel/sözlü tacize maruz kalanların ortalama değeri (1,36) ve sosyal dışlanmaya maruz kalanların ortalama değeri (1,64), ortalama değerden bir hayli düşüktür. Suriyelilerle kurulan ikili diyaloglardan da anlaşılacağı üzere, bu kişilerin ayrımcılık ve ötekileştirme gibi dışlayıcı eylemlere sık hedef olmadıkları tahmin edilebilir.

Vatandaşlığa geçiş noktasında ise Suriyelilerin taleplerinin bir hayli fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, cevapların ortalama değerinin

(4,26), test değeri olan 3'ten çok yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmaya göre, çalışma durumunun vatandaşlığa geçiş noktasında belirleyici faktörlerden birisi olduğuna rastlanmıştır, çalışan Suriyelilerin % 87,3'ünün vatandaşlığa geçmek istediği bulgusuna ulaşılrken, çalışmayan Suriyelilerde vatandaşlığa geçme talebi % 62,7'de kalmıştır.

Ankette sosyo-ekonomik değişkenler çerçevesinde analiz yapmak gerekirse; “İş bulma konusunda devlet yeterli desteği vermektedir” ifadesine dair ölçülen ortalama değer 1,58; “İş bulma konusunda özel sektör yeterli desteği vermektedir” ifadesine dair ölçülen ortalama değer ise 1,77 olup, testin değeri olan 3'ten bir hayli küçüktür. Bu oran, Aydın'daki Suriyelilerin özel sektörden ve devletten kendilerine iş bulmaları hususundaki beklentilerinin yeterince karşılanmadığını göstermektedir.

Ekonomik sorunların ölçülmesine yönelik olarak Suriyelilerin “İşyerlerinde az ücret aldıklarına, çalışma saatlerinin uzun olduğuna veya sigortalarının olmadıkları” ibaresine verilen cevapların ortalama değeri ise 3,60'tır, yani test değeri olan 3 değerinden büyüktür. Bu oran, Aydın'daki Suriyelilerin emeklerinin karşılıklarını yeterince alamadıklarını, kayıt dışı çalıştırıldıklarını ve ucuz işgücü olarak kullanıldıklarını göstermektedir.

Ev kiralarının fahiş fiyatlarda olması da Suriyelilerin şikayetçi oldukları diğer bir husustur. Ankette, “Aydınlılara göre daha çok kira veriyorum” ibaresine cevap verenlerin ortalama değeri 3,52'ye tekabül etmektedir. Bu oran her ne kadar ortalama değer olan 3'ün çok üzerinde olmasa da, yine de anket sürecinde konuşulan Suriyelilerin çoğunluğu, kendilerine kiralanan dairelerin, Türklere kiralanan dairelere nazaran daha yüksek olduğunu ve bu konuda çifte standart uygulandığını beyan etmişlerdir.

Anket kapsamında Suriyelileri Türkiye'ye göç ettiren faktörler de incelenmiştir. Bu bağlamda, “Türkiye'nin güvenli bir ülke olmasından ötürü ülkeye göç etme” tercihi oranı 226 kişi üzerinden % 89,8 gibi yüksek bir orana tekabül etmiş (201 kişi), tüm faktörler arasında *en yüksek* tercih sebebi halini almıştır. “Kültürel ve dinsel açıdan yakınlık” da, genel anlamda göçü tetikleyen sebeplerden birisi olarak görülebilir. Ankette Türklere kültürel ve dinsel anlamda yakınlıktan ötürü Türkiye'ye göç etmeyi tercih edenlerin oranı 226 kişi üzerinden yüzdelik oran bazında % 84,5 gibi yüksek bir oranı bulmuştur. Sıklık değeri olarak ise 191 kişi bu seçeneği

işaretlemiştir. Bu seçenek “güvenlik” faktöründen sonra *en yüksek ikinci* tercih sebebi haline gelmiştir. 226 kişiden “İki ülke arasındaki mesafenin kısa olması nedeniyle göç ettiklerini” ifade eden kişilerin sayısı 146, işaretlenen seçeneğin oranı ise % 64,6’dır. Mesafe kavramı göç kuramlarında da ele alındığı üzere önemli bir faktördür ve Suriyeliler tarafından işaretlenen *en yüksek üçüncü* tercih sebebi olma özelliği taşımaktadır. Hayat standartlarının yüksek olması faktörü ise %11,5’lik oranla (26 kişi), Türkiye’ye göçe neden olan faktörler arasında en düşüğüdür.

Türkiye’ye göç eden Suriyelilerin burada kalmasını cazip hale getiren faktörlere bakılacak olursa; “Güvenlik” konusu, Suriyelilerin göç etmesindeki en önemli faktör olma özelliğini, kalıcılık noktasında da korumaktadır. Ankete katılan 226 katılımcıdan % 94,2’si (213 kişi) Türkiye’nin güvenli bir ülke olmasının ülkede kalmayı cazip hale getirdiğini ifade etmiştir. Türkiye’de kalıcı olmaya yönelik işaretlenen seçenekler arasında *en yüksek* orana sahip olan bu cevap, daha dar ölçekte Aydın ilinin Suriyeliler açısından güvenli bir şekilde yaşanabilecek bir şehir olduğunu göstermektedir. “Kültürel ve dinsel anlamda Türklere duyulan yakınlık” faktörü, Suriyelilerin kalıcı olma süreçlerinde de tıpkı onların göç etme kararlarını tetikleyen sebeplerde olduğu gibi güçlü bir faktör olma özelliği taşımaktadır. Örneklem sayısını oluşturan 226 kişiden % 82,7’si (187 kişi) kültürel ve dinsel benzerliğin Türkiye’de kalma arzusunun oluşması noktasında önemli olduğunu düşünmektedir. Bu seçenek, güvenlik faktöründen sonra tercih edilen *en yüksek ikinci faktör* olmak özelliği taşımaktadır. “Misafirperverlik ve yardımlaşma” faktörünün de göçmenlerin uyum sürecinde önemli olduğu bulgusuna rastlanmıştır. Bu çerçevede örneklem sayısını oluşturan 226 kişi içinden katılımcıların % 65,9’u Türklerin misafirperverliklerini kalıcılığın sağlanması noktasında önemli bir faktör olarak görmüşlerdir. Bu oran, anketteki tüm faktörler arasında oransal dağılım bazında *en yüksek üçüncü faktör* olma özelliği taşımakla birlikte, Türk insanının vicdani yönünü ortaya çıkarması açısından önemli bir bulgudur.

Alan araştırması sürecinde anketlere ek olarak röportaj ve gözlemler yapılarak Suriyelilerin sorunları daha iyi analiz edilmeye çalışılmıştır. Suriyelilerin yaşadıkları evleri, mahalleleri ve yaptıkları işleri görmek, eğitimden istihdama, sağlıktan komşuluk ilişkilerine kadar onlarla görüşmeler yapıp sorunlarını dinlemek çalışmamızın niteliği açısından önemlidir. Bu gözlemler sonrasında rastlanan bazı

bulgulara bakıldığında; öncelikle Suriyelilerin kendi sorunlarının gündeme getirilmesinden ve farkındalık yaratılmasından memnuniyet duydukları görülmüştür. Araştırmanın akademik amaçla yapıldığını öğrenen Suriyelilerin büyük çoğunluğu araştırmacıya karşı önyargısız davranarak samimi cevaplar vermişlerdir. Ayrıca anket sürecinde birçok ihtiyaç sahibine yapılan sosyal yardımlar, Suriyelileri memnun etmiş ve araştırmaya karşı daha fazla güvenle yaklaşımlarına sebep olmuştur.

Alan araştırması sürecinde rastlanan diğer olumlu durum ise Türklerin Suriyelilere karşı olan misafirperverlikleridir. Suriyelilerin söylemlerine göre yaşadıkları evlerdeki birçok eşya Türk komşuları tarafından verilmiştir. Zaman zaman sosyal yardım aldıklarını ifade eden Suriyeliler, Türklerin yardımsever bir millet olduklarını düşünmektedirler. Gözlem sırasında denk gelinen Türk komşular tarafından yapılan hayrın Suriyelilere de dağıtılması, bu tezi güçlendirmektedir.

Alan araştırması sürecinde her ne kadar Suriyeliler Türklere karşı genel anlamda olumlu düşünceler besleseler de, Suriyelilerin içinde bulundukları şartların çok iyi olmadığı anlaşılabılır. Bu kişilerin büyük çoğunluğu eski, güneş almayan ve bodrum katı dairelerde yaşamakta, sayıları kalabalık olduğu için sıkışık biçimde kalmaktadırlar. Ayrıca Suriyeliler, ev kiralarnı çok yüksek bulmakta, Türklere verilen kiralarnın üzerinde bir bedel ödediklerini iddia etmekte, bazı ev sahiplerinin de Suriyeli oldukları için kendilerine ev vermediklerini ifade etmektedirler.

Bir diğer ekonomik sorun ise Suriyelilerin düşük yevmiyelerle sigortasız çalışmaları, birçoğunun hurdacılık, inşaat işçiliği gibi zor işleri yapmaları ve ücretlerini zamanında alamamalarıdır. Bu sebeple Suriyelilerin emeklerinin sömürüsü konusu tartışmaya açık bir hale gelmiştir.

Son olarak ise sağlık konusunda Suriyelilerin bazı sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Aydın'daki hastanelerde Suriyeli doktor olmaması ve Türkçenin yeterince bilinmemesinden kaynaklı olarak, Suriyelilerin sağlık şikayetlerinin anlaşılması ve hastalıklara doğru teşhis konulması noktasında problemler ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bazı eczanelerin Suriyelilere ilaç vermeye yanaşmadıkları ifade edilmiş, alan araştırması sürecinde yapılan bir deneyle Suriyelilerin bu iddiaları kısmen de olsa doğrulanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarihinde birçok göçmene ev sahipliği yapmış olan Türkiye, ilk kez bu boyutta bir göç hareketliliği ile karşı karşıya kalmıştır. 2011 yılında Suriyeliler gelmeden önce Türkiye’de uluslararası koruma altındaki yabancı sayısı on binlerle gösterilirken, Suriyeliler geldikten sonra bu rakam milyonlara ulaşmış, bu durum “uyum” ve “birlikte yaşam” konularını gündeme getirmiştir. Türkiye’ye ilk geldikleri yıllarda gerek hükümet, gerek Türk vatandaşları ve yerel aktörler tarafından Suriyelilerin misafirliklerinin geçici olduğu ve ülkelerine geri dönecekleri düşünülse de, aradan geçen 8 yıllık süreçte Suriyeliler toplumsal yapının bir parçası olarak kendilerine yer edinmişler, geçici misafirlikten kalıcılığa doğru geçiş yapmışlardır.

Bu çalışma, uzun bir anket ve gözlem sürecinin sonucunda, Aydın’da yaşayan Suriyelilerin 2011 yılından bu yana şehre ve Aydın halkına, Türk kültürüne, değerlerine ve yaşam biçimine ne kadar uyum sağladıklarını, bu uyum sürecinde ne gibi sorunlar yaşadıklarını, beklentilerini ve algı düzeylerini analiz etmeyi amaçlamakta; uyum sürecinde yaşanan sorunlara yönelik olarak daha somut ne gibi adımların atılabileceği konusunda yerel ve merkezi aktörlere fikir vermeyi ve literatüre katkı yapmayı esas almaktadır. Ülkemizde artık kalıcı hale gelen ve sayıları kitlesel olarak her geçen gün artan Suriyelilerin Türk/Türkiye algılarının ve uyum sürecinde yaşadıkları sorunların Aydın özelinde bilinmesinin, tüm ülke genelinde Suriyelilere ve diğer yabancılara karşı atılacak yapıcı adımlar noktasında ışık tutacağı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında öncelikle kavramsal açıdan göç olgusu üzerinde durulmuş, göç türlerine vurgu yapılarak uluslararası göçe dair bazı istatistikler verilmiştir. Ayrıca Suriyelilerin Türkiye’de sahip oldukları hukuksal ayrıcalıkların daha iyi anlaşılabilmesi adına, mültecilik ve sığınmacılık gibi kavramların, uluslararası hukuk nezdindeki tanımları ve kapsamaları analiz edilmiştir. Bu çerçevede gönüllü veya zorunlu sebeplere dayalı olarak göç etmiş bireylerin hukuksal statülerinin, gerek iç hukuka gerekse uluslararası antlaşmalara referans verilerek doğru bir şekilde tanımlanması amaçlanmış, Suriyelilerin statülerinin mülteci olarak değil, “Geçici Koruma” olarak tanınması ve telaffuz edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Çalışma dâhilinde Aydın'da yaşayan Suriyelilerin Aydın'daki yaşam koşullarına ve yerel halka yönelik uyum sürecini daha iyi analiz edebilmek adına uyum kavramının ve uyum teorilerinin iyi bilinmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda birkaç uyum teorisi üzerinde durulmuştur. Bireylerin bir sosyal gruba aidiyet hissetmesi ve bu gruba yüklediği değeri ve duygusal anlamlılığı ifade eden sosyal kimlik teorisinde, bireyler kendi kültürlerini başkaları ile sınıflandırarak ona daha üstün bir önem atfetmekte, iç grup kayırmacılığı yapmakta, kendi gruplarına olumlu ayırt edicilik yüklemektedirler. Suriyeliler özellikle ilk Türkiye'ye geldiği zamanlarda ülkeye yabancılık çekmişler, gerek Türklerin kendilerine olan bakış açıları, gerekse savaşın yaratmış olduğu travma ve güvensizlik ortamı sebebiyle daha çok kendi vatandaşları ile iletişim kurma yoluna giderek toplumdan izole yaşamayı tercih etmişler, kendi kültüründen ve etnik yapısından olanlara olumlu ayırt edicilik yükleyerek onları daha üstün tutmuşlardır.

Berry, uyum olgusunu iki ya da daha fazla kültür arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkan “kültürlenme” bağlamında değerlendirmekte, kültürlenme kavramı çerçevesinde Türkiye'deki Suriyelilerin uyum süreçleri birkaç model altında toplanmıştır. Bunlar; azınlık ya da göçmen grupların kendi kültürü dışında başka kültürlerle uyum sağlamak istemediklerini ve kendi kültürünü devam ettirdiklerini ifade eden “ayrılma”, ayrılma durumunun dominant grubun zorlamasıyla ortaya çıktığı “ayrımcılık” ve bireylerin hem kendi öz kültürünü ve kimliğini koruyup hem de başka kültürlerle entegre olup her iki kültür arasında denge kurabildikleri “entegrasyon” modelleridir.

“Ayrılma stratejisi” bağlamında Suriyelilerin durumu analiz edildiğinde, özellikle 2011'in başlarında Türkiye'ye gelen Suriyeliler, dil bilmeme, önyargılar, güvensizlik, Türklerden bir şey isteyecekleri algısı yaratma endişesi gibi sebeplerden ötürü kendi milletinden olanlarla daha rahat bir bağ kurarak izole şekilde yaşamışlar, gettolaşmışlar, dışarıya fazla açılmak istememişlerdir. Bu durum Suriyelilerin Türklerle olan uyum süreçlerinin yeterince olgunlaşmadığını göstermektedir. Zaman içerisinde özellikle tarım sektöründe yaşanan emek sömürüsü de buna eklenince, ayrılma durumu daha belirgin şekilde hissedilmeye başlanmıştır. “Ayrıştırma stratejisi”nde ise dominant grup olan Türklerin, azınlık grup olan Suriyelilere karşı gelişen önyargıları ve olumsuz bakış açıları, bazı şehirlerde çatışma durumu

yaratmış, genelleme yapmak doğru olmasa da ötekileştirme durumu yaşanmıştır. Bilhassa işlerinin ellerinden alındığını düşünen Türkler, yapılan araştırmalarda bazı kentlerde Suriyelilere karşı mesafeli ve ayrıştırıcı bir tutum takındığı gözlenmiştir.

Zaman içerisinde Suriyeliler hem sistemsel uyum, hem de kültürel uyum sürecinde olgunlaşma göstermiş, yerel halkın ılımlı ve toleranslı tavırları, yerel aktörlerin ve hükümetin kapsayıcı ve entegre edici politikaları ile birleşince ayrılma ve ayrıştırma durumundan entegrasyon durumuna giden bir süreç ortaya çıkmıştır. Eğitim politikalarında görülen gelişmeler, çalışma izinlerinin verilmesi, yasal mevzuatlarla Suriyelilerin hukuki durumlarının güvence altına alınması, sağlık sektöründe yaşanan kolaylıklar vs Suriyelilerin Türkiye'ye uyum süreçlerinde “entegrasyon” durumuna geçildiğini, Suriyelilerin hem kendi kültürlerini devam ettirip hem de yabancı bir kültüre alışmalarına zemin hazırladığını göstermiştir. Bilhassa son zamanlarda Suriyelilere verilen vatandaşlık, onların uyum süreçlerini daha çok hızlandırmakta ve yaşadığı topluma karşı aidiyet duygularını güçlendirmektedir.

Çalışmamızın ana kısmını Aydın ilinde Suriyelilere yönelik yapılan anket çalışması ve gözlemler oluşturmaktadır. Alan araştırmasının amacı; Aydın'da yaşayan Suriyelilerin demografik özellikleri ışığında sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel konulardaki algılarını ve sorunlarını analiz etmek, Türkiye'ye göç etme sebeplerini ve göç ettikten sonraki süreçte ülkede kalış sebeplerini inceleyerek uyum noktasında yakaladıkları ivmeyi tespit edebilmektir.

Anket soruları kapsamında öncelikle Suriyelilerin demografik yapıları incelenmiştir. Bu bulgular ışığında ulaşılan sonuçlar; sorulara cevap verme oranı açısından erkeklerin kadınlara nazaran daha fazla olması, ankete katılanların çoğunluğunun yaş ortalamasının 26-35 yaş arasında olması, kadınlar arasında evlilik oranlarının yüksek olması, eğitim durumu olarak ilkokul ve ortaokul mezunlarının toplam oranının %50'den fazla olması, özellikle kadınlar arasında okuma yazma oranının çok düşük olması, gelir durumu olarak ise Suriyelilerin aylık gelirlerinin yarıdan fazlasının 501-1600 TL arasında olmasıdır.

Ankete sosyo-kültürel açıdan verilen cevapların analizlerine bakıldığında; Aydın'da yaşayan Türklerin özellikle “misafirperverlik yönlerinin ve komşuluk ilişkilerinin güçlü olduğu” sonucuna varılabilir. Ankette uyum sürecinde bu iki

faktörün önemi hakkında verilen cevapların ortalama değerlerinin, test edilen ortalama değerden bir hayli fazla olduğu bulgusuna rastlanmıştır. Araştırma sürecinde görüşme yapılan Suriyelilerden bazıları da komşularıyla iyi geçindiklerini ve bazı ev eşyalarının komşuları tarafından verildiğini dile getirmişlerdir. Sosyo-kültürel değişkenlerde “Kültürel ve dinsel farklardan ötürü yerel halkla uyum sorunu yaşıyorum” ibaresine cevap verenlerin ortalama değerinin, test değerinden bir hayli küçük olduğu bulgusuna rastlanmış, böylelikle Suriyelilerin kendilerini kültürel ve dini anlamda Türklerle yakın gördüğü, küçük farklılıklar olsa bile bunun uyum sürecinde belirleyici faktör olmadığı tespit edilmiştir. Ankete göre, Aydın’da Suriyeli olmaları gerekçesiyle fiziksel/sözlü tacize ve sosyal dışlanmaya maruz kalanların ortalama değeri de bir hayli düşüktür, bu sebeple Suriyeliler Aydın halkı tarafından ötekileştirildiğini düşünmemektedir. Son zamanlarda sıkça tartışılan T.C. vatandaşlığına geçiş konusunda da, “vatandaşlığı kabul etme” sorusuna verilen cevapların ortalama değerinin bir hayli yüksek olduğu bulgusuna rastlanmıştır.

Sosyo-ekonomik değerlere ilişkin bulgular ise sosyo-kültürel bulgulara nazaran Suriyeliler için daha karamsar bir tablo çizmektedir. İş bulma konusunda devletin ve özel sektörün yeterli desteği vermediği konusunda aktarılan görüşler bir hayli ağır basmaktadır. Ankette çıkan düşük ortalamalar doğrultusunda, istihdam noktasında Suriyelilerin devlete ve özel sektöre olan ihtiyaçlarının daha fazla olduğu tahmin edilebilir. Ankette ekonomik uyum sürecine ilişkin bir diğer bulgu ise Aydın’daki Suriyelilerin düşük ücretle çalışmaları, çalışma saatlerinin uzunluğu ve sigortalarının olmamalarıdır. Dolayısıyla Suriyelilerin çoğunluğu özlük haklarından memnun değildir ve emeklerinin karşılığını alamadığını düşünmektedirler. Ekonomik uyum sürecindeki bir başka önemli etken ise fahiş ev kiralardır. Aydın’daki Türk ev sahiplerinin kendilerine etnik kökenlerinden ötürü çifte standart uyguladıklarını iddia eden Suriyelilerin verdikleri cevapların ortalama değeri, test edilen değerin üzerinde çıkmıştır

Suriyelileri Türkiye’ye göç ettiren faktörlere dair yapılan analizlerde ise sırasıyla “Türkiye’nin güvenli bir ülke olması”, “Kültürel ve dinsel anlamda Türklere duyulan yakınlık” ve “İki ülke arasındaki mesafenin kısa olması” faktörleri Suriyeliler tarafından en çok işaretlenen üç seçenektir. Türkiye’deki “Hayat standartlarının yüksek olması” faktörü ise verilen cevaplara göre göç hareketindeki

en düşük tercih sebebidir. Suriyelilerin Türkiye’de kalmasını cazip hale getiren faktörlere dair verilen cevaplarda ise sırasıyla “Türkiye’nin güvenli bir ülke olması”, “Kültürel ve dinsel anlamda Türklere duyulan yakınlık” ve “Türklerin misafirperverlikleri” en çok işaretlenen üç seçenek olma özelliği taşımaktadır. “İstihdam koşulları” ve “sosyal hizmetler” ise kalıcılığı belirleme noktasında en etkisiz faktörler olarak göze çarpmıştır. Her iki soruda da “Türkiye’nin güvenli bir ülke olması” ile “Türk ve Arap kültürünün benzer olması” ortak olarak vurgulanmış, bunun yanı sıra göç tercihinde “mesafe faktörü”, göçün devamlılığının sağlanmasında da “Aydın halkının misafirperverliği” ön plana çıkartılmıştır.

Alan araştırması sürecinde de Suriyelilerin beklentileri ve sorunları hakkında bazı gözlemler yapılmıştır. Bu çerçevede hem olumlu hem de olumsuz birtakım durumlarla karşılaşmıştır. Suriyelilerin, Türklerin misafirperverliğinden duydukları memnuniyet, Türk komşuları ile aralarındaki bağın iyi olması, küçük çocuklarının eğitimlerine devam etmesi ve kendilerine sınırlarını açtığı için Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne duydukları minnettarlık gibi durumlar, olumlu anlamda görülebilir. Ayrıca Suriyelilerin kendi sorunlarına farkındalık yaratma çabası içinde olan araştırmacılara karşı tutumları bir hayli samimi olmuştur. Eski ve derme çatma evlerde yaşamalarına rağmen ev kiralarının yüksek olması, Suriyelilerin kazançlarının düşük olması, bazı Suriyelilerin yevmiyelerini alamamaları, hastane ve eczanelerde yaşanan sağlık ve iletişim problemleri gibi durumlar da araştırma safhasında rastlanan olumsuzlardır.

Suriyelilerin uyum/entegrasyon süreci ile ilgili olarak gerek Aydın özelinde gerekse ülke genelinde uygulanacak bazı *önerilerde* bulunmak, hem Suriyelilere yönelik farkındalığın artırılması hem de iki toplum arasında sağlıklı bir iletişim kurulabilmesi açısından önemlidir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; uyum/entegrasyon iki tarafın katılımıyla olan bir olgudur. Hem Suriyelilerin, hem de ev sahibi Türk toplumunun uyum konusunda üzerlerine düşen bazı sorumluluklar bulunmaktadır. Suriyelilerin Türkiye’ye uyum sağlamak istemesi ve aidiyet hissetmesi ne kadar önemli ise ev sahibi toplumun uyum/entegrasyon için Suriyelilere karşı hoşgörülü bir tutum sergilemesi, önyargılardan arınması ve alan açması da o kadar önemlidir. Bu alanlar gerek yasal düzenlemeler, gerek bu yasaları uygulayan bürokratlar ve aktörler, gerekse toplumsal yapının ve kültürün omurgasını

oluşturan yerel halk aracılığı ile açılmalı, azınlık olan bu toplumu dışlamak yerine uyum sürecine dâhil etmek için yapıcı ve realist adımlar atılmalıdır.

Göçmenlerin uyum süreçlerinin doğru bir biçimde ilerleyebilmesi, iki farklı uyum modelinin geliştirilmene bağlıdır; bunlar sistemsel uyum ve kültürel uyumdur. Sistemsel uyum; göçmenlerin göç ettikleri toplumun hukuki süreçlerine dâhil olması, bir diğer ifadeyle çalışma hakkı, oturma izni gibi yasal haklara sahip olması, istihdam, eğitim, sağlık gibi temel hizmetlerden faydalanması gibi durumları kapsamaktadır. Kültürel uyum ise içinde yaşanılan topluma karşı aidiyet duygularının geliştirilmesi, o toplumun kültürünün ve değerlerinin kabullenilmesi, dilinin öğrenilmesi, nefret söylemlerinin ve ayrımcılığın önüne geçilmesi gibi şartlar yerine getirilerek sağlanır. Suriyelilerin de Aydın'da bulundukları süre içinde hem sistemsel hem de kültürel uyumlarının geliştirilmesi, göçün sürdürülebilirliği açısından önemlidir.

Sistemsel uyum noktasında, Suriyelilere yönelik yasal düzenlemelerin artması, özellikle eğitim konusunda daha kalıcı adımlar atılması gerekmektedir. Anket kapsamında da Aydın'daki Suriyeli çocukların büyük bir kısmın okula gittiği, Türkiye'de okullaşma oranının % 60 olduğu ve 600.000'den fazla Suriyelinin okullarda eğitim-öğretim aldığı düşünülürse, eğitilmiş ve bilinçli olarak yetişen bir neslin ülkelerinde şartlar normalleşse bile geri dönüş isteğinde bulunmama ve Türkiye'deki daha iyi eğitim, kariyer ve meslek fırsatlarını değerlendirebilme ihtimalleri göz önünde tutulmalıdır. Dolayısıyla halihazırda eğitim gören Suriyelilere yönelik kaliteli eğitim imkânları sunulmalı, Türk çocuklarına verilen eğitim ölçütlerine paralel olarak teknolojinin ve bilimin sağladığı imkânlar dahilinde Suriyelileri sisteme ve topluma entegre edici bir eğitim politikası izlenmelidir. Bu noktada hızla kapanan Geçici Eğitim Merkezleri, yerini tamamen MEB'e bağlı okullara bırakmalı, hükümet tarafından bu okullara bütçeler sağlanarak hizmet kalitesi artırılmalı, Türkçe ve Arapça eğitimler bir arada verilerek Suriyelilerin hem kendi kültüründen uzaklaşmaması, hem de Türk kültürüne hızlıca adapte olması sağlanmalıdır. Eğitim hususuna yalnızca Suriyeli çocukların değil, Suriyeli öğretmenlerin ve akademisyenlerin de uyum süreçlerini ilgilendiren bir konu gözüyle bakılmalıdır. Suriye'den gelip de diplomalarını Türkiye'deki okullarda ve üniversitelerde kullanamayan öğretmenlere bilim yapabilecekleri alanlarda fırsat

verilmelidir. Nitelikli Suriyelilerin eğitim ve öğretim alanında istihdam edilmesi, özelde Aydın ilinin genelde de ülkenin üretim sürecine katkı sağlayacak, ayrıca Suriyeli çocukların anadilleri olan Arapçadan uzak kalmayarak kendi kimliklerini korumalarına zemin hazırlayacaktır.

İstihdam konusu da Suriyelilerin sistemsal uyumları için üzerine düşünülmesi ve somut adımlar atılması gereken bir konudur. 2016’da “geçici koruma” altındaki Suriyelilere yönelik olarak çıkarılan “çalışma izni”, hem belirli bir personel kotası getirerek Suriyelilere istihdam alanı yaratmış, hem de yabancıların asgari ücretin altında çalıştırmamaları için yasal zorunluluk getirmiştir. Bu haklara rağmen birçok Suriyeli sigortasız bir şekilde ve yevmiye usulü ile çalışmaktadır. Çalışma hakları ile ilgili olarak yönetmeliklerde ve uygulamalarda görülen boşluklar, Suriyelilerin emeklerinin karşılığını alamamasının ve kendilerini koruyamamasının yanı sıra, işverenlerin işçiler üzerinde baskı kurmalarına ve üretim sürecinde kayıt dışı istihdam yaratılmasına sebep olmaktadır. Bu durumun önüne geçilebilmesi için “geçici koruma” altındaki yabancılara verilen çalışma izni yönetmeliklerinin uygulanabilirliği daha sıkı denetim altına alınmalı, işçiye sigorta yapmayan işverenlere ve kurumlara karşı devlet tarafından yaptırımlar daha katı bir şekilde uygulanmalı, işçi haklarını koruyan sendikaların yetkileri artırılarak kayıt dışılığın ve emek sömürsünün önüne geçilmelidir.

İstihdam konusunda atılacak bir diğer adım ise, Suriyelilerin yoğunluklu oldukları bölgelerde iş kapasitelerinin artırılmasıdır. Bu nedenle, yeni istihdam kapıları açabilecek projelerin devlet kontrolünde desteklenerek Suriyelilerin emek piyasasına daha güvenli bir şekilde dâhil edilmeleri gerekmektedir. Örneğin, yerli üretime katkıda bulunacak ve ülkenin ekonomisini canlandıracak, hem Türk hem Suriyelilerin ortak olarak çalışabileceği yeni istihdam alanlarına imkân veren projeler geliştirilebilir. Bu sayede, yerli halk da Suriyelilerin milli sermayeye katkıda bulunduklarının farkına varıp, birlikte çalışma noktasında uyumlu biçimde hareket edebilirler. Aydın’da tarım alanlarının geliştiği düşünülürse, Aydın İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ile özel kuruluşlar ortaklığında zeytin, incir ve pamuk gibi ürünlerden Aydın’a özgü ürünlerin üretilmesi ve piyasaya sürülmesi odaklı projelere hem Türk hem de Suriyeli işçiler dâhil edilebilir.

Kültürel uyum süreci ise toplumda son zamanlarda Suriyelilere karşı gelişen nefret söylemleri, şiddet gösterileri ve ayrımcılıkların önüne geçilmesiyle sağlanabilir. Bu konuda özellikle sosyal medyada Suriyeliler hakkında olumsuz haberlerin ve gerçekdışı paylaşımların yer aldığı bir bilgi dezenformasyonu havuzu yaratılmaktadır. Bu süreçte Türk vatandaşlarına düşen; kaynağını araştırmadan farklı mecralarda yapılan her paylaşıma ve habere inanmamak, bu haberlerin iki toplum arasında gerilim ve kutuplaşma yaratılması amacıyla çıkarılabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmak ve tahrik edici söylemlere kapılmamaktır. Bir diğer ifadeyle Suriyelilere karşı sağduyulu olmak ve sabırla hareket etmek, çatışmaları ve nefret söylemlerini kısmen de olsa azaltabilir. Bu noktada hükümet ve yargı mercileri de harekete geçmeli, gerek sosyal medya üzerinden gerekse gelenekse medya araçları vasıtasıyla Suriyeliler hakkında bilgi dezenformasyonu yaratan kişilere ve kurumlara karşı yaptırımlar uygulanmalı, bu durum yönetmeliklerle güvence altına alınmalıdır.

Uyum sürecinin çift taraflı olduğundan hareketle; bu önlemler yalnızca Türklere karşı değil, toplumun huzur, güvenlik ve ahlaki yapısını bozan Suriyeliler için de alınmalıdır. Bu durum sistemsel uyum politikası ile de bağlantılı olup, bu güne kadar alınan en somut önlem, Geçici Koruma Yönetmeliği'nde vurgulandığı üzere “suç işleyen, terör faaliyetlerinde bulunan, ülkenin güvenliğini tehdit eden Suriyelilerin *geçici koruma* statüsünden faydalanamamalarıdır” (madde 8). Fakat bu önlemler her ne kadar kâğıt üzerinde geçerli olsa da, pratikte daha etkili şekilde uygulanabilir. Aydın ilinde illegal suç oranları fazla olmasa da, özellikle metropol kentlerde görülen Suriyeli suç örgütleri/çeteler, fuhuş şebekeleri ve dilencilik yapan kişilere karşı hapis cezası veya para cezası gibi caydırıcı önlemlerin alınması, toplumda huzur ve güvenliğin sağlanması açısından önem taşımakla birlikte, “Suriyelilere karşı göz yumuluyor”, “Suriyeliler güvenliğimizi tehdit ediyor” vs algılarının da kırılması bakımından da elzemdir.

Doğum oranlarının yüksek olması da Türk toplumunun önyargılarını artıran bir başka husustur. Yapılan araştırmalara göre bu güne kadar 350 binden fazla Suriyeli çocuk Türkiye’de doğmuş olup, her geçen gün bu sayının arttığı düşünülmektedir. Ankette de rastlanan bulgular da göstermektedir ki; kültürel yapı olarak çok çocuklu aile yapısına sahip olan Suriyeliler, gerek savaşın izlerini çok çabuk silip popülasyonu artırmaya yönelik düşüncelerinden, gerekse ileride kalabalık

Suriye nüfusunun yaratabileceği işsizlik durumu ve toplumsal/siyasi bir özerklik ihtimalinden ötürü bazı Türkler tarafından kaygıyla karşılanmaktadır. Bu noktada başta T.C. Sağlık Bakanlığı olmak üzere yerel aktörler yardımıyla da Suriyelilere yönelik olarak aile planlaması çalışmalarına hız verilmeli, doğum kontrolü ve üreme sağlığı konularında Suriyeliler bilgilendirilerek, aşırı ve bilinçsiz popülasyonu önleyici materyaller dağıtılmalıdır.

Anket kapsamında Aydın ilinde de görüldüğü üzere Suriyelilere yapılan ekonomik ve sosyal yardımlar genel olarak yeterli değildir. Bu ekonomik ve sosyal yardımlar da çoğunlukla AB fonları kapsamında sivil toplum örgütleri, KIZILAY, AFAD gibi kuruluşlar tarafından yapılmaktadır. Belediye ve yerel yönetim birimlerinin destekleri ise belirli dönemlerde gıda, yakacak ve giyecek yardımı şeklinde olmakta, bu yardımlar Suriyelilerin kısa vadeli ihtiyaçlarını karşılamaktan öteye geçmemektedir. Aydın'da Köşk Kaymakamlığı gibi bazı kaymakamlık ve belediyelerin başlatmış olduğu mesleki kurslar, dil eğitimleri ve bilgisayar kursları gibi Suriyelileri uzun vadede topluma kazandıracak programlar mevcut olmakla birlikte, sayıları yeterli değildir ve artırılması gerekmektedir. Ayrıca iç savaşın yıkıcı etkilerine maruz kalan ve uzun süredir yaşadıkları vatanlarını terk ederek yabancı bir ülkeye göç eden toplulukların psikolojilerinin olumsuz etkilendiği düşünülürse, onlara psiko-sosyal destek verilmesi de uyum süreci açısından önemlidir.

Uyum sürecinde azınlık tarafın ihtiyaçlarının tam anlamıyla bilinmeden verilen desteklerin, beklentilere ve ihtiyaçlara yeterince cevap veremeyeceği, pragmatist çözümler üretmeyeceği yorumu yapılabilir. Verilen hizmetlerin doğru şekilde doğru kişilere fayda sağlayabilmesi için azınlık toplulukların da uyum sürecine dâhil edilmesi, onların ne düşündüklerinin, ne hissettiklerinin ve ne beklediklerinin iyi bilinmesi gerekmektedir. Dolayısıyla uyum süreci yönetilirken, Suriyeliler de bu sürece dâhil edilmeli, onların görüşleri de alınmalıdır. Örneğin; Aydın da dâhil olmak üzere Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları şehirlerde Suriyeli işçiler, akademisyenler, öğrenciler, kadınlar ve farklı kesimden Suriyeli vatandaşların katıldığı toplantılar düzenlenmeli, günlük hayatta yaşanan sorunlar ve uzun vadeli ihtiyaçlar üzerinde durulmalı, yerel aktörlerle karşılıklı beyin fırtınası yapılarak çözüm önerileri üretilmelidir. Bu durumda hem karşılıklı diyalog kültürü gelişecek,

hem de sorunlar birincil ağızdan dinlenerek daha gerçekçi çözüm modelleri ortaya konulacaktır.

Daha etkin bir hizmet anlayışı için merkezi hükümet, Suriyelileri daha yakından tanıdıkları için yerel yönetimlere daha fazla inisiyatif vermeli, belediyelere ve valiliklere daha çok yetki tanınmalı ve bütçe ayırmalıdır. Aydın ilinde yaşayan Suriyelilerle Şanlıurfa'da yaşayan Suriyelilerin sorunlarının farklı olması, merkezi yönetimin aynı politikaları farklı şehirlerde uygulamasını başarısız kılabilmektedir; dolayısıyla her ilin Suriyeliler ile ilgili uyum politikası farklı olmalı ve o ilin yerel yönetimlerine inisiyatif bırakılmalıdır. Bu süreçte her ilin Göç İdaresi İl Müdürlükleri, Emniyet Müdürlükleri ve yerel yönetim organları veri aktarımı ve bilgi akışı konusunda koordineli biçimde çalışmalıdır

Bulgular ile doğru orantılı olmamakla birlikte araştırma dışında da uyum sürecinin daha iyi yürütülebilmesi adına bazı öneriler verilebilir. Hükümetin ve medyanın uyum sürecinde üzerine düşen en önemli görev; Suriyeliler hakkında atılan adımlar ya da gerçekte ilgisi olmayan durumlar hakkında toplumun şeffaf bir biçimde bilgilendirilmesidir. Suriyelilere dair bazı konularda toplumda görülen eksik ve yanlış bilgilendirmeler, onlara karşı önyargıları ve ayrımcılığı beraberinde getirmektedir. Örneğin, Suriyelilere yapılan ekonomik ve sosyal yardımlar, üniversitelere girişlerde Suriyeli öğrencilerin hangi sınavlara tabi tutuldukları ve kendilerine dağıtılan burs miktarları, sağlık hizmetlerinde hangi imkânların ücretsiz sağlandığı, Suriyelilerin vergi yükümlülükleri gibi konularda hükümetin, bakanlığa bağlı kuruluşların ve medyanın Türk vatandaşlarına doğru bilgiler aktarması, kimsenin kafasında soru işaretine yer bırakmaması gerekmektedir. Bu noktada kanımızca kurumsallaşmaya gidilerek Suriyelilere ve diğer yabancılara yönelik yürütülen politikaların daha sağlıklı, hızlı ve tek elden yürütülmesi, ayrıca kamuoyunun daha şeffaf ve doğru bilgilendirilmesi adına “Uyum Bakanlığı” adı altında bir bakanlığın kurulması yoluna gidilebilir.

Sonuç itibariyle, Suriyeliler Türkiye’de düzenlerini kurmuşlar, Türkçeyi öğrenmişler, Türk arkadaşları ile ilişkileri belli bir seviyeye getirmişler, meslek sahibi olmuşlar, Türklerle evlilikler yapmışlar, hatta vatandaşlık alarak gelecek planlarını Türkiye’de kalma üzerine kurmaya başlamışlardır. Suriyelilerin Türkiye’ye karşı algılarının daha olumlu yönde olduğu ve Türkiye’de kalıcı olmak

istedikleri bu çalışma da dâhil olmak üzere yapılan genel araştırmalar çerçevesinde görülmüştür. Bu durumda, her ne kadar Suriye’de şartlar normalleşse de bu kişilerin ülkelerine geri dönüş istekleri sınırlı olabilir, dolayısıyla ülkelerine dönmelerini beklemek de Türkiye açısından gerçekçi olmayabilir. Bu sebeple geri dönüş beklentisi yerine onların uyum süreçlerini hızlandırmak daha gerçekçi bir davranış gibi görülebilir. Bu süreçte gerek vatandaşlara, gerekse yerel, ulusal ve uluslararası paydaşlara büyük bir rol düşmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, M. (2014). Almanya’da Bir Yaşam Süreci Olarak Göçmenlik ve Uyum Sorunu. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6 (12): 83-97.

Açıkgöz, R. ve Yusufoglu, Ö. Ş. (2012). Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 1(1): 76-117.

Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

AFAD (2017a). *Geçici Barınma Merkezleri Raporu*.

AFAD (2017b). *Suriyeli Sığınmacılara Yapılan Yardımlar Raporu*.

AFAD (2018). *Geçici Barınma Merkezleri Raporu*.

Afrika’da Yaşanan Mülteci Sorunlarının Belirli Yönlerine İlişkin Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) Sözleşmesi. Sayı: 14691, Yürürlüğe Giriş: 20 Haziran 1974.

Akkaya, C. (2009). Toplumsal Bir Problem Olarak Şiddet. *Sosyal Problemler Sosyolojisi: Dünyadan ve Türkiye’den Örnekler* (ss. 327-350). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişme*. İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fak. Basımevi.

Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 5(20): 295-298.

Akşit, B. (1998). İçgöçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış. *Türkiye’de İçgöç, Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı Bildiriler Kitabı* (s.26). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Aktar, A. (2005). Nüfusun Homojenleştirilmesi ve Ekonominin Türkleştirilmesi Sürecinde Bir Aşama: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi: 1923-1924. *Ege’yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi* (s.118). Der. Rennee Hirschon. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Akyürek, İ.B. (2007). *Mülteci Hukuku ve Türkiye Uygulaması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alp, İ. (1990). *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878-1989)*. Ankara: Trakya Üniversitesi Yayınları.

Altınışık, Ç. ve Yıldırım, M.Ş. (2002). *Mülteci Haklarının Korunması*. Ankara: Ankara Barosu Yayınları.

Altug, Y. (1997). *Devletler Hususi Hukuki Bakımından Mülteciler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No. 1292.

ANKASAM. (30 Aralık 2016). <https://ankasam.org/turkiye-ab-iliskilerinde-yeni-gundem-suriyeli-multeciler/>, (03.04.2017).

Arango, J. (2000). Explaining Migration: A Critical View. *International Social Science Journal*. 52(165): 283-296.

Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Sözleşme. Sayı: 5389, Yürürlüğe Giriş: 27 Mart 1994.

Arı, K. (2012). *Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç: 1923-1925*. 6. Basım. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (11. ve 14. Protokoller ile değiştirilen metin). Sayı: 5, Yürürlüğe Giriş: 1 Haziran 2010.

Bakırtaş, T. (2012). Küresel Gelişme Modelinde Uluslararası Göç Olgusu ve Yansımaları. *Alternatif Politika*. 4(2): 232-261.

Barkın, E. (2014). 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*. 1: 331-360.

Başeren, S. (2006). Kavramsal Özellikleri ile Terörizm. *Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Bates, D.C. (2002). Environmental Refugees? Classifying Human Migrations Caused by Environmental Change. *Population and Environment*. 23(5): 465-477.

BBC (24 Ekim 2016b). <https://www.bbc.com/news/business-37716463>, (08.09.2017).

BBC (28 Ocak 2016a). <http://www.bbc.com/news/world-europe-35426927>, (06.06.2017).

Beijcr, G. (1969). Modern Patterns of International Migratory Movements. *Migration*. Der. J. A . Jukson. Cambridge: Cambridge University Press.

Benson, M. ve O'Reilly, K. (2009). Migration and the search for a better way of life: a critical exploration of lifestyle migration. *The Sociological Review*. 57(4): 608-625.

Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation and Adaptation. *Applied psychology: An International Review*. 46(1): 5-68.

Berry, J. W. (2011). Integration and Multiculturalism: Ways towards Social Solidarity. *Papers on Social Representations*. 20: 1-22.

Berry, J.W. (1998). Intercultural Relations in Plural Societies. *Canadian Psychology*. 40(1): 12-21.

Besalel, Y. (2001). *Yahudi Tarihi*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Yayın.

Biermann F. ve Boas I. (2008). Protecting Climate Refugees The Case for a Global Protocol. *Environment*. 50(6): 8-17.

Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*. İzmir: Ege Yayıncılık.

Bilgin, N. (1995). *Kollektif Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

BMMYK (1997). *Dünya Mültecilerinin Durumu: Bir İnsanlık Sorunu*. Oxford: Oxford University Press.

BMMYK (1998). *Mültecilere Uluslararası Koruma Sağlanmasına İlişkin BMMYK Yürütme Komitesi Kararları*. Çev. BMMYK Türkiye Temsilciği. Ankara.

BMMYK (2001a). *Parlamenteler için El Kitabı: Mültecilerin Korunması Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi*. Sayı 2. Cenevre.

BMMYK (2001b). *Dünya Mültecilerinin Durumu 2000: İnsani Yardımın 50 Yılı*. Oxford Üniversitesi Yayınları.

BMMYK Türkiye ve İçişleri Bakanlığı (2005). *İltica ve Göç Mevzuatı*. Ankara: Başkent Matbaası.

Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin Yeniden Kavramlaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler*. 5(18): 1-47.

Briggs, S. (2004). Civilization in Color: The Multicultural City in Three Millennia. *City&Comminty*. 3(4): 311-332.

Bulut, A. (1 Aralık 2018). *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/suriyeliler-icin-mektep-projesi-ve-vatandaslik-49826yy.htm>, (15.01.2019).

Büyükanıt, Y. (2003). Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik Sempozyumu Açılış Konuşması. *Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri*. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Can, H. (2007). Türkiye-Almanya Arasında Ulusötesi Aile Göçü, Kuşaklarda Aidiyetlerin Dönüşümü ve Çok mekanlı-Etnografya. *Kökler ve Yollar: Türkiye’de Göç Süreçleri* (s.293). Der. Ayhan Kaya ve Bahar Şahin. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cartagena Declaration on Refugees, Colloquium on the International Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama. Held at Colombia. Yürürlüğe Giriş: 22 Kasım 1984.

Castles, S. ve Miller, M.C. (1998). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, 2. Baskı. New York: Palgrave.

Ceris J. (2001). Centre of Excellence for Research on Immigration and Settlement-Toronto, Working Paper. *CERIS Working Paper*. Sayı:14. Toronto.

Crouch, D. (28 Ocak 2016). *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/world/2016/jan/28/sweden-to-expel-up-to-80000-rejected-asylum-seekers>, (14.06.2017).

Crowther, J. (1995). *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. 5.Baskı. Oxford: Oxford University Press.

Cumhuriyet (5 Eylül 2017).
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/817019/Suriyelilere_vatandaslik_kutlamalari_basladi..._7_bin_Suriyeli_icin_karar_verildi.html, (13.12.2018).

Cupolo, D. (14 Kasım 2017). DW. <http://www.dw.com/en/eu-funds-turkish-health-centers-to-help-syrian-refugees/a-41362710>, (19.11.2017).

Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (17): 67-91.

Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme. *SDÜ Fen Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (24): 129-142.

Çalış, Ş. ve Özlük, E. (2007). Uluslararası ilişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 18: 225-243.

Çiçekli, B. (2009). *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çolak, İ. (2017). Osmanlı'nın Avrupa'ya Gönderdiği Talebeler. *Somuncu Baba Dergisi*. Sayı: 203: 77-81.

ÇSGB, UNHCR ve IMPR (2016). *Geçici Koruma Altındaki Yabancılara Çalışma İzni Konferansı*. Ankara.

D.Salins, P. (1997). *Assimilation: American Style*. New York: Basic Books.

Dağ, A.E. (5 Ocak 2010). *İHH*. <https://www.ihh.org.tr/haber/ortadoguda-goc-hareketleri-128>, (14.01.208).

Danış, D. ve Soysüren, İ. (2014). *Sınır ve Sınırdışı: Türkiye’de Yabancılar, Göç, ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar*. Ankara: NotaBene.

Deaux, K., v. d. (1995). Parameters of Social Identity. *Journal of Personality and Social Psychology*. 88: 280-291.

Demirtaş, H. (2003). Sosyal Kimlik Temel Kavram ve Kuramı Varsayımlar. *İletişim Araştırmaları*. 1(1): 123-144.

Dewey, J. (1996). *Demokrasi ve Eğitim*. Çev. M. Salih Otaran. İstanbul: Başarı Yayıncılık.

Docherty, B. ve Giannini, T. (2009). Confronting A Rising Tide: A Proposal For A Convention On Climate Change Refugees. *Harvard Environmental Law Review*. 33: 349-403.

Docquier, F. ve Rapoport, H. (2006). The Brain Drain. *New Palgrave Dictionary of Economics*.1-8.

Doğan, M. (2011). *Türkiye’de Mültecilerin ve Sığınmacıların Uluslararası Hukuk Çerçevesindeki Temel Haklarının Sağlanması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doosje, B. ve Ellemers, N. (1997). Stereotyping under threat: The role of group identification. *The social psychology of stereotyping and group life*. Der. R. Spears, v. d. Oxford: Blackwell.

Doucet, M. J. (2004). *Toronto’s Multicultural Reputation*. CERIS. Policy Matters.

DW (8 Ocak 2016). <http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-vize-uygulamas%C4%B1na-ge%C3%A7iyor/a-18965827>, (02.02.2017).

Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(1): 9-22.

Ekşi, N. (2016). İklim Mültecileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*. 2(2): 10-58.

El-Hinnawi, E. (1985). *Environmental Refugees*. UNEP 1985.

Emgili, F. (2017). Türk Yunan Nüfus Mübadelesi Hakkındaki Araştırmalara Bir Bakış. *Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic*. 1(1): 29-54.

Ensaroğlu, Y. (2001). Modernleşme Sürecinde Çok kültürlülük. *Modernleşme ve Çok kültürlülük* (s.86). İletişim Yayınları. İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği Dizisi.

Erder, S. (2006). *Refah Toplumunda Getto*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. (2017). *Kopuş'tan "Uyum"a Kent Mültecileri Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği*. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Erdoğan, M. (2018). *Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ergüven, S. ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 62(4): 1007-1061.

Eriş, N. (2007). *Avrupa Birliği'nde Mültecilerin Hukuki Durumu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EUROSTAT Statistic Explained (Mart 2018). http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics#Migration_flows:_2_million_non-EU_immigrants, (09.04.2018).

Faist T. (2000). *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Clarendon Press.

Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Financial Times (2016). <https://www.ft.com/content/e7142eb6-7e90-11e6-8e50-8ec15fb462f4>, (12.09.2017).

Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslarda Değişiklik Yapılması. Sayı: 9648, Yayımlandığı R.Gazetenin Tarihi: 04.11.2015.

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik. Sayı: 29594, Yayımlandığı R.Gazetenin Tarihi: 15 Ocak 2016.

Geçici Koruma Yönetmeliği. Sayı: 29153, Yayımlandığı R.Gazetenin Tarihi: 22 Ekim 2014.

Gelles, R. J. ve A. Levine. (1995) *Sociology: An Introduction*. McGraw Hill Publishing Company. New York.

Gençler, A. (2010). Avrupa Birliğinin Göç Politikası. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 0 (49): 174-196.

Gençler, A. ve Çolak, A. (2002). Türkiye'den Yurtdışına Beyin Göçü: Ekonomik ve Sosyal Etkileri. I. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı* (ss.607-619).

Gezgin, M. F. (1991). İşgücü Göçü Teorileri. *Sosyoloji Konferansları*. 0 (23): 31-50.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2016). *2016 Türkiye Göç Raporu*.

Gökbayrak, Ş. (2006). *Gelişmekte Olan Ülkelerden Gelişmiş Ülkelere Nitelikli İşgücü Göçü ve Politikalar-Türk Mühendislerinin Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gönüllü, M. (1996). Dış Göç. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. (1): 94-106.

Gözüm, K. (2017). *Uluslararası Göç ve Gelişmekte Olan Ülkelere Etkisi: Türkiye Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Guilmoto, C. ve Sandron, F. (2001). The Internal Dynamics of Migration in Developing Countries, *Population: An English Selection*. (2): 135-164.

Gül, V. ve Kolb, S. (2009). Almanya'da Yaşayan Genç Türk Hastalarda Kültürel Uyum, İki Kültürlülük ve Psikiyatrik Bozukluklar. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 20(2): 13.

Güneş, F. (2009). Kentsel Yoksulluk/ Dışlanma (M1), Göç ve İstihdam: Eskişehir’de Belediyeden Yardım Alan Haneler. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 9(18): 449-471.

Gür, T. H. ve Ural, E. (2004). Türkiye’de Kentlere Göçün Nedenleri. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 22(1): 23-38.

Gürtan, K. (1982). *İstatistik ve Araştırma Metodları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Habersol (24 Aralık 2014). <http://haber.sol.org.tr/emek-sermaye/patronlar-istiyor-suriyeli-gocmenler-ucuz-igucu-olarak-kullaniliyor-103817>, (18.04.2017).

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2006). *Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması Raporu*. Ankara.

Haksever, A. (2014). *Federal Almanya’da Göç ve Entegrasyon Politikaları*. (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi). Ankara: T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Haralombos, M. ve Halborn, M. (1995). *Sociology: Themes and Perspectives*. London: Collins Educational Publishers.

Hess Beth B., Markson E. W. ve Stein, P. J. (1988). *Sociology*. New York: MacMillan Publishing Company.

Huntington, S. P. (2004). *Biz kimiz?:Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı*. Çev. Aytül Özer. CSA Yayınları.

Hürriyet (12 Şubat 2016). <http://www.hurriyet.com.tr/suriyeli-multecilere-calisma-izni-yururluge-girdi-40053841>, (14.03.2017).

IDMC and Norwegian Refugee Council (2014). *Global Overview 2014: People internally displaced by conflict and violence*. Geneva.

IOM Turkey (2018). <http://www.turkey.iom.int/labour-migration>, (04.06.2018).

IOM Uluslararası Göç Örgütü (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Sayı:18.

İçduygu, A. (2009). International Migration and Human Development in Turkey. *UNDP Human Developments Research Paper*. 2009/52.

İçduygu, A. ve Sirkeci İ. (1999). Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri. *75 Yılda Köylerden Şehirlere* (s.252). Der. Oya Baydar. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

İçduygu, A. ve Ünalın, T. (1997). Türkiye’de İç Göç Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri. *Türkiye’de İçgöç* (ss.25-44). Der. Ahmet İçduygu ve Diğerleri (1998). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

İGAM (Ağustos 2017). *Elite Dialogue: Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Akademisyen ve Üniversite Öğrencilerinin Durumu, Sorunları ve Beklentileri Araştırması*.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. Sayı: 217 A (III), Yürürlüğe Giriş: 10 Aralık 1948. İstanbul Politikalar Merkezi (2017). *Suriyeli Topluluklarla Etkileşim: İstanbul'daki Yerel Yönetimlerin Rolü Raporu*.

Jaeger, G. (2001). On the History of the International Protection of Refugees. *IRRC*. 83: 727-737.

Karacan, G. (19 Ekim 2016). *Toplumsal hukuk*. <http://www.toplumsal hukuk.net/suriyeli-siginmacilar-ve-hukuki-duzenlemeler-av-gulsum-karacan.html>, (24.12.2016).

Karademir, M. (15 Nisan 2016). *TASAM*. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/26819/terorizm_ve_multeci_sorunu, (12.11.2016).

Karasu, A.M. (2016). Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyelilerin Kentle Uyum Sorunu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 21(3): 995-1014.

Kaya, İ. ve Yılmaz E.E. (2015). *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri*. İstanbul: Seta Yayınları.

Kaya, M. (2008). Beyin göçü/entelektüel sermaye erozyonu. Bilgi Çağının Gönüllü Göçerleri Beyin Gurbetçileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Teknoloji Araştırma Merkezi (TEKAM)*. 1-16.

Kentleşme Şurası (2009). *Kent, Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar*. Ankara: T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı.

Kınık, K. (2010). Göç, Sürgün ve İltica. *Hayat Sağlık Dergisi*. (2): 36–39.

KIZILAY (2017). *Göç İstatistik Raporu*.

KIZILAYKART-SUY (2017). <http://kizilaykart-suy.org/TR/degerlendirme.html>, (09.09.2018).

King, R., Warnes A. M. ve Williams M. A. (1998). International Retirement Migration in Europe. *International Journal of Population Geography* 4 (2): 91–111

Kingsley, P. (11 Nisan 2016). *The Guardian*.

<https://www.theguardian.com/world/2016/apr/11/fewer-than-01-of-syrians-in-turkey-in-line-for-work-permits>, (12.07.2016).

Kirişçi, K. (1996). Dünyada ve Türkiye’de Sığınma Olgusu. *Hoşgörü Yılında Mülteciler: Sivil Toplum Örgütlerinden Beklenenler Sempozyumu* (s.8). Haz. Şehrazat Çakıroğlu. Helsinki Yurttaşlar Derneği.

Konukman, E. (1990). *Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan (Nedenleri, Boyutları, Sonuçları)*. Ankara: Yenişehir Kitabevi.

Koyuncu, A. (2014). *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Kozanoğlu, D. (28 Haziran 2017). *Milliyet*. <http://www.milliyet.com.tr/suriyelilere-gaziantep-modeli-siyaset-2475406/>, (09.09.2017).

Kütük, Ş. B. (2015). Türkiye’den Batı Avrupa’ya İşçi Göçünün Sosyolojik Çalışmalara Yansımaları. *Sosyoloji Konferansları*. 52(2): 609-654.

Lee, E. (1966). A Theory of Migration. *Demography*. 3: 47-57.

Marfleet, P. (2006). *Refugees in a Global Era*. New York: Palgrave Macmillan.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev. Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Martin, L. P. (1991). *Bitmeyen Öykü: Batı Avrupa’ya Türk İşçi Göçü*. Ankara: Uluslararası Çalışma Bürosu.

Massey, A., Kouaouci, H., Pellegrino, T. (1998). *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*. Oxford: UK: Oxford University Press.

Massey, D. S. (1989). International Migration and Economic Development in Comparative Perspective. *Population and Development Review*. 14: 383-414.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., ve Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*. 19(3): 431-466.

Massey, D.S. (1999). Why Does Immigration Occur? A Theoretical Synthesis. *The Handbook of International Migration: The American Experience* (ss.34-52). Ed. Charles Hirschman, Philip Kasinitz, ve Josh De Wind. New York: Russell Sage Foundation.

McAdam, J. (2011). Swimming Against the Tide: Why a Climate Change Displacement Treaty is not the Answer. *International Journal of Refugee Law*. 23(1): 2-27.

Mutlu, A., İrdem, İ., ve Üre, B. (2015). Ekolojik Mültecilik. *Memleket Siyaset ve Yönetim Dergisi*. 10(23): 79-118.

Mutluer, M. (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye, Kuramsal ve Ampirik Bir Alan Araştırması: Denizli Tavas*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Mutluer, M. ve Südaş, İ. (2013). *Görünmez Bir Küresel Sorun: Çevre Mültecileri*. Prof. Dr. İlhan Kayan'a Armağan Kitabı. Ed. Ertuğ Öner. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

Mülteciler Derneği (1 Şubat 2019). <http://multeciler.org.tr/suriyeliler-universitelere-sinavsiz-mi-girecek/>, (03.02.2019).

Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme. Sayı:10898, Yayımlandığı R.Gazetenin Tarihi: 5 Eylül 1961.

Myers, N. (2002). Environmental refugees: a growing phenomenon of the 21st century. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London B: Biological Sciences*. 357(1420): 609-613.

Myers, N. (2005). Environmental Refugees: An emergent security issue. *13th Economic Forum*. Prague.

Naz, Y. (2015). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikası ve Uluslararası Göçün Türkiye'deki Güncel Sorunları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

O'Reilly, K. (2000) *The British on the Costa del Sol*. London: Routledge.

O'Reilly, K. ve Benson, M., (2009). Lifestyle migration: escaping to the good life? In: Benson, M. And O'Reilly, K. (eds) *Lifestyle Migrations: Expectations, Aspirations and Experiences* (ss.1-13). Ashgate.

OCHA (2016). *Fragmented Lives: Humanitarian Overview 2015 Report*.

Odman, T (2004). Mülteci Hukukunda Uluslararası Düzenlemeler ve Uluslararası Standartlar. *Türk Mülteci Hukuku ve Uygulamadaki Gelismeler* (ss.26-89). Der. M.Sahin Yıldırım, Mete Tuncay ve Sunay Vural. İstanbul Barosu Yayınları.

Odman, T. (1995): *Mülteci Hukuku*. Ankara: AUSBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları.

Oran, B. (2002). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

ORSAM (2014). *Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler Raporu*, Rapor No:189.

Öksüz, H. (2000). Türk-Rum Nüfus Mübadelesinin Sebep ve Bazı İstisnaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 16(48): 753- 769.

Öncel, D.A. ve İrlan B. (28 Mart 2017). *Evrensel*. <https://www.evrensel.net/haber/313864/calisma-yasi-5e-indi-tuttuklari-igne-parmaklarindan-buyuk>, (15.06.2018).

Özcan, E. D. (2017). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat Dergisi*. (4): 183-215.

Özensel, E. (2012). Çokkültürlülük Uygulaması Olarak Kanada Çokkültürlülüğü. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 7(1): 55-70.

Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme Ve Kentsel Değişme*. Bursa: Ekim Kitabevi.

Özgönül, E. (10 Mart 2018). *Sözcü*. <https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/iste-turkiyedeki-suriyeli-gercegi-2278209/>, (26.04.2019).

Özgür, M. (2009). *Çevresel Bozulmanın Göç Üzerindeki Etkilerine Küresel Bir Bakış*. Murat Dağı, Ulubey Kanyonları ve Uşak Çevresinde Ekoloji Temelli Doğa Eğitimi Etkinlik Programı. Uşak.

Öztürk, F. (15 Temmuz 2016). *BBC Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/36802877>, (25.12.2017).

Park, R. E. (1929). Human Migration and Marginal Man. *American Journal of Sociology*. 33(6): 891.

Pazarcı, H. (2005). *Uluslararası Hukuk Dersleri (2. Kitap)*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Peker, B. ve Sancar M. (2001). *Mülteciler ve iltica Hakkı: Yaşamın Kıyısındakilere Hoşgeldin Diyebilmek*. Ankara: İnsan Hakları Derneği Yayınları.

Peker, M. (1999). Türkiye’de İçgöçün Değişen Yapısı. *75 Yılda Köylerden Şehirlere* (s.297). Der. Oya Baydar. İstanbul: Tarih Vakfı Yay.

Penrose, J. (2003). “The UN Convention Relating To The Status Of Refugee: The Case For and Against Reform”. *Forced Migration and The Contemporary World: Challenges To The International System*. Ed. Andrzej Bolesta. Bialystok: Wydawnictwo I Drukarnia PPHU.

Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*. 23: 258-263

Petrov, G. (2018). *Beyaz Zambaklar Ülkesinde*. Çev. Elnur Osmanov. İstanbul: Koridor Yayıncılık.

PICTES (2 Mart 2017b). <http://pictes.meb.gov.tr/www/gecici-sureli-ogretici-ve-rehberlik-danisman-alimina-iliskin-duyuru/icerik/18>, (04.04.2017).

PICTES (2017a). <https://pictes.meb.gov.tr/izleme/Home/ProjeninAmaci>, (12.04.2018).

Piore, M. J. (1979). *Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pitel, L. (1 Şubat 2016). *Independent*. <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/syrian-children-found-working-for-uk-clothing-suppliers-including-next-and-hm-a6845431.html>, (07.08.2016).

Portes, A., Guarnizo, L.E., ve Landolt, P. (1999). The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*. 22(2): 217.

Rist, R.C. (1978). *Guestworkers in Germany: The Prospect for Pluralism*. New York: Praeger.

Sağırılı, M. (2006). *Eğitim ve İnsan Kaynağı Yönünden Türk Beyin Göçü: Geri Dönen Türk Akademisyenler Üzerine Alan Araştırması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.

Sayın, H. (2010). *Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Bakımından Göçmen Kaçakçılığı, İnsan Ticareti, Cinsel Sömürü Suçları ve Bunlarla Mücadelede Uluslararası İşbirliği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Sevim, Y. (2010). Terör Mağdurları: Geriye Göç Çözüm Mü?. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*. 1(1): 18-35.

Seyyar, A (2003). Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele. *Yoksulluk* (ss. 38-69). Cilt I. İstanbul: Deniz Feneri Yayınları.

Spicer, Z., Olmstead N. ve Goodman N. (2016). *Reversing the Brain Drain: Where is Canadian STEM Talent Going?*. Canada.

Sputnik Türkiye (19 Ocak 2019). <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201901191037181711-icisleri-bakanligi-elli-uc-bin/>, (23.01.2019).

Steinbock, D.J. (1998). Interpreting The Refugee Definition. *Ucla Law Review*. 45: 733-816.

Stouffer, S.A. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*. 5(6): 845-867.

Suriye Konsolosluğu (2016). <http://www.suriyekonsoloslugu.org/suriyeliler-icin-turkiye-vizesi>, (31.04.2017).

Südaş, İ. (2004). 17 Ağustos 1999 Marmara Depreminin Nüfus ve Yerleşme Üzerindeki Etkileri: Gölcük (Kocaeli) Örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*. 13(1-2): 73-91.

Südaş, İ. ve Mutluer, M. (2010). Daha iyi bir hayata doğru: “yaşam biçimi göçü. *Ege Coğrafya Dergisi*. 19(1): 31-47.

Şahin, C. (2001). Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 21 (2): 57-67.

Şeker, B. Dilara (2006). Kente Göç Etmiş Bir Örneklemde Kültüre Uyum (kültürlenme) Süreçleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 3(2): 1-31.

Şenışık, P. (2016). 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi: Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Devlet Pratikleri Ve Dönüşen Kimlikler. *Studies of the Ottoman Domain*. 6(10): 83-119.

Şimşek, M. (2006). *Beşeri Sermaye ve Beyin Göçü Kapsamında Türkiye: Karşılaştırmalı Bir Analiz*. Bursa: Ekin Kitabevi.

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (1998). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Terör Nedeniyle Göç eden Ailelerin Sorunları*. Bilim Serisi Sayı: 115. Ankara.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2 Şubat 2015). http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlesel-akinlar_409_558_559, (05.06.2016).

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (31 Ocak 2019a). http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, (02.02.2019).

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (11 Şubat 2019b). http://www.goc.gov.tr/icerik6/ikamet-izinleri_363_378_4709_icerik, (15.02.2019)

Tahir, N. A. (2015). Bulgar Komünist Partisi ve Bulgaristan'daki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikası. *Journal of International Social Research*. 8(41): 578-587.

Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*. 33: 1-39.

Tajfel, H. ve Forgas, J. P. (1981). Social categorization: Cognitions, values and, groups. *Social cognition: Perspectives on everyday understanding*. Der. J. P. Forgas. London: Academic Press.

Taneri, G. (2012). *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (Non-refoulement) İlkesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Taşçı, F. (2009). Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç. *Kamu -İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*. 10(4): 177-204.

Tekgıda-İş Sendikası (30 Haziran 2017).
<http://www.tekgida.org.tr/Oku/13341/Suriyeli-Isci-Somurusu>, (30.08.2017).

TEPAV (2016). *Türkiye'deki Suriyeliler: İşsizlik ve Sosyal Uyum Raporu*.

The Word University Rankings (Eylül 2016).
<https://www.timeshighereducation.com/news/turkeys-purge-academia-leads-record-asylum-requests#>, (09.10.2016).

Torkington, K. (2010). Defining lifestyle migration. *Dos Algarves*. (19): 99-111.

Transient Servitude: The US Guest Worker Program for Exploiting Mexican and CentralAmericanWorkers,http://www.combatingglobalization.com/articles/transient_servitude.html.

TRT Haber (14 Şubat 2018). <http://www.trthaber.com/haber/ekonomi/calisma-ve-sosyal-guvenlik-bakanligi-87-bin-yabanciya-calisma-izni-verdi-350652.html>, (05.04.2018).

Turner, J. G. ve Howard G. (1984). *Intergroup Behaviour*. Oxford: Basil Black Well Publishers Ltd.

Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2014). Göç ve Yoksulluk Kıskaçında Yıkılan Bir Kent: Van. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*. 5(2): 1-23.

Türk, K. ve Çakmak, N. (4 Nisan 2014). *Yenişafak*.
<http://www.yenisafak.com/hayat/istanbuldaki-suriyeli-dilenciler-gercegi-633768>, (05.06.2015).

Türkaslan, N. (1997). Bursa'da Meskûn Bulgaristan Göçmenlerinin Ekonomik Durumları Üzerine Bir İnceleme. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç* (Mersin Kasım 1996). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.

Türker, D. ve Yıldız, A. (2015). Göçmenlerde Sosyo-Psikolojik Entegrasyon Analizi. *Göç ve Uyum*. (23-34). Ed. B. Dilara Şeker, İbrahim Sirkeci ve M. Murat Yüceşahin. UK: Translational Press London.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2016). http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067, (11.03.2018).

Türkiye Mülteci Konseyi (2017). *Ayın Göç Tarihi Raporu*. Sayı:1.

Türkiye Mülteci Konseyi (2018). *Ayın Göç Tarihi Raporu*. Sayı:8.

Ullman, R.H. (1983). Redefining Security. *International Security*. 8(1): 129-153.

Uluşan, A. (1993). *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteciler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

UN (2011/B). *UN Population Division Department of Economics and Social Affairs World Population Prospects: The 2010 Revision*. Technical Paper, Sayı: 2011/2, New York.

UNHCR (19 Haziran 2018). <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>, (21.07.2018).

UNHCR (1951). *Convention and protocol relating to the status of refugees*. Sayı: 2198.

UNHCR (2011). *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*. Geneva.

UNHCR (31 Ocak 2019). <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>, (02.02.2019).

UNICEF (2017). *Report of Children of Syria: Turkey*.

UNITAR (1971). *The Brain Drain from Five Developing Countries, Research Report*. Sayı: 5, New York.

United Nations (2017). *International Migration Report 2017: Highlights*

University of Tempere (2015). <http://www.uta.fi/yky/lifestylemigration/index.html>, (20.04.2019).

Uzun, E. (2012). Geri Göndermeme İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Hukuk ve Politika*. 8(30): 31.

Ügeöz, P. (2003). *Kültürlerarası İletişim*. İstanbul: Üstün Eserler Neşriyat.

Üner, S. (1972). *Nüfusbilim Sözlüğü*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Üşür, S. (1997). *İdeolojinin Serüveni*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Vatandaş, C. (2001). Çokkültürlü Yapıda Ulusal / Etnik Kimlikler: Kanada Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(2): 101-116.

Waeber, O. (1995). *Securitization and Desecuritization*. On Security. Ed. Ronnie D. Lipschutz. New York: Columbia Univ.Press.

Wietzke, F. B. (2014). *Pathways from Jobs to Social Cohesion*. World Bank.

World Bank (2017). Migration and Remittances: Recent Developments and Outlook. *Special Topic: Global Compact on Migration, Migration and Development*. No. 27.

Yalçın, C. (2002). Çokkültürcülük Bağlamında Türkiye'den Batı Avrupa Ülkelerine Göç. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*. 26(1): 45-60.

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yalçın, H. L. (1995). Sosyal Bilim Kategorilerine Eleştirel Bir Bakış Ulus, Millet, Azınlık, Etnik Grup ve Kültür Kavramları Üzerine. *Birikim Dergisi*. 71: 81-85.

Yalçınkaya, H. ve Dölger, S. (2017). Küreselleşmenin Beyin Göçü Üzerindeki Etkisi: *Journal of Social and Humanities Sciences Research*. 4(14): 1646-1654.

Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yıldırım, O. (2006). *Diplomasi ve Göç: Türk-Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yıldız, M. Z. ve Alaeddinoğlu, F. (2011). Göç ve Yoksulluk: Hakkâri Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 10(1): 437-462.

YİMER (2018). <http://yimer.gov.tr/#>, (08.09.2018).

YTB (2018). <https://www.ytb.gov.tr/duyurular/suriyeli-ogrenciler-icin-destek-burslari-2>, (01.01.2019).

Zolberg, A.R., Suhrke, A. ve Aguaya, S. (1989). *Escape From Violence: Conflict and the Refugee Crises in the Developing World*. New York: Oxford University Press.

1951 Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees: Geneva. Sayı: 2545, Yürürlüğe Giriş: 22 Nisan 1954.

1954 Convention relating to the Status of Stateless Persons. Sayı:5158, Yürürlüğe Giriş: 6 Haziran 1960.

1967 Protocol Relating to the Status of Refugees. Sayı:8791, Yürürlüğe Giriş: 4 Ekim 1967.

3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu. Sayı: 20843, Yayımlandığı R.Gazetenin Tarihi: 12 Nisan 1991.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK). Sayı: 28615, Yayımlandığı R.Gazetenin Tarihi: 11 Nisan 2013.

EK

EK 1: Türkçe ve Arapça Anket

Aydın'daki Suriyelilerin Kentteki Uyum Süreçleri ve Algılarının Ölçülmesine Yönelik Anket Çalışması

دراسة استبيان حول قياس فهم وتيرة التلائم للسوريين المقيمين في مدينة أيدين

Bu anket Dokuz Eylül Üniversitesi Doktora öğrencisi Eren Alper Yılmaz tarafından hazırlanmış olup, Aydın'daki Suriyelilerin kentteki uyum süreçlerini ve algılarını ölçmeye yöneliktir. Ankette kişisel bilgiler ve politik görüşler asla talep edilmemektedir.

أعد هذا الاستبيان طالب الدراسات العليا (دكتوراه) في جامعة دوکوز ایلول أرن ألبیر یلماز حول قياس وتيرة انسجام وإدراك السوريين الموجودين في مدينة أيدين. ولا يطلب في هذا الاستبيان المعلومات الشخصية والآراء السياسية.

I. الأسئلة الديموغرافية (Demografik Sorular)

1. الجنس: Cinsiyetiniz: ☐ ذكر Erkek ☐ أنثى Kadın ☐
2. العمر : Yaşınız ☐ 18-25 ☐ 26-35 ☐ 36-50 ☐ 51-65 ☐ 65+ ☐
3. الحالة المدنية Medeni Durumunuz : ☐ متزوج Evli ☐ عازب Bekar ☐
4. الحالة التعليمية Eğitim Durumunuz: ☐ إبتدائي İlkokul ☐ Ortaokul ☐ إعدادي ☐ Okur-yazar değilim ☐ أمي ☐ Lise ☐ ثانوي ☐ Üniversite ☐ جامعة ☐ Lisanüstü ☐ ماجستير
5. هل تعمل؟ Çalışıyor musunuz? ☐ نعم Evet ☐ لا Hayır ☐ (Evet ise 6.soruyu, Hayır ise 7.soruyu cevaplayınız)
(إذا كان الجواب نعم أجب على السؤال رقم 6، وإذا كان لا أجب على السؤال رقم 7)
6. أين تعمل؟ Çalışıyorsanız nerede çalışıyorsunuz ? ☐ قطاع خاص Özel Sektör ☐ قطاع عام Kamu ☐ جامعة Üniversite
7. الدخل الشهري Aylık geliriniz ne kadar? ☐ 0-500 TL ☐ 501-1600 TL ☐ 1601-3000 TL ☐ 3001 TL+
8. كم عدد الأولاد? Kaç çocuğunuz var? ☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 3+ ☐
9. متى أتيت إلى أيدين? Hangi sene Aydın'a geldiniz? ☐ 2011-2013 ☐ 2014-2016 ☐ 2017-2018 ☐

II. الأسئلة الثقافية والاجتماعية (Sosyo-Kültürel Sorular)

- | | ☐ Kesinlikle katılmıyorum
قطعيًا لا أوافق | ☐ Katılmıyorum
لا أوافق | ☐ Kararsızım
متردد | ☐ Katılıyorum
نعم أوافق | ☐ Kesinlikle katılıyorum
نعم أوافق بالتأكيد |
|---|---|---|--|---|---|
| 10. هل تشكل اللغة لك مشكلة في الحياة اليومية والعمل والتواصل.
Dil sorunu (Türkçe bilmemek) günlük hayatta ve iş hayatında iletişim sıkıntısı yaratmaktadır | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| 11. هل تواجه صعوبة في تلقي الخدمات الاجتماعية من المؤسسات الحكومية بسبب عدم فهمك للغة.
Dil bilmediğim için kamu kurumlarından sosyal hizmet alımında zorluk yaşıyorum | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| 12. هل تواجه صعوبة في التأقلم مع المدينة التي تعيش فيها بسبب اختلاف الثقافة.
Kültürel farklılıklardan ötürü bulunduğum ülkeye/kente uyum sağlamakta zorluk çekiyorum. | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| 13. هل تواجه مشكلات في التأقلم مع المواطنين المحليين بسبب الاختلافات الدينية.
Dinsel farklılıklardan ötürü yerel halkla uyum sorunu yaşıyorum | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| 14. هل تعرضت لهجوم بالكلام أو بالجسد بسبب أصلك أو حالتك في مدينة أيدين.
Suriyeli olduğum için Aydın'da sözlü ve/veya fiziksel bir saldırıya maruz kalıyorum. | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| 15. تعرضت لنبذ الناس من الناحية الاجتماعية لأنني سوري في الأماكن التي أعيش فيها أو التي أذهب إليها.
Suriyeli olduğum için yaşadığım veya gittiğim yerlerde sosyal anlamda dışlanmaya maruz kalıyorum | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| 16. Aydınlılar yardımcı ve misafirperverdir هل ترى أن الشعب في أيدين يحب الخير ويكرم الضيف | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| 17. Aydın'daki komşularım ile ilişkilerim iyidir هل علاقتك مع جيرانك ومن تعرفهم في أيدين جيدة | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| 18. TC. vatandaşlığına geçmek isterim أرغب في الحصول على الجنسية التركية | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |

- أرغب بالذهاب إلى دولة تكون الحياة فيها أفضل لو كانت لدي إمكانية تحقيق ذلك. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- İmkanım olsa daha iyi yaşam koşulları olan bir ülkeye gitmek isterim.
20. Suriye’de savaş biterse dönebilirim أفكر بالعودة إلى بلدي في حالة انتهاء الحرب في سوريا. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

III. الأسئلة الاجتماعية – الاقتصادية (Sosyo-Ekonomik Sorular)

21. هل تقدم لكم الدولة الدعم الكافي للحصول على العمل. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- İş bulma konusunda devlet yeterli desteği vermektedir
22. هل يقدم لكم رب العمل في القطاع الخاص الدعم الكافي للحصول على العمل. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- İş bulma konusunda işverenler (özel sektör) yeterli desteği vermektedir
23. أعمل بأجرة قليلة جداً و/أو ساعات العمل طويلة جداً و/أو لا يوجد تأمين. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- İşyerlerinde az ücretle çalışıyorum ve / veya çalışma saatlerim çok uzun ve/veya sigortam yok
24. هل تعتقد أن أهل أيدين يفكرون أن البطالة زادت بسبب مجيئكم. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Aydınlılar, Suriyeliler geldikten sonra yerel halk arasında işsizliğin arttığını düşünüyorlar
25. إننا نعمل في شروط أكثر سلبية من الشروط التي يعمل بها أهل أيدين. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Aydın halkına nazaran daha olumsuz iş koşullarında çalışıyorum
26. أدفع أجرة بيت أكثر من المواطنين في أيدين (إذا لم تسكن بالإيجار لا تجاوب على هذا السؤال رقم 26). ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Aydın’lılara göre daha çok kira veriyorum (Kirada değilseniz 27.soruya geçiniz)
27. المساعدات الاجتماعية والاقتصادية التي تقدمها الحكومة كافية. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Suriyelilere yapılan sosyal ve ekonomik yardımları yeterli buluyorum
28. أنا ممنون من الخدمات المحلية. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐
- Yerel hizmetlerden memnunum
29. هل يوجد عندك أطفال في سن التعليم. ☐ Evet ☐ Hayır ☐
- Eğitim çağında çocuğunuz var mı? Evet ☐ Hayır ☐
30. هل يذهب أولادك إلى المدرسة. ☐ Evet ☐ Hayır ☐
- Çocuğunuz varsa okula gidiyorlar mı? Evet ☐ Hayır ☐
31. هل تواجه صعوبات عندما تذهب إلى المؤسسات الصحية (بما فيها الصيدليات). ☐ Evet ☐ Hayır ☐
- هل تواجه صعوبات عندما تذهب إلى المؤسسات الصحية (بما فيها الصيدليات). Evet ☐ Hayır ☐
- Bir sağlık kuruluşuna (eczaneler de dahil) gittiğinizde sıkıntı yaşıyor musunuz?

IV. أسئلة حول أسباب هجرة السوريين / بقائهم (Suriyelilerin Göç Etme/Kalıcı Olma Sebeplerine Yönelik Sorular)

32. (أشتر على ثلاث خيارات على الأكثر) ماهي العوامل التي أدت لهجرتكم إلى تركيا. Sizi Türkiye’ye göç ettiren faktörler neler olmuştur? (En fazla 3 seçeneği işaretleyebilirsiniz)
- ☐ قصر المسافة بين الدولتين İki ülke arasındaki mesafenin kısa olması
- ☐ توصيات السوريين الذين جاؤا إلى تركيا من قبل Daha önceden Türkiye’ye gelen Suriyelilerin tavsiyeleri
- ☐ Türkiye’deki hayat standartlarının yüksek olması لأن مستوى المعيشة في تركيا عالي
- ☐ Türkiye’nin güvenli bir ülke olması لأن تركيا بلد آمن
- ☐ Kültürel ve dinsel anlamda Türklere duyulan yakınlık الشعور بقرب الأتراك إلينا من الناحية الثقافية والدينية
- ☐ Diğer غيرها
33. (أشتر على ثلاث خيارات على الأكثر) ماهي الإمكانيات التي جذبتكم للبقاء هنا بعد هجرتكم إلى تركيا. (En fazla 3 seçenek işaretlenir)
- Türkiye’ye göç ettikten sonra burada kalmayı cazip hale getiren imkanlar neler olmuştur? (En fazla 3 seçenek işaretlenir)
- ☐ Sosyal hizmet olanakları (Eğitim, sağlık, rehabilitasyon vs) الخدمات الاجتماعية (التعليم، الصحة، إعادة التأهيل، السكن وغيرها)
- ☐ İstihdam olanakları إمكانية الاستخدام (العمل)
- ☐ Türklerin misafirperverlikleri كرم Türklarin الضيافة عند الأتراك
- ☐ Türkiye’nin güvenli bir ülke olması الأمن في تركيا
- ☐ Kültürel ve dinsel anlamda Türklere duyulan yakınlık الشعور بالقرب من الأتراك من الناحية الثقافية والدينية
- ☐ Diğer غيرها